

SWPS
Uniwersytet
Humanistycznospołeczny

INSTYTUT PRAWA

Wioleta Beczek

Niejawność
postępowania cywilnego rozpoznawczego

Praca doktorska przygotowana pod kierunkiem:
prof. dr hab. Agnieszka Góra-Błaszczkowska

WARSZAWA 2022

Spis treści

Wykaz skrótów	9
1. Źródła prawa.....	9
2. Organy i instytucje.....	10
3. Czasopisma i publikatory	11
4. Inne skróty	12
Wstęp	15
Rozdział I. Zagadnienia wstępne	23
§ 1. Zagadnienia terminologiczne	23
§ 2. Zasada jawności	25
I. Uwagi wstępne	25
II. Źródła zasady jawności.....	29
III. Uwagi historycznoprawne	31
IV. Zasady postępowania cywilnego a zasada jawności	35
1. Uwagi ogólne	35
2. Zasada prawdy	36
3. Zasada zakazu nadużycia prawa procesowego	38
4. Zasada równości stron.....	39

5. Zasada koncentracji materiału procesowego	41
6. Zasada dyspozytywności	42
7. Zasada kontradiktoryjności (sporności)	42
8. Zasada bezpośredniości	44
9. Zasada swobodnej oceny dowodów	45
10. Zasady ustności i pisemności	46
11. Zasada formalizmu procesowego	47
12. Podsumowanie	48
V. Funkcje zasady jawności	49
§ 3. Zasada jawności w Konstytucji RP oraz jej ograniczenia	52
§ 4. Zasada jawności w konstytucjach wybranych państw	56
§ 5. Podział posiedzeń sądowych	61
§ 6. Koszty postępowania cywilnego a niejawnosc	64
§ 7. Podsumowanie	66
Rozdział II. Niejawność w przebiegu postępowania procesowego rozpoznawczego	69
§ 1. Wprowadzenie	69
§ 2. Posiedzenia sądowe	70
I. Zasada	70
II. Dopuszczalność rozpoznania sprawy na posiedzeniu niejawnym	73
III. Wstęp na salę sądową	77
IV. Notatka urzędowa	80
§ 3. Mediacja	81
§ 4. Powództwo oczywiście bezzasadne	85
§ 5. Organizacja rozprawy	87

§ 6. Wybrane postępowania odrębne	91
I. Uwagi ogólne	91
II. Postępowanie w sprawach małżeńskich	93
III. Postępowanie w sprawach z zakresu regulacji rynku wodno-kanalizacyjnego ...	94
IV. Postępowanie w sprawach własności intelektualnej	95
V. Postępowanie nakazowe i upominawcze	97
V. Europejskie postępowania w sprawach transgranicznych	98
VI. Postępowania elektroniczne	101
§ 7. Postępowanie przed sądem drugiej instancji.....	102
§ 8. Podsumowanie	104
Rozdział III. Niejawność w przebiegu postępowania nieprocesowego rozpoznawczego.....	107
§ 1. Wprowadzenie.....	107
§ 2. Uwagi historycznoprawne i prawnoporównawcze	109
§ 3. Posiedzenia sądowe.....	110
§ 5. Niejawność w wybranych rodzajach spraw	114
I. Sprawy z zakresu stosunków między rodzicami a dziećmi	114
II. Sprawy z zakresu prawa rzeczowego	116
1. Przepadek pojazdów	116
2. Postępowanie wieczystoksięgowe	117
III. Postępowanie rejestrowe	120
§ 6. Postępowanie przed sądem drugiej instancji.....	121
§ 7. Podsumowanie	122

Rozdział IV. Wydawanie orzeczeń w postępowaniu procesowym123

§ 1. Uwagi ogólne o orzeczeniach	123
§ 2. Wyroki.....	124
I. Wydanie wyroku (narada).....	124
II. Zastrzeżony wyrok zaoczny.....	125
§ 3. Postanowienia sądu	128
I. Pojęcie i rola w postępowaniu.....	128
II. Wydawanie postanowień w postępowaniu procesowym.....	130
1. Przekazanie sprawy innemu sądowi	130
2. Wyłączenie sędziego.....	133
3. Zniesienie postępowania	134
4. Orzekanie o kosztach oraz koszty od osób niebędących stroną	135
5. Pomoc prawna z urzędu	138
6. Uchybienie i przywrócenie terminu.....	139
7. Zawieszenie postępowania.....	141
8. Odrzucenie pozwu	141
9. Postanowienia dowodowe.....	142
§ 4. Nakaz zapłaty	146
§ 5. Uchwały Sądu Najwyższego	147
§ 6. Podsumowanie	148

Rozdział V. Wydawanie orzeczeń w postępowaniu nieprocesowym.....151

§ 1. Zagadnienia wstępne	151
§ 2. Postanowienia sądu	151
§ 3. Wpis w księdze wieczystej.....	153

§ 4. Wpis do Krajowego Rejestru Sądowego.....	154
§ 6. Podsumowanie	155
Rozdział VI. Środki zaskarżenia	157
§ 1. Zagadnienia wstępne	157
§ 2. Apelacja.....	158
§ 3. Zażalenie	164
§ 4. Skarga na orzeczenie referendarza sądowego	167
§ 5. Sprzeciw od wyroku zaocznego	168
§ 6. Środki zaskarżenia od nakazu zapłaty.....	169
§ 7. Skarga kasacyjna	169
§ 8. Skarga o wznowienie postępowania	174
§ 9. Skarga nadzwyczajna	176
§ 10. Skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia	177
§ 11. Podsumowanie	178
Podsumowanie i wnioski	181
§ 1. Podsumowanie	181
§ 2. Wnioski	186
Bibliografia.....	189
Źródła internetowe	215
Orzecznictwo.....	221
1. Sąd Najwyższy	221
2. Sąd apelacyjny.....	226
3. Sąd okręgowy	227

4. Naczelny Sąd Administracyjny i wojewódzkie sądy administracyjne	227
5. Trybunał Konstytucyjny	227
6. Europejski Trybunał Praw Człowieka	228

Wykaz skrótów

1. Źródła prawa

EKPC	Europejska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r. (Dz.U. z 1993 r. nr 61, poz. 284 ze zm.)
k.c.	ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1740 ze zm.)
k.p.c.	ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1805 ze zm.)
k.r.o.	ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1359)
K.R.S.u.	ustawa z dnia 20 sierpnia 1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 112 ze zm.)
Konstytucja RP	Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. nr 78, poz. 483 ze sprost. i ze zm.)
p.r.d.	ustawa z dnia 20 czerwca 1997 r. – Prawo o ruchu drogowym (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 988 ze zm.)
p.u.s.p.	ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 2072 ze zm.)
rozporządzenie nr 861/2007	rozporządzenie (WE) nr 861/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 lipca 2007 r. ustanawiające europejskie postępowanie w sprawie drobnych roszczeń (Dz.Urz. UE L z 2007 r. nr 199, s. 1 ze zm.)
rozporządzenie nr 1896/2006	rozporządzenie (WE) nr 1896/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 12 grudnia 2006 r. ustanawiające postępowanie w sprawie europejskiego nakazu zapłaty (Dz.Urz. UE L nr 399, s. 1 ze zm.)

u.k.s.c.	ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1125 ze zm.)
u.S.N.	ustawa z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1904)
ustawa o Covid-19	ustawa z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 2095 ze zm.)
z.k.c.2015	ustawa z dnia 10 lipca 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny, ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2015 r. poz. 1311 ze zm.)
z.k.p.c.2019	ustawa dnia z 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2019 r. poz. 1469 ze zm.)
z.k.p.c.2020	ustawa z dnia 13 lutego 2020 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2020 r. poz. 288 ze zm.)

2. Organy i instytucje

ETPC	Europejski Trybunał Praw Człowieka
KRS	Krajowy Rejestr Sądowy
NSA	Naczelny Sąd Administracyjny
SA	sąd apelacyjny
SN (7)	Sąd Najwyższy w składzie 7 sędziów
SN	Sąd Najwyższy
SO	sąd okręgowy
SR	sąd rejonowy
TK	Trybunał Konstytucyjny
UE	Unia Europejska
WE	Wspólnota Europejska

3. Czasopisma i publikatory

ADR	ADR. Arbitraż i Mediacja
Biul. SN	Biuletyn Sądu Najwyższego
Dz.U.	Dziennik Ustaw
Dz.Urz.	Dziennik Urzędowy
EPS	Europejski Przegląd Sądowy
IN	Ius Novum
KPP	Kwartalnik Prawa Prywatnego
Legalis	system informacji prawnej Legalis (C.H.Beck)
LEX	system informacji prawnej LEX (Wolters Kluwer)
MoP	Monitor Prawniczy
NP	Nowe Prawo
NPC	Nowy Proces Cywilny
OSA	Orzecznictwo Sądu Apelacyjnego
OSN	Orzecznictwo Sądu Najwyższego
OSNAPiUS	Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Administracyjna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych
OSNC	Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Cywilna
OSNCPiUS	Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Cywilna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych
OSNP	Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Pracy
OSP	Orzecznictwo Sądów Polskich
OTK	Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego
OTK-A	Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego. Seria A
Pal.	Palestra
PiP	Państwo i Prawo

PME	Prawo Mediów Elektronicznych
PPC	Polski Proces Cywilny
PPE	Przegląd Prawa Egzekucyjnego
PPH	Przegląd Prawa Handlowego
Prok. i Pr.	Prokuratura i Prawo
PS	Przegląd Sądowy
R.Pr.	Radca Prawny
Rej.	Rejent
RPEiS	Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
Rzeczp.	Rzeczpospolita
SIL	Studia Iuridica Lublinensia
SIS	Studia Iuridica Silesiana
SP	Studia Prawnicze
Zb. Orz.	Zbiór Orzecznictwa

4. Inne skróty

AI	<i>artificial intelligence</i> (sztuczna inteligencja)
ang.	angielski
art.	artykuł (-y)
cz.	część
m.in.	między innymi
nast.	następna (-e, -y)
Nb	numer brzegowy
niepubl.	niepublikowana (-y)
np.	na przykład
nr	numer
Nt	numer tezy

orz.	orzeczenie
por.	porównaj
post.	postanowienie
poz.	pozycja
pt.	pod tytułem
r.	rok
red.	redakcja
s.	strona (-y)
t.	tom (tomy)
t.j.	tekst jednolity
tj.	to jest
tłum.	tłumaczenie
uchw.	uchwała
vol.	<i>volume</i> (tom)
w zw. z	w związku z
wyr.	wyrok
z.	zeszyt
zd.	zdanie (-a)
ze zm.	ze zmianami
zob.	zobacz

Wstęp

Niniejsza rozprawa poświęcona jest niejawności postępowania cywilnego rozpoznawczego. Zbadano ją na podstawie – przede wszystkim – Kodeksu postępowania cywilnego¹ i innych aktów prawnych (Konstytucja RP², Prawo o ustroju sądów powszechnych³, ustawa o kosztach sądowych w sprawach cywilnych⁴, ustawy związane z Covid-19⁵ itp.). Postępowanie cywilne obejmowało w 2019 r. prawie 69%, a w 2020 r. prawie 67% ogółu wszystkich spraw sądowych, co świadczy o tym, że jest to najczęstsze postępowanie⁶. Autorka skupiła się na postępowaniu rozpoznawczym (art. 15–694⁸ k.p.c.), ponieważ jest ono najistotniejsze, a dodatkowo omówiła również niektóre przepisy ogólne, w szczególności normujące zasady postępowania cywilnego (art. 1–13 k.p.c.).

¹ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1805 ze zm.).

² Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. nr 78, poz. 483 ze sprost. i ze zm.).

³ Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 2072 ze zm.).

⁴ Ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1125 ze zm.).

⁵ M.in.: ustawa z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 2095 ze zm.) oraz zmieniająca ją ustawa z dnia 31 marca 2020 r. (Dz.U. z 2020 r. poz. 568 ze zm.).

⁶ Informator statystyczny Wymiaru Sprawiedliwości, *Średni czas trwania postępowań sądowych wybranych kategorii spraw i instancji (łącznie z czasem trwania mediacji)*, <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/> (dostęp: 19 kwietnia 2021 r.).

Zasada jawności doczekała się wielu opracowań, jednak wydaje się, że nikt jeszcze nie przeanalizował niejawności postępowania cywilnego, dlatego temat ten jest wart opisanie i zbadania⁷. Postępowanie cywilne rozpoznawcze staje się w przeważającym stopniu niejawne, głównie za sprawą postępu technicznego (m.in. informatyzacja postępowania cywilnego), a ponadto niejawność usprawnia znacznie pracę sądów i ogranicza koszty sądowe. O ile zatem być może przedwcześnie jest twierdzić o niejawności jako o samodzielnej lub przeważającej zasadzie, jednak można pisać o niej jako zasadzie współistniejącej z zasadą jawności.

Od dnia 8 września 2016 r. istnieje możliwość udostępniania treści protokołów i pism za pomocą systemu teleinformatycznego obsługującego postępowanie sądowe albo innego systemu teleinformatycznego służącego udostępnianiu tych protokołów lub pism. Umożliwia on komunikację z sądem, nie tylko poprzez udostępnianie stronie protokołów, lecz także składanie przez nią pism procesowych i wniosków. Dzieje się tak w przypadku, jeżeli przepis szczególny tak stanowi albo dokonano wyboru wnoszenia pism procesowych za pośrednictwem systemu teleinformatycznego, wtedy pisma procesowe w tej sprawie wnosi się wyłącznie za pośrednictwem systemu teleinformatycznego. W takiej sytuacji pisma niewniesione za pośrednictwem systemu teleinformatycznego nie wywołują skutków prawnych, jakie ustawa wiąże z wniesieniem pisma do sądu, o czym sąd poucza wnoszącego pismo (zob. art. 125 § 2¹ k.p.c.). Warto zaznaczyć, że w pierwszym półroczu 2017 r. 30,6% ogółu załatwionych spraw przez sądy powszechne załatwiane były za pośrednictwem systemów teleinformatycznych⁸. Z pewnością sprawy te załatwiane są dużo szybciej, każdy uczestnik postępowania ma dostęp poprzez system teleinformatyczny do wszelkich protokołów czy dokumentów swojej sprawy, jednak niestety system ten może być nie do końca efektywny, jeśli mamy do czynienia z bardzo skomplikowaną sprawą.

⁷ Zob. m.in.: A. Kościółek, *Zasada jawności w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2018; P. Sitniewski, *Zasada jawności obrad organów stanowiących w praktyce jednostek samorządu terytorialnego*, Warszawa 2018; M.I. Ulasiewicz, *Zasada jawności w planowaniu przestrzennym*, PPP 2021, nr 4, s. 19–32; M. Bendorf-Bundorf, *Zasada jawności postępowania o udzielenie zamówienia publicznego i jej ograniczenia*, *Finanse Komunalne* 2013, nr 11, s. 39–51.

⁸ Dane zaczerpnięte ze strony internetowej: Informator statystyczny Wymiaru Sprawiedliwości, *Podstawowa informacja o działalności sądów powszechnych – I półrocze 2017 roku na tle poprzednich okresów statystycznych*, <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/> (dostęp: 20 listopada 2018 r.), s. 4.

Składane są propozycje, aby systemy informatyczne (sztuczna inteligencja – AI, ang. *artificial intelligence*) zastępowały sąd i wydawały orzeczenia, a także odgrywały rolę pełnomocnika. Ponadto nowoczesne technologie (AI lub środki komunikacji elektronicznej) pozwalają na szybsze przygotowanie się do sprawy i jej analizę.

Naukowcy (w szczególności inżynierowie) z University of Sheffield, University College London, University of Pensylwania stworzyli system, który potrafi poprawnie przewidzieć wyrok sądu. Przeanalizował on prawie 600 spraw z zakresu praw człowieka, które rozpatrywał Europejski Trybunał Praw Człowieka i jego skuteczność wynosiła 80%. Pomyłki wynikały z tego, że czasami w prawie identycznych sprawach faktycznych wydawano odmienne rozstrzygnięcia, powstały więc wątpliwości, czy były to pomyłki systemu, czy jednak sądu. Można się zastanawiać, czy jest to skutkiem wyboru skuteczniejszego prawnika, który potrafił „wywalczyć” odpowiednie rozstrzygnięcie, czy jednak jest jakiś aspekt, którego komputer nie odróżnia, a człowiek potrafi go zauważyć (np. emocje). System komputerowy na pewno działa znacznie sprawniej i obiektywniej. Próbowano wykorzystywać sztuczną inteligencję także jako prawnika z podobnymi efektami: amerykańska kancelaria Baker & Hostetler wdrożyła program o nazwie „ROSS”, stworzony przez IBN w celu zbadania spraw upadłościowych⁹.

W wielu krajach funkcjonują już sądy, które wykorzystują sztuczną inteligencję (AI), podczas przeprowadzania dowodów lub wyszukiwania rozstrzygnięć w podobnych do rozpatrywanej sprawach. W Szanghaju funkcjonuje „System 206”, wspomagający sądy w sprawach karnych¹⁰, w USA zaś sztuczna inteligencja wylicza prawdopodobieństwo, czy dana osoba popełni kolejne przestępstwo lub nie zgłosi się na wezwanie odpowiedniego organu (sądu lub instytucji penitencjarnych). W Estonii natomiast AI analizuje dowody i wydaje wstępną decyzję w sprawie¹¹. Testy wskazują, że

⁹ Sztuczna inteligencja testowana w sądownictwie – co z tego wynikło?, AI Marketing.pl (<https://www.aimarketing.pl/sztuczna-inteligencja-testowana-w-sadownictwie-co-z-tego-wyniklo/>, dostęp: 13 maja 2021 r.). Zob. również K. Szczudlik, *Pozasądowe rozwiązywanie sporów z wykorzystaniem sztucznej inteligencji*, w: L. Lai, M. Świerczyński (red.), *Prawo sztucznej inteligencji*, Warszawa 2020, s. 261 i nast.

¹⁰ P. Kostro, *AI zmienia chińskie sądy*, <https://mitsmr.pl/b/ai-zmienia-chinskie-sady/P303UjPce> (dostęp: 13 maja 2021 r.).

¹¹ Sztuczna inteligencja w pierwszym w Polsce sądzie arbitrażowym on-line Ultima Ratio, brief.pl (<https://brief.pl/sztuczna-inteligencja-w-pierwszym-w-polsce-sadzie-arbitrazowym-on-line-ultima-ratio/>; dostęp: 13 maja 2021 r.).

takie badania są potrzebne i mogą przynosić wiele korzyści w sądownictwie, jednak czy rzeczywiście te rozwiązania się sprawdzą, dowiemy się pewnie po upływie dłuższego czasu.

Polska ma już również pierwsze sukcesy przy wdrożeniu sztucznej inteligencji (AI). Stworzyła Ultima Ratio¹² – jest to elektroniczny arbitrażowy sąd, który powstał przy Stowarzyszeniu Notariuszy RP, po podpisaniu umowy ze spółką IUS.AI. Jest to projekt, który działa w porozumieniu z Ministrem Cyfryzacji, dzięki czemu sąd ten ma możliwość korzystania z profilu zaufanego, podpisu kwalifikowanego oraz e-dowodów tożsamości. Ultima Ratio działa już od dnia 25 kwietnia 2019 r. i ma coraz więcej spraw, zwłaszcza w czasie epidemii, co więcej – planuje on wprowadzanie nowych procedur informatycznych (np. przygotowywanie orzeczenia wraz z uzasadnieniem).

Nie tylko nowe technologie wpływają na zwiększanie niejawności postępowania rozpoznawczego. Pojawienie się mediacji, której popularność rośnie z roku na rok, również przyczyniło się do wzrostu roli niejawności. Mediacja niesie wiele zalet zarówno dla sądu, jak i dla stron, jednak nie wszystkie sprawy nadają się do rozwiązania w ten właśnie sposób.

Od lat w społeczeństwie kształtują się wartości, które powinny być nadrzędne w państwie. Jedną z naczelných zasad i wartości jest jawność, której unormowania znajdziemy zarówno w zagranicznych, jak i polskich źródłach prawa. Prawie każdy akt prawny deklarujący zasadę jawności, przewiduje możliwość jej ograniczania lub wyłączenia.

Powstaje pytanie, czy niejawnosc nie powinna zostac jedną z naczelných zasad wymiaru sprawiedliwosci? Z uwagi na to, że postępowanie niejawne jest szybsze i tańsze, to czy coraz więcej spraw nie powinno być rozpatrywanych w tym trybie? Czy ilość wydawanych postanowień w sprawach cywilnych ma wpływ na rozpowszechnianie się niejawnosci? Czy ten tryb postępowania nie uchybia wartosciom, które powinny charakteryzowac rzetelne rozpoznanie sprawy, tj. czy nie zostaną naruszone w ten sposób prawa strony, czy nie będzie w tym zagrożenia jej interesu majątkowego bądź

¹² Zob. więcej na stronie internetowej: <https://ultimaratio.pl/> (dostęp: 13 maja 2021 r.). A. Bieliński, *Potencjalne obszary zastosowania sztucznej inteligencji w postępowaniu cywilnym – czy obecnie ma to rację bytu i czy jesteśmy na takie rozwiązania gotowi?*, w: K. Flaga-Gieruszyńska, J. Gołaczyński, D. Szostek (red.), *Sztuczna inteligencja, blockchain, cyberbezpieczeństwo oraz dane osobowe. Zagadnienia wybrane*, Warszawa 2019, s. 57 i nast.

osobistego? Ponadto, czy ciągle rozwijająca się technologia informatyczna ma wpływ na tryb postępowania? Czy nowe postępowania, które pojawiają się w Kodeksie postępowania cywilnego czy innych ustawach, powinny być rozpoznawane niejawnie? Można się zastanowić nad bardziej ogólnymi pytaniami, takimi jak: czy niejawnosc jest wadliwa lub nieodpowiednia do prowadzenia postępowania cywilnego rozpoznawczego?

Niniejsza rozprawa oparta jest na analizie norm prawnych, ma zatem charakter formalno-dogmatyczny. Dodatkowo wykorzystano również metodę porównawczą, tj. analizując historię unormowania, wskazywano propozycje zmian lub wysuwano własne postulaty dotyczące zmian w prawie. Zastosowanie znalazła też metoda prawnoporównawcza oraz statystyczna poprzez posiłkowanie się ogólnodostępnymi statystykami z Informatora statystycznego Ministerstwa Sprawiedliwości. W pracy znaleźć można liczne analizy orzecznictwa (w szczególności Sądu Najwyższego, sądów powszechnych i administracyjnych, a ponadto Trybunału Konstytucyjnego oraz Europejskiego Trybunału Praw Człowieka).

Analizie poddano aspekty wpływające na coraz częstsze występowanie niejawnosci w procesie cywilnym, starano się podać także ich przyczynę. Ponadto opracowanie wskazuje, jak często jawność jest ograniczana bądź wyłączana, jakie są tego cele oraz przyczyny, a także wady i zalety.

Niniejsza praca składa się ze wstępu, sześciu rozdziałów oraz podsumowania i wniosków, stanowiących spójną całość. Omówiono w niej wskazany w tytule zakres przedmiotowy, starano się, aby opracowanie było wyczerpujące i całkowite. Poszczególne rozdziały zawierają uwagi wprowadzające oraz podsumowania. W ostatnim rozdziale zebrano wszystkie uwagi oraz wypracowano wnioski.

W rozdziale pierwszym wyjaśniono pojęcia, które są najczęściej używane w pracy doktorskiej, wskazując także różnice między nimi, by uniknąć wątpliwości terminologicznych. Opisano źródła zasady jawności, zawarto uwagi historycznoprawne oraz prawnoporównawcze. Omówiono zasadę jawności unormowaną w Konstytucji RP oraz jej ograniczenia, a ponadto wskazano, jak ta zasada unormowana jest w konstytucjach innych państw. Porównano również zasadę jawności z innymi zasadami występującymi w Kodeksie postępowania cywilnego, a także omówiono, jakie rodzaje posiedzeń sądowych występują w tym akcie prawnym. Podjęto również próbę wskazania różnicy w kosztach w postępowaniu niejawnym, postępowaniu jawnym i rozprawie. Jest

to niezwykle ważne zagadnienie, ponieważ koszty postępowań sądowych stale się zwiększają (ma na to wpływ inflacja i stale rosnące ceny produktów i usług), co jest bardzo trudną sytuacją dla sądownictwa oraz dla uczestników postępowań.

W drugim rozdziale wskazano oraz omówiono regulacje niejawnosci występującej w przebiegu postępowania procesowego rozpoznawczego. Na początku wyjaśniono, czym jest posiedzenie sądowe oraz jakie są jego rodzaje, zbadano odpowiednią terminologię. Poza samym posiedzeniem została omówiona mediacja, unormowania dotyczące pozwu i organizacji postępowania, a także wybrane postępowania odrębne. Na koniec omówione zostało postępowanie przed sądem drugiej instancji. Zwrócono szczególną uwagę na aspekt niejawnosci, który jest obecny podczas rozpoznawania spraw w postępowaniu procesowym.

Trzeci rozdział omawia niejawnosc w przebiegu postępowania nieprocesowego rozpoznawczego. Mamy tu całkowicie inną sytuację niż w procesie, ponieważ sprawy należące do tego trybu co do zasady nie są rozpatrywane na rozprawie. Poza uwagami historycznoprawnymi szczególnej uwadze poddano właściwość miejscową, posiedzenia sądowe oraz wybrane rodzaje spraw. Na koniec również omówiono postępowanie przed sądem drugiej instancji. Skupiono się na omówieniu unormowań szczególnych, ponieważ w tym rodzaju postępowania stosuje się odpowiednio przepisy o procesie, chyba że przepisy szczególne stanowią inaczej (art. 13 § 2 k.p.c.).

Rozdział czwarty dotyczy rodzajów orzeczeń wydawanych w procesie. Szczególnej uwadze poddano wyroki, ponieważ podczas czynności prowadzących do jego wydania niejawnosc jest przeważająca. Ponadto szczególne miejsce w tym rozdziale mają również postanowienia, które zawsze mogą być wydane na posiedzeniu niejawnym na mocy art. 148 § 3 k.p.c. Omówiono sposoby wydania poszczególnych orzeczeń oraz elementy niejawnosci.

W rozdziale piątym opisano orzeczenia wydawane w postępowaniu nieprocesowym. Szczególną uwagę poświęcono postanowieniom, które, w zależności od trybu postępowania, rozstrzygają co do istoty sprawy lub są orzeczeniami o proceduralnym charakterze. Podobnie jak w rozdziale drugim skupiono się tu na unormowaniach szczególnych, związanych z niejawnoscią, typowych dla tego trybu.

Ostatni, szósty rozdział omawia środki zaskarżenia występujące w postępowaniu cywilnym rozpoznawczym. Po wstępie do tematu (omówieniu pojęć, wskazaniu

podziałów i rodzajów wszystkich środków) wyszczególniono środki zaskarżenia, które występują – w pierwszej kolejności – w postępowaniu procesowym, następnie – w drugiej kolejności – w postępowaniu nieprocesowym. Skupiono się przy tym wszystkim na niejawności, która towarzyszy podczas rozpatrywania wskazanych środków zaskarżenia.

Całość dopełnia podsumowanie i wnioski. W podsumowaniu zebrano wszystkie konkluzje, jakie wynikają z przeprowadzonych badań. Podjęto próbę odpowiedzi na zadane pytania, a ponadto wskazano na czynniki, mające wpływ na wzrost znaczenia niejawności w postępowaniu cywilnym rozpoznawczym. Omówiono w tym kontekście między innymi konsekwencje prawne epidemii, która trwała w Polsce ponad dwa lata, a także informatyzację postępowania cywilnego i rozwój nowych technologii.

W publikacji uwzględniono stan prawny na dzień 30 maja 2022 r. ze wskazaniem niektórych projektowanych dopiero zmian.

Rozdział I. Zagadnienia wstępne

§ 1. Zagadnienia terminologiczne

W pierwszej kolejności potrzebne jest zdefiniowanie jawności, a dopiero następnie niejawności, ponieważ są to pojęcia przeciwstawne.

Sama jawność rozumiana jest w znacznie szerszym zakresie niż zasada jawności. Zgodnie ze Słownikiem języka polskiego¹³ przymiotnik „jawny” rozumiany jest jako: „dokonywany lub odbywający się w sposób dla wszystkich widoczny, wiadomy” lub jawny to po prostu „oczywisty”. W słowniku tym znajdziemy także wyjaśnienie, czym jest „jawność postępowania”, zgodnie z nią jest to: „prawo strony do zaznajomienia się z pełną dokumentacją zgromadzoną w toku postępowania”.

Jawność jest powiązana z zasadą demokratycznego państwa prawnego, które dba o prawa każdej jednostki; jest jej gwarancją¹⁴. Jest instrumentem demokracji bezpośredniej i oznacza zarówno uczestnictwo obywateli w rządzeniu, jak i ich dostęp do rozstrzygnięć oraz sądownictwa przynajmniej w zakresie, który dotyczy danego obywatela¹⁵.

Niejawnością będzie zatem wszystko, co nie jest jawne; niejawni to dokonywany albo odbywający się w tajemnicy¹⁶; synonimy do tego słowa to w szczególności: tajność, dyskrecja, tajemniczość, kameralność, prywatność, poufność czy też skrytość.

¹³ Zob. W. Doroszewski (red.), *Słownik języka polskiego*, <https://sjp.pwn.pl/slowniki/jawno%C5%9B%C4%87.html> (dostęp: 2 lutego 2019 r.) – hasło „jawność”.

¹⁴ Tak J. Jabłońska-Bonca, M. Zieliński, *Aspekty jawności prawa*, RPEiS 1988, z. 3, s. 33.

¹⁵ Zob. A. Gwiżdż, *Zagadnienie jawności prawa*, SP 1981, nr 1–2, s. 91.

¹⁶ Zob. W. Doroszewski (red.), *Słownik języka polskiego* – hasło: „niejawność”.

Jawność ma wiele różnych form, sfer, zakresów itp. Myśląc o jawności i niejawności jako o pojęciach przeciwstawnych, musimy zdawać sobie sprawę, że mają wiele postaci. Nawet jeśli jest coś jawne (np. rozprawa), to jakiś aspekt może zawsze być niejawnym (zeznania jednego ze świadków), i odwrotnie, nawet jeśli coś jest niejawnym (np. posiedzenia niejawnym), to pewien aspekt może/musi być ujawniony (np. wyrok).

Zdaniem A. Piskorz-Ryń¹⁷ jawność należy traktować jako ideę – postulowany stan rzeczy, do którego państwo dąży, nie zawsze w praktyce go w pełni realizując.

Na potrzeby niniejszej pracy konieczne jest również zdefiniowanie innych pojęć. Termin „postępowanie cywilne” został wprowadzony w XIX w. na terenie Królestwa Polskiego, jednak powszechnie używano wtedy zamiennie terminów „proces cywilny” i „procedura cywilna”. Dopiero w latach pięćdziesiątych XX w. termin „postępowanie cywilne” zaczął obowiązywać na stałe jako pojęcie używane konsekwentnie w Kodeksie postępowania cywilnego¹⁸.

Postępowanie rozpoznawcze, które w Kodeksie postępowania cywilnego zostało unormowane w art. 15–694⁸, jest postępowaniem, w którym sprawa jest rozpoznawana i rozstrzygana, może być ono prowadzone w trybie procesowym lub nieprocesowym. W jego trakcie należy stosować unormowania dotyczące procesu, postępowania nieprocesowego albo postępowania w razie zaginięcia lub zniszczenia akt.

Postępowanie procesowe (proces) często nazywane jest postępowaniem spornym, ponieważ pomiędzy stronami toczy się spór o jakieś prawo. Ponadto przepisy o procesie mają zastosowanie do innych rodzajów postępowań unormowanych w Kodeksie postępowania cywilnego, chyba że przepisy szczególne stanowią inaczej (art. 13 § 3 k.p.c.).

Natomiast postępowanie nieprocesowe (niesporne) to takie, w którym z założenia nie ma sporu między uczestnikami postępowania. Ma ono odrębną regulację, ale stosowane są w nim przepisy o postępowaniu procesowym, jeśli nie ma unormowań szczególnych.

¹⁷ Zob. A. Piskorz-Ryń, *Pojęcie jawności – uwagi terminologiczne*, w: Z. Kmiecik (red.), *Jawność i jej ograniczenia. Tom III. Skuteczność regulacji*, Warszawa 2013, s. 43.

¹⁸ W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2014, s. 23.

§ 2. Zasada jawności

I. Uwagi wstępne

Postępowanie cywilne – co do zasady – jest jawne, zgodnie z art. 9 k.p.c.¹⁹, stanowiącym, że „Rozpoznawanie spraw odbywa się jawnie, chyba że przepis szczególny stanowi inaczej. Strony i uczestnicy postępowania mają prawo przeglądać akta sprawy i otrzymywać odpisy, kopie lub wyciągi z tych akt. Treść protokołów i pism może być także udostępniana w postaci elektronicznej za pośrednictwem systemu teleinformatycznego obsługującego postępowanie sądowe (system teleinformatyczny) albo innego systemu teleinformatycznego służącego udostępnianiu tych protokołów lub pism”. Wyżej wskazany przepis jest podstawą do otrzymania odpisu z akt sprawy w każdym czasie oraz sporządzonego uzasadnienia, co nie ma związku z uprawnieniem otrzymania wyroku z uzasadnieniem. Zostaje ono sporządzone na żądanie podmiotu uprawnionego zgłoszone w terminie przewidzianym w art. 331 § 2 k.p.c.²⁰

Ponadto zasadę jawności realizuje udostępnienie nawet bliżej nieokreślonych dokumentów w celach informacyjnych, jednak ich uzyskanie nie stanowi wystarczającej podstawy do oceny zachowania terminu do wniesienia skargi o wznowienie postępowania, a także nie może być utożsamiane z czynnością sądową skutkującą możliwością podjęcia przez stronę czynności polegającej na wniesieniu tej skargi²¹. Sąd Najwyższy uznał, że powierzenie adwokatowi kopii dokumentów obejmujących tajemnicę przedsiębiorstwa, w celu sporządzenia opinii prawnej, nie może być utożsamiane z naruszeniem obowiązku dochowania tej tajemnicy. Adwokat obowiązany jest dochować tajemnicy zawodowej niezależnie od tego, czy dokonuje zlecone czynności w siedzibie przedsiębiorcy, czy też we własnej kancelarii, umiejscowionej poza tą siedzibą²².

Artykuł 9 k.p.c. stanowi konkretyzację ogólnej zasady jawności wskazanej nie tylko w przepisach Konstytucji RP, lecz także w przepisach prawa międzynarodowego. Zasada ta zagwarantowana w art. 45 § 1 Konstytucji RP brzmi: „1. Każdy ma prawo do

¹⁹ Więcej na ten temat zob. A. Kościółek, *Zasada jawności...*, passim.

²⁰ Post. SN z dnia 20 października 1987 r., IV CZ 147/87, Legalis.

²¹ Post. SN z dnia 28 października 2020 r., IV CSK 394/19, Legalis.

²² Wyr. SN z dnia 21 lutego 2013 r., I CSK 536/12, Legalis.

sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd”. Natomiast zgodnie z jego § 2: „Wyłączenie jawności rozprawy może nastąpić ze względu na moralność, bezpieczeństwo państwa i porządek publiczny oraz ze względu na ochronę życia prywatnego stron lub inny ważny interes prywatny. Wyrok ogłaszany jest publicznie”. Zasada jawności uważana jest za naczelną zasadę wymiaru sprawiedliwości²³. Wszystkie akty prawne zakładają, że zasadą jest jawne rozpatrywanie spraw, jednak jawność może być ograniczana albo nawet wyłączana. Przypadków tych jest obecnie tak dużo, że niejawnosc staje się równoważną zasadą postępowania cywilnego. W orzecznictwie przyjmuje się, że prawo do sądu, którego wyznacznikiem jest także zasada kontrydiktoryjności, a jej istotnym elementem jest możliwość zapoznania się z informacją, jaką dysponuje organ rozstrzygający sprawę, a następnie sąd oceniający legalność orzeczenia, nie jest wartością bezwzględnie nadrzędną nad innymi dobrami podlegającymi ochronie w porządku prawnym Polski, zarówno w świetle prawodawstwa stanowionego na szczeblu kraju, jak i podjętych zobowiązań międzynarodowych²⁴.

O zasadzie jawności mowa jest w art. 42 p.u.s.p.²⁵, zgodnie z którym sądy rozpoznają i rozstrzygają sprawy w postępowaniu jawnym (§ 2), a rozpoznanie sprawy w postępowaniu niejawnym lub wyłączenie jawności postępowania jest dopuszczalne na podstawie przepisów ustawowych (§ 3). Ograniczenie jawności przez rozpoznanie sprawy w postępowaniu niejawnym lub wyłączenie jawności postępowania jest dopuszczalne jedynie na podstawie przepisów ustaw (nie mogą to być np. akty wykonawcze)²⁶. Jednak nie jest trudno znaleźć w polskim ustawodawstwie przepisy,

²³ Zob. m.in.: W. Broniewicz, *Jawnosc jako konstytucyjna zasada procesu cywilnego Polski Ludowej*, NP 1954, nr 5–6, s. 83; J. Jodłowski, w: J. Jodłowski, Z. Resich, J. Lapiere, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2009, s. 111 i nast.; W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2014, s. 58; W. Berutowicz, *O pojęciu naczelných zasad postępowania cywilnego*, *Studia Cywilistyczne* 1975, t. XXV–XXVI, s. 27–40; W. Siedlecki, *Kodeks cywilny a naczelné zasady procesowe postępowania cywilnego*, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego* 1973, z. 1, s. 126 i nast.

²⁴ Wyr. WSA w Warszawie z dnia 7 października 2014 r., IV SA/Wa 1074/14, Legalis.

²⁵ Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 2072 ze zm.).

²⁶ Tak B. Kołeczki, w: I. Hayduk-Hawrylak, B. Kołeczki, A. Wlekińska, *Prawo o ustroju sądów powszechnych. Komentarz*, Warszawa 2018, s. 129. W zakresie jawności i ograniczenia jawności

które ograniczają czy też wyłączają jawność, w niemalże każdym przepisie, który wprowadza zasadę jawności do poszczególnych postępowań (nie tylko cywilnego), jest od razu zastrzeżenie, które zazwyczaj brzmi „o ile przepis szczególny nie stanowi inaczej”. Przykładem tego może być art. 95b § 1 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego²⁷, który stanowi, że: „Posiedzenie odbywa się z wyłączeniem jawności, chyba że ustawa stanowi inaczej albo prezes sądu lub sąd zarządzi inaczej” czy też art. 10 ustawy z dnia 30 sierpnia 2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi²⁸, który stanowi, że: „Rozpoznanie spraw odbywa się jawnie, chyba że przepis szczególny stanowi inaczej”. Jak zauważono, inne gałęzie prawa – podobnie jak procedura cywilna – mają bardzo podobnie unormowaną zasadę jawności oraz podobnie wskazane są odstępstwa od niej.

Mówiąc ogólnie o jawności, wyróżniamy jej dwie płaszczyzny (aspekty): jawność wewnętrzną i jawność zewnętrzną.

Poprzez jawność wewnętrzną (jawność wobec stron i uczestników postępowania) rozumiemy swobodny dostęp stron i uczestników postępowania do rozpoznawanej sprawy. Ponadto strony i uczestnicy postępowania mają prawo także między innymi do otrzymywania odpisów, kopii lub wyciągów z akt sprawy oraz możliwość uczestniczenia w określonych czynnościach organów procesowych i egzekucyjnych.

Przez jawność zewnętrzną (jawność wobec osób trzecich, publiczności) rozumiemy jawność posiedzeń sądowych i publiczne ogłaszanie orzeczeń – każdy może uczestniczyć w postępowaniu jako obserwator, a także ma prawo wysłuchać ogłoszenia wyroku²⁹. Czyli każda osoba nieuzbrojona i pełnoletnia (od czego oczywiście istnieją wyjątki) może wejść na salę sądową oraz uczestniczyć biernie w rozstrzygnięciu danej sprawy. Udział publiczności w postępowaniu (tzn. zasada publiczności) powinien być

postępowań sądowych szerzej: J. Gołaczyński (red.), *Jawność i jej ograniczenia. Postępowanie sądowe. Tom 8*, Warszawa 2015.

²⁷ T.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 534 ze zm..

²⁸ T.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 329 ze zm.

²⁹ Ł. Błaszczak, w: E. Marszałkowska-Krześ (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Legalis 2018, komentarz do art. 9.

rozpatrywany jako transparentność i otwartość funkcjonowania władzy sądowniczej, a także związanego z nim prawa do informacji³⁰.

W tym miejscu trzeba także zauważyć, że wyłączona lub ograniczona może być jawność całej rozprawy, a także poszczególnych jej etapów, albo tylko niektórych jej czynności, np. przeprowadzenia określonego dowodu.

Naruszenie jawności wewnętrznej jest uchybieniem procesowym. Jeżeli jednak na skutek naruszenia jawności wewnętrznej uczestnik został pozbawiony możliwości ochrony swoich praw, uchybienie to powoduje nieważność postępowania (art. 379 pkt 5 k.p.c.), która może być podstawą środków odwoławczych (art. 378 § 2, art. 395 § 2 k.p.c.), skargi kasacyjnej (art. 398¹³ k.p.c.) i skargi o wznowienie postępowania (art. 401 pkt 2 k.p.c.)³¹.

Naruszenie jawności zewnętrznej, mimo iż stanowi uchybienie procesowe samo przez się, nie powoduje nieważności postępowania. Może jednak stanowić podstawę środka zaskarżenia, jeżeli miało wpływ na wynik sprawy, jednak okoliczność ta powinna zostać wskazana przez skarżącego w środku zaskarżenia³².

Analizując skutki, jakie może spowodować naruszenie zasady jawności, trzeba zdać sobie sprawę, że postępowanie może zostać unieważnione, a sprawa przekazana do ponownego rozpoznania.

Zasada jawności stanowi nie tylko gwarancję bezstronności sędziego, ale i gwarancję rzetelności procesu³³, dlatego jest uważana za jedną z naczelnych zasad wymiaru sprawiedliwości w Polsce, a także w innych krajach. Ponadto – jak każda naczelna zasada – została ona unormowana w Konstytucji RP. Trzeba jeszcze zaznaczyć, że każda z zasad wymiaru sprawiedliwości ma swój autonomiczny charakter, jednak są one powiązane czy też łączą się ze sobą, tworząc wspólnie system zasad procesowych.

³⁰ K. Gajda-Roszczyńska, *Zasada jawności w postępowaniu cywilnym*, Iustitia 2013, nr 1, s. 22.

³¹ W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2014, s. 70.

³² Zob. J. Jagieła, w: A. Marciniak (red.), *Kodeks postępowania cywilnego, t. I...*, 2019, s. 170–171.

³³ Zob. A. Łazarska, *Rzetelny proces cywilny*, Warszawa 2012, s. 46 i nast.; J. Misztal-Konecka, *Jawność postępowania cywilnego ze szczególnym uwzględnieniem elektronicznego postępowania upominawczego*, KPP 2012, nr 3, s. 95–107; W. Beczek, *Jawność postępowania cywilnego – reguła czy wyjątek*, w: J. Taczkowska-Olszewska, M. Nowikowska, A. Brzostek (red.), *Jawność życia publicznego*, Opole 2018, s. 205–213.

Jak już wskazano, zasada jawności ma coraz więcej wyjątków, coraz częściej ma miejsce niejawnie rozpoznawanie spraw. Zasadne jest pytanie, czy jawność postępowania cywilnego nadal jest zasadą, czy jednak współlistnieje z niejawnością.

II. Źródła zasady jawności

Zasada jawności uregulowana jest w art. 9 k.p.c., przepis ten stanowi konkretyzację ogólnej zasady jawności wskazanej nie tylko w przepisach Konstytucji RP, lecz także w przepisach prawa międzynarodowego, m.in. w art. 14 ust. 1 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych uchwalonego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych z dnia 19 grudnia 1966 r.³⁴, który stanowi, że: „Wszyscy ludzie są równi przed sądami i trybunałami. Każdy ma prawo do sprawiedliwego i publicznego rozpatrzenia sprawy przez właściwy, niezależny i bezstronny sąd, ustanowiony przez ustawę (...). Prasa i publiczność mogą być wykluczone z całości lub części rozprawy sądowej ze względu na moralność, porządek publiczny lub bezpieczeństwo państwowe w demokratycznym społeczeństwie albo jeżeli interes życia prywatnego stron tego wymaga, albo w stopniu, w jakim sąd uzna to za bezwzględnie konieczne w szczególnych okolicznościach, kiedy jawność mogłaby przynieść szkodę interesom sprawiedliwości; jednakże każde orzeczenie sądu wydane w jakiegokolwiek sprawie karnej lub cywilnej będzie publicznie ogłoszone, z wyjątkiem przypadków, gdy wymaga tego interes młodocianych lub gdy sprawa dotyczy sporów małżeńskich albo opieki nad dziećmi”.

Ponadto zasada jawności ma swoje odzwierciedlenie także w art. 6 ust. 1 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzonej w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r.³⁵, zgodnie z którym: „Każdy ma prawo do sprawiedliwego i publicznego rozpatrzenia jego sprawy w rozsądnym terminie przez niezawisły i bezstronny sąd ustanowiony ustawą przy rozstrzygnięciu o jego prawach i obowiązkach o charakterze cywilnym albo o zasadności każdego oskarżenia w wytoczonej przeciwko niemu sprawie karnej. Postępowanie przed sądem jest jawne, jednak prasa i publiczność mogą być wyłączone z całości lub części rozprawy sądowej ze

³⁴ Dz.U. z 1977 r. nr 38, poz. 167.

³⁵ Dz.U. z 1993 r. nr 61, poz. 284 ze zm.

względów obyczajowych, z uwagi na porządek publiczny lub bezpieczeństwo państwowe w społeczeństwie demokratycznym, gdy wymaga tego dobro małoletnich lub gdy służy to ochronie życia prywatnego stron albo też w okolicznościach szczególnych, w granicach uznanych przez sąd za bezwzględnie konieczne, kiedy jawność mogłaby przynieść szkodę interesom wymiaru sprawiedliwości”. Warto przy tym wskazać trafny wyrok ETPC³⁶, w którym uznano, że nie jest naruszeniem art. 6 EKPC brak jawnej rozprawy w drugiej instancji, gdy skarżąca nie chciała jawnej rozprawy w pierwszej instancji, ponieważ zadaniem sądu wyższej instancji jest zbadanie tych samych kwestii prawnych, które były rozpatrywane w pierwszej instancji. Wskazany przepis nie wymaga, by taka rozprawa odbywała się jawnie, więc nie został on naruszony.

Jak wskazuje A. Łazarska³⁷, w orzecznictwie ETPC podkreśla się, że nie wszystkie sprawy muszą być rozpoznawane jawnie: „Zasada jawności postępowania powinna być zapewniona przed sądem pierwszej instancji. Przed sądem drugiej instancji lub sądem kasacyjnym niejawnosc postępowania może być usprawiedliwiona ze względu na szczególne cechy danego postępowania”.

Interesujące stanowisko zajął również SN, zgodnie z którym: „Braki kadrowe wynikają ze złej organizacji wymiaru sprawiedliwości na poziomie ogólnokrajowym, ponieważ to na władzach państwowych spoczywa obowiązek należytego zorganizowania funkcjonowania władzy sądowniczej. Rzeczpospolita Polska ma, wypływający z art. 45 ust. 1 Konstytucji RP oraz z art. 6 EKPC, obowiązek takiego organizowania systemu jurysdykcyjnego, aby właściwe sądy mogły podołać rozstrzygnięciu spraw sądowych w rozsądnych terminach”³⁸. Wskazano, że rozsądna długość trwania postępowania musi być oceniona w świetle szczególnych okoliczności sprawy i z uwzględnieniem kryteriów ustalonych w orzecznictwie Trybunału, w szczególności stopnia zawłości sprawy, postępowania skarżącego i właściwych władz oraz wagi postępowania dla skarżącego³⁹.

³⁶ Wyr. ETPC z dnia 26 lipca 2011 r., 58222/09, *Jurcic przeciwko Chorwacji*, Legalis.

³⁷ A. Łazarska, *Rzetelny proces cywilny*, Warszawa 2012, s. 357.

³⁸ Post. SN z dnia 1 września 2020 r., I NSP 107/20, Legalis. Zob. również post. SN z dnia 28 października 2020 r., I NSP 109/20, Legalis.

³⁹ Wyr. ETPC z dnia 19 lutego 2019 r., 17884/12, *Hesz i inni przeciwko Węgrom*, Legalis; wyr. ETPC z dnia 21 lutego 2019 r., 72114/13, *Czebe i inni przeciwko Węgrom*, Legalis; wyr. ETPC z dnia 14 lutego 2019 r., 45580/16, *O' Leary przeciwko Irlandii*, Legalis.

Uwidoczniony został ścisły związek zasady jawności z szybkością i efektywnością postępowania oraz kosztami sądowymi.

Ponadto zasadę jawności unormowano w prawie unijnym, m.in. w art. 47 Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej z dnia 7 czerwca 2016 r.⁴⁰, w której stwierdzono: „Każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia jego sprawy w rozsądnym terminie przez niezawisły i bezstronny sąd ustanowiony uprzednio na mocy ustawy”.

III. Uwagi historycznoprawne

Unormowanie prawa było odpowiedzią na wymierzanie sprawiedliwości przez ludzi samym sobie (samosądy), dlatego zaczęto tworzyć odpowiednie organy i instytucje państwowe, które pozwalały utrzymać sprawiedliwość społeczną. Na początku procesy były skargowe, ustne oraz jawne (tak np. było pod rządami Kodeksu Hammurabiego).

W starożytnym Rzymie nie było unormowań dotyczących zachowania tajemnicy, a mimo to jej niedochowanie było bardzo surowo karane. Było to zachowanie sprzeczne z dobrymi obyczajami i zasługiwało na potępienie, było ono najbardziej karane przez cenzorów, którzy stali na straży obyczajów przodków⁴¹. Obrady senatu również były tajne, a senatorowie musieli zatrzymać w tajemnicy to, co działo się podczas nich. Jeśli ten zwyczaj został złamany, to konsulowie nakładali kary, mogła być to np. reprimenda w przypadku nieumyślnego wyjawienia czy też kara za zdradę, gdy wyjawienie było umyślne (śmierć czy kara worka)⁴². Proces cywilny w Rzymie pochodzi od postępowania rozjemczego, a jego podstawowe formy to proces legislacyjny i formułkowy (wręczenie formułki i przyjęcie jej przez drugą stronę)⁴³.

Na podstawie prawa rzymskiego rozwinął się proces feudalny, w którym sędziami zostawali zamożni feudałowie. Rozpatrywane sprawy były sporne, sądenie było

⁴⁰ Dz.Urz. UE C z 2016 r. nr 202, s. 389.

⁴¹ Zob. A. Tarwacka, *Prawne aspekty urzędu cenzora w starożytnym Rzymie*, Warszawa 2012, s. 240.

⁴² Więcej na ten temat zob. J. Zabłocki, *Tajemnica w prawie rzymskim*, w: A. Gryszczyńska (red.), *Jawność i jej ograniczenia. Tom VI. Struktura tajemnic*, Warszawa 2016, s. 117–126.

⁴³ J. Jodłowski, Z. Resich, J. Lapierre, T. Misiuk-Jodłowska, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2003, s. 31.

formalne, a na dodatek coraz bardziej umacniała się pozycja sędziego. Jednak na początku postępowanie było jawne i ustne, natomiast potem (na koniec epoki średniowiecza) obowiązywały w nim zasady pisemności i tajności. Natomiast w Rzymie wykształcił się w tym czasie rzymsko-kanoniczny proces cywilny, przyjmujący za zasadę pisemność, co ułatwiało jego kontrolę przez urzędników papieskich. Niemcy zaś w powszechnym procesie niemieckim wzorowali się na unormowaniach rzymsko-kanonicznych, dlatego też proces ten nie był publiczny, tylko pisemny⁴⁴. To właśnie owa ustność i pisemność była pierwszym zwiastunem jawności i niejawności. Pomimo tego, że w aktualnie mamy nadal zasadę jawności i pisemności, to kiedyś te określenia odnosiły się do typu posiedzenia sądowego.

Po obaleniu procesu feudalnego pierwszych źródeł woli zapewnienia jednostkom ochrony sądowej przed ingerencją w ich prawa można doszukiwać się w średniowiecznych i nowożytnych przywilejach, gwarantujących nietykalność osobistą i zakaz stosowania sankcji karnych bez uprzedniego orzeczenia sądu⁴⁵. W postaci bardziej zbliżonej do dzisiejszej gwarancje te zostały proklamowane w dokumentach rewolucji francuskiej. Z jednej strony jednostka mogła zobaczyć, że państwo egzekwuje sankcje za czyny niedozwolone, z drugiej strony zaś pojawiały się pytania o prywatność jednostki. Niewątpliwie bardzo trudno jest pogodzić te dwa aspekty, dlatego państwo, wychodząc naprzeciw oczekiwaniom jednostki, musiało opracować przepisy godzące te dwie sfery⁴⁶.

W Polsce zasada jawności funkcjonuje już od wielu wieków (ma swoją tradycję), w XV w. w Wielkopolsce sądy odbywały się pod gołym niebem, mogło to być podwórko lub miejsce przed czyimś domem⁴⁷.

W polskim ustawodawstwie zasada jawności była obecna już w poprzednich konstytucjach. Jako pierwszy przykład można wskazać ustawę z dnia 17 marca 1921 r. –

⁴⁴ Ibidem.

⁴⁵ Zob. L. Garlicki, *Prawo do sądu*, w: R. Wieruszewski (red.), *Prawa człowieka. Model prawny*, Wrocław 1991, s. 537–538.

⁴⁶ Zob. więcej na ten temat P. Gregorczyk, K. Weitz, w: M. Safjan, L. Bosek (red.), *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1–86*, Warszawa 2016, s. 1085–1152 oraz R. Koper, *Jawność rozprawy głównej a ochrona prawa do prywatności w procesie karnym*, Warszawa 2010, s. 15–16.

⁴⁷ J. Rafacz, *Dawny proces polski*, Warszawa 1925, s. 5, cyt. za: A. Łazarska, *Rzetelny proces cywilny*, Warszawa 2012, s. 346.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej⁴⁸, która w art. 82 wskazuje, że rozprawy przed sądem orzekającym, zarówno w sprawach cywilnych, jak i karnych, są jawne, o ile ustawy w tym względzie nie przewidują wyjątku.

Podobnie Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej uchwalona przez Sejm Ustawodawczy w dniu 22 lipca 1952 r.⁴⁹ w art. 53 ust. 1 zawierała unormowanie, zgodnie z którym: „Rozpoznawanie spraw przed wszystkimi sądami Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej odbywa się jawnie. Ustawa może określić wyjątki od tej zasady”.

Jak już była o tym mowa wyżej, w aktualnie obowiązującej Konstytucji RP zasada ta została unormowana w art. 45 razem z prawem do sądu bez nieuzasadnionej zwłoki⁵⁰. Jawność to zatem jedna z nielicznych naczelných zasad postępowania cywilnego, która ma swoje unormowanie także w Konstytucji RP.

Warto też wskazać, jak zasada jawności kształtowała się w postępowaniu cywilnym, ponieważ ustawy, czyli także Kodeks postępowania cywilnego, uszczegółwiają zasady zawarte w Konstytucji RP.

W rozporządzeniu Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 29 listopada 1930 r. – Kodeks Postępowania Cywilnego⁵¹ w art. 167–168 wskazano, że posiedzenia wyznaczone na rozprawy są jawne (art. 167 § 1), a wstęp na salę sądową mają osoby dorosłe i nieuzbrojone, chyba że noszenie broni wynika z obowiązku służbowego (art. 167 § 2). Sąd z urzędu uchyli jawność całego posiedzenia lub jego części i odbędzie je przy drzwiach zamkniętych, jeżeli jawność zagraża porządkowi publicznemu lub dobrem obyczajom. Ponadto sąd może uchylić jawność również na wniosek strony, jeżeli podane przez nią przyczyny uzna za uzasadnione, lub też jeżeli roztrząsane być mają szczegóły życia rodzinnego (art. 168). W tekście jednolitym ogłoszonym do tego aktu dnia 1 grudnia 1932 r.⁵² przepisy te nie uległy zmianie, natomiast po ogłoszeniu tekstu jednolitego dnia 25 sierpnia 1950 r.⁵³ przepisy te zostały przeniesione do art. 162–163.

⁴⁸ Dz.U. nr 44, poz. 267.

⁴⁹ Dz.U. nr 33, poz. 232.

⁵⁰ Zob. także A. Góra-Błaszczkowska, *Skarga na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki*, MoP 2005, nr 11, s. 536 i nast.

⁵¹ Dz.U. nr 83, poz. 651 (wersja pierwotna).

⁵² T.j. Dz.U. z 1932 r. nr 112, poz. 934 ze zm.

⁵³ T.j. Dz.U. z 1950 r. nr 43, poz. 394 ze zm.

Rozporządzenie z dnia 29 listopada 1930 r. zostało zastąpione aktualnym Kodeksem postępowania cywilnego.

Warto też zaznaczyć, że w obowiązującym wtedy postępowaniu cywilnym zasada jawności unormowana była przy okazji zasad dotyczących rozprawy, w aktualnym Kodeksie postępowania cywilnego mowa jest zaś o niej w przepisach ogólnych, co pozwala na wniosek, że zasada jawności postępowania ma istotną wartość. Jednocześnie ustawodawca przewiduje w każdym przypadku wyjątki od jawności, wprowadzając niejawnosć.

Na końcu warto jeszcze wspomnieć, że z dniem 7 listopada 2019 r. został dodany⁵⁴ art. 9¹ k.p.c. o następującej treści: „§ 1. Nie jest wymagane zezwolenie sądu na utrwalanie przez strony lub uczestników postępowania przebiegu posiedzeń i innych czynności sądowych, przy których są obecni, za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk. § 2. Strony i uczestnicy postępowania uprzedzają sąd o zamiarze utrwalenia przebiegu posiedzenia lub innej czynności sądowej za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk. § 3. Sąd zakazuje stronie lub uczestnikowi postępowania utrwalenia przebiegu posiedzenia lub innej czynności sądowej za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk, jeżeli posiedzenie lub jego część odbywa się przy drzwiach zamkniętych lub sprzeciwia się temu względ na prawidłowość postępowania”. Regulacja dopuszczalności prywatnej rejestracji czynności sądu była wcześniej zawarta w art. 162¹ k.p.c., który został uchylony tą samą ustawą. Przeniesienie tego przepisu na początek ustawy, do ogólnych przepisów postępowania cywilnego, skutkuje tym, że ma on zastosowanie do wszystkich postępowań w niej zawartych. Nie ma potrzeby odwoływania się do art. 13 § 2 k.p.c., na mocy którego mógł on być stosowany także do innych postępowań⁵⁵.

Ustawodawca rozszerzył zakres stosowania tego uregulowania pod względem podmiotowym i przedmiotowym⁵⁶. Zakres podmiotowy został rozszerzony w ten sposób, że utrwalania za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk mogą dokonywać nie tylko strony, lecz także inni uczestnicy postępowania obecni na posiedzeniu lub przy innej czynności. Ponadto utrwalania mogą dokonywać także pełnomocnicy tych osób oraz ich

⁵⁴ Zmiana ta nastąpiła na mocy z.k.p.c.2019.

⁵⁵ Zob. M. Muliński, w: A. Góra-Błaszczkowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom IA. Komentarz. Art. 1–424¹²*, Warszawa 2020, s. 40–41.

⁵⁶ Zob. J. Jagieła, w: A. Marciniak (red.), *Kodeks postępowania cywilnego, t. I...*, 2019, s. 172–173.

przedstawiciele ustawowi. Jak słusznie zauważa *J. Jagiela*, wątpliwe jest, czy inne osoby niż strony i uczestnicy postępowania, którzy biorą udział w rozprawie, mają do tego prawo, ponieważ nie jest wiadome, czy są one uczestnikami postępowania zgodnie z art. 9¹ k.p.c. Zasadne wydaje się ścisłe rozumienie pojęcia „uczestnik postępowania”: jest to osoba, która może dokonywać czynności procesowych w postępowaniu, nie jest nią natomiast osoba, która do dokonywania takich czynności nie jest uprawniona, a więc świadkowie, biegli. Niewątpliwe jest, że publiczność nie należy do tego grona i nie ma powyższych uprawnień. Gdy osoby obecne na posiedzeniu lub przy czynności sądowej, niebędące uczestnikami, uprzedzą sąd o zamiarze utrwalania posiedzenia lub innej czynności sądowej, to wtedy sąd (sędzia) powinien zakazać utrwalania, wydając postanowienie, o ile są spełnione przesłanki § 3. Co do rozszerzenia zakresu przedmiotowego, to utrwalany za pomocą urządzenia rejestrującego obraz i dźwięk może być nie tylko przebieg posiedzenia, lecz także inne czynności sądowe dokonywane poza posiedzeniem, np. przesłuchanie świadków, oględziny lub dokonywanie innych czynności poza posiedzeniem. Samo zaś utrwalanie posiedzenia czy też innej czynności dokonywane może nastąpić tylko za pomocą urządzeń rejestrujących dźwięk, nie ma przy tym znaczenia, czy przebieg posiedzenia jest utrwalany w tym czasie przez sąd za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk albo obraz i dźwięk (art. 157 § 1 k.p.c.). Z uwagi na możliwości naruszenia dóbr osobistych w postaci wizerunku nie jest możliwe utrwalanie posiedzenia za pomocą urządzenia rejestrującego zarówno obraz, jak i dźwięk. Mogłoby to narazić Skarb Państwa na odpowiedzialność odszkodowawczą z tego tytułu. Warto także zaznaczyć, że aby utrwalić dźwięk uczestnicy postępowania nie muszą mieć zezwolenia sądu, konieczne jest uprzedzenie sądu lub sędziego o takim zamiarze jeszcze przed jego rozpoczęciem. Zamiar utrwalania posiedzenia lub czynności przez strony lub uczestników powinien być odnotowany w protokole posiedzenia.

IV. Zasady postępowania cywilnego a zasada jawności

1. Uwagi ogólne

Zasady postępowania cywilnego są jedną z najistotniejszych konstrukcji normatywnych, a co za tym idzie często są przedmiotem badań nauk prawnych, zarówno w perspektywie teoretycznej, jak i dogmatycznej. Prezentowane w klasycznej polskiej literaturze teoretycznoprawnej w postaci zasad-norm i zasad-postulatów bądź w postaci

zasad ujmowanych opisowo i dyrektywalnie, funkcjonują w „obiegu” dogmatycznym, stając się przedmiotem różnorodnych badań dotyczących ich aksjologicznej i normatywnej istoty oraz funkcji w porządku prawnym (tworzeniu, stosowaniu czy wykładni prawa).

Jasne i klarowne zasady sprawiają, że budowane jest wśród społeczeństwa zaufanie do działalności sądów i sędziów, ponadto pozwala na ukształtowanie się kultury prawnej⁵⁷.

Zasady prawne są kojarzone w porządku normatywnym z przepisami wyrażonymi bezpośrednio (wyraźnie) lub pośrednio (konsekwentne preferencje prawodawcze) w aktach normatywnych, jednak powinno się je kojarzyć jako jeden z elementów kultury prawnej (np. tradycja, doktryna itp.)⁵⁸.

2. Zasada prawdy

Pierwsza z zasad unormowana jest w art. 3 k.p.c. i jest to zasada prawdy. Przepis ten nakłada na strony i uczestników obowiązki: dokonywania czynności procesowych z dobrymi obyczajami, dawania wyjaśnień co do okoliczności sprawy zgodnie z prawdą i bez zatajania czegokolwiek, przedstawiania dowodów. Biorąc pod uwagę sformułowanie z tego przepisu, nie wskazano w nim obowiązków, tylko raczej ciężary procesowe.

Jak wskazują M. Zieliński oraz Z. Ziemiński⁵⁹, a za nimi O. Bogucki⁶⁰, „prawda” jest rozumiana jako: „należyte uzasadnienie twierdzeń uznawanych w procesie za prawdziwe na gruncie paradygmatu poznawczego, zbliżonego w ogólnym zarysie do

⁵⁷ Zob. E. Wańkowski, *Podręcznik procesu cywilnego. Ustrój sądów cywilnych. Postępowanie sporne*, Wilno 1932, s. 104 i nast.

⁵⁸ Zob. więcej na ten temat: L. Leszczyński, *Zasady prawa – założenia podstawowe*, SIL 2016, vol. XXV, s. 13–16 oraz W. Siedlecki, *Zasady naczelnego postępowania cywilnego w świetle przepisów nowego kodeksu postępowania cywilnego*, *Studia Cywilistyczne* 1966, t. VII, s. 11.

⁵⁹ M. Zieliński, Z. Ziemiński, *Uzasadnianie twierdzeń, ocen i norm w prawoznawstwie*, Warszawa 1988, s. 36.

⁶⁰ O. Bogucki, *Teoretyczne aspekty zasady prawdy materialnej w nowym modelu postępowania cywilnego*, *RPEiS* 2000, z. 1, s. 53.

paradygmatu poznawczego przyjmowanego współcześnie w badaniach naukowych, choć zarazem związanego z różnorodnymi swoistymi zastrzeżeniami”.

Zasada prawdy ma związek z zasadą jawności, można domniemywać, że to, co jest jawne, to, co widzimy i obserwujemy, jest zgodne z prawdą, natomiast sytuacje niejawne i ich prawdziwość trudniej jest udowodnić.

Zasada prawdy ewoluowała i jej znaczenie się zmieniało⁶¹, aktualnie można powiedzieć, że zasada prawdy nie pojawia się bezpośrednio w postępowaniu cywilnym, tylko przez realizację innych zasad, takich jak zasada jawności, kontrydktoryjności⁶², bezpośredniości, swobodnej oceny dowodów, koncentracji materiału procesowego i równości⁶³.

Należy zgodzić się z A. Marciniakiem⁶⁴, który stwierdza, że „obowiązkiem procesowym jest powinność, której podporządkowanie się można wymusić. Natomiast powinności wymienionych w art. 3 k.p.c. nie można wymusić. Strony i uczestnicy postępowania muszą się im podporządkować, jeżeli chcą uniknąć niekorzystnego skutku procesowego albo osiągnąć korzystny skutek procesowy”.

⁶¹ Zasady prawdy obiektywnej nie ma już w k.p.c. od dnia 5 lutego 2005 r., była opisywana w doktrynie jako zapewnienie obywatelom ochrony prawnej odpowiadającej rzeczywistości stanowi rzeczy, zob. K. Knoppek, *Zmierzch zasady prawdy obiektywnej w procesie cywilnym*, Pal. 2005, nr 50/1–2, s. 9–10 oraz Z. Resich, *Poznanie prawdy w procesie cywilnym*, Warszawa 1958, s. 20.

⁶² M. Szymura, R. Jambroży, *Kontrydktoryjność i prawda w procesie cywilnym*, Pal. 2011, nr 5–6, s. 33 i nast.

⁶³ Ł. Błaszczak (red.), *Dowody w postępowaniu cywilnym. System Postępowania Cywilnego. Tom 2*, Warszawa 2021, s. 826. Zob. również A. Stawarska-Rippel, *Poznanie prawdy w procedurze cywilnej w świetle prac sekcji postępowania cywilnego Komisji Kodyfikacyjnej II RP*, *Z Dziejów Prawa* 2009, t. 2(10), s. 127 i nast.

⁶⁴ Zob. A. Marciniak, w: A. Marciniak (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz. Art. 1–366*, Warszawa 2019, s. 97.

3. Zasada zakazu nadużycia prawa procesowego

Niedawno, tj. od dnia 7 listopada 2019 r., do katalogu zasad została dodana zasada zakazu nadużycia prawa procesowego. Pomimo tego, że sama instytucja znana jest w teorii od dawna, dopiero niedawno zdecydowano się ją wprost uregulować⁶⁵.

Wydaje się, że nadużycie prawa procesowego ma miejsce niezależnie od zasady jawności postępowania. Samo nadużycie prawa procesowego definiowane jest jako sytuacja, w której czynności procesowe są podejmowane na podstawie i w granicach prawa, ale zarazem nie zmiierzają do osiągnięcia celu, dla którego zostały stworzone. W tym przypadku bardzo ważny jest cel, dla którego dana norma powstała. Przyjęcie przez sąd, że skorzystanie przez stronę z uprawnienia procesowego stanowi nadużycie praw procesowych, może nastąpić tylko na podstawie dogłębnej oceny okoliczności sprawy, w pełni uzasadniającej ustalenie, że działanie strony jest podyktowane nierzetelnym celem, a w szczególności zamiarem utrudnienia lub przedłużenia postępowania, czego można dokonać przez porównanie celu uprawnienia procesowego ze znaczeniem wykorzystania go w konkretny sposób. Zatem odmowa skorzystania przez stronę z uprawnienia procesowego, jako wyjątek od zasady realizowania go, wymaga wystąpienia w sprawie szczególnych okoliczności⁶⁶.

Nawet jeśli sąd stwierdzi nadużycie prawa procesowego przez stronę lub innego uczestnika postępowania, to każdy kolejny przypadek naruszenia musi rozpatrzyć indywidualnie. Pomimo nadużywania prawa przez którykolwiek podmiot nie może to mieć znaczenia podczas obrony swoich praw przez niego.

⁶⁵ Tak m.in. K. Weitz, *Nadużycie „prawa” procesowego cywilnego*, PPC 2020, nr 1, s. 7–39. Zob. także w tym temacie T. Justyński, *Nadużycie prawa w polskim prawie cywilnym*, Kraków 2000; K. Piasecki, *Nadużycie praw procesowych przez strony*, Pal. 1960, nr 11, s. 20 i nast.; K. Korzan, *Nadużycie prawa jako środek obrony i podstawa dochodzenia roszczeń*, SIS 1978, nr 3, s. 34–49; A. Kubas, *Nadużycie prawa procesowego – próba oceny ostatnich zmian legislacyjnych*, Pal. 2019, nr 11–12, s. 165 i nast. E. Waśkowski, *Podręcznik procesu cywilnego. Ustrój sądów cywilnych. Postępowanie sporne*, Wilno 1932, s. 168–169; K. Osajda, *Nadużycie prawa w procesie cywilnym*, PS 2005, nr 5, s. 47 i nast.; H. Izdebski, A. Stępkowski (red.), *Nadużycie prawa. Materiały konferencyjne*, Warszawa 2003; M. Plebanek, *Nadużycie praw procesowych w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2013; tenże, *Nadużycie praw procesowych w postępowaniu cywilnym – zagadnienia ogólne*, SP 2012, nr 1, s. 69–121; T. Cytowski, *Procesowe nadużycie prawa*, PS 2005, nr 5, s. 81 i nast. oraz inne.

⁶⁶ Wyr. SN z dnia 25 marca 2015 r., II CSK 443/14, LEX nr 1730599.

Adresatem omawianej zasady są strony i uczestnicy postępowania, ponieważ mogą oni swoim zachowaniem doprowadzić do obstrukcji postępowania poprzez nadużywanie swoich praw. To właśnie te podmioty mogą również doświadczyć ujemnych skutków w przypadku stwierdzenia nadużycia praw procesowych. Warto także zauważyć, że projektodawca zakłada, iż nadużycia praw procesowych nie może dopuścić się sąd. Konsekwencje i sankcje naruszenia zasady zakazu nadużycia prawa procesowego wskazane są w przepisie art. 226² k.p.c.⁶⁷ Sankcje, które sąd może zastosować wobec strony nadużywającej, mogą polegać na:

- 1) wymierzeniu grzywny;
- 2) obciążeniu dodatkową częścią bądź nawet całością kosztów procesu;
- 3) a na wniosek strony przeciwnej także na:
 - a) obciążeniu kosztami procesu podwyższonymi odpowiednio do spowodowanego nadużyciem zwiększenia nakładu pracy strony przeciwnej na prowadzenie sprawy;
 - b) podwyższeniu stopy odsetek należnych od zasądanego świadczenia odpowiednio do spowodowanej nadużyciem zwłoki w rozpoznaniu sprawy, za czas odpowiadający tej zwłóce.

Ponieważ fakt nadużycia często da się ustalić dopiero na tle całokształtu okoliczności sprawy, sankcje można stosować dopiero w orzeczeniu kończącym postępowanie. Sankcje te mogą być stosowane kumulatywnie⁶⁸.

4. Zasada równości stron

Kolejną zasadą, unormowaną w art. 5 k.p.c. jest zasada równości stron (uczestników postępowania) w postępowaniu cywilnym. Zgodnie z nią strony oraz uczestnicy postępowania cywilnego są równi wobec prawa, niezależnie od tego, czy są

⁶⁷ Zob. O.M. Piaskowska, w: O.M. Piaskowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie procesowe. Komentarz*, Warszawa 2020, s. 51–59.

⁶⁸ Zob. więcej na ten temat: post. SN z dnia 16 czerwca 2016 r., V CSK 649/15, Legalis; post. SN z dnia 13 czerwca 2017 r., III SPP 24/17, Legalis; post. SN z dnia 13 czerwca 2017 r., III SPP 24/17, Legalis; uchw. SN z dnia 11 grudnia 2013 r., III CZP 78/13, OSNC 2014, nr 9, poz. 87; post. NSA z dnia 21 października 2016 r., I OZ 1102/16, Legalis; post. SN z dnia 16 czerwca 2016 r., V CSK 649/15, Legalis. Zob. również G. Kamieński, *Zakaz nadużycia praw procesowych*, Warszawa 2021, s. 108 i nast.

np. powodem, czy pozwanym w sprawie. Jest to również zasada konstytucyjna, która została wyrażona w art. 32 Konstytucji RP: „Wszyscy są wobec prawa równi. Wszyscy mają prawo do równego traktowania przez władze publiczne” (ust. 1).

Zasada jawności sprzyja zasadzie równości stron, ponieważ strona obecna na rozprawie ma możliwość być na bieżąco ze wszystkimi czynnościami procesowymi, bronić swoich praw, a także weryfikować zachowanie sędziego względem wszystkich podmiotów. Można wskazać, że zasada jawności oddziałuje na sędziego oraz na uczestników postępowania, a ponadto na pozostałych obywateli⁶⁹. W doktrynie zauważono, że zasada równouprawnienia ma dwa aspekty, pierwszym z nich jest zasada wysłuchania⁷⁰, drugim natomiast zasada „równości broni”⁷¹.

Zasada wysłuchania to możliwość zajęcia swojego stanowiska odnośnie do czynności procesowej, jednak nie musi to być stanowisko ustne, wyjaśnienia mogą być złożone na piśmie⁷². Ponadto zasada wysłuchania to możliwość kształtowania procesu przez strony, a nie traktowanie ich jako podmiotów dostarczających dowody w sprawie, dawanie im możliwości przedstawienia swoich racji, a także rozstrzyganie zarzutów stron, a nie tylko przyjęcie ich do wiadomości⁷³. Jak wskazano w wyroku TK⁷⁴, orzeczenie przez sąd na podstawie twierdzeń jednej strony postępowania nie ma przymiotu „rozpatrzenia” sprawy. Dopiero wysłuchanie przez ten sąd argumentacji obu stron pozwala mu na analizę sprawy, polegającą na ważeniu argumentów, badaniu przedstawionych dowodów i rozważaniu twierdzeń stron, i tylko taki tok postępowania sądu może być nazwany rozpatrywaniem sprawy.

⁶⁹ A. Góra-Błaszczkowska, *Zasada równości stron w procesie cywilnym*, Warszawa 2008, s. 131 i nast.

⁷⁰ Czasami nazywana jest prawem do wysłuchania – zob. J. Bodio, W. Graliński, *Znaczenie zasady równouprawnienia stron w procesie cywilnym*, *Studia Iuridica Lublinensia* 2016, vol. XXV, nr 1, s. 261–262.

⁷¹ A. Góra-Błaszczkowska, *Zasada równości stron w procesie cywilnym*, s. 85–95.

⁷² *Ibidem*, s. 85.

⁷³ M. Sawczuk, *Konstytucyjne idee prawa sądowego cywilnego*, *Problemy Egzekucji* 2000, nr 7, s. 12–13.

⁷⁴ Wyr. TK z dnia 20 grudnia 2007 r., P 39/06, Dz.U. z 2007 r. nr 247, poz. 1845.

Zasada „równości broni” to inaczej zasada równości środków procesowych, oznacza, że żadna ze stron nie może znajdować się w sytuacji gorszej. Jest to zagwarantowanie stronom postępowania równych warunków walki, czyli możliwość obrony i ataku mają obie strony, chociaż mają odmienne pozycje procesowe⁷⁵. Pomimo tego, że najczęściej w procesie mamy do czynienia z dwiema stronami: powodem i pozwanym, to powinny one mieć takie same możliwości udowodnienia swoich racji w procesie cywilnym.

5. Zasada koncentracji materiału procesowego

Zasada koncentracji materiału procesowego w postępowaniu cywilnym wyrażona została w art. 6 k.p.c. Zgodnie z nią sąd powinien dążyć do rozstrzygnięcia sprawy na pierwszym posiedzeniu, na którym powinno zostać przeprowadzone postępowanie dowodowe i powinien zostać wydany wyrok. Upływ czasu utrudnia bowiem ustalenie rzeczywistego stanu faktycznego oraz przyczynia się do obniżenia autorytetu sądu i zwiększenia kosztów postępowania⁷⁶.

Zasada jawności niewątpliwie sprzyja koncentracji materiału procesowego, ponieważ w przypadku jawnej rozprawy przedstawiany jest na niej cały materiał procesowy, strony mogą w niej uczestniczyć.

Celem przepisów normujących niniejszą zasadę jest zaprezentowanie i przeprowadzenie wszystkich dowodów w jak najwcześniejszym etapie postępowania, aby jak najszybciej rozpoznać sprawę, bez zbędnej zwłoki⁷⁷.

Ustawodawca, przewidując, że skoncentrowanie materiału procesowego w niektórych sprawach jest bardzo trudne, jeśli nie niemożliwe, dał sądowi prawo do decydowania o dopuszczeniu materiału dowodowego nawet spóźnionego, jeśli strona

⁷⁵ Z. Resich, *Poznanie prawdy...*, s. 112, cyt. za A. Góra-Błaszczkowska, *Zasada równości stron w procesie cywilnym*, s. 90.

⁷⁶ K. Weitz, *Czy sąd, pomijając twierdzenia lub dowody, wydaje postanowienie?*, PPC 2012, nr 3, s. 525–531. Zob. także E. Wengerek, *Koncentracja materiału procesowego w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1958.

⁷⁷ M. Sieńko, *Nowe modele koncentracji materiału procesowego*, w: P. Rylski (red.), *Reforma czy kolejna nowelizacja? Uwagi na tle ustawy z 4.7.2019 r. zmieniającej KPC*, Warszawa 2020, s. 17 i nast.

uprawdopodobni, że nie zgłosiła go bez swojej winy lub że uwzględnienie spóźnionych twierdzeń i dowodów nie spowoduje zwłoki w rozpoznaniu sprawy albo że występują inne wyjątkowe okoliczności⁷⁸.

6. Zasada dyspozytywności

Następną zasadą w postępowaniu cywilnym jest zasada dyspozytywności. Wyraża ją art. 321 k.p.c., zgodnie z którym sąd nie może wyrokować co do przedmiotu, który nie był objęty żądaniem, ani zasądzać ponad żądanie⁷⁹.

To powód decyduje zarówno o wszczęciu postępowania, jak i o zakresie rozstrzygnięcia sprawy. Żądanie powoda musi być dokładnie określone w pozwie i zawierać przytoczenie okoliczności faktycznych (art. 187 § 1 k.p.c.), co oznacza, że niedopuszczalne jest rozstrzygnięcie przez sąd o roszczeniach w nim nieobjętych, nawet jeżeli w sposób oczywisty istnieją i znajdują oparcie we wskazanym stanie faktycznym⁸⁰.

7. Zasada kontradiktoryjności (sporności)

Zasada kontradiktoryjności (sporności) nakłada na strony i uczestników postępowania obowiązek udowodnienia swoich twierdzeń (ciężar dowodu). To na ich podstawie zazwyczaj wydawane jest orzeczenie kończące dane postępowanie⁸¹. Sąd jest gospodarzem postępowania, co przejawia się w tym, że prowadzi je, czuwa nad prawidłowym jego przebiegiem, udziela głosu stronom, dopuszcza zgłaszane przez nie

⁷⁸ Tak A. Góra-Błaszczkowska, w: A. Góra-Błaszczkowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom IA. Komentarz. Art. 1–729*, Warszawa 2020, s. 23–24.

⁷⁹ Zob. więcej R. Flejszar, *Zasada dyspozytywności w procesie cywilnym*, Warszawa 2016, s. 177.

⁸⁰ Post. SN z dnia 6 września 2018 r., V CSK 483/17, Legalis.

⁸¹ J. Misztal-Konecka, *O obowiązywaniu zasady kontradiktoryjności w postępowaniu nieprocesowym: przyczynek do dyskusji*, *Zeszyty Prawnicze* 2016, nr 16(3), s. 137–138; Z. Resich, *Zasada dyspozytywności i kontradiktoryjności w procesie cywilnym PRL*, *PiP* 1957, nr 7–8, s. 64; M. Waligórski, *Polskie prawo procesowe w świetle zasady kontradiktoryjności*, *Studia Cywilistyczne* 1963, s. 12–13; E. Wengerek, *Demokratyzacja procesu cywilnego w Polsce Ludowej*, *RPEiS* 1975, z. 37(1), s. 44–46.

wnioski (w tym przede wszystkim wnioski dowodowe), a na koniec wydaje orzeczenie – zgodne ze swoim przekonaniem i przepisami prawa⁸².

Zasada jawności ściśle związana jest z zasadą kontrydiktoryjności, a w szczególności z jej wewnętrzną sferą, dotyczącą jawności wobec stron postępowania oraz ich udziału w posiedzeniach sądowych czy wszelkich czynności procesowych. Orzeczenie kończące postępowanie wydawane jest zazwyczaj na podstawie dowodów wskazanych przez strony, które w nim aktywnie uczestniczą, prowadząc spór. Ważnym aspektem jest znajomość faktów i dowodów wskazywanych przez stronę przeciwną oraz możliwość odniesienia się do każdego przeprowadzonego dowodu, roztrząsanie wyników postępowania dowodowego (art. 210 § 2 i 3 k.p.c.), dostęp do akt sprawy⁸³.

Jak wskazują P. Rylski i T. Zembrzusi⁸⁴, osobista styczność z sądem i możliwość ustnego wskazania swoich racji podczas rozprawy (postępowania rozpoznawczego) nie stanowi niezbędnego warunku uznania postępowania za zgodne z konstytucyjną zasadą jawności. Możliwość zajęcia stanowiska, poznania argumentacji przeciwnika, zapoznania się z orzeczeniami wydawanymi przez sąd są gwarancją realizacji zasady kontrydiktoryjności. Strona może wyrazić swoje stanowisko również w formie pisemnej, może to mieć miejsce w piśmie procesowym takim jak: pozew lub odpowiedź na pozew, albo w formie oświadczenia wyrażonego na piśmie przez uczestnika w postępowaniu nieprocesowym.

Zasada ta jest przeciwieństwem zasady inkwizycyjności, która zmusza sędziego aby ten sam poszukiwał, a także przeprowadzał dowody w sprawie. W aktualnie

⁸² Zob. szerzej: W. Broniewicz, *Zasada kontrydiktoryjności procesu cywilnego z poglądach nauki polskiej (1880–1980)*, w: M. Jędrzejewska, T. Erciński (red.), *Studia Z prawa postępowania cywilnego, Księga pamiątkowa ku czci Zbigniewa Resicha*, Warszawa 1985; W. Siedlecki, *Zasada kontrydiktoryjności (sporności) czy zasada współdziałania podmiotów postępowania cywilnego*, PiP 1975, z. 6, s. 63 i nast.; K. Ziemianin, *Dowód z zeznań świadka w świetle zasady bezpośredniości*, PPC 2018, nr 3, s. 45–53.

⁸³ A. Kościółek, *Zasada jawności...*, s. 119–121. Zob. również P. Rylski, *Zasada kontrydiktoryjności*, w: Ł. Błaszczak, K. Markiewicz, E. Rudkowska-Ząbczyk (red.), *Dowody w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2010, s. 163 oraz W. Siedlecki, Z. Świeboda, *Postępowanie cywilne. Zarys wykładu*, Warszawa 2004, s. 55–58; A. Jakubecki, *Kontrydiktoryjność a poznanie prawdy w świetle zmian Kodeksu postępowania cywilnego*, PS 1998, nr 10, s. 63–85.

⁸⁴ P. Rylski, T. Zembrzusi, *Rozpoznawanie spraw cywilnych na posiedzeniu niejawnym*, PS 2006, nr 6, s. 83.

obowiązującym cywilnym postępowaniu cywilnym, zgodnie z zasadą kontradiktoryjności, to strony mają przedstawić materiał dowodowy. Od niniejszej zasady istnieją jednak pewne wyjątki, albowiem z urzędu są braje pod uwagę przez sąd fakty powszechnie znane (art. 228 § 1 k.p.c.) oraz fakty znane mu urzędowo (art. 228 § 2 k.p.c.), Jednak w tym drugim przypadku sąd jest zobowiązany zwrócić na nie uwagę stron postępowania⁸⁵.

8. Zasada bezpośredniości

Kolejną zasadą, która wymaga omówienia w tym miejscu, jest zasada bezpośredniości. W myśl tej zasady dowody przeprowadza się bezpośrednio przed sądem, który orzeka w danej sprawie, odstępstwa dopuszczalne są jedynie w sytuacji, w której sprzeciwia się temu charakter dowodu albo wgląd na poważne niedogodności, lub niewspółmierność kosztów w stosunku do przedmiotu sporu (zob. art. 235 k.p.c.)⁸⁶.

Wydaje się, że wszelkie odstępstwa od zasady bezpośredniości są odstępstwem również od zasady jawności postępowania, można bowiem stwierdzić, że jawność pomaga w realizacji zasady bezpośredniości. Istnieje przecież wiele odstępstw od tej zasady, którym może być wyznaczenie sędziego wyznaczonego lub sądu wezwanego w celu przeprowadzenia postępowania dowodowego we wskazanym zakresie. Podnosi się, że odstępstwem od zasady bezpośredniości jest odejście od wymogu, aby całe postępowanie toczyło się przed tym samym składem orzekającym. Oczywiście, sąd odwoławczy może odmiennie ocenić przeprowadzone przez sąd pierwszej instancji dowody i dokonać własnych ustaleń faktycznych. Wprowadzenie w postępowaniu cywilnym „dowodu na odległość” może przyczynić się do radykalnego zmniejszenia ilości sytuacji, w których sąd wezwany przeprowadza dowód. Przypomnieć należy, że podczas przeprowadzania „dowodu na odległość” rola sądu wezwanego została zmarginalizowana do jego obecności przy przeprowadzeniu dowodu. Czynność w tym zakresie może podjąć także referendarz sądowy. Dowód przeprowadzał będzie bezpośrednio sąd orzekający w sprawie. Wprawdzie sąd ten nie będzie fizycznie obecny

⁸⁵ M. Szymura, R. Jambroży, *Kontradiktoryjność...*, s. 32.

⁸⁶ Zob. szerzej T. Ereciński, *Zasada bezpośredniości w postępowaniu apelacyjnym*, w: B. Gnela, J. Koczanowski, R. Szostak (red.), *Studia z prawa cywilnego i gospodarczego. Księga pamiątkowa dedykowana Profesor Czesławie Żuławskiej*, Kraków 2000.

w tym samym miejscu, gdzie znajdował się będzie dowód, jednak za pomocą komunikacji elektronicznej będzie mógł na bieżąco obserwować miejsce, w którym znajduje się dowód. Przykładowo: w przypadku przesłuchania świadka sąd orzekający w sprawie będzie zadawał świadkowi pytania, a nie – sąd wezwany czy referendarz sądowy⁸⁷.

9. Zasada swobodnej oceny dowodów

Następną zasadą występującą w procesie cywilnym jest swobodna ocena dowodów. Zgodnie z nią sąd ocenia wiarygodność i moc dowodów według swego przekonania na podstawie wszechstronnego rozważenia zebranego materiału. Ocena sędziowska nie może mieć charakteru dowolnego, co gwarantują pewne rozwiązania proceduralne. Przepis art. 233 § 1, przy uwzględnieniu treści art. 328 § 2 k.p.c., nakłada na sąd orzekający obowiązki: po pierwsze – wszechstronnego rozważenia zebranego w sprawie materiału, po drugie – uwzględnienia wszystkich dowodów przeprowadzonych w postępowaniu, po trzecie – skonkretyzowania okoliczności towarzyszących przeprowadzeniu poszczególnych dowodów mających znaczenie dla oceny ich mocy i wiarygodności, po czwarte – wskazania jednoznacznego kryterium oraz argumentacji pozwalającej – wyższej instancji i skarżącemu – na weryfikację dokonanej oceny w przedmiocie uznania dowodu za wiarygodny bądź też jego zdyskwalifikowanie, po piąte – przytoczenia w uzasadnieniu zaskarżonego orzeczenia dowodów, na których sąd się oparł, i przyczyn, dla których innym dowodom odmówił wiarygodności⁸⁸.

Granice swobodnej oceny dowodów muszą być wskazane przepisami prawa procesowego, doświadczenia życiowego, zasadami logicznego myślenia oraz pewnego poziomu świadomości prawnej, zgodnie z którymi bezstronnie, racjonalnie i wszechstronnie sąd rozstrzyga materiał dowodowy. Wybiera przy tym środki dowodowe, a następnie sprawdzając ich wiarygodność i moc dowodową porównuje z pozostałym materiałem dowodowym w sprawie. Ocenione dowody i ustalenia faktyczne, które z nich wynikają nie mogą wykazywać błędów zarówno faktycznych

⁸⁷ Zob. Ł. Goździaszek, *Zasada bezpośredniości i pisemności postępowania dowodowego w świetle nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego z dnia 5 grudnia 2008 r.*, PME 2010, nr 2, s. 26, <http://www.bibliotekacyfrowa.pl/Content/38664/007.pdf> (dostęp: 25 marca 2019 r.).

⁸⁸ Zob. wyr. SN z dnia 29 września 2000 r., V CKN 94/00, Legalis; wyr. SA w Lublinie z dnia 9 czerwca 2016 r., III APa 6/16, LEX nr 2071236.

(brak sprzeczności z istotą dowodów), a także logicznych (nieadekwatność w ich rozumowaniu i wnioskowaniu)⁸⁹.

10. Zasady ustności i pisemności

Zasadami postępowania cywilnego są też zasady ustności i pisemności. Zasady te wskazuje, w jakiej formie mają być dokonywane czynności procesowe stron czy też uczestników postępowania.

Zgodnie z zasadą ustności np. na rozprawie strony ustnie zgłaszają swoje wnioski, dowody i ustosunkowują się do żądań strony przeciwnej. Zasada ustności jest ściśle powiązana z zasadą jawności oraz bezpośredniości. Zazwyczaj wszystkie czynności, które odbywają się ustnie, są jawne i bezpośrednie (jawność warunkuje i zabezpiecza bezpośredniość)⁹⁰. Wyznaczenie jawnej rozprawy warunkuje wypowiedzianie się przez podmioty postępowania cywilnego w sposób ustny⁹¹. Sfera zewnętrzna jawności jest wyznacznikiem zasady ustności, ponieważ ustność jest konieczna dla udostępnienia postępowania dla publiczności, która może się przysłuchiwać rozprawie, nie ma jednak dostępu do akt sprawy⁹².

Adekwatnie jest z zasadą pisemności, jeśli ustawodawca przewidział taką formę czynności procesowej, to bez jej zachowana będzie ona nieskuteczna (przykładem tego może być skarga kasacyjna, która zawsze musi być złożona w formie pisemnej). Ponadto czynności, które wykonywane są pisemnie, zazwyczaj nie są jawne (przynajmniej w sferze zewnętrznej) oraz bezpośrednie. Coraz większego znaczenia nabiera zasada pisemności (przez co również zasada jawności ma mniejsze znaczenie), czego wyrazem

⁸⁹ Tak K. Flaga-Gieruszyńska, w: A. Zieliński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2019, s. 522.

⁹⁰ A. Kościółek, *Zasada jawności...*, s. 122–123.

⁹¹ E. Wengerek, *Problem ustności i pisemności postępowania cywilnego*, Nowe Prawo 1970, nr 10, s. 1397–1420, cyt. za A. Kościółek, *Zasada jawności...*, s. 122–123.

⁹² M. Cappelletti, B.G. Garth, *Introduction: policies, trends and ideas in civil procedure*, w: M. Cappelletti (red.), *International Encyclopedia of Comparative Law. Civil Procedure*, Tübingen 1987, s. 83, cyt. za A. Kościółek, *Zasada jawności...*, s. 122–123.

może być wprowadzenie obowiązkowej odpowiedzi na pozew (art. 205¹ k.p.c.)⁹³. Jeśli sąd zdecyduje się na merytoryczne rozpoznanie sprawy na posiedzeniu niejawnym, wyłączona zostaje zasada ustności w tym postępowaniu, odbywa się ono tylko w formie pisemnej⁹⁴.

Nie jest jednak możliwe wyodrębnienie tylko zasady ustności lub pisemności w postępowaniu cywilnym, żadna z nich nie jest nigdy realizowana w sposób bezwzględny. Te dwie zasady wskazywane są razem jako uzupełniające się, jednak niektórzy wskazują na nadrzędność zasady ustności nad pisemnością⁹⁵.

11. Zasada formalizmu procesowego

Ostatnią (poza zasadą jawności) zasadą występującą w procesie cywilnym jest zasada formalizmu procesowego. Formalizm procesowy wskazuje odpowiednią formę, czas oraz miejsce czynności procesowej w postępowaniu cywilnym, w przypadku jej niezastosowania skutkiem może być sankcja⁹⁶.

Forma czynności procesowej może być ustna lub pisemna, co ściśle wiąże się z zasadą jawności i niejawności (zob. uwagi na temat zasady ustności i pisemności – pkt 10 powyżej). Określenie formy jest istotne przede wszystkim ze względu na fakt, iż dzięki temu brak jest dowolności stron w tym zakresie, co jest gwarancją pewności procesowej. Strony dokonujące czynności procesowej w oznaczonej formie mają prawo spodziewać się odpowiedniej reakcji procesowej sądu⁹⁷.

⁹³ M. Dziurda, *Czy nadchodzi zmierzch zasady ustności w postępowaniu cywilnym?*, PPC 2022, nr 1, s. 125–126. Zob. również o coraz większym znaczeniu pisemności E. Wengerek, *Problem ustności i pisemności...*, s. 1410 i nast.

⁹⁴ M. Dziurda, *Czy nadchodzi zmierzch zasady ustności...*, s. 125–148.

⁹⁵ S. Dalka, *Obowiązkowa forma pisemna czynności procesowych stron w procesie cywilnym*, Pal. 1976, nr 2, s. 29 i nast.; zob. także tenże, *Czynności procesowe stron w procesie cywilnym*, Pal. 1975, nr 9, s. 47.

⁹⁶ S. Cieślak, *Formalizm postępowania cywilnego*, Warszawa 2008, s. 66.

⁹⁷ Zob. więcej na ten temat: W. Walkowski, *Zasada formalizmu procesowego w procedurze cywilnej*, <http://lexvin.pl/prawo-lexvin/3392/Zasada-formalizmu-procesowego-w-procedurze-cywilnej> (dostęp: 25 marca 2019 r.); T. Zembrzuski, *Formalizm procesowy a skutki wadliwego oznaczenia pisma procesowego spełniającego wymagania środka zaskarżenia*, Przegląd Sądowy 2018, nr 1, s. 5–22.

Aktualnie istotne znaczenie ma forma elektroniczna, która traktowana jest jako forma wyjątkowa⁹⁸.

Jeżeli chodzi o miejsce czynności procesowych, zasadniczo jest nim budynek sądu właściwy rzeczowo i miejscowo, jednak od tej zasady istnieją wyjątki⁹⁹. Sama ustawa przewiduje również wiele odstępstw: pismo procesowe może być nadane w placówce pocztowej, oględziny nieruchomości odbywają się na jej terenie. Natomiast wniesienie apelacji to czynność, która jest dokonywana w sądzie poza posiedzeniem sądowym lub poza sądem¹⁰⁰.

Czas dokonywania czynności procesowych jest określony przede wszystkim jako ogólny czas trwania całego postępowania cywilnego. Poza tym mamy do czynienia z czasem, w ciągu którego powinny być dokonane określone czynności procesowe¹⁰¹. Brak winy w niedokonaniu w terminie czynności procesowej przyjmuje się wówczas, gdy wystąpiły przeszkody niezależne od strony, w tym także, gdy strona z powodu choroby błędnie zrozumiała pouczenie o sposobie i terminie dokonania czynności procesowej¹⁰².

12. Podsumowanie

Powyżej wskazano zasady postępowania cywilnego, do których należy także zasada jawności. Łączy się ona pośrednio lub bezpośrednio z każdą z pozostałych zasad. Może nie na każdą ma bezpośredni wpływ, ale jest ona obecna w każdej z nich. Każda z wymienionych zasad ma jednak swój autonomiczny charakter, czyli może funkcjonować także oddzielnie.

⁹⁸ S. Cieślak, *Formalizm postępowania cywilnego...*, s. 223–226 i nast.; A. Kościółek, *Elektroniczne czynności procesowe w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2012; B. Kaczmarek-Templin, *Formalizm procesowy a nowe przepisy odnoszące się do dokumentów w procesie cywilnym*, Prawo Mediów Elektronicznych 2017, nr 1, s. 11 i nast.

⁹⁹ S. Cieślak, *Formalizm postępowania cywilnego...*, s. 255–262.

¹⁰⁰ S. Cieślak, *Zasada formalizmu przy wnoszeniu środków odwoławczych w postępowaniu cywilnym*, PS 2001, nr 4, s. 29.

¹⁰¹ Ibidem, s. 263–293.

¹⁰² Post. SN z dnia 5 stycznia 2006 r., I UZ 38/05, OSNP 2007, nr 1–2, s. 32. Na temat zwiększenia formalizmu procesowego zob. S. Cieślak, *Wpływ nowelizacji KPC na stopień sformalizowania postępowania cywilnego*, MoP 2004, nr 21, s. 2 i nast.

Zasada jawności jest zarówno zasadą konstytucyjną (art. 45 Konstytucji RP), jak i ustawową (art. 9 k.p.c.). Realizacja sądowej ochrony praw jednostki uzależniona jest od obowiązujących w postępowaniu cywilnym naczelných zasad procesowych¹⁰³. Bez wątpienia stanowi też jedną z najważniejszych i najbardziej doniosłych zasad – jest jedną z naczelných zasad procesowych, co oznacza, że taka zasada występuje również w innych postępowaniach sądowych (w szczególności w karnym i sądownoadministracyjnym)¹⁰⁴.

Najczęściej zasadę jawności łączy się z zasadą kontrydiktoryjności, bezpośredniości, ustności i pisemności, a także z zasadą równości¹⁰⁵. To właśnie z nimi występuje ona najczęściej, ponadto mają one wzajemnie na siebie największy wpływ.

V. Funkcje zasady jawności

O funkcjach postępowania cywilnego możemy mówić w odniesieniu do jego skutku społecznego, analizując, jaką potrzebę społeczną zaspokaja. Ustanowione ono zostało w celu osiągnięcia celu społecznego dotyczącego utrzymania porządku prawnego w określonych dziedzinach¹⁰⁶.

Warto zauważyć, że pojęcie „funkcja” dominuje nad pojęciem „cel” postępowania, to właśnie tym słowem częściej posługują się przedstawiciele świata nauki. Jednak te dwa pojęcia są bardzo bliskie i często funkcja pojmowana jest przez pryzmat celu¹⁰⁷.

Zdaniem A. Kościółek¹⁰⁸ zasada jawności pełni wskazane poniżej funkcje w postępowaniu cywilnym.

¹⁰³ A. Miączyński, *Ochrona praw jednostki w postępowaniu nieprocesowym*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Prawnicze 1979, z. 85, s. 37–68.

¹⁰⁴ T. Wiśniewski, *Przebieg procesu cywilnego*, Warszawa 2013, s. 46 i nast.

¹⁰⁵ Tak m.in. A. Kościółek, *Zasada jawności...*, s. 119–125.

¹⁰⁶ Historycznie o funkcjach zob. W. Berutowicz, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 1984, s. 55 i 57.

¹⁰⁷ M. Sawczuk, *O celach i funkcjach postępowania cywilnego procesowego i nieprocesowego (niespornego)*, w: A. Marciniak (red.), *Symbolae dedicatae Witoldo Broniewicz. Księga pamiątkowa ku czci Witolda Broniewicza*, Łódź 1998, s. 316.

¹⁰⁸ Zob. A. Kościółek, *Zasada jawności...*, s. 125–151.

Pierwsza – partycypacyjna – daje obywatelom pewien zakres uczestniczenia w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości, odnosi się w szczególności do jawności zewnętrznej, chociaż także jawność wobec stron i uczestników postępowania stwarza tym podmiotom możliwość partycypacji w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości. Cel ten jest realizowany w mniejszym stopniu niż w przypadku jawności wobec osób postronnych, ponieważ to one są faktycznie uczestnikami lub stronami danego postępowania.

Druga funkcja, kontrolna, wskazuje, że działalność organów powinna być poddawana różnym formom kontroli społecznej, aby organy i instytucje mogły wykonywać swoje zadania, a także zapewnić obywateli o odpowiednim poziomie wykonywania swoich usług, również tych polegających na wykonywaniu wymiaru sprawiedliwości, funkcja ta często uzależniona jest od systemu rządów, tj. warunków polityczno-ustrojowych kraju.

Następna jest funkcja gwarancyjna, która realizowana jest przez możliwość obserwowania przebiegu postępowania. Jawność zewnętrzna jest gwarancją bezstronności sądu, zapewniając obiektywizm i redukując możliwość wystąpienia dyskryminacji lub jakichkolwiek jej objawów wobec którejkolwiek ze stron. Często motywuje sędziego do należytego przygotowania się do danej sprawy, a co za tym idzie – cała rozprawa i jej poszczególne części prowadzone są bardziej sumiennie i starannie.

Kolejna funkcja, legitymizująca, powoduje wzrost zaufania obywateli do wymiaru sprawiedliwości, poddających się temu wymiarowi, pozwala wykonywać oraz akceptować jego decyzje, nawet gdy nie są korzystne dla danej osoby.

Funkcja wychowawcza realizuje się poprzez możliwość uczestniczenia (biernie i czynnie) w danej sprawie. Wpływa na każdą osobę, na jej psychikę, myśli, świadomość; dana osoba uczy się dzięki temu prawa oraz poznaje jego wartość i znaczenie, często wpływa na zachowania społeczne. Funkcja ta wiąże się również z wykonywaniem obowiązków obywatelskich, zachowywania się zgodnie z prawem, a także reagowania na naruszenie swoich praw lub praw innych obywateli albo wspólnoty.

Jako ostatnia wskazana jest funkcja edukacyjna, należy ją wiązać z nauką o prawie funkcjonującym w praktyce (prawo w działaniu). Funkcja ta realizowana jest poprzez przekazywanie wiedzy na temat postępowania sądowego nie tylko w teorii, lecz także w praktyce, co bez zasady jawności nie byłoby możliwe. Warto też zauważyć, że

poprzez dostęp do orzecznictwa możliwa jest dyskusja o nim w doktrynie i praktyce, co jest swoistym komentarzem do stosowania prawa.

Poza funkcjami wskazanymi przez A. Kościółek można jeszcze wskazać funkcję informacyjną, która przejawia się w informowaniu obywateli, dzięki czemu poznają oni w praktyce funkcjonowanie wymiaru sprawiedliwości, dowiadują się o problemach prawnych, a także słuchają rozpraw sądowych i poznają wyrok w danej sprawie. Jednak wydaje się, że ta funkcja znacząco pokrywa się z pierwszą ze wskazanych, tj. funkcją partycypacyjną.

Zasada jawności nie ma wyłącznie pozytywnych aspektów. Jej dysfunkcje dotyczą przede wszystkim sfery zewnętrznej. Jako pierwszy przykład można wskazać, że zasada jawności może naruszać lub zagrażać pewnym wartościom, które są chronione, tj. moralność, bezpieczeństwo, interes prywatny, porządek publiczny itp. Publiczność może mieć negatywny wpływ na organy procesowe i uczestników postępowania, mowa tu np. o skupieniu uczestników czy sądu. Jednak jedną z największych dysfunkcji zasady jawności jest to, że osoba pozwana może być traktowana jakby popełniła dany czyn, nawet jeśli zapadnie wyrok pozytywny dla niej. Pozwany nawet przez całe życie może być przez publiczność postrzegany przez pryzmat sprawy (najbardziej ta dysfunkcja będzie dotkliwa w postępowaniu karnym, w którym oskarżony zostaje uniewinniony). Szeroki dostęp do sprawy, możliwości śledzenia jej przebiegu w mediach mogą budzić wątpliwości, czy sędzia, czytając artykuły w mediach i słuchając wypowiedzi różnych osób na temat danej sprawy, pozostanie bezstronny i wyda orzeczenie wyłącznie w oparciu o argumenty natury prawnej. Zniekształcanie informacji przez media może mieć znaczenie dla opinii obywateli o wymiarze sprawiedliwości.

Analizując funkcje zasady jawności, trzeba zauważyć jej pozytywne aspekty, jednak w sytuacjach, które mogą powodować dysfunkcję, zasadne byłoby jej wyłączenie lub przynajmniej ograniczenie. Trzeba też pamiętać, że bardzo ważne jest poczucie sprawiedliwości społecznej oraz zaufania obywateli do państwa i wymiaru sprawiedliwości, że mogą czuć się bezpiecznie i komfortowo.

Na koniec warto zwrócić uwagę, w jaki sposób zasada jawności oraz jej ograniczanie lub wyłączenie, jest odzwierciedlana w poszczególnych przepisach. Sędzia ma dużą swobodę w ograniczaniu lub wyłączeniu jawności, a jej przesłanki są zazwyczaj uznaniowe. Ustawodawca posługuje się zwrotami niedookreślonymi mogącymi

doprowadzić do różnej oceny w każdym indywidualnym przypadku¹⁰⁹. Zwroty niedookreślone mogą być jednym z elementów klauzul generalnych. Jest to świadomy zabieg, dający swobodę decyzyjną i odsyłający do norm pozaprawnych, zawarty w przepisach prawa, który umożliwia zastosowanie pewnego stopnia dowolności w wykładni prawa. Z jednej strony ustawodawca stosuje także zwroty niedookreślone, co pozwala na odpowiednią kwalifikację przepisów prawa do stanu faktycznego. Stosowanie tych zwrotów ma na celu realizowanie określonych, pożądaných, wartości aksjologicznych oraz zapobieganie dezaktualizacji prawa. Jednak z drugiej strony, klauzule generalne poprzez swoje ogólnikowe sformułowania mogą stać w sprzeczności z warunkiem jasności i pewności prawa, przez co mogą uniemożliwić właściwe jego przestrzeganie.

§ 3. Zasada jawności w Konstytucji RP oraz jej ograniczenia

W Konstytucji RP zasada jawności nie jest wyrażona tylko w art. 45, o którym mowa była wcześniej. Zasadę tę możemy wywodzić również z innych konstytucyjnych przepisów. Szczególnie ważne jest, aby jawność życia publicznego, dostęp do informacji o działalności organów władzy publicznej, a także osób pełniących funkcje publiczne były unormowane na poziomie konstytucyjnym. Poniżej wskazano zasady ujęte w Konstytucji PR, które pośrednio lub bezpośrednio wpływają na zasadę jawności, jej ograniczenie lub wyłączenie.

W pierwszej kolejności wskazać można art. 1 Konstytucji RP, który stanowi, że „Rzeczpospolita Polska jest dobrem wspólnym wszystkich obywateli”. Dobrem wspólnym jest z pewnością ujawnienie działań władzy publicznej, co zapewnia jej prawidłowe funkcjonowanie, jest to pojęcie wielowymiarowe i może być rozumiane w różnych znaczeniach. Jak wskazuje M. Piechowiak¹¹⁰, dobro wspólne może być powoływane jako ograniczanie wolności i praw lub jako aksjologiczna podstawa ograniczeń, przewidzianych w klauzulach limitacyjnych. Dobro wspólne jest racją, w imię której dobra charakteryzowane wolnościami i prawami *in abstracto* należy

¹⁰⁹ Tak S. Kuzmanow, *Klauzule abuzywne w umowach deweloperskich*, Kraków 2012, s. 15.

¹¹⁰ M. Piechowiak, w: M. Safjan, L. Bosek (red.), *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1–86*, Warszawa 2016, s. 215.

skoordynować z innymi dobrami, służącymi rozwojowi członków wspólnoty politycznej. Trzeba wziąć pod uwagę nie tylko interesy jednostki, lecz także interesy grupowe, w tym też scharakteryzowane z punktu widzenia całej wspólnoty politycznej. Postulat wzięcia pod uwagę dobra wspólnego jest w tej perspektywie postulatem dokonania koordynacji wchodzących w grę dóbr, prowadzącej do określenia tego, co jest komuś w danych okolicznościach należne, zatem wolności lub praw *in concreto*, i jednocześnie określenia elementów należących do sumy społecznych warunków rozwoju, czyli do określenia elementów dobra wspólnego¹¹¹. Jak wskazał Trybunał Konstytucyjny¹¹², prawodawca może nowelizować prawo, także na niekorzyść obywateli, jeżeli odbywa się to w zgodzie z Konstytucją RP. Zatem sama nowelizacja przepisów, nawet wówczas, gdy pogarsza sytuację obywatela, nie może być podstawą do twierdzenia, że została naruszona zasada zaufania do państwa i stanowionego przez nie prawa.

Kolejnym istotnym z analizowanej perspektywy przepisem jest art. 2 Konstytucji RP, stanowiący, że: „Rzeczpospolita Polska jest demokratycznym państwem prawnym, urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej”. W tym przepisie zawarto aż trzy zasady prawne: zasadę państwa demokratycznego, zasadę państwa prawnego i zasadę sprawiedliwości społecznej. Są one ściśle ze sobą powiązane i wpływają wzajemnie na rozumienie każdej z nich. Warunkiem niezbędnym do tego, aby państwo funkcjonowało zgodnie z prawem, jest jego demokratyczny charakter oraz realizacja zasad sprawiedliwości społecznej. Te trzy zasady mają charakter komplementarny¹¹³. Z racji wzajemnego powiązania zasad, a także ich wpływania nie tylko na siebie, lecz także na inne zasady, możemy znaleźć również wiele przypadków ograniczenia lub wyłączenia jawności (np. przeprowadzenie dowodu przez wyznaczonego sędziego, traktowanie jednej ze stron w sprawach z zakresu prawa pracy lub prawie konsumenckim). W literaturze zasadę demokratycznego państwa prawnego wywodzi się z zasady społeczeństwa obywatelskiego, jawności działania władzy

¹¹¹ Zob. M. Piechowiak, *Dobro wspólne jako fundament polskiego porządku konstytucyjnego*, Warszawa 2012, s. 364 i nast.; tenże, *Prawne a pozaprawne pojęcia dobra wspólnego*, w: W. Arndt, F. Longchamps de Bérier, K. Szczucki (red.), *Dobro wspólne. Teoria i praktyka*, Warszawa 2013, s. 23–45.

¹¹² Orz. TK z dnia 19 listopada 1996 r., K 7/95, OTK 1996, nr 6, poz. 49.

¹¹³ P. Tuleja, w: M. Safjan, L. Bosek (red.), *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1–86*, Warszawa 2016, s. 217.

publicznej, uczestnictwa obywateli w sprawowaniu władzy – zwanej również demokracją partycypacyjną.

Ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej albo wolności i praw innych osób. Ograniczenia te nie mogą naruszać istoty wolności i praw (art. 31 ust. 3 Konstytucji RP)¹¹⁴. Istnieją w doktrynie różne stanowiska, w jaki sposób można ograniczać konstytucyjne prawa i wolności, analizujące czy wskazany wyżej art. 31 ust. 3 Konstytucji RP może być samodzielną podstawą do ograniczenia. Najbardziej słuszne stanowisko zakłada, że art. 31 ust. 3 Konstytucji RP w żadnym wypadku nie może stanowić samodzielnej (i wyłącznej) podstawy usprawiedliwiania ograniczeń konstytucyjnych praw lub wolności¹¹⁵. W orzecznictwie¹¹⁶ poruszono temat relacji art. 31 ust. 3 oraz art. 61 ust. 3 Konstytucji RP, pierwszy z przepisów jest zatem modyfikowany przez drugi jedynie w zakresie, w którym regulowane są (wężiej) bezpośrednio przesłanki ingerencji, natomiast w pełni pozostaje aktualne zastosowanie pozostałych elementów proporcjonalności niewyrażonych w art. 61 ust. 3 (w szczególności konieczność uwarunkowana standardem demokratycznego państwa oraz zakaz ingerowania w istotę prawa). Wspólną dla obu konstrukcji przesłanką uzasadniającą ograniczenia jest też konieczność ochrony praw i wolności innych osób.

Z zasadą jawności łączy się również ściśle art. 51 Konstytucji RP, który stanowi, że nikt nie może być obowiązany inaczej niż na podstawie ustawy do ujawniania informacji dotyczących jego osoby (ust. 1). Władze publiczne nie mogą pozyskiwać, gromadzić i udostępniać innych informacji o obywatelach niż niezbędne w demokratycznym państwie prawnym (ust. 2). Każdy ma prawo dostępu do dotyczących

¹¹⁴ Więcej na ten temat zob. K. Chałubińska-Jentkiewicz, M. Nowikowska, *Bezpieczeństwo, tożsamość, prywatność – aspekty prawne*, Warszawa 2020; B. Stępień-Załużka, *Konstytucyjne prawo własności – sposoby naruszenia i środki ochrony. Constitutional right to property – methods of violation and means of protection*, Warszawa 2021.

¹¹⁵ Więcej na temat stanowisk zob. L. Bosek, M. Szydło, w: M. Safjan, L. Bosek (red.), *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1–86*, Warszawa 2016, s. 772–774; zob. także wyr. TK z dnia: 29 kwietnia 2003 r., SK 24/02, OTK-A 2003, nr 4, poz. 33; 8 lipca 2008 r., K 46/07, OTK-A 2008, nr 6, poz. 104; 25 maja 2009 r., SK 54/08, OTK-A 2009, nr 5, poz. 69.

¹¹⁶ Wyr. TK z dnia 20 marca 2006 r., K 17/05, Dz.U. z 2006 r. nr 49, poz. 358, s. 2101.

go urzędowych dokumentów i zbiorów danych, a ograniczenie tego prawa może określić ustawa (ust. 3). Ponadto każdy ma prawo do żądania sprostowania oraz usunięcia informacji nieprawdziwych, niepełnych lub zebranych w sposób sprzeczny z ustawą (ust. 4). Zasady i tryb gromadzenia oraz udostępniania informacji określa ustawa (ust. 5). Jest to jeden z przepisów¹¹⁷ nie tyle proklamujący zasadę jawności na gruncie Konstytucji RP, ile kreujący prawa i wolności, które realizują zasadę jawności¹¹⁸.

Kolejny przepis, który możemy wiązać z niejawnością, to art. 54 Konstytucji RP, zawierający zasadę wolności słowa oraz zakaz cenzury. Zgodnie z nim każdemu zapewnia się wolność wyrażania swoich poglądów oraz pozyskiwania i rozpowszechniania informacji. Cenzura prewencyjna środków społecznego przekazu oraz koncesjonowanie prasy są zakazane. Ustawa może wprowadzić obowiązek uprzedniego uzyskania koncesji na prowadzenie stacji radiowej lub telewizyjnej. Warto w tym miejscu przytoczyć wyrok Sądu Najwyższego¹¹⁹, zgodnie z którym odmowa udostępnienia prasie akt urzędowych, podobnie jak odmowa udzielenia informacji, może nastąpić jedynie ze względu na ochronę tajemnicy państwowej, urzędowej lub innej tajemnicy chronionej ustawą. W interesie Rzeczypospolitej Polskiej leży gwarantowanie prasie jak najszerszego dostępu do informacji będących w posiadaniu organów i instytucji publicznych, rozumianego jako prawo do uzyskania informacji nie tylko w formie przekazu ustnego, pisemnego czy w innej postaci od zobowiązanego organu, lecz także przez wgląd do akt powstałych w rezultacie jego działalności.

Warto również wskazać na prawo obywateli do informacji o działalności organów władzy publicznej, zagwarantowane w art. 61 Konstytucji RP. Obywatel ma prawo do uzyskiwania informacji o działalności organów władzy publicznej oraz osób pełniących funkcje publiczne. Prawo to obejmuje również uzyskiwanie informacji o działalności organów samorządu gospodarczego i zawodowego, a także innych osób oraz jednostek organizacyjnych w zakresie, w jakim wykonują one zadania władzy publicznej i gospodarują mieniem komunalnym lub majątkiem Skarbu Państwa (ust. 1). Prawo do uzyskiwania informacji obejmuje dostęp do dokumentów oraz wstęp na posiedzenia

¹¹⁷ Tak również art. 54, 61 i 74 Konstytucji RP.

¹¹⁸ A. Piskorz-Ryń, *Zasada jawności na gruncie Konstytucji RP*, w: Z. Kmiecik (red.), *Jawność i jej ograniczenia. Tom III. Skuteczność regulacji*, Warszawa 2013, s. 44–48 oraz w mniejszym zakresie s. 48–59.

¹¹⁹ Wyr. SN z dnia 1 czerwca 2000 r., III RN 64/00, OSNP 2001, nr 6, poz. 183.

kolegialnych organów władzy publicznej pochodzących z powszechnych wyborów, z możliwością rejestracji dźwięku lub obrazu (ust. 2). Ograniczenie prawa, o którym mowa w art. 61 ust. 1 i 2 Konstytucji RP, może nastąpić wyłącznie ze względu na określone w ustawach ochronę wolności i praw innych osób i podmiotów gospodarczych oraz ochronę porządku publicznego, bezpieczeństwa lub ważnego interesu gospodarczego państwa (ust. 3). Tryb udzielania informacji, o których mowa w art. 61 ust. 1 i 2 Konstytucji RP, określają ustawy, a w odniesieniu do Sejmu i Senatu ich regulaminy (ust. 4). Zasada demokratycznego państwa prawnego niewątpliwie wiąże się z jawnym sprawowaniem władzy, a także z zaufaniem obywateli do osób sprawujących władzę oraz poszczególnych instytucji. W demokratycznym państwie każdy obywatel powinien brać udział w sprawowaniu władzy i życiu społeczeństwa, niezwykle ważny jest również dostęp do informacji o stanie państwa¹²⁰. Ograniczanie dostępu do informacji może wystąpić tylko w przypadkach określonych w ustawach: ochrona wolności i praw osób trzecich lub podmiotów, ochrona porządku publicznego, ważnego interesu gospodarczego państwa, a także ochrona bezpieczeństwa¹²¹.

Na koniec można wskazać jeszcze art. 74 ust. 3 Konstytucji RP, zgodnie z którym każdy ma prawo do informacji o stanie i ochronie środowiska.

Podsumowując, ustawodawca unormował zasadę jawności w Konstytucji RP. Każdy obywatel powinien mieć dostęp do informacji o działalności organów władzy publicznej i osób, które pełnią funkcje publiczne. W pewnych sytuacjach jawność musi być ograniczana, np. ze względu na interes społeczny, po spełnieniu warunków unormowanych w przepisach prawa¹²².

§ 4. Zasada jawności w konstytucjach wybranych państw

Jak wspomniano powyżej, zasada jawności jest obecna zarówno w krajowym porządku prawnym, jak i w prawie międzynarodowym czy unijnym. Podobnie jest

¹²⁰ W. Skrzydło, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Kraków 1998, s. 83–84.

¹²¹ S. Serafin, B. Szmulik (red.), *Leksykon obywatela*, Warszawa 2008, s. 83–84.

¹²² A. Piskorz-Ryń, *Podsumowanie*, w: Z. Kmiecik (red.), *Jawność i jej ograniczenia. Tom III. Skuteczność regulacji*, Warszawa 2013, s. 58–59.

w innych krajach, których konstytucje także wprowadzają zasadę jawności¹²³. Poniżej przedstawione zostaną unormowania konstytucyjne wybranych państw dotyczące zasady jawności.

Zaczynając od krajów geograficznie najbliższych, tj. od Republiki Czeskiej¹²⁴, jej konstytucja w art. 96 ust. 2 stwierdza, że postępowanie przed sądem jest ustne i jawne, a wyjątki w tym zakresie określa ustawa.

Również Austria¹²⁵ w art. 90⁸³ ust. 1 konstytucji zawarła zasadę ustności i jawności, zgodnie z którą postępowanie przed sądem orzekającym w sprawach cywilnych i karnych jest ustne i jawne, a wyjątki określa ustawa.

W art. 121 bułgarskiej¹²⁶ konstytucji wskazano, że „Rozpatrywanie spraw we wszystkich sądach jest jawne, chyba że ustawa przewiduje inaczej”.

Hiszpania¹²⁷ ma w swoim najważniejszym akcie prawnym w art. 120 ust. 1 następujące unormowanie: „Postępowanie sądowe jest jawne, z wyjątkiem wypadków przewidzianych przez ustawy regulujące procedurę”.

Słowacka konstytucja¹²⁸ wskazuje w art. 48 ust. 2, że: „Każdy ma prawo, aby jego sprawa odbyła się jawnie, bez zbędnej zwłoki i w jego obecności oraz prawo wypowiedzenia się o wszystkich przedstawionych dowodach. Jawność można wyłączyć tylko w przypadkach określonych w ustawie”.

W rosyjskiej konstytucji¹²⁹ w art. 123 ust. 1 zasadę jawności unormowano w następujący sposób: „1. Rozpoznawanie spraw jest we wszystkich sądach jawne.

¹²³ Zob. również A. Kościółek, *Zasada jawności...*, s. 30–54.

¹²⁴ *Konstytucja Czech*, w: W. Staśkiewicz (red.), *Konstytucje państw Unii Europejskiej*, Warszawa 2011, s. 204.

¹²⁵ *Federalna Ustawa Konstytucyjna Republiki Austrii*, http://biblioteka.sejm.gov.pl/wp-content/uploads/2015/05/Austria_pol010811.pdf (dostęp: 23 marca 2019 r.).

¹²⁶ *Konstytucja Republiki Bułgarii*, <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/bulgaria2013.pdf> (dostęp: 23 marca 2019 r.).

¹²⁷ *Konstytucja Hiszpanii*, http://biblioteka.sejm.gov.pl/wp-content/uploads/2015/10/Hiszpania_pol_300612.pdf (dostęp: 23 marca 2019 r.).

¹²⁸ *Konstytucja Republiki Słowackiej*, http://biblioteka.sejm.gov.pl/wp-content/uploads/2016/11/Słowacja_pol_010711.pdf (dostęp: 23 marca 2019 r.).

¹²⁹ *Federacja Rosyjska. Konstytucja z dnia 12 grudnia 1993 r.*, <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/rosja.html> (dostęp: 23 marca 2019 r.).

Rozprawa przy drzwiach zamkniętych dopuszczalna jest w przypadkach przewidzianych przez ustawę federalną”. Trzeba zauważyć odmiennosc, że w rosyjskiej konstytucji użyto określenia „przy drzwiach zamkniętych”, podczas gdy w innych konstytucjach mowa o jawności i jej wyłączeniu lub ograniczeniu. Wydaje się jednak, że we wskazanym wyżej przepisie sformułowanie to jest tożsame z ograniczeniem jawności postępowania.

Konstytucja Litwy¹³⁰ w art. 117 przewiduje, że: „Rozpoznawanie spraw przed wszystkimi sądami odbywa się jawnie. Sąd może uchylić jawność, gdy przemawia za tym potrzeba ochrony tajemnicy życia osobistego lub rodzinnego, a także jeśli w toku rozprawy może zostać ujawniona tajemnica państwowa, zawodowa lub handlowa”. W normie tej, w pierwszej kolejności jawność może być wyłączona, gdy wymaga tego potrzeba ochrony tajemnicy życia osobistego lub rodzinnego. Trzeba zauważyć, że taka przesłanka stanowi o wyjątkowości tej regulacji.

Podobne unormowanie znajduje się w konstytucji Grecji¹³¹ – w art. 93⁶⁹ ust. 2 wskazuje się, że: „Rozprawy przed wszystkimi sądami są jawne, o ile sąd nie podejmie decyzji, że jawność może przynieść ujmę dobrym obyczajom lub jeżeli w danym przypadku istnieją szczególne powody, aby chronić życie prywatne lub rodzinne stron”. Konstytucja ta nie stanowi o wyłączeniu, używa zwrotu „przyniesić ujmę”, jednak wydaje się, że jest on tożsamy tymi użytymi w większości państw. Zastosowanie takiego języka wynikać może z tego, że konstytucja Grecji została uchwalona dnia 9 czerwca 1975 r.

W Holandii¹³² zasada jawności jest sformułowana następująco: „Z wyjątkiem przypadków określonych w ustawie, rozprawy sądowe są jawne, a wyroki zawierają uzasadnienie. Wyrok ogłaszany jest publicznie” (art. 121 konstytucji).

W tureckiej konstytucji¹³³ w art. 141 ustanowiono, że: „Rozprawy sądowe są jawne. Decyzja o częściowym lub całkowitym uchyleniu jawności rozprawy może zostać podjęta wyłącznie ze względu na ochronę moralności lub bezpieczeństwo publiczne”.

¹³⁰ *Konstytucja Republiki Litewskiej*, http://biblioteka.sejm.gov.pl/wp-content/uploads/2016/01/Litwa_pol_010711.pdf (dostęp: 23 marca 2019 r.).

¹³¹ *Konstytucja Grecji*, http://biblioteka.sejm.gov.pl/wp-content/uploads/2015/10/Grecja_pol_010711.pdf (dostęp: 23 marca 2019 r.).

¹³² *Konstytucja Królestwa Niderlandów*, http://biblioteka.sejm.gov.pl/wp-content/uploads/2015/10/Holandia_pol_010711.pdf (dostęp: 23 marca 2019 r.).

¹³³ K. Wojciechowska-Litwinek, D. Haftka-Işik (tłum.), *Konstytucja Republiki Tureckiej*, Warszawa 2013, s. 145.

Kolejny przykład państwa, które w swojej konstytucji przewiduje zasadę jawności, jest Portugalia¹³⁴. W art. 206 zawiera następującą regulację: „Rozprawy sądowe są jawne, chyba że dany sąd zadecyduje inaczej, postanowieniem podlegającym uzasadnieniu, w celu zapewnienia ochrony godności osób i moralności publicznej lub zapewnienia normalnego funkcjonowania sądu”.

Warto zwrócić uwagę na konstytucję Luksemburga¹³⁵, w której art. 88 potwierdza, że „Rozprawy sądowe są jawne, chyba że ich jawność stanowi zagrożenie dla porządku lub obyczajności; w takim przypadku sąd stwierdza to w drodze orzeczenia”.

Belgijska¹³⁶ konstytucja stanowi, że: „Rozprawy sądowe są jawne, chyba że jawność zagraża porządkowi publicznemu lub dobrem obyczajom; w takim przypadku sąd stwierdza to w orzeczeniu. W przypadku przestępstw politycznych i prasowych decyzja w sprawie uchylenia jawności rozprawy musi być podjęta jednomyślnie” (zob. art. 148).

Bardzo obszernie zasadę jawności unormowano w art. 119 konstytucji Chorwacji¹³⁷, w którym przewidziano wiele wyjątków. „Rozprawy sądowe są jawne; wyroki ogłaszane są publicznie w imieniu Republiki Chorwacji. Jawność rozprawy może być w całości lub w części wyłączona z powodów koniecznych w demokratycznym społeczeństwie, w interesie moralności, porządku publicznego lub bezpieczeństwa państwa, zwłaszcza jeśli postępowanie dotyczy nieletnich, lub ze względu na ochronę życia prywatnego stron, w sporach małżeńskich, w postępowaniu opiekuńczym i adopcyjnym albo ze względu na zachowanie tajemnicy wojskowej, urzędowej i handlowej oraz ze względu na ochronę bezpieczeństwa i obronności Republiki Chorwacji, ale tylko w zakresie, który sąd uzna za bezwzględnie potrzebny w szczególnych okolicznościach, w których jawność mogłaby być szkodliwa dla interesów sprawiedliwości”.

¹³⁴ *Konstytucja Republiki Portugalskiej*, http://biblioteka.sejm.gov.pl/wp-content/uploads/2016/03/Portugalia_pol_010116.pdf (dostęp: 23 marca 2019 r.).

¹³⁵ *Konstytucja Wielkiego Księstwa Luksemburga*, http://biblioteka.sejm.gov.pl/wp-content/uploads/2016/01/Luksemburg_pol_010711.pdf (dostęp: 23 marca 2019 r.).

¹³⁶ *Konstytucja Królestwa Belgii*, http://biblioteka.sejm.gov.pl/wp-content/uploads/2015/05/Belgia_pol010811.pdf (dostęp: 23 marca 2019 r.).

¹³⁷ T.M. Wójcik, M. Petryńska (tłum.), *Konstytucja Republiki Chorwacji*, Warszawa 2007, s. 50.

Podobnie uczyniono w Estonii¹³⁸. W § 24 akapit 3–4 tamtejszej konstytucji wskazano, że: „Rozprawy sądowe są jawne. Sąd może, w przypadkach i w trybie określonym w ustawie, postanowić o częściowym lub całkowitym uchyleniu jawności rozprawy dla ochrony tajemnicy państwowej lub handlowej, moralności lub życia prywatnego albo rodzinnego człowieka, lub jeżeli tego wymagają interesy niepełnoletniego poszkodowanego albo dobro wymiaru sprawiedliwości. Wyroki sądowe ogłasza się publicznie, z wyjątkiem przypadków gdy interesy niepełnoletniego, współmałżonka lub poszkodowanego wymagają inaczej”.

W Dani¹³⁹ zasada jawności jest unormowana w § 65 konstytucji: „(1) Czynności w postępowaniu sądowym winny być w możliwie najszerszych granicach jawne i ustne”. Trzeba zauważyć, że jest to państwo, które inaczej wskazało na wyjątki od zasady jawności, używając powinności, a nie powołując się na przepisy szczególne.

Jako kolejny przykład państwa, w którym w konstytucji nie ma mowy o wyjątkach można wskazać Węgry¹⁴⁰, w art. XXVIII ust. 1 tego aktu wskazano, że: „1. Każdy ma prawo do tego, by wniesione przeciwko niemu oskarżenie oraz jego uprawnienia i zobowiązania były rozpatrzone w uczciwym, jawnym procesie oraz w rozsądnym terminie, przez niezależny i bezstronny sąd powołany w ustawowym trybie”.

Analizując powołane przykłady oraz liczbę krajów, które zasadę jawności również uważają za naczelną zasadę wymiaru sprawiedliwości, należy stwierdzić, że prawie wszystkie konstytucje (w tym polska) normują ją bardzo podobnie, przewidując również wyjątki od niej. Konstytucje zazwyczaj dopuszczają wyłączenie jawności postępowania, nie przedstawiają zasady jawności w czystej postaci, co jest spowodowane ochroną innych wartości.

¹³⁸ *Konstytucja Republiki Estońskiej*, http://biblioteka.sejm.gov.pl/wp-content/uploads/2015/10/Estonia_pol_010811.pdf (dostęp: 23 marca 2019 r.).

¹³⁹ *Konstytucja Królestwa Danii*, http://biblioteka.sejm.gov.pl/wp-content/uploads/2015/07/Dania_pol_010811.pdf (dostęp: 23 marca 2019 r.).

¹⁴⁰ J. Snopek (tłum.), *Konstytucja Węgier*, Warszawa 2015, s. 66.

§ 5. Podział posiedzeń sądowych

Termin „posiedzenie sądowe” nie został zdefiniowany w Kodeksie postępowania cywilnego. Jak wskazuje się w literaturze, jest to zebranie się sądu w określonym składzie w celu dokonania odpowiednich czynności¹⁴¹. Czynności te prowadzą do rozstrzygnięcia danej sprawy¹⁴².

Posiedzenia co do zasady są jawne (o jawności nieograniczonej), sąd zaś orzeka o rozpoznaniu sprawy na rozprawie, chyba że przepis szczególny stanowi inaczej (art. 148 § 1 k.p.c.). Sąd może skierować sprawę na posiedzenie jawne i wyznaczyć rozprawę także wówczas, gdy sprawa podlega rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym (art. 148 § 2 k.p.c.).

Na posiedzenia jawne wstęp na salę sądową mają, poza stronami i osobami wezwanymi, wyłącznie osoby nieuzbrojone i pełnoletnie. Wymóg pełnoletności nie dotyczy stron, interwenientów ubocznych, ich przedstawicieli ustawowych i pełnomocników oraz osób wezwaných (art. 152 § 1 k.p.c.). Możliwy jest udział publiczności w każdej rozprawie, która się odbywa.

Posiedzenia o jawności ograniczonej są to przede wszystkim posiedzenia przy drzwiach zamkniętych. Występują one w przypadku, gdy rozpoznanie sprawy mogłoby w jakikolwiek sposób zagrażać porządkowi publicznemu lub moralności lub mogą być ujawnione okoliczności objęte ochroną informacji niejawnych (art. 153 § 1 k.p.c.), a ponadto w sprawach, w których mogą być ujawnione okoliczności stanowiące tajemnicę przedsiębiorstwa (art. 153 § 1¹ k.p.c.), są to sprawy, w których rozpatrywane są szczegóły życia rodzinnego (m.in.: rozwód, separacja, unieważnienie małżeństwa – art. 153 § 2 k.p.c.). Takie posiedzenie może mieć miejsce z mocy ustawy, ale także z mocy orzeczenia sądu. „Odbycie posiedzenia przy drzwiach zamkniętych może dotyczyć zarówno całego posiedzenia, jak i jego części, o czym decydują przyczyny oraz cel posiedzenia. Zakres, o którym mowa, jest określany przez sąd w postanowieniu”¹⁴³.

¹⁴¹ J. Misztal-Konecka (red.), *Leksykon procesu cywilnego. Podstawowe pojęcia*, Warszawa 2020, s. 137–142.

¹⁴² Tak też E. Rudkowska-Ząbczyk, w: E. Marszałkowska-Krześ (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Legalis 2018, komentarz do art. 148.

¹⁴³ Zob. R. Kulski, w: A. Marciniak (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz. Art. 1–366*, Warszawa 2019, s. 922.

Jeżeli posiedzenie odbyło się przy drzwiach zamkniętych strony i uczestnicy postępowania mają prawo do otrzymania z akt sprawy jedynie zapisu dźwięku (art. 9 § 3 k.p.c.). Jednak pomimo tego, że rozprawa odbywa się przy drzwiach zamkniętych, orzeczenie ją kończące ogłaszane jest publicznie (zob. art. 154 § 2 k.p.c.). Obecni na takich posiedzeniach mogą być (poza stronami) interwenienci uboczni, przedstawiciele ustawowi stron, pełnomocnicy, prokurator, jak również osoby zaufania po dwie z każdej strony (art. 154 § 1 k.p.c.).

Poza posiedzeniami przy drzwiach zamkniętych do posiedzeń jawnych o jawności ograniczonej zaliczamy także inne przypadki, takie jak np.:

- 1) sprawy dotyczące osoby małoletniego dziecka, które sąd wysłucha, jeżeli jego rozwój umysłowy, stan zdrowia i stopień dojrzałości na to pozwala, to wtedy wysłuchanie odbywa się poza salą posiedzeń sądowych (art. 216¹ § 1 k.p.c.);
- 2) zabezpieczenie dowodu, które może być dopuszczone bez wezwania przeciwnika tylko w wypadkach niecierpiących zwłoki albo gdy przeciwnik nie może być wskazany lub gdy miejsce jego pobytu nie jest znane (art. 313 k.p.c.; zob. także art. 1137 k.p.c.);
- 3) przeprowadzenie dowodu, które może być rozpoczęte nawet przed doręczeniem wezwania przeciwnikowi w wypadkach niecierpiących zwłoki (art. 314 k.p.c.);
- 4) wysłuchanie uczestników na posiedzeniu sądowym przed rozstrzygnięciem sprawy, nawet jeśli nie wyznaczono rozprawy (art. 514 § 1 zd. 3 k.p.c.), oraz
- 5) sprawy dotyczące osoby lub majątku dziecka, które sąd wysłucha, jeżeli jego rozwój umysłowy, stan zdrowia i stopień dojrzałości na to pozwalają, uwzględniając przy tym – w miarę możliwości – jego rozsądne życzenia, w takiej sytuacji wysłuchanie odbywa się poza salą posiedzeń sądowych (art. 576 § 2 k.p.c.).

Powyżej przedstawiono przypadki, w których sprawa jest rozpoznawana na posiedzeniu jawnym, a jakaś czynność lub fragment odbywa się z ograniczoną jawnością lub jej wyłączeniem. Najczęściej wynika ona ze stanu wyższej konieczności (np. zabezpieczenie dowodu), a także może być spowodowana dobrem dziecka, nie posiadającego zdolności do czynności prawnych, albo którego zdolność do czynności

prawnych jest ograniczona. Przy tego typu czynnościach mogą być obecne inne osoby, które np. znalazły się aktualnie w danym miejscu, w którym przeprowadzany jest dowód.

Posiedzenia jawne dzielimy także na rozprawy oraz posiedzenia niebędące rozprawami.

Z rozprawą mamy do czynienia, jeżeli przepis szczególny tak stanowi. W innych wypadkach wyznaczenie rozprawy pozostawione jest do uznania sądu (por. art. 148 § 2, art. 514 § 1, art. 766 k.p.c.). Sąd może więc rozpoznać każdą sprawę na rozprawie, nawet gdy przepis szczególny przewiduje rozpoznanie sprawy na posiedzeniu niejawnym; decyzja sądu co do rozpoznania sprawy na rozprawie nie podlega zaskarżeniu ani kontroli w toku postępowania w związku z zaskarżeniem orzeczenia.

Na posiedzeniach niebędącymi rozprawami rozpoznawane są w zasadzie sprawy należące do postępowania nieprocesowego. W tych sprawach zazwyczaj przeprowadzanie rozprawy nie jest konieczne. Przepis art. 514 § 1 k.p.c. uzasadnia tezę, że w postępowaniu nieprocesowym zasady jawności i kontrydiktoryjności nie mają charakteru bezwzględnych, jednak ich znaczenie wzrasta w sprawach, w których występuje spór. Zgodnie z § 2 wymienionego przepisu, rozstrzygnięcie tych spraw i oddalenie wniosku na posiedzeniu niejawnym – bez wysłuchania zainteresowanych – jest możliwe tylko wtedy, gdy z treści wniosku wynika oczywisty brak uprawnienia wnioskodawcy. W literaturze podkreśla się, że sąd powinien korzystać z tej możliwości w wąskim zakresie¹⁴⁴.

Na koniec warto wspomnieć o posiedzeniach niejawnych, na których są rozpoznawane są przede wszystkim kwestie formalne, takie jak sprawdzenie wartości przedmiotu sporu podanej przez powoda czy wniosek o wyłączenie sędziego. Od dnia 8 września 2016 r.¹⁴⁵ rozpoznanie sprawy na posiedzeniu niejawnym jest dopuszczalne, gdy pozwany uznał powództwo lub gdy po złożeniu przez strony pism procesowych i dokumentów, w tym również po wniesieniu zarzutów lub sprzeciwu od nakazu zapłaty albo sprzeciwu od wyroku zaocznego, sąd uzna, mając na względzie całokształt przytoczonych twierdzeń i zgłoszonych wniosków dowodowych, że przeprowadzenie

¹⁴⁴ Post. SN z dnia 30 stycznia 2015 r., III CSK 140/14, Biul. SN 2015, nr 4. Zob. też uchw. SN z dnia 27 lutego 2002 r., III CZP 3/02, OSNC 202, nr 12, poz. 145.

¹⁴⁵ Na mocy ustawy z dnia 10 lipca 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny, ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2015 r. poz. 1311 ze zm.).

rozprawy nie jest konieczne (art. 148¹ § 1 k.p.c.). Jednak nie jest dopuszczalne rozpoznanie sprawy na posiedzeniu niejawnym, jeżeli strona w pierwszym piśmie procesowym złoży wniosek o przeprowadzenie rozprawy, chyba że pozwany uznał powództwo (art. 148¹ § 3 k.p.c.)¹⁴⁶. Na posiedzenia niejawne wstęp na salę sądową mają tylko osoby wezwane (art. 152 k.p.c.)¹⁴⁷.

Kolejnym przejawem zasady jawności jest publiczne ogłaszanie wyroków. Ogłoszenie wyroku następuje – co do zasady – na posiedzeniu jawnym (po niejawnej naradzie), nieobecność stron nie wstrzymuje ogłoszenia. Sąd powinien dążyć wszelkimi staraniami aby podczas publicznego ogłoszenia wyroku, albo jego uzasadniania nie ujawnić informacji, przez które jawność w danej sprawie została wyłączona. Można się także w tym miejscu zastanowić, czy takie zachowanie sądu nie byłoby nadużyciem prawa procesowego przez sąd.

Podsumowując, trzeba stwierdzić, że ograniczenie jawności powinno być w każdym przypadku dokładnie rozważone. Istnieją bowiem sprawy, w których jawność powinna być wyłączana prawie każdorazowo (np. sprawy rodzinne), a także sprawy, w których jawna rozprawa będzie właściwa (wtedy jawność można wyłączyć lub ograniczyć np. tylko do niektórych czynności).

§ 6. Koszty postępowania cywilnego a niejawnosc

Koszty stanowią nieodłączny element w sprawach cywilnych: prawie każda czynność stron czy uczestników postępowania pociąga za sobą opłaty lub wydatki. Co

¹⁴⁶ Zob. więcej na ten temat: O. Barańska-Małoszek, *Wyrok na posiedzeniu niejawnym*, In gremio z 7 listopada 2017 r. (<https://ingremio.org/2017/11/wyrok-posiedzeniu-niejawnym/>, dostęp: 20 listopada 2018 r.).

¹⁴⁷ Warto wskazać, że w niektórych państwach mamy inne nazewnictwo posiedzeń jawnych i niejawnych, są one bowiem nazywane postępowaniami ustnymi i postępowaniami pisemnymi, np. Litwa (Europejska sieć sądowa, Zobowiązania alimentacyjne. Lithuania, https://e-justice.europa.eu/355/PL/maintenance_obligations?LITHUANIA&member=1; dostęp: 19 grudnia 2021 r.) oraz Francja (Europejska sieć sądowa, Władza rodzicielska – opieka i prawo do kontaktów z dzieckiem. France, https://e-justice.europa.eu/302/EN/parental_responsibility__child_custody_and_contact_rights?FRANCE&clang=pl, dostęp: 19 grudnia 2021 r.).

więcej, na podstawie tych czynności powinno być wydane orzeczenie końcowe rozstrzygające o kosztach¹⁴⁸.

Im bardziej jawność jest ograniczana, tym mniejsze koszty są ponoszone przez osoby do tego zobowiązane. Na jawnej rozprawie w postępowaniu procesowym opłat i wydatków będzie najwięcej, m.in.: wezwanie stron, świadków, biegłych i innych podmiotów, przeprowadzenie dowodów itp. Natomiast w przypadku posiedzenia niejawnego sąd w jego trakcie analizuje wszystkie dowody, a następnie wydaje orzeczenie w sprawie. Tymi dowodami mogą być np. zeznania świadka na piśmie (bez ponoszenia wydatków na dojazdy) czy też opinia biegłego lub instytutu badawczego (również może być złożona na piśmie).

Należy zaznaczyć, że ani w Kodeksie postępowania cywilnego (w regulacjach dotyczących kosztów sądowych – art. 98–124 k.p.c.), ani w ustawie o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, nie ma mowy o niejawności. Osobno unormowane są opłaty spraw rozstrzyganych w trybie procesowym oraz w trybie nieprocesowym, natomiast wydatki są wspólne dla obu trybów.

Wydaje się, że można zauważyć pewną zależność, a mianowicie im mniej jawny jest proces cywilny, tym niższe są jego koszty.

Koszty powinny być tak określone, aby z jednej strony nie były zbyt wygórowane, zapewniały swobodny dostęp do sądu każdemu obywatelowi, który takiej pomocy potrzebuje, z drugiej zaś muszą spełniać swoją funkcję fiskalną i ograniczać liczbę bezzasadnych powództw czy też powództw wnoszonych pod wpływem emocji. Wysokie koszty mogą być dla niektórych osób skuteczną barierą do realizacji prawa do sądu, dlatego sąd może całkowicie lub częściowo zwolnić stronę od ponoszenia kosztów sądowych, możliwe jest także ustanowienie dla takiej osoby pełnomocnika procesowego – adwokata lub radcy prawnego¹⁴⁹. Ustawodawca przewiduje też zwolnienie od kosztów z mocy prawa w ściśle określonych przypadkach.

¹⁴⁸ T. Demendecki, *Rozstrzyganie o kosztach w sądowym postępowaniu cywilnym. Studium teoretycznoprawne*, Łódź 2019, s. 17–21. Zob. również A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska, *Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Komentarz*, Warszawa 2019, *passim*.

¹⁴⁹ A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska, *Kodeks postępowania cywilnego...*, 2019, s. 255; T. Demendecki, *Rozstrzyganie o kosztach...*, s. 25–26.

W doktrynie zauważalny jest postulat dążenia do zmniejszenia kosztów postępowania, osiągnięcia maksymalnych rezultatów przy minimalnych nakładach, za czym idzie również efektywność postępowania cywilnego. Efektywne postępowanie cywilne to takie, w którym cel zostanie osiągnięty szybko i sprawnie, a przy tym bez nadmiernego obciążenia finansowego¹⁵⁰.

§ 7. Podsumowanie

Zasada jawności jest jedną z najważniejszych, a zarazem naczelnych zasad wymiaru sprawiedliwości i odgrywa zasadniczą rolę w postępowaniu cywilnym. Szczególna pozycja tej zasady wynika z jej konstytucyjnego pochodzenia. Również z punktu widzenia ochrony praw jednostki jawność jest jedną z najważniejszych zasad w procesie. Jednak dopiero kompleksowa jej analiza pozwala na jej realizację w konkretnej sprawie w odpowiedni sposób.

W niniejszym rozdziale omówiono zagadnienia terminologiczne, historyczne i prawnoporównawcze, wskazując na różne aspekty jawności (niejawności). Omówiono rangę tej zasady wśród innych naczelnych zasad wymiaru sprawiedliwości, a także rodzaje posiedzeń sądowych. Stanowi to niezbędny wstęp służący do pogłębienia tematu niniejszej pracy, zasada jawności nie pojawia się bowiem nigdzie w postaci bezwzględnej, od zarania dziejów na całym świecie zasada ta doznawała ograniczeń kosztem innych wartości.

Ponadto wskazano funkcje i aspekty zasady jawności. Ma to znaczenie dla późniejszego analizowania niejawności, występującej w postępowaniu cywilnym rozpoznawczym, wyjątki od zasady jawności często bowiem dotyczą np. odpowiednich aspektów (zewnętrznego lub wewnętrznego).

Uzasadnienia doniosłości omawianej zasady można się doszukiwać także w unormowaniach międzynarodowych, unijnych czy w konstytucjach różnych państw obcych, w których także jest mowa o jawności postępowania sądowego. W naszym prawodawstwie również zasada jawności była obecna od początku zarówno

¹⁵⁰ Tak K. Korzan, *Znaczenie jedności postępowania cywilnego dla gwarancji praworządności*, PiP 1981, nr 6, s. 64; T. Demendecki, *Rozstrzygnięcie o kosztach...*, s. 86.

w Konstytucji RP, jak i w poszczególnych ustawach procesowych, nie występuje jednak w postaci czystej ani bezwzględnej.

Niejawne postępowanie jest zazwyczaj mniej kosztowne i szybsze niż jawne rozpoznanie sprawy podczas rozprawy. Sąd powinien dążyć do zmniejszenia kosztów oraz efektywniejszej pracy, jednak nie może to wpływać na prawidłowość rozpoznania sprawy.

Rozdział II. Niejawność w przebiegu postępowania procesowego rozpoznawczego

§ 1. Wprowadzenie

Postępowanie cywilne to ciąg występujących po sobie czynności procesowych, wykonywanych przez podmioty w nim występujące¹⁵¹. Postępowanie procesowe jest jednym z trybów postępowania rozpoznawczego, a także podstawowym sposobem rozstrzygnięcia spraw w postępowaniu cywilnym, odwołania do niego znajdują się w pozostałych częściach Kodeksu postępowania cywilnego. Przez to jest on również najbardziej rozbudowany, jego unormowania są najobszerniejsze.

Powinna istnieć symbioza między prawem materialnoprawnym a procesowym, sytuację kolizyjną należy rozwiązywać przez dokonywanie wykładni prawa procesowego w duchu przyjaznym dla prawa materialnego¹⁵². Procedura jest środkiem do rozwiązania sporów, powinna być efektywna i skuteczna, a także nie może faworyzować żadnych podmiotów w niej uczestniczących¹⁵³. Przez czynności procesowe strony i inne podmioty mogą wyrażać swoją wolę, wykonywać i egzekwować swoje prawa¹⁵⁴.

¹⁵¹ W. Siedlecki, *Istota procesu cywilnego z punktu widzenia interesów państwa i jednostki*, PiP 1947, nr 7–8, s. 51–54.

¹⁵² T. Wiśniewski, *Kilka refleksji na temat wzajemnych zależności między prawem cywilnym materialnym i procesowym*, PPC 2020, nr 3, s. 579–599.

¹⁵³ Zob. P.H. Lindblom, *The Role of the Supreme Courts in Scandinavia*, *Scandinavian Studies in Law* 2000, Vol. 39, s. 333–334.

¹⁵⁴ E. Waśkowski, *Istota czynności procesowych*, Warszawa 1938, s. 9.

Poniżej zostaną przedstawione i omówione przepisy dotyczące procesu z Kodeksu postępowania cywilnego, w których ustawodawca wprowadza niejawność postępowania cywilnego lub ją ogranicza. Ma to na celu wykazanie, że niejawność postępowania stała się, a przynajmniej staje się jego zasadą.

§ 2. Posiedzenia sądowe

I. Zasada

Zasadą jest, że posiedzenia sądowe są jawne, a sąd orzekający rozpoznaje sprawy na rozprawie, jeżeli przepis szczególny nie stanowi inaczej (art. 148 § 1 k.p.c.). Jednak sąd może skierować sprawę na posiedzenie jawne i wyznaczyć rozprawę także wówczas, gdy sprawa podlega rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym (art. 148 § 2 k.p.c.). Od dnia 21 sierpnia 2019 r. zaś do tego przepisu na mocy z.k.p.c.2019 został dodany § 3, który stanowi, że sąd może wydać postanowienie na posiedzeniu niejawnym. Następstwem dodania ostatniego paragrafu było uchycenie wielu przepisów z całego k.p.c., które wskazywały, że poszczególne postanowienia mogą być wydawane na postępowaniu niejawnym¹⁵⁵.

Aktualnie w każdym przypadku, w którym ustawodawca wskazuje, że wydaje się postanowienie, używając przy tym takich zwrotów jak m.in.: „wydaje odpowiednie postanowienie”, „sąd wydaje postanowienie”, „w drodze postanowienia” czy też „jeżeli sąd tak postanowi”, możliwe jest jego wydanie na posiedzeniu niejawnym. Wspomniana nowelizacja przepisów k.p.c. wprowadziła istotne zmiany w całym Kodeksie, ponieważ przez dodanie § 3 stały się zbędne przepisy, które kazuistycznie określały sposób wydania konkretnego postanowienia. Poprzez zmianę wyżej wymienionego przepisu, przyczyniono się do poprawy systematyki i spójności zarówno Kodeksu postępowania cywilnego, jak i innych ustaw. Przy okazji przepisy te uległy zmianom redakcyjnym

¹⁵⁵ A. Arkuszewska, w: J. Gołaczyński, D. Szostek (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do ustawy z 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw*, Warszawa 2019, s. 105 oraz R. Kulski, w: A. Marciniak (red.), *Kodeks postępowania cywilnego, t. I...*, 2019, s. 906. Tak na gruncie poprzedniego stanu prawnego K. Górniak, *Jawność posiedzeń sądowych w postępowaniu nieprocesowym*, PS 2017, nr 11–12, s. 58–68, teza 1.

zmierzającym do ujednoczenia używanych pojęć, uwspółcześnienia używanego języka i uproszczenia kompetencji sądu¹⁵⁶.

W rozdziale dotyczącym posiedzeń sądowych (art. 148–163 k.p.c.) w wielu przepisach mowa jest o niejawności postępowania, są to art. 148, 148¹, 152, 157, a także art. 153, 154 k.p.c., które dotyczą posiedzeń przy drzwiach zamkniętych. Mimo wskazania w przepisach przypadków rozpoznawania spraw na posiedzeniach niejawnych istnieje możliwość skierowania sprawy na posiedzenie jawne przez sąd¹⁵⁷.

Zazwyczaj na posiedzeniu niejawnym sprawy rozpatrywane są dużo szybciej oraz taniej¹⁵⁸. Postanowienie wydane na posiedzeniu niejawnym sąd doręcza z urzędu stronom, chyba że przepis szczególny stanowi inaczej (art. 357 § 2 k.p.c.). Wydanie wyroku przed uprawomocnieniem się postanowienia o ustanowienie pełnomocnika z urzędu mogłoby mieć wpływ na ważność postępowania, tylko jeśli w wyniku rozpoznania zażalenia okazałoby się, że przedmiotowy wniosek oddalono bezpodstawnie¹⁵⁹.

Niejawne posiedzenia odbywają się bez udziału stron i ich pełnomocników oraz innych uczestników postępowania, a także bez udziału publiczności. Mają na nie wstęp tylko osoby wezwane (art. 152 *in fine* k.p.c. – o czym będzie mowa w dalszej części). Jawność jest wyłączona zarówno w sferze zewnętrznej (m.in. publiczność, osoby trzecie), jak i wewnętrznej (m.in. strony lub uczestnicy postępowania).

Stosowanie przepisu art. 148 § 2 k.p.c. uznać należy za niedopuszczalne zarówno w postępowaniu nakazowym, jak i w europejskim postępowaniu nakazowym. Regulacje zawarte w przepisach art. 484¹ § 3 i art. 505¹⁷ k.p.c. mają charakter szczególny.

¹⁵⁶ Zob. więcej na temat niniejszej nowelizacji: Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, druk sejmowy nr 3137, Sejm VIII kadencji, <http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/0/166CCC44490F3965C1258384003CD40A/%24File/3137-uzas.pdf> (dostęp: 9 czerwca 2020 r.), s. 157–158.

¹⁵⁷ Por. także J. Gudowski, w: T. Ereciński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Postępowanie rozpoznawcze*, Warszawa 2016, s. 853.

¹⁵⁸ Zob. więcej na ten temat Z. Świeboda, *Posiedzenia sądu w postępowaniu cywilnym*, NP 1982, nr 5–6, s. 122.

¹⁵⁹ Zob. w tym przedmiocie wyr. SA w Katowicach z dnia 6 kwietnia 2018 r., V AGa 109/18, Legalis.

Natomiast w europejskim postępowaniu w sprawie drobnych roszczeń wyznaczenie rozprawy jest możliwe jedynie w wypadkach wskazanych w przepisach rozporządzenia nr 861/2007¹⁶⁰ (zob. art. 505²³ zd. 2 k.p.c. i art. 5 ust. 1 zd. 2 rozporządzenia nr 861/2007).

Sąd Najwyższy¹⁶¹ wskazał, że stwierdzenie wykonalności wyroku wydanego w państwie będącym członkiem Unii Europejskiej odbywa się na posiedzeniu niejawnym. Sąd może skierować sprawę na posiedzenie jawne, o którym zawiadamia również dłużnika, lecz bez prawa podnoszenia jakichkolwiek zarzutów.

Warto wskazać także interesujące postanowienie SN z dnia 30 września 2008 r.¹⁶² dotyczące art. 148 § 2 k.p.c., zgodnie z którym postępowanie wywołane wniesieniem środka zaskarżenia od orzeczenia rozstrzygającego wnioski o stwierdzenie wykonalności orzeczenia sądu zagranicznego, odmiennie niż postępowanie pierwszoinstancyjne, oparte jest – zgodnie z art. 43 ust. 3 rozporządzenia Rady Wspólnot Europejskich nr 44/2001 z dnia 22 grudnia 2000 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych¹⁶³ – na zasadzie kontradiktoryjności, co oznacza, że sąd drugiej instancji rozpoznaje zażalenie na posiedzeniu jawnym lub niejawnym, na które wzywa strony w celu wysłuchania (art. 148 § 2 i art. 152 w zw. z art. 391 § 1 k.p.c.).

Duże znaczenie ma dodany do art. 148 k.p.c. § 3, ponieważ w jego konsekwencji zmieniono (zob. np. art. 25 § 1, art. 169 § 5, art. 183⁸, 200 § 1 k.p.c.) lub uchylono (zob. np. art. 148¹ § 2, art. 169 § 5, art. 183 czy 199 § 3 k.p.c.) wiele przepisów, które

¹⁶⁰ Rozporządzenie (WE) nr 861/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 lipca 2007 r. ustanawiające europejskie postępowanie w sprawie drobnych roszczeń (Dz.Urz. UE L z 2007 r. nr 199, s. 1 ze zm.).

¹⁶¹ Zob. post. SN z dnia 13 grudnia 2006 r., I CSK 262/06, OSP 2008, nr 2, poz. 23, s. 144.

¹⁶² II CSK 158/08, OSNC 2009, nr 11, poz. 151.

¹⁶³ Dz.Urz. UE L z 2001 r. nr 12, s. 1 ze zm. (aktualnie rozporządzenie to nie obowiązuje od dnia 9 stycznia 2015 r., zostało ono uchylone przez Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1215/2012 z dnia 12 grudnia 2012 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych, Dz.Urz. UE L z 2012 r. nr 351, s. 1 ze zm.).

wskazywały, kiedy postanowienie może być wydane na posiedzeniu niejawnym¹⁶⁴. Zmianę tę trzeba ocenić pozytywnie, ponieważ poprawiła ona spójność ustawy i zniwelowała powtórzenia, jednak zasadniczo nie zmienił się zakres zagadnień rozpoznawanych na posiedzeniu niejawnym.

II. Dopuszczalność rozpoznania sprawy na posiedzeniu niejawnym

Artykuł 148¹ k.p.c. jest powiązany z poprzedzającym go art. 148 k.p.c. (omówionym w poprzednim punkcie), ponieważ wskazuje przypadki rozpoznania sprawy na posiedzeniu niejawnym. Został on wprowadzony do Kodeksu postępowania cywilnego na mocy z.k.c.2015, która obowiązuje od dnia 8 września 2016 r. Artykuł 148¹ k.p.c. dotyczy dwóch sytuacji, tj. gdy pozwany uznał powództwo lub gdy po złożeniu przez strony pism procesowych i dokumentów, w tym również po wniesieniu zarzutów lub sprzeciwu od nakazu zapłaty albo sprzeciwu od wyroku zaocznego, sąd uzna, że przeprowadzenie rozprawy nie jest konieczne. Na posiedzeniu niejawnym sąd może wydawać postanowienia dowodowe.

Godne uwagi wyłączenie znajduje się w § 3 tego artykułu, ponieważ jeśli którakolwiek ze stron w pierwszym piśmie procesowym przesłanym do sądu wniesie o przeprowadzenie rozprawy, rozpoznanie sprawy na posiedzeniu niejawnym jest niedopuszczalne. Wyjątkiem jest uznanie powództwa przez pozwanego, sąd mimo wniosku może wówczas wydać wyrok na posiedzeniu niejawnym¹⁶⁵.

Rozpoznanie i rozstrzygnięcie sprawy na posiedzeniu niejawnym musi spełnić cel, jakim jest rozpoznanie i rozstrzygnięcie sprawy cywilnej. Sędzia musi przeprowadzić dogłębną analizę sprawy, biorąc pod uwagę jej zakres podmiotowy i przedmiotowy, a także rozważyć zgłoszone twierdzenia, zarzuty i przeprowadzone dowody. Ponadto, jeśli strona zażąda rozpoznania sprawy na rozprawie, nie musi uzasadniać swojego stanowiska. Wyrażona w tym zakresie wola strony jest – co do zasady – dla sądu wiążąca.

¹⁶⁴ Zob. J. Jankowski, *Nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego mocą ustawy z 4 lipca 2019 r.*, MoP 2019, nr 18, s. 982–984.

¹⁶⁵ Zob. w tym zakresie ciekawy wyr. SA z dnia 14 czerwca 2018 r., I AGa 119/18, Leglis.

Warto też zaznaczyć, że przy współuczestnictwie formalnym żądanie przeprowadzenia rozprawy zgłoszone przez jednego z nich wywołuje skutek tylko wobec niego i wobec przeciwnika procesowego, ponieważ w przypadku tego typu współuczestnictwa mamy tyle przedmiotów sporów, ilu jest współuczestników. Zgodnie z art. 73 § 1 k.p.c. każdy ze współuczestników działa w imieniu własnym. Przy współuczestnictwie materialnym zwykłym zaś podjęcie czynności przez jednego ze współuczestników wywoła skutek wobec niego, nie wywoła natomiast skutku wobec współuczestników nieudziałających. Na posiedzeniu niejawnym sąd rozstrzygnie sprawę względem pozostałych współuczestników, a tylko wobec tego, który zgłosił wniosek, sąd rozpozna sprawę na rozprawie. Oczywiście sąd w takim wypadku może rozpoznać sprawę wobec wszystkich na rozprawie, jednak zależy to od jego decyzji¹⁶⁶.

E. Rudkowska-Ząbczyk¹⁶⁷ zauważa, że wydanie na posiedzeniu niejawnym wyroku z uznania nie zostało obwarowane żadnymi dodatkowymi przesłankami. Wydaje się jednak, że rozważana regulacja nie zwalnia sądu od oceny skuteczności uznania zgodnie z kryteriami określonymi w art. 213 § 2 k.p.c. Oznacza to, że w przypadku uznania powództwa sąd może wydać wyrok na posiedzeniu niejawnym tylko wówczas, gdy uznanie to nie jest sprzeczne z prawem lub zasadami współżycia społecznego ani nie zmierza do obejścia prawa.

Strona powodowa może w pozwie zamieścić wniosek dotyczący przeprowadzenia rozprawy. Jak wskazał Sąd Apelacyjny w Szczecinie, powód może zastrzec w pozwie, że w przypadku gdy pozwana wniesie zarzuty, wnosi on o przeprowadzenie rozprawy i przesłuchanie stron. W takim stanie rzeczy niezbędne jest przeprowadzenie rozprawy, co skutkowało nieważnością procesu¹⁶⁸. W glosie do tego wyroku D. Mróz-Szarmach¹⁶⁹ zaznaczyła m.in., że uprawnienie sądu do rozstrzygnięcia sprawy na posiedzeniu

¹⁶⁶ Zob. M. Sorysz, *Rozpoznanie sprawy na posiedzeniu niejawnym w postępowaniu cywilnym w świetle zmiany k.p.c. z 10 lipca 2015 r.*, Pal. 2016, nr 9, s. 82–93, tezy 6–9.

¹⁶⁷ Tak E. Rudkowska-Ząbczyk, w: E. Marszałkowska-Krześ (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Legalis 2019, komentarz do art. 148¹, Nb 3 i 7–8.

¹⁶⁸ Więcej na ten temat A. Partyk, *Wyrok bez rozprawy skutkował nieważnością procesu*, LEX/el. 2018; artykuł napisany na podstawie wyr. SA w Szczecinie z dnia 14 czerwca 2018 r., I AGa 119/18, LEX nr 2529542.

¹⁶⁹ D. Mróz-Szarmach, *Wniosek o przeprowadzenie rozprawy pod nieobecność strony a wymóg z art. 148(1) § 3 k.p.c. Glosa do wyroku s.apel. z dnia 14 czerwca 2018 r., I AGa 119/18*, Gdańskie Studia Prawnicze – Przegląd Orzecznictwa 2019, nr 1, s. 63.

niejawnym powinno być wykładane ściśle, a to w konsekwencji oznacza, iż jeśli z jakiegokolwiek wniosku bądź oświadczenia każdej ze stron w pierwszym piśmie procesowym można odczytać potrzebę wyznaczenia rozprawy, orzekanie na posiedzeniu niejawnym nie może mieć miejsca.

A. Jasiocki¹⁷⁰ wskazuje sytuacje, które mogą się pojawić na posiedzeniu niejawnym, a kiedy niezbędne staje się wyznaczenie rozprawy. Pierwszym z nich może być wydanie wyroku wstępnego. Kolejnym aspektem, mogącym pojawić się na posiedzeniu niejawnym, jest udział w sprawie organizacji pozarządowych, Rzecznika Praw Obywatelskich, Rzecznika Praw Dziecka itd., który będzie możliwy tylko w określonych, możliwych w danym trybie formach. Autor wskazuje także na możliwość wystąpienia interwencji ubocznej, problem pojawia się jednak dopiero w przypadku złożenia opozycji przeciwko wstąpieniu interwenienta ubocznego, gdyż wtedy konieczne jest przeprowadzenie co do niej rozprawy. Jednak to posiedzenie nie musi być rozprawą wyznaczoną dla rozpoznania sprawy. Opozycję można bowiem rozpoznać na rozprawie, która została wyznaczona tylko w tym celu, a także na rozprawie, która została wyznaczona w celu rozpoznania żądania sformułowanego w pozwie lub wniosku inicjującym postępowanie cywilne¹⁷¹.

Jeżeli zajdzie potrzeba wyznaczenia rozprawy w celu rozpoznania opozycji, to na tej samej rozprawie sąd powinien wydać wyrok, który mógł zostać wydany na posiedzeniu niejawnym, a do czego nie doszło z powodu wniesienia powołanej opozycji. Następnym zagadnieniem jest zgłoszenie roszczenia o zwrot kosztów procesu, które wygasa, jeśli strona najpóźniej przed zamknięciem rozprawy bezpośrednio poprzedzającej wydanie orzeczenia nie złoży sądowi spisu kosztów albo nie zgłosi wniosku o przyznanie kosztów według norm przepisanych (zob. art. 109 § 1 k.p.c.). Jednak o kosztach należnych stronie działającej bez profesjonalnego pełnomocnika sąd orzeka z urzędu. Natomiast powołani pełnomocnicy powinni składać wnioski o zasądzenie kosztów procesu już w pierwszych pismach procesowych, gdyż ze względu na dyskrecjonalność w zakresie wyznaczania rozprawy nie będzie pewności, że

¹⁷⁰ Zob. A. Jasiocki, *Wydanie wyroku na posiedzeniu niejawnym na podstawie art. 148[1] KPC – uwagi dotyczące nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego*, MoP 2016, nr 17, s. 914–917.

¹⁷¹ Patrz B. Czech, w: A. Marciniak, K. Piasecki (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom II. Komentarz do art. 367–729*, Warszawa 2014, s. 328.

posiedzenie takie zostanie wyznaczone. Mediacja również jest możliwa przy rozpoznawaniu sprawy na posiedzeniu niejawnym, ma ona pierwszeństwo.

Kolejny dylemat dotyczy sprostowania, wykładni i uzupełnienia wyroku wydanego na posiedzeniu niejawnym. Jeśli mowa o dwóch pierwszych formach rektyfikacji orzeczeń, przewidziana została możliwość ich dokonania na posiedzeniu niejawnym (odpowiednio art. 148 § 3 w zw. z art. 350 § 2 i art. 352 k.p.c.). Zgodnie z art. 351 § 1–3 k.p.c. strona może w ciągu 2 tygodni od ogłoszenia wyroku, a gdy doręczenie wyroku następuje z urzędu – od jego doręczenia, zgłosić wniosek o uzupełnienie wyroku, jeżeli sąd nie orzekł o całości żądania, o natychmiastowej wykonalności albo nie zamieścił w wyroku dodatkowego orzeczenia, które według przepisów ustawy powinien był zamieścić z urzędu. Orzeczenie uzupełniające wyrok zapada w postaci wyroku, chyba że uzupełnienie dotyczy wyłącznie kosztów lub natychmiastowej wykonalności. Na gruncie obecnie obowiązującego stanu prawnego uzupełnienie wyroku na posiedzeniu niejawnym, poza wypadkami przewidzianymi w przepisach, jest niedopuszczalne¹⁷².

Warto też wspomnieć o ławnikach, którzy mogą uczestniczyć w wyrokowaniu na posiedzeniu niejawnym w przypadku zastrzeżonego wyroku zaocznego (art. 341 k.p.c.) lub w wydawaniu postanowień o zabezpieczeniu roszczeń (art. 735 k.p.c.)¹⁷³. Nie powinno być jednak wątpliwości, że wydanie orzeczenia w składzie ławniczym powinno być poprzedzone omówieniem wszelkich zagadnień związanych w planowanym rozstrzygnięciem.

W postępowaniu nieprocesowym nie ma zastosowania art. 148¹ k.p.c. na podstawie art. 13 § 2 k.p.c., ponieważ jest on sprzeczny z istotą i charakterem tego postępowania. W trybie nieprocesowym rozprawa odbywa się tylko w wypadkach wskazanych w ustawie. Przepis art. 514 k.p.c. stosowany jest jako unormowanie szczególne w stosunku do trybu procesu¹⁷⁴.

Wprowadzając art. 148¹ k.p.c. do polskiego porządku prawnego, dano możliwość merytorycznego rozstrzygnięcia sprawy na posiedzeniu niejawnym. Jest to oczywiście

¹⁷² Por. np. post. SN z dnia 28 marca 2012 r., II PZ 5/12, Legalis.

¹⁷³ Por. uchw. SN z dnia 27 lutego 2008 r., III CZP 139/07, OSNC 2009, nr 2, poz. 26.

¹⁷⁴ Tak K. Górniak, *Jawność posiedzeń sądowych...*, s. 58–68, teza 2.

wyjątek od zasady jawności wyrażonej w art. 9 k.p.c. Ponadto sytuacja ta może budzić wątpliwości wobec art. 45 Konstytucji RP¹⁷⁵.

III. Wstęp na salę sądową

Wstęp na salę sądową reguluje art. 152 k.p.c., zgodnie z którym na posiedzenia jawne wstęp mają tylko osoby nieuzbrojone i pełnoletnie, przy czym wymóg pełnoletności nie dotyczy stron, interwenientów ubocznych, ich przedstawicieli ustawowych i pełnomocników oraz osób wezwanych (§ 1). Ponadto przewodniczący może zezwolić na obecność na posiedzeniu jawnym osobom małoletnim oraz osobom obowiązany do noszenia broni (§ 2). Natomiast na posiedzenia niejawne mają wstęp tylko osoby wezwane (§ 3). Dodatkowo, przy czynnościach sądu nie mogą być obecne osoby w stanie nielicującym z powagą sądu (§ 4)¹⁷⁶.

Wezwanie na posiedzenie jawne oraz niejawne, o którym mowa w powołanym przepisie, powinno zawierać: imię, nazwisko i miejsce zamieszkania wezwanego; sąd oraz miejsce i czas posiedzenia; strony i przedmiot sprawy; cel posiedzenia oraz uprzedzić o skutkach niestawiennictwa (zob. art. 150 k.p.c.). Osoby wezwane zazwyczaj mają obowiązek uczestniczenia w posiedzeniu, jednak taka informacja powinna znaleźć się na wezwaniu. Fakt wezwania na posiedzenie niejawne poszczególnych osób nie może spowodować, że postępowanie stanie się jawne (por. bowiem art. 148 § 2 k.p.c.). Poza osobami wezwanymi w posiedzeniu jawnym może uczestniczyć publiczność, jednak po spełnieniu pewnych warunków.

Nie ma definicji osoby nieuzbrojonej w ustawodawstwie, jednak w doktrynie i orzecznictwie dotyczącym postępowania karnego określa się ją jako nieposiadającą przy sobie broni, palnej lub białej ani innego narzędzia posiadającego podobne cechy

¹⁷⁵ Tak m.in. J. May, *Rozwiązania usprawniające proces cywilny (zagadnienia wybrane)*, w: I. Gil (red.), *Postępowanie cywilne w dobie przemian*, Warszawa 2017, s. 142 i nast. Zob. także A. Jakubecki, *Dostęp do ochrony prawnej a ograniczenia jawności postępowania*, w: K. Flaga-Gieruszyńska, R. Flejszar, E. Marszałkowska-Krześ (red.), *Dostęp do ochrony prawnej w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2021, s. 21–23.

¹⁷⁶ A. Gołąb, *Publiczna dostępność posiedzeń*, w: P. Rylski (red.), *Reforma czy kolejna nowelizacja? Uwagi na tle ustawy z 4.7.2019 r. zmieniającej KPC*, Warszawa 2020, s. 123–125.

(np. kosa, siekiera, kastet, nóż)¹⁷⁷. Natomiast, zgodnie z Kodeksem cywilnym, osoba pełnoletnia to osoba fizyczna, która osiąga pełnoletność z chwilą ukończenia 18 lat albo przez zawarcie małżeństwa (zob. art. 10 k.c. i art. 10 k.r.o.). Zgoda na udział osób małoletnich na posiedzeniu jawnym udzielana jest na przedmiotowym posiedzeniu, które dotyczy małoletniego, ale też może ona być udzielona na posiedzeniu niejawnym. Podobnie przewodniczący może pozwolić na udział osób uzbrojonych na posiedzeniu sądowym¹⁷⁸.

Trzeba zauważyć, że naruszenie zasady jawności postępowania, czy to względem stron, czy też względem uczestników postępowania, może być podniesione jako zarzut apelacyjny i może doprowadzić do stwierdzenia nieważności postępowania, jeżeli wskutek tego naruszenia strona lub uczestnik zostali pozbawieni możliwości obrony swych praw (art. 379 pkt 5 k.p.c.). Trzeba też wspomnieć, że ten skutek nie występuje, jeśli zasada jawności jest naruszana względem innych podmiotów, niebędących uczestnikami postępowania¹⁷⁹. Jeśli publiczność nie mogła uczestniczyć w postępowaniu cywilnym, to może to być przyczyną zaskarżenia, jeśli strona wykaże, że miał ten fakt wpływ na rozstrzygnięcie i treść wydanego wyroku¹⁸⁰.

Od dnia 7 listopada 2019 r. (z.k.p.c.2019) wprowadzony został zakaz udziału przy czynnościach sądu osób w stanie nielicującym z powagą sądu. Pojęcie osoby w stanie nielicującym z powagą sądu może mieć wielopłaszczyznowy wymiar, może bowiem ono dotyczyć stanu psychicznego, zachowania oraz wyglądu zewnętrznego. Pierwszy z nich dotyczy stanu trzeźwości lub odurzenia narkotykami. W drugim, może to być każde zachowanie, które zakłóca prawidłowy przebieg rozprawy. Poza nieodpowiednim zachowaniem, może to być także nieodpowiedni wygląd, np. strój kąpielowy, który

¹⁷⁷ Zob. P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgrzyzek (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz do art. 297–467. Tom II*, Warszawa 2011, komentarz do art. 356, Nb 4; wyr. SA w Warszawie z dnia 30 kwietnia 1996 r., II AKa 114/96, OSA 1997, nr 1, poz. 1, s. 3.

¹⁷⁸ Zob. więcej na temat wstępu osób pełnoletnich na salę sądową – A. Gołąb, *Publiczna dostępność posiedzeń...*, s. 125.

¹⁷⁹ Zob. M. Sorysz, M. Kaczyński, w: A. Góra-Błaszczkowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom IA. Komentarz. Art. 1–424¹²*, Warszawa 2020, s. 521.

¹⁸⁰ J. Misztal-Konecka (red.), *Leksykon procesu cywilnego. Podstawowe pojęcia*, Warszawa 2020, s. 357.

zwyczajowo jest zakładany na plażę¹⁸¹. Każdy strój musi umożliwić identyfikację osoby, dlatego nie jest możliwe zakrywanie twarzy. Do dyskrejonalnej władzy sędziego (przewodniczącego składu) należy decyzja, czy stan danej osoby nie licuje z powagą sądu, w takim przypadku ma on prawo usunąć z sali sądowej taką osobę. Zakaz wskazany w art. 152 § 4 k.p.c. dotyczy zarówno posiedzeń jawnych, jak i niejawnych¹⁸².

Ustawodawca pozwala, aby uczestnicy postępowania uczestniczyli w posiedzeniu sądowym, nie będąc na sali rozpraw, na której ono się odbywa (zob. art. 151 § 2 k.p.c.)¹⁸³. W tym czasie muszą oni przebywać w innym sądzie, który ma obowiązek zapewnić odpowiednie zaplecze techniczne. Przebieg czynności procesowych transmituje się z sali sądowej sądu prowadzącego postępowanie do miejsca pobytu uczestników postępowania oraz z miejsca pobytu uczestników postępowania do sali sądowej sądu prowadzącego postępowanie. Pomimo tego, że możliwość istniała już wcześniej, to do czasu epidemii COVID-19 przepis nie był wykorzystywany. Po wejściu w życie art. 15zsz¹ ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych¹⁸⁴ istnieje możliwość, aby rozprawę lub posiedzenie jawne przeprowadzić przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie ich na odległość z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku (posiedzenie zdalne), z tym że osoby w nim uczestniczące, w tym członkowie składu orzekającego, nie muszą przebywać w budynku sądu. Możliwość ta obowiązuje w okresie obowiązywania stanu zagrożenia epidemicznego albo stanu epidemii ogłoszonego z powodu COVID-19 oraz w ciągu roku od odwołania ostatniego z nich¹⁸⁵.

¹⁸¹ Por. K. Zgryzek, *Konflikt interesów publicznego i prywatnego a publiczność rozpraw w procesie karnym*, Problemy Prawa Karnego 1991, t. 17, s. 48–51.

¹⁸² Tak D. Markiewicz, w: T. Szanciło (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz. Art. 1–505³⁹*, Warszawa 2018, s. 592–593.

¹⁸³ M. Uliasz, w: J. Gołaczyński (red.), *Postępowanie cywilne w czasie pandemii. E-doręczenia, rozprawa zdalna, posiedzenia niejawne, składanie pism procesowych*, Warszawa 2022, s. 92 i nast.

¹⁸⁴ T.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 2095 ze zm.

¹⁸⁵ K. Klimas, w: J. Gołaczyński (red.), *Postępowanie cywilne w czasie pandemii. E-doręczenia, rozprawa zdalna, posiedzenia niejawne, składanie pism procesowych*, Warszawa 2022, s. 108 i nast.

Jest to odstępstwo od zasady jawności, w szczególności od jej zewnętrznego aspektu, ponieważ jeszcze nie do końca wiadomo, na jakich zasadach miałyby w takich posiedzeniach uczestniczyć publiczność (Sąd Rejonowy dla Łodzi-Śródmieścia zaczął wydawać tzw. elektroniczne karty wstępu¹⁸⁶).

Na marginesie rozważań dotyczących wstępu na salę rozpraw warto przytoczyć wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 27 stycznia 2009 r.¹⁸⁷, zgodnie z którym osoba odbywająca karę pozbawienia wolności w warunkach zamkniętego zakładu karnego może skutecznie żądać sprowadzenia jej na rozprawę tylko wówczas, gdy sąd uzna za konieczny jej osobisty udział w rozprawie, co ma miejsce zwłaszcza wtedy, gdy pozostały niewyjaśnione okoliczności, które może wyjaśnić dowód z przesłuchania stron.

IV. Notatka urzędowa

Zgodnie z art. 157 § 3 k.p.c. z posiedzenia niejawnego sporządza się notatkę urzędową, ale tylko w przypadku jeśli nie wydano orzeczenia.

Każde posiedzenie niejawne powinno być potwierdzone notatką urzędową, w której wskazane zostaną jej data i przedmiot. Jeżeli jednak na posiedzeniu niejawnym wydano orzeczenie, sporządzenie notatki nie jest wymagane. Z przebiegu posiedzenia niejawnego nie sporządza się protokołu, jak to ma miejsce w przypadku posiedzeń jawnych. Jeżeli jednak na posiedzenie zostały wezwane osoby, z udziałem których dokonywane były czynności sądowe (takie jak np. wysłuchanie, składanie wyjaśnień i oświadczeń) należy sporządzić protokół¹⁸⁸.

Notatka urzędowa wskazująca datę oraz przedmiot posiedzenia jest dokumentem urzędowym w rozumieniu art. 244 § 1 k.p.c. W uzasadnieniu wyroku Sądu Apelacyjnego

¹⁸⁶ Zob. zarządzenie nr 52/2020 prezesa sądu rejonowego dla Łodzi-Śródmieścia w Łodzi z dnia 28 maja 2020 r. (<https://lodz.sr.gov.pl/zarzadzenie-nr-522020-prezesa-sadu-rejonowego-dla-lodzisrodmiestia-w-lodzi-z-dnia-28-maja-2020-roku,new,mg,338,340.html,6465>; dostęp: 18 marca 2022 r.).

¹⁸⁷ I ACa 1310/08, LEX nr 524873.

¹⁸⁸ Zob. E. Rudkowska-Ząbczyk, w: E. Marszałkowska-Krześ (red.), *Kodeks postępowania cywilnego...*, 2019, komentarz do art. 157, Nb 12–13.

w Białymstoku z dnia 22 lutego 2013 r.¹⁸⁹ podkreślono, że notatka stanowi odpowiednik protokołu z posiedzenia jawnego (art. 157 § 1 i 3 k.p.c.). Ponadto, zgodnie z powołanym wyrokiem, wystarczające jest, aby tego rodzaju notatka została podpisana jedynie przez przewodniczącego posiedzenia, analogicznie do wymogów podpisania protokołu pisemnego (art. 158 § 3 k.p.c.).

§ 3. Mediacja

Postępowanie mediacyjne nie jest jawne (art. 183⁴ § 1 k.p.c.). Jest ono dość nowym unormowaniem, ponieważ zostało dodane do Kodeksu postępowania cywilnego dnia 10 grudnia 2005 r.¹⁹⁰, wprowadzono go jako alternatywny do sądowego postępowania cywilnego sposób rozstrzygnięcia spraw cywilnych. Mediator, strony i inne osoby biorące udział w postępowaniu mediacyjnym są obowiązane zachować w tajemnicy fakty, o których dowiedziały się w związku z prowadzeniem mediacji. Strony mogą zwolnić mediatora i inne osoby biorące udział w postępowaniu mediacyjnym z tego obowiązku (art. 183⁴ § 2 k.p.c.). Bezskuteczne jest powoływanie się w toku postępowania przed sądem lub sądem polubownym na propozycje ugodowe, propozycje wzajemnych ustępstw lub inne oświadczenia składane w postępowaniu mediacyjnym (art. 183⁴ § 3 k.p.c.).

Niejawność mediacji oznacza niejawność wobec osób trzecich, chociaż w postępowaniu mediacyjnym mogą brać udział inne osoby – oczywiście za zgodą stron i mediatora. Ponadto nie można pominąć, że mediator nie jest sędzią, więc inne zasady obowiązują podczas tych postępowań.

Jeżeli postanowienie o skierowaniu stron do mediacji zostaje wydane na posiedzeniu niejawnym, sąd doręcza je z urzędu stronom (art. 357 § 2 k.p.c.). Od chwili

¹⁸⁹ I ACa 857/12, Legalis.

¹⁹⁰ Ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. nr 172, poz. 1438) dodała do k.p.c. unormowania dotyczące mediacji i postępowania pojednawczego.

doręczenia odpisu postanowienia stronom należy liczyć tygodniowy termin na wyrażenie zgody na mediację, jak również czas na jej przeprowadzenie¹⁹¹.

Mediatorowi strony mogą powierzyć takie informacje, których nie przekazałyby sobie nawzajem. Mediator może dokładnie zrozumieć konflikt i jego przyczyny, a poza tym rozwiązać go. Pomimo tego, że mediacja jest niejawną, zawartą w jej toku ugodą podlega kontroli przez sąd¹⁹².

Zgodnie z art. 183⁸ k.p.c. na każdym etapie postępowania sąd może skierować strony na mediację, co więcej – może to zrobić wielokrotnie w toku jednego postępowania¹⁹³. Strona musi jednak wyrazić zgodę na mediację, w terminie tygodniowym biegnącym od dnia ogłoszenia lub doręczenia jej postanowienia kierującego strony do mediacji (art. 183⁸ § 2 k.p.c.). Doprecyzować trzeba, że termin ten obowiązuje, zarówno gdy postanowienie o skierowaniu stron na mediację zostanie wydane na posiedzeniu niejawnym, jak i na posiedzeniu jawnym. W celu sprawdzenia, czy dana sprawa powinna być skierowana na mediację, przed pierwszym posiedzeniem wyznaczonym na rozprawę przewodniczący może wysłuchać strony, tj. wezwać je do osobistego stawiennictwa na posiedzeniu niejawnym (art. 183⁸ § 5 k.p.c.). H. Pietrkowski¹⁹⁴ zauważa, że zgłoszenie propozycji zawarcia ugody bez wysłuchania stron godzi w powagę sądu. Unormowanie to zmusza przewodniczącego do zapoznania się ze sprawą (przejrzenia akt i innych dokumentów z nią związanych), aby po jej weryfikacji zdecydować, czy kieruje sprawę na mediację, czy wzywa strony do stawiennictwa celem wysłuchania, czy też zarządza od razu rozprawę.

¹⁹¹ Zob. T. Strumiłło, *Skierowanie stron do mediacji przez sąd*, ADR 2010, nr 3, s. 111; Zob. A. Antkiewicz, *Problemy w stosowaniu przepisów o mediacji w postępowaniu cywilnym*, R.Pr. 2008, nr 6, s. 6–24.

¹⁹² Tak R. Morek, *Mediacja i arbitraż*, Warszawa 2008, s. 37. Podobnie T. Strumiłło, *Skierowanie stron do mediacji...*, s. 111; K. Weitz, *Mediacja w sprawach gospodarczych*, w: G. Bieniek i in., *System Prawa Handlowego, t. 7: Postępowanie sądowe w sprawach gospodarczych*, Warszawa 2007, s. 236.

¹⁹³ K. Gajda-Roszczyńska, R. Flejszar, w: M. Araszkiewicz, J. Czapska, M. Pękala, K. Pleszka (red.), *Mediacja. Teoria, normy, praktyka*, Warszawa 2017.

¹⁹⁴ Zob. H. Pietrkowski, *Metodyka pracy sędziego w sprawach cywilnych*, Warszawa 2009, s. 267.

Jak wskazuje A. Budniak-Rogała¹⁹⁵ większa jest skuteczność mediacji po wezwaniu stron do osobistego stawiennictwa na posiedzeniu niejawnym. Dzieje się tak, ponieważ przewodniczący zyskuje możliwość porozmawiania ze stronami, wskazania im pozytywów postępowania mediacyjnego, a także wywnioskowania, czy jest w ogóle możliwość takiego sposobu załatwienia sporu. Po wysłuchaniu stron możliwe jest wydanie postanowienia o skierowaniu stron do mediacji lub decyzji o niepodejmowaniu tego postępowania¹⁹⁶. Nie jest jasne, czy usprawiedliwienie przez stronę nieobecności na posiedzeniu niejawnym, czy posiedzeniu informacyjnym powoduje wyznaczenie nowego terminu. Jednak biorąc pod uwagę cel art. 183⁸ k.p.c., tj. zachęcenie stron do ugodowego załatwienia sporu, wydaje się, że właśnie tak powinien zrobić przewodniczący¹⁹⁷.

Jeżeli strona bez uzasadnienia nie stawia się na spotkanie informacyjne lub posiedzenie niejawne, o którym mowa powyżej, sąd może obciążyć ją kosztami nakazanego stawiennictwa poniesionymi przez stronę przeciwną (art. 183⁸ § 6 k.p.c.). Wskazana sankcja ma oczywiście skłonić stronę do stawiennictwa na wyznaczone spotkanie. Obciążyć stronę kosztami nakazanego stawiennictwa na posiedzenie niejawne lub spotkanie informacyjne strony przeciwnej może tylko sąd rozpoznający sprawę, postanowieniem wydanym na rozprawie lub posiedzeniu niejawnym, jeżeli uzna, że strona nie stawiała się bez uzasadnienia. Na postanowienie sądu przysługuje zażalenie (art. 394 § 1 pkt 9 k.p.c.)¹⁹⁸.

Trzeba zauważyć, że mediacja jest coraz bardziej popularna, a liczba rozpoznawanych spraw w ten sposób wciąż rośnie (poza czasem epidemii). Wskaźnik mediacji – odsetek spraw skierowanych do mediacji w stosunku do wszystkich spraw wpływających do sądów, w których mediacja może być zastosowana, ciągle wzrastał

¹⁹⁵ Zob. A. Budniak-Rogała, w: E. Marszałkowska-Krześ (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Legalis 2019, komentarz do art. 183⁸, Nb 18. Zob. więcej na ten temat K. Antolak-Szymanski, w: K. Antolak-Szymanski, O.M. Piaskowska, *Mediacja w postępowaniu cywilnym. Komentarz*, Warszawa 2017, s. 178 i 184–185.

¹⁹⁶ Zob. również P. Sobolewski, *Mediacja w sprawach cywilnych*, PPH 2006, nr 2, s. 33 oraz T. Demendecki, *Rozstrzyganie o kosztach...*, s. 68; wyr. SO w Gdańsku z dnia 15 grudnia 2017 r., I C 840/16, LEX nr 2576208.

¹⁹⁷ Zob. T. Ereciński, w: T. Ereciński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom II. Postępowanie rozpoznawcze*, Warszawa 2016, s. 56.

¹⁹⁸ Zob. M. Sychowicz, M. Rejda, w: A. Marciniak (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz. Art. 1–366*, Warszawa 2019, s. 1152.

(2014 – 0,5%, 2015 – 0,7%, 2016 – 0,9%, 2017 i 2018 – 1,1%, 2019 – 1,3%), poza czasem epidemii, w którym utrzymywał się na stałym poziomie (w latach 2020 i 2021 – 1,6%). Wskaźnik skuteczności mediacji, czyli odsetek skutecznych mediacji w ogólnej liczbie spraw skierowanych do mediacji osiągnął wysoki poziom 29,54%, w 2020 r. zaś wynosił 25,6%¹⁹⁹.

W czasie epidemii zmieniono formę przeprowadzania mediacji na on-line. E-mediacja (ang. *cybermediation*) to mediacja prowadzona za pomocą środków porozumiewania się na odległość (komunikatory, e-maile)²⁰⁰. Podstawą do zastosowania tego rozwiązania jest art. 183¹¹ k.p.c., zgodnie z którym mediator niezwłocznie ustala termin i miejsce posiedzenia mediacyjnego. Wyznaczenie posiedzenia mediacyjnego nie jest wymagane, jeżeli strony zgodzą się na przeprowadzenie mediacji bez posiedzenia mediacyjnego. Podstawa prawna istnieje od czasu wprowadzenia unormowań dotyczących mediacji, jednak w czasie epidemii nabrała nowego znaczenia²⁰¹. Zawijają się w tym celu różne porozumienia, które apelują do sądów oraz instytucji o kierowanie do nich spraw na e-mediację²⁰². Niweluje ona koszty wynajmu pomieszczenia w celu posiedzenia mediacyjnego, a także koszty dojazdu stron w umówione miejsce. Nie ma znaczenia, czy na mediację strony zdecydowały się samodzielnie czy zostały skierowane przez sąd. Wynegocjowaną ugodę strony mogą podpisać za pomocą podpisu

¹⁹⁹ Wydział Statystycznej Informacji Zarządczej, Departament Strategii i Funduszy Europejskich, Ministerstwo Sprawiedliwości, *Postępowanie mediacyjne w świetle danych statystycznych, sądy rejonowe i okręgowe w latach 2006–2020*, Warszawa 2021, <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/> (dostęp: 28 kwietnia 2021 r.), s. 1–2.

²⁰⁰ A. Rau, E. Herman, S. Peppet, *Mediation and Other Non-binding ADR Processes*, New York 2002, s. 11, a także J. Goodman, *The Pros and Cons of Online Dispute Resolution: an Assessment of Cyber-mediation Websites*, *Duke Law & Technology Review* 2003, nr 4, s. 7 (gdzie wskazuje się e-maile jako najtańszą formę prowadzenia e-mediacji).

²⁰¹ Podstawą prawną e-mediacji jest także pkt 9 preambuły dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/52/WE z dnia 21 maja 2008 r. w sprawie niektórych aspektów mediacji w sprawach cywilnych i handlowych (Dz.Urz. UE L nr 136 s. 3), zgodnie z którym niniejsza dyrektywa w żaden sposób nie powinna uniemożliwiać korzystania w postępowaniu mediacyjnym z nowoczesnych technologii komunikacyjnych.

²⁰² Zob. A. Łukaszewicz, *Koronawirus: mediacja może pomóc sądom w trudnym czasie pandemii*, *Rzeczp.* z dnia 14 kwietnia 2020 r.

elektronicznego lub przysyłać sobie wydrukowane dokumenty w celu skompletowania wszystkich potrzebnych podpisów²⁰³.

Mediacja nie może być zautomatyzowana. Znaczy to, że nie jest możliwe zastąpienie osoby mediatora przez zautomatyzowaną stronę internetową, program komputerowy lub inną formę sztucznej inteligencji²⁰⁴, ponieważ mediatorem – zgodnie z art. 183² § 1 k.p.c. – musi być osoba fizyczna²⁰⁵. Techniki komputerowe są coraz bardziej powszechne, więc za jakiś powołany przepis może zostać zmieniony.

W Niemczech istnieje dodatkowo mediacja sędziowska, która prowadzona jest przez sędziego, jednak sędzia ten nie rozstrzyga samego postępowania mediacyjnego²⁰⁶. Jest jeszcze mediacja prowadzona przez sędziego pojedynczego (nie może to być sędzia orzekający w danej sprawie)²⁰⁷.

§ 4. Powództwo oczywiście bezzasadne

Od dnia 7 listopada 2019 r. do Kodeksu postępowania cywilnego dodany został art. 191¹ k.p.c., regulujący skutki wniesienia powództwa oczywiście bezzasadnego. Powództwo takie sąd może oddalić na posiedzeniu niejawnym, nie doręczając pozwu

²⁰³ Zob. M. Skibińska, *Mediacja w erze Covid-19 (koronawirusa)*, LEX/el. 2020. <https://sip.lex.pl/#/publication/470130141> (dostęp: 11 maja 2021 r.); E. Zalewski, S. Lisiecki, *Koronawirus: mediacja lekiem na covidowe zło*, Rzeczp. z dnia 22 maja 2020 r.

²⁰⁴ Np. *blind-bidding* (polega na wprowadzeniu przez każdą ze stron sporu swojej oferty do komputera i jeśli różnica pomiędzy stronami nie jest większa niż 30%, wówczas program komputerowy dzieli ją na pół i zaproponowaną kwotę traktuje się jako ostatecznie wynegocjonowaną, gdy różnica zaś jest większa niż 30%, strony nie dowiadują się o swoich wzajemnych ofertach). Zob. N. Alexander, *Global Trends in Mediation*, Kluwer Law International 2006, s. 27; G. Kaufmann-Kohler, T. Schultz, *International arbitration in Switzerland: a handbook for practitioners*, Kluwer Law International 2004, s. 17–21; E. Katsh, *Online Dispute Resolution: Resolving Conflicts in Cyberspace*, San Francisco 2001, s. 432.

²⁰⁵ Zob. M. Skibińska, *Mediacja w erze Covid-19...*

²⁰⁶ Tak niemiecka ustawa o promocji mediacji i innych metod alternatywnego rozwiązywania konfliktów; zob. K. Weitz, K. Gajda-Roszczyńska, w: A. Torbus (red.), *Mediacja w sprawach gospodarczych: praktyka, teoria, perspektywy*, Warszawa 2015, s. 51–53.

²⁰⁷ Tak *Zivilprozessordnung* (ZPO) – niemiecka ustawa z dnia 30 stycznia 1877 r. regulująca postępowanie sądowe w procesie cywilnym. A. Okońska, *Mediacja – Austria, Niemcy, Szwajcaria*, w: A. Torbus (red.), *Mediacja w sprawach gospodarczych: praktyka, teoria, perspektywy*, Warszawa 2015, s. 72 i nast.

osobie wskazanej jako pozwany ani nie rozpoznając wniosków złożonych wraz z pozwem (tak art. 191¹ § 3 k.p.c.).

Zgodnie z uzasadnieniem zmiany przez ustawodawcę²⁰⁸: „za pozew oczywiście bezzasadny należy uważać taki, którego treść pozwala przewidywać, że w żadnym wypadku nie ma on szans uwzględnienia, wobec czego nadawanie mu biegu jest stratą czasu i pracy sądu. W tym zakresie mieści się również pozew pozorny, przez którego wytoczenie strona nie zmierza do uzyskania sądowego rozstrzygnięcia o jej prawach lub obowiązkach, lecz do innego celu, zamaskowanego wykorzystaniem instytucji prawnoprocesowych. Pismo takie w rzeczywistości nie zawiera żądania rozstrzygnięcia sprawy o charakterze cywilnym; zgłoszone żądanie jest jedynie pozorem; mimo że ma pozór powództwa, w ogóle nie powinno podlegać rozpoznaniu. (...) Ocenę, czy powództwo jest oczywiście bezzasadne, sąd winien powziąć na podstawie całokształtu okoliczności sprawy – oczywiście w tym zakresie, który jest mu znany w chwili oceny. Będzie więc się opierać przede wszystkim na treści pozwu (żądania i uzasadnienia), ale również na treści załączników, okolicznościach wniesienia, faktach powszechnie znanych lub na faktach znanych sądowi z urzędu”.

Możliwość oddalenia powództwa na posiedzeniu niejawnym bez doręczenia odpisu pozwu pozwanemu odbierana jest pozytywnie przez społeczeństwo, dzięki temu sąd ma więcej czasu na rozpoznawanie innych spraw (w szczególności tych zasadnych), a obsługa sądu nie jest obciążana np. protokołowaniem²⁰⁹.

Zgodnie z orzecnictwem oczywista bezzasadność powództwa zachodzi wówczas, gdy każdy prawnik z góry, bez głębszej analizy prawnej stanu faktycznego może powiedzieć, że powództwo nie może być uwzględnione²¹⁰. W innym orzeczeniu wskazano, że bezzasadność nie powinna budzić wątpliwości nie tylko prawnika, lecz

²⁰⁸ Zob. Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, druk sejmowy nr 3137, Sejm VIII kadencji, <http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/0/166CCC44490F3965C1258384003CD40A/%24File/3137-uzas.pdf> (dostęp: 9 czerwca 2020 r.), s. 36.

²⁰⁹ A. Begier, *Uwagi do art. 191[1] § 1–4 KPC – głos praktyka*, Iustitia 2019, nr 4, s. 191.

²¹⁰ Tak post. SN z dnia 8 października 1984 r., II CZ 112/84, Legalis. Podobnie post. SN z 18 stycznia 1966 r., I CZ 124/65, Legalis.

także każdego rozsądnego uczestnika obrotu prawnego, nawet osoby niemającej takiego wykształcenia²¹¹.

Jak wskazuje T. Szanciło²¹², przepis dotyczący bezzasadnego powództwa (art. 191¹ k.p.c.) można zestawić z art. 148¹ k.p.c. wskazującym na możliwość rozpoznania sprawy na posiedzeniu niejawnym. Gdy powództwo jest oczywiście bezzasadne, można zastosować art. 191¹ k.p.c., jeśli jednak odpis pozwu oraz załączniki zostaną doręczone pozwanemu, nie można zastosować tego przepisu. Sprawa może być skierowana na posiedzenie niejawne na podstawie art. 148¹ k.p.c.

§ 5. Organizacja rozprawy

Na podstawie z.k.p.c.2019 do Kodeksu postępowania cywilnego dodany został nowy rozdział 2a pt.: „Organizacja postępowania”, który zawiera się w dziale II, dotyczącym postępowania przed sądami pierwszej instancji. Wynikiem tego było uchylene, dodanie lub zmiana szeregu przepisów z rozdziału dotyczącego rozprawy²¹³. Najważniejszym celem wprowadzenia tego rozwiązania było doprowadzenie do polubownego rozstrzygnięcia sporu, ustalenie możliwości rozstrzygnięcia sporu w drodze orzeczenia na posiedzeniu niejawnym (nakaz zapłaty, wyrok wydany na posiedzeniu niejawnym), bądź optymalne przygotowanie rozprawy²¹⁴. Służyć temu miało w szczególności posiedzenie przygotowawcze. Dzięki temu rozwiązaniu unika się przeprowadzania postępowania dowodowego na rozprawie, które jest bardzo czasochłonne i kosztowne. Jak wskazuje art. 205⁵ § 1 k.p.c., posiedzenie przygotowawcze służy rozwiązaniu sporu bez potrzeby prowadzenia dalszych posiedzeń, zwłaszcza

²¹¹ Wyr. SA w Łodzi z dnia 30 października 2020 r., I ACa 1050/20, www.orzeczenia.ms.gov.pl; zob. także wyr. SA w Krakowie z dnia 29 maja 2020 r., I ACa 231/20, www.orzeczenia.ms.gov.pl.

²¹² T. Szanciło, w: T. Szanciło (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 1–505*³⁹. Tom I, Warszawa 2019, s. 724.

²¹³ Uchylono: art. 207, 213 § 1, art. 217; dodano: art. 206¹, 208 § 3, art. 226¹–226²; zmieniono: art. 206, 208 § 1 zdanie wstępne, pkt 2–5, § 2, art. 210 § 2 i 2¹, art. 212 § 1, art. 224 § 2 k.p.c.

²¹⁴ Tak M. Kłós, w: A. Marciniak (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom II. Komentarz. Art. 205¹–424¹²*, Warszawa 2019, s. 5–6. Zob. także G. Karaś, w: J. Gołaczyński, D. Szostek (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do ustawy z 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw*, Warszawa 2019, s. 152–153.

rozprawy. Jeżeli nie uda się rozwiązać sporu, na posiedzeniu przygotowawczym sporządza się z udziałem stron plan rozprawy²¹⁵.

Zgodnie z art. 205² § 1 pkt 3 k.p.c. nowo dodanego rozdziału strony są pouczone w szczególności o wydaniu przez sąd wyroku zaocznego na posiedzeniu niejawnym i warunkach jego wykonalności, obciążenia kosztami postępowania, a także możliwości umorzenia postępowania oraz pominięcia spóźnionych twierdzeń i dowodów, czego konsekwencją jest niedopełnienie obowiązków z art. 205² § 2 k.p.c. Przepis ten stanowi o czynnościach procesowych, które może lub powinien podjąć, jeśli nie uznaje żądania pozwu w całości lub części, w szczególności obowiązku złożenia odpowiedzi na pozew²¹⁶, w tym obowiązujących w tym zakresie wymagań co do terminu i formy. Pouczenia te strona otrzymuje zaraz przy doręczeniu jej odpisu pozwu lub zawiadomieniu o doręczeniu pozwu stronie przeciwnej.

Artykuł 205² § 2 k.p.c. dotyczy stron postępowania cywilnego, nawet jeśli reprezentowane są one przez profesjonalnych pełnomocników procesowych, pouczenia doręczane są jednak bezpośrednio stronie, nie dostaje ich adwokat, radca prawny lub rzecznik patentowy. W przypadku gdy strona nie zamieszkuje na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej lub w innym państwie członkowskim Unii Europejskiej, wtedy pouczenia te doręczane są pełnomocnikowi do doręczeń ustanowionemu na podstawie art. 1135⁵ k.p.c. Pouczeń nie doręcza się także Prokuratorii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej, a także pełnomocnikowi, który jest adwokatem, radcą prawnym lub rzecznikiem patentowym (zob. art. 205² § 3 k.p.c.).

Ważnym przepisem jest art. 205⁵ § 2 k.p.c., zgodnie z którym posiedzenie przygotowawcze odbywa się według przepisów o posiedzeniu niejawnym²¹⁷. Jednak w toku posiedzenia przygotowawczego zachowanie szczegółowych przepisów postępowania nie jest konieczne, jeżeli przyczyni się to do osiągnięcia celów tego

²¹⁵ K. Hylewski, *Skutki niestawiennictwa stron na posiedzenie przygotowawcze*, w: K. Flaga-Gieruszyńska, R. Flejszar, E. Marszałkowska-Krześ (red.), *Dostęp do ochrony prawnej w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2021, s. 237 i nast.

²¹⁶ W Austrii, Niemczech oraz na Węgrzech obligatoryjne wniesienie odpowiedzi na pozew obowiązywało już od dawna; zob. S. Gołąb, *Projekty polskiej procedury cywilnej. Powstanie. Uzasadnienie. Zdania odrębne*, Kraków 1930, s. 16–20.

²¹⁷ M. Uliasz, *Posiedzenie przygotowawcze i plan rozprawy*, MoP 2019, nr 21, s. 1140.

posiedzenia. Co za tym idzie, czynności podejmowane na takim posiedzeniu mogą mieć charakter odformalizowany, jednak muszą się one mieścić w zasadach prawa²¹⁸. Na takim posiedzeniu przygotowawczym – zgodnie z art. 152 § 3 k.p.c. – mogą być obecne tylko osoby wezwane. Do udziału w posiedzeniu przygotowawczym są obowiązani strony i ich pełnomocnicy. Przewodniczący może zwolnić stronę od obowiązku stawienia się na posiedzenie przygotowawcze, jeżeli z okoliczności sprawy wynika, że udział pełnomocnika będzie wystarczający (zob. art. 205⁵ § 3 k.p.c.).

Warto jeszcze wspomnieć, że zgodnie z art. 205¹¹ § 1 k.p.c. w przypadku, gdy plan rozprawy staje się nieaktualny, sąd może w drodze postanowienia dokonać w nim zmiany. Przed wydaniem postanowienia sąd wysłucha strony, informując je jednocześnie o zakresie zamierzonej zmiany. Postanowienie takie wydawane jest także na posiedzeniu niejawnym (art. 148 § 3 k.p.c.). Jeżeli jednak choć jedna ze stron sprzeciwi się zamierzonej przez sąd zmianie, przeprowadza się kolejne posiedzenie przygotowawcze. Nie dotyczy to przypadku, w którym zmiana planu rozprawy obejmuje jedynie wyznaczenie dodatkowych terminów przesłuchania objętych planem świadków, biegłych lub stron (art. 205¹¹ § 2 k.p.c.). W razie istotnej potrzeby można sporządzić nowy plan rozprawy. W takim przypadku przeprowadzenie kolejnego posiedzenia przygotowawczego jest obowiązkowe. Pierwotny plan rozprawy traci moc w części, w której nowy plan jest odmienny (art. 205¹¹ § 3 k.p.c.). Zmiana planu rozprawy lub wyznaczenie kolejnego posiedzenia przygotowawczego nie powoduje otwarcia terminu do zgłaszania nowych twierdzeń i dowodów (art. 205¹¹ § 4 k.p.c.).

Warto tu przytoczyć zdanie G. Karasia²¹⁹, który twierdzi, że posiedzenie przygotowawcze powinno mieć charakter debaty sędziego ze stronami i pełnomocnikami, w trakcie której sędzia określi przedmiot sporu w kategoriach prawnych (podstawę i tło faktyczne), a strony sprecyzują roszczenia oraz zarzuty. W czasie posiedzenia przygotowawczego strony wstępnie zostaną zaznajomione z prawnymi aspektami

²¹⁸ Zob. C.P. Waldziński, *Konstytucyjny nakaz rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki a braki formalne pism procesowych składanych w toku postępowania cywilnego*, MoP 2019, nr 17, s. 928.

²¹⁹ Zob. G. Karaś, w: J. Gołaczyński, D. Szostek (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do ustawy z 4 lipca 2019 r. ...*, s. 152–153. Zob. również A. Kalisz, A. Zienkiewicz, *Kompetencje mediacyjne sędziego w zakresie polubownego rozwiązywania spraw cywilnych (uwagi na tle nowelizacji k.p.c.)*, PiP 2021, nr 10, s. 90–105.

procesu, w tym z możliwymi sposobami zakończenia sporu oraz potencjalnymi wynikami takiego, a nie innego sposobu rozwiązania sporu. W czasie posiedzenia przygotowawczego przewodniczący ma dużą swobodę działania, które powinno być nakierowane na rozwiązanie sporu poprzez zawarcie ugody. Należy przede wszystkim zaakcentować walory mediacyjne takiego spotkania ze skonfliktowanymi stronami. W trakcie postępowania przygotowawczego przewodniczący powinien przyjąć na siebie rolę rozjemcy, starając się znaleźć i wskazać stronom te elementy, które mogą doprowadzić do zakończenia konfliktu, jednocześnie nadzorując, by żadna ze stron nie została pokrzywdzona zawartą ugodą. W tym celu przewodniczący powinien poszukiwać porozumienia między stronami, określać punkty zbieżne i wynikające z tego korzyści dla stron w tym przyspieszenia rozstrzygnięcia sporu i obniżenia kosztów postępowania.

Formę posiedzenia przygotowawczego ciekawie podsumował P. Feliga²²⁰, wskazując, że jest ono fragmentem sądowego posiedzenia niejawnego szczególnego rodzaju o określonym przedmiocie i znaczeniu prawnoprocesowym.

Podsumowując, niejawność podczas posiedzenia przygotowawczego odgrywa bardzo dużą rolę. To na nim sprawa zostaje załatwiona w sposób polubowny lub zostaje stworzony plan, zgodnie z którym dana sprawa będzie prowadzona. Powołane wyżej stanowisko P. Feligi podkreśla wyjątkowość tego unormowania i wpływ posiedzeń niejawnych na poszczególne sprawy.

Warto w tym miejscu zauważyć, że w niemieckim procesie cywilnym istnieje postępowanie wstępne (*Vorverfahren*)²²¹, które poprzedza rozprawę główną (*Haupttermin*). Ma ono na celu przygotowanie rozprawy, może się odbywać w formie ustnej (*mündliche Vorverfahren*) lub pisemnej (*schriftliche Vorverfahren*) – sąd wybiera formę, biorąc pod uwagę zawilość i poziom skomplikowania sprawy²²². W przypadku ustnego postępowania wstępnego ustalane są okoliczności sporne, a nieobecność stron na

²²⁰ Zob. P. Feliga, w: T. Szanciło (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 1–505³⁹. Tom I*, Warszawa 2019, s. 806.

²²¹ J. May, *Wyrok zaoczny w świetle zmian w Kodeksie postępowania cywilnego*, w: K. Flaga-Gieruszyńska, R. Flejszar, M. Malczyk (red.), *Nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego z 4.7.2019 r. w praktyce*, Warszawa 2020, s. 151–163.

²²² N. Foster, w: N. Foster, S. Sule, *German Legal System and Laws*, Oxford 2002, s. 130 i nast.

postępowaniu prowadzi do wydania wyroku wstępnego (*das Versäumnisurteil*)²²³. Forma pisemna stosowana jest zazwyczaj, gdy nie ma przymusu adwokackiego (*Anwaltszwang*), ma ona na celu wskazanie sądowi, czy obrona zostanie podjęta przez pozwanego. Jeśli pozwany nie wskaże swojego stanowiska, możliwe jest wydanie wyroku zaocznego, a w przypadku podjęcia obrony wskazuje termin złożenia odpowiedzi na pozew²²⁴.

§ 6. Wybrane postępowania odrębne

I. Uwagi ogólne

Postępowania odrębne są swego rodzaju *lex specialis* do przepisów o postępowaniu zwykłym (art. 15–424¹² k.p.c.), czyli sąd stosuje w pierwszej kolejności przepisy postępowania odrębnego, a gdy brak jest regulacji określonego zagadnienia, stosuje się przepisy ogólne, dotyczące postępowania procesowego. Jak wskazano w art. 13 § 1 k.p.c., sąd rozpoznaje sprawy w procesie, chyba że ustawa stanowi inaczej. Zdanie drugie tego paragrafu stanowi, że w wypadkach przewidzianych w ustawie sąd rozpoznaje sprawy według przepisów o postępowaniach odrębnych. W art. 191 k.p.c. wskazano zaś, że powód może dochodzić jednym pozwem kilku roszczeń przeciwko temu samemu pozwanemu, jeżeli nadają się one do tego samego trybu postępowania oraz jeżeli sąd jest właściwy ze względu na ogólną wartość roszczeń, a ponadto – gdy roszczenia są różnego rodzaju – o tyle tylko, o ile dla któregośkolwiek z tych roszczeń nie jest przewidziane postępowanie odrębne ani też nie zachodzi niewłaściwość sądu według przepisów o właściwości bez względu na wartość przedmiotu sporu²²⁵. Aktualnie Kodeks postępowania cywilnego przewiduje następujące postępowania odrębne:

- 1) postępowanie w sprawach małżeńskich (art. 425–452 k.p.c.);
- 2) postępowanie w sprawach ze stosunków między rodzicami a dziećmi (art. 453–458 k.p.c.);

²²³ L. Rosenberg, K. Schwab, P. Gottwald, *Zivilprozessrecht*, München 2004, s. 691–693.

²²⁴ Zob. P. Arens, W. Lüke, *Zivilprozeßrecht. Erkenntnisverfahren. Zwangsvollstreckung*, München 1994, s. 280 oraz 694–703.

²²⁵ Więcej na ten temat M. Osowska-Grzelak, *Wzajemna relacja postępowań odrębnych występujących w procesie cywilnym w ujęciu ogólnym – cz. I*, MoP 2008, nr 13, s. 694 i nast.

- 3) postępowanie w sprawach gospodarczych (art. 458¹–458¹³ k.p.c.);
- 4) postępowanie w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych (art. 459–477^{14a} k.p.c.);
- 5) postępowanie w sprawach o naruszenie posiadania (art. 478–479 k.p.c.);
- 6) postępowanie w sprawach z zakresu ochrony konkurencji i konsumentów oraz w sprawie praktyk nieuczciwie wykorzystujących przewagę kontraktową (art. 479²⁸–479³⁵ k.p.c.);
- 7) postępowanie w sprawach z zakresu regulacji energetyki (art. 479⁴⁶–479⁵⁶ k.p.c.);
- 8) postępowanie w sprawach z zakresu regulacji telekomunikacji i poczty (art. 479⁵⁷–479⁶⁷ k.p.c.);
- 9) postępowanie w sprawach z zakresu regulacji transportu kolejowego (art. 479⁶⁸–479⁷⁸ k.p.c.);
- 10) postępowanie w sprawach z zakresu regulacji rynku wodno-kanalizacyjnego (art. 479⁷⁹–479⁸⁸ k.p.c.);
- 11) postępowanie w sprawach własności intelektualnej (art. 479⁸⁹–479¹²⁹ k.p.c.);
- 12) postępowanie nakazowe i upominawcze (art. 480¹–505 k.p.c.);
- 13) postępowanie uproszczone (art. 505¹–505¹⁴ k.p.c.);
- 14) europejskie postępowania w sprawach transgranicznych (art. 505¹⁵–505^{27a} k.p.c.);
- 15) postępowania elektroniczne (art. 505²⁸–505³⁹ k.p.c.).

Dnia 30 listopada 2020 r. – dodano do k.p.c. sprawy o zobowiązanie osoby stosującej przemoc w rodzinie do opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia lub zakazanie zbliżania się do mieszkania i jego

bezpośredniego otoczenia²²⁶. Przyczyną tak dużej liczby postępowań odrębnych jest ciągły wzrost zawiłych spraw, ich złożoność, przekładająca się na obciążenie sądów sprawami wydłużenie postępowań.

Według utrwalonego w doktrynie i judykaturze poglądu w jednej sprawie mogą znaleźć zastosowanie przepisy, regulujące więcej niż jedno postępowanie odrębne. Pamiętać jednak należy, że postępowania te są równorzędne w tym sensie, że nie ma prymatu jednego z nich nad drugim. Stosowanie zatem w jednej sprawie różnych uregulowań, przyjętych w tych postępowaniach może się odbywać tylko przy uwzględnieniu powszechnie obowiązującej zasady, zgodnie z którą obowiązująca norma szczególna lub nakazem (zakazem), funkcjonującym w jednym postępowaniu uchylającym szersze uprawnienia przewidziane w przepisach innego, mającego zastosowanie w sprawie, postępowania odrębnego²²⁷.

Poniżej zostaną omówione tylko te postępowania odrębne i w takim zakresie, w jakim mają one związek z niejawnością postępowania.

II. Postępowanie w sprawach małżeńskich

Zgodnie z art. 427 k.p.c. posiedzenia w postępowaniu w sprawach małżeńskich odbywają się przy drzwiach zamkniętych, chyba że obie strony żądają publicznego rozpoznania sprawy, a sąd uzna, że jawność nie zagraża moralności. W tego typu postępowaniach ograniczona jest jawność ze względu na typ spraw na nich rozpoznawanych. Zazwyczaj są na nich rozstrzygane kwestie osobiste, a nawet intymne, sprawom tym towarzyszą także duże emocje.

Warto zauważyć, że w przypadku postępowania w sprawach małżeńskich rozpoznawanie spraw przy drzwiach zamkniętych wynika z art. 427 k.p.c.²²⁸.

²²⁶ Zob. ustawę z dnia 30 kwietnia 2020 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2020 r. poz. 956).

²²⁷ Tak wyr. SN z dnia 3 grudnia 2003 r., I CK 363/02, OSP 2004, nr 11, poz. 142.

²²⁸ Zob. więcej A. Góra-Błaszczkowska, *Postanowienia sądu I instancji niezaskarżalne zażaleniem*, Pal. 2001, nr 9–10, s. 48; A. Góra-Błaszczkowska, w: A. Góra-Błaszczkowska

Rozprawa może być jawna tylko w przypadku, gdy obie strony postępowania złożą taki wniosek, a ponadto sąd stwierdzi, że nie będzie w ten sposób zagrożona moralność. Jeśli zaistnieje taka ewentualność, wniosek stron o publiczne rozpoznanie sprawy zostanie oddalony przez sąd. Postanowienie w tym przedmiocie nie jest zaskarżalne²²⁹.

III. Postępowanie w sprawach z zakresu regulacji rynku wodno-kanalizacyjnego

O niejawności mowa jest także w razie wniesienia odwołania od decyzji organu regulacyjnego: sąd ochrony konkurencji i konsumentów może na wniosek strony, która wniosła odwołanie, wstrzymać wykonanie decyzji do czasu rozstrzygnięcia sprawy. Postanowienie w tej sprawie może być wydane na posiedzeniu niejawnym (art. 479⁸⁵ k.p.c.).

Wniosek o wstrzymanie wykonania decyzji może złożyć wyłącznie podmiot, który wniósł odwołanie. Może on być złożony w odrębnym piśmie, ustnie na rozprawie lub razem z odwołaniem. Możliwe jest także złożenie takiego wniosku przed sądem drugiej instancji. Sąd zaś, wydając postanowienie, w którym wstrzymuje wykonanie decyzji, musi wskazać, że następuje to „do czasu rozstrzygnięcia sprawy”. Jednak po prawomocnym zakończeniu sprawy decyzja staje się znowu wykonalna, chyba że sąd ją zmienił lub uchylił. W braku podstaw do wstrzymania decyzji sąd oddala wniosek. Postanowienie wstrzymujące wykonanie decyzji oraz oddalające wniosek w tej sprawie nie jest zaskarżalne²³⁰.

Trzeba w tym miejscu zauważyć, że art. 479⁸⁵ k.p.c. nie został zaktualizowany przez ustawodawcę, ponieważ w nim na końcu nadal widnieje zdanie: „Postanowienie może być wydane na posiedzeniu niejawnym”, natomiast w poszczególnych

(red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom IB. Komentarz. Art. 425–729*, Warszawa 2020, s. 11–12; U. Dąbrowska, w: J. Ignaczewski (red.), *Rozwód i separacja*, Warszawa 2012, s. 256.

²²⁹ Tak K. Flaga-Gieruszyńska, w: A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2019, s. 941.

²³⁰ Zob. więcej na ten temat M. Łochowski, w: T. Szanciło (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 1–505³⁹. Tom I*, Warszawa 2019, s. 1679–1680.

postępowaniach w artykułach adekwatnych (np. art. 169 § 5, art. 183, 199 § 3, art. 200 § 1, art. 279, 346 § 2, art. 351 § 2, art. 367 § 4 k.p.c.) zostało ono usunięte – zob. nowelizację z.k.p.c.2019. Usunięcie tego zdania związane jest z dodaniem § 3 do art. 148 k.p.c., stanowiącym, że każde postanowienie może być wydane na posiedzeniu niejawnym. Takie samo zdanie zostało również usunięte w postępowaniach dotyczących: zakresu ochrony konkurencji i konsumentów oraz praktyk nieuczciwie wykorzystujących przewagę kontraktową (art. 479³⁰ k.p.c.), zakresu regulacji energetyki (art. 479⁵² k.p.c.), zakresu regulacji telekomunikacji i poczty (art. 479⁶³ k.p.c.) czy też zakresu regulacji transportu kolejowego (art. 479⁷⁴ k.p.c.).

IV. Postępowanie w sprawach własności intelektualnej

Dnia 1 lipca 2020 r. na mocy ustawy z dnia 13 lutego 2020 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw²³¹ do Kodeksu postępowania cywilnego zostało dodane postępowanie w sprawach własności intelektualnej. Zakresem przedmiotowym obejmuje ono sprawy o ochronę praw autorskich i pokrewnych, o ochronę praw własności przemysłowej oraz o ochronę innych praw na dobrach niematerialnych, a ponadto sprawy o zapobieganie i zwalczanie nieuczciwej konkurencji; ochronę dóbr osobistych w zakresie, w jakim dotyczy ona wykorzystania dobra osobistego w celu indywidualizacji, reklamy lub promocji przedsiębiorcy, towarów lub usług; ochronę dóbr osobistych w związku z działalnością naukową lub wynalazczą (art. 479⁸⁹ k.p.c.)²³².

We wskazanych powyżej sprawach sąd wydaje postanowienie w przedmiocie zabezpieczenia środka dowodowego na posiedzeniu niejawnym (art. 479¹⁰⁰ § 1 k.p.c.). W postanowieniu o zabezpieczeniu środka dowodowego sąd określa zakres wglądu uprawnionego do zabezpieczonego środka dowodowego oraz szczegółowe zasady korzystania i zapoznawania się z nim. Sąd może ograniczyć lub wyłączyć kopiowanie środka dowodowego lub jego utrwalanie w inny sposób. Uprawniony uzyskuje dostęp do środka dowodowego wraz z uprawomocnieniem się postanowienia (art. 479¹⁰⁰ § 2 k.p.c.).

²³¹ Dz.U. z 2020 r. poz. 288 ze zm.

²³² Więcej na ten temat zob. A. Tomaszek, J. Wojewódzka, *Sprawy własności intelektualnej – nowe postępowanie odrębne w polskiej procedurze cywilnej*, MoP 2020, nr 15, s. 780 i nast.

Postanowienie o zabezpieczeniu środka dowodowego sąd doręcza uprawnionemu. Podmiot wykonujący postanowienie równocześnie z przystąpieniem do wykonania postanowienia dokonuje jego doręczenia obowiązanemu oraz pozwanemu. Sąd poucza obowiązanego, pozwanego oraz biegłego o ochronie tajemnicy przedsiębiorstwa (art. 479¹⁰⁰ § 3 k.p.c.).

Na postanowienie w przedmiocie zabezpieczenia środka dowodowego przysługuje zażalenie do sądu drugiej instancji (art. 479¹⁰⁰ § 4 k.p.c.). Zażalenie w przedmiocie zabezpieczenia środka dowodowego sąd rozpoznaje bezzwłocznie, nie później jednak niż w terminie miesiąca od dnia jego wpływu (art. 479¹⁰⁰ § 5 k.p.c.). Zażalenie obowiązanego lub pozwanego w zakresie, w jakim powołuje się na ochronę tajemnicy przedsiębiorstwa, sąd rozpoznaje na posiedzeniu niejawnym. Od uznania sądu zależy, czy na posiedzeniu wysłucha uprawnionego lub obowiązanego (art. 479¹⁰⁰ § 6 k.p.c.). Uwzględniając zażalenie obowiązanego lub pozwanego powołującego się na ochronę tajemnicy przedsiębiorstwa, sąd określa odrębnie względem oznaczonych na podstawie art. 479¹⁰⁰ § 2 k.p.c. zasady korzystania z zabezpieczonego środka dowodowego i zapoznawania się z nim przez uprawnionego oraz może wprowadzić dodatkowe ograniczenia (art. 479¹⁰⁰ § 7 k.p.c.). W przypadku prawomocnego oddalenia wniosku o zabezpieczenie środka dowodowego zabezpieczenie upada. Sąd, na wniosek obowiązanego, wydaje postanowienie stwierdzające upadek zabezpieczenia, na podstawie którego obowiązany odbiera środki dowodowe złożone w sądzie (art. 479¹⁰⁰ § 8 k.p.c.).

Zasadne jest wydawanie postanowienia w przedmiocie zabezpieczenia środka dowodowego na posiedzeniu niejawnym, ponieważ zazwyczaj musi ono być wydane niezwłocznie. Ponadto w obliczu „niebezpieczeństwa grożącego istniejącym środkom dowodowym czy niebezpieczeństwa wynikającego z opóźnienia w zabezpieczeniu dowodów, sąd powinien zawsze orzekać na posiedzeniu niejawnym, w przeciwnym razie na skutek powiadomienia posiadacza środków dowodowych o wszczętym postępowaniu w przedmiocie zabezpieczenia może dojść do niezrealizowania celu oraz funkcji tej instytucji. Obawy zniszczenia środków dowodowych mogą się przecież spełnić”²³³.

Zarówno na postanowienie w przedmiocie wyjawienia lub wydania środka dowodowego, jak i na postanowienie w przedmiocie udzielenia informacji służy

²³³ Zob. M. Rejda, w: Ł. Błaszczak (red.), *Dowody w postępowaniu cywilnym. System Postępowania Cywilnego. Tom 2*, Warszawa 2021, s. 941.

zażalenie do sądu drugiej instancji (art. 479¹¹⁰ § 1 oraz art. 479¹¹⁹ § 1 k.p.c.). Zażalenie pozwanego w zakresie, w jakim powołuje się na ochronę tajemnicy przedsiębiorstwa, sąd rozpoznaje na posiedzeniu niejawnym. Od uznania sądu zależy, czy na posiedzeniu wysłucha jedną, czy więcej niż jedną stronę (art. 479¹¹⁰ § 2 k.p.c.). Również zażalenie obowiązanego w zakresie, w jakim powołuje się na prawo odmowy udzielenia informacji lub ochronę tajemnicy przedsiębiorstwa, sąd rozpoznaje na posiedzeniu niejawnym. Od uznania sądu zależy, czy na posiedzeniu wysłucha uprawnionego lub obowiązanego. Ponadto, jeżeli obowiązanym powołuje się na ochronę tajemnicy przedsiębiorstwa, sąd może określić szczególne zasady korzystania i zapoznawania się z udzielonymi informacjami oraz może wprowadzić dodatkowe ograniczenia (art. 479¹¹⁹ § 2 i 3 k.p.c.). Przewodniczący, na wniosek uprawnionego, wyznacza posiedzenie niejawne w celu ustnego wyjaśnienia udzielonych informacji (art. 479¹²⁰ k.p.c.).

V. Postępowanie nakazowe i upominawcze

Zgodnie z art. 480⁴ k.p.c. nakaz zapłaty sąd wydaje na posiedzeniu niejawnym. Natomiast czynności w sprawie, z wyłączeniem prowadzenia rozprawy i wydania wyroku, może wykonywać referendarz sądowy. Przepis ten ma zastosowanie zarówno w postępowaniu nakazowym, jak i upominawczym.

Nie ma w nich zastosowania art. 148 § 2 k.p.c., który stanowi, że sąd może skierować sprawę na posiedzenie jawne i wyznaczyć rozprawę także wówczas, gdy sprawa podlega rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym. Zgodnie z istotą tych postępowań są one szybkie, ponieważ orzeka się w nim na podstawie pozwu oraz dokumentów do pozwu dołączonych²³⁴.

Jak wskazał P. Feliga²³⁵, istota postępowania upominawczego przemawia za tym, że rozpoznanie sprawy na posiedzeniu niejawnym odbywa się pod nieobecność stron

²³⁴ A. Olaś, *Koncentracja materiału procesowego w postępowaniu nakazowym i upominawczym po zmianach wprowadzonych na mocy nowelizacji KPC z 4.7.2019 r.*, MoP 2021, nr 4, s. 179 i nast.

²³⁵ Tak P. Feliga, w: T. Szanciło (red.), *Kodeks postępowania cywilnego, t. I...*, 2019, s. 1777–1778.

(*ex parte*). Do momentu wydania nakazu zapłaty pozwany nie bierze udziału w tym postępowaniu i nie ma możliwości ustosunkowania się do twierdzeń powoda.

W razie braku podstaw do wydania nakazu zapłaty przewodniczący wyznacza rozprawę, chyba że sprawa może być rozpoznana na posiedzeniu niejawnym. Wykładnia logiczno-językowa uzasadnia wniosek, że wyznaczenie przez przewodniczącego sądu pierwszej instancji rozprawy jest bezpośrednim (automatycznym) następstwem stwierdzenia braku podstaw do wydania nakazu zapłaty. Potwierdza to także art. 486 § 2 k.p.c., dotyczący spraw, o których mowa w art. 485 § 2¹ k.p.c., zgodnie z którym sąd wydaje nakaz zapłaty, a w razie braku podstaw do jego wydania przewodniczący wyznacza rozprawę albo posiedzenie niejawne nie później niż przed upływem 2 miesięcy od dnia wniesienia pozwu albo od dnia uzupełnienia braków pozwu²³⁶.

V. Europejskie postępowania w sprawach transgranicznych

W europejskim postępowaniu nakazowym rozpoznanie sprawy następuje na posiedzeniu niejawnym (art. 505¹⁷ k.p.c.), analogicznie jak w europejskim postępowaniu w sprawie drobnych roszczeń (art. 505²¹ k.p.c.).

Europejskie postępowanie nakazowe sprowadza się w zasadzie do wydania nakazu zapłaty, a wszystkie czynności procesowe powinny być dokonywane na formularzach – ma tu zastosowanie zasada pisemności²³⁷. Jest to postępowanie *ex parte*, w którym rozstrzygnięcie jest wydawane na wniosek jednej strony bez uprzedniego zawiadomienia drugiej strony, na posiedzeniu niejawnym²³⁸.

Regulacje dotyczące europejskiego postępowania nakazowego zawarte są w rozporządzeniu (WE) nr 1896/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z 12.12.2006 r. ustanawiającym postępowanie w sprawie europejskiego nakazu zapłaty²³⁹. W art. 7 tego

²³⁶ Tak w wyr. SN z dnia 10 maja 2012 r., IV CSK 503/11, Legalis.

²³⁷ Zob. R. Kulski, w: A. Marciniak (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom III. Komentarz. Art. 425–729*, Warszawa 2020, s. 532.

²³⁸ A. Kościółek, *Sprzeciw jako środek obrony pozwanego w europejskim postępowaniu nakazowym*, EPS 2014, nr 11, s. 14–19.

²³⁹ Dz.Urz. UE L nr 399, s. 1 ze zm.

rozporządzenia wskazano wymogi pozwu, a dalej unormowania dotyczące jego badania (art. 8), uzupełniania i poprawiania (art. 9), jego zmiany (art. 10) i odrzucenia (art. 11), natomiast w załącznikach do rozporządzenia wskazano odpowiednie formularze.

Również w europejskim postępowaniu w sprawach drobnych roszczeń rozpoznanie sprawy następuje na posiedzeniu niejawnym, a sąd może wyznaczyć rozprawę w przypadkach wskazanych w przepisach rozporządzenia (WE) nr 861/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z 11 lipca 2007 r. ustanawiającego europejskie postępowanie w sprawie drobnych roszczeń²⁴⁰ (art. 505²³ k.p.c.). Jest to postępowanie pisemne, co zmniejsza koszty postępowania. Zgodnie z art. 5 ust. 1a rozporządzenia nr 861/2007 sąd lub trybunał przeprowadza rozprawę tylko wtedy, jeżeli uzna, że wydanie orzeczenia nie jest możliwe na podstawie pisemnych dowodów lub jeżeli wnosi o to strona. Sąd lub trybunał może oddalić taki wniosek, jeżeli uzna, że w okolicznościach danej sprawy rozprawa nie jest konieczna do rzetelnego przeprowadzenia postępowania. Postanowienie o oddaleniu wniosku uzasadniane jest na piśmie. Postanowienie o oddaleniu wniosku o przeprowadzenie rozprawy nie podlega odrębnemu zaskarżeniu bez zaskarżenia samego orzeczenia rozstrzygającego daną sprawę²⁴¹.

Każda ze stron postępowania może złożyć wniosek o przeprowadzenie rozprawy – odpowiednie rubryki zostały zawarte zarówno w formularzu pozwu, jak i w formularzu odpowiedzi na pozew (zob. załączniki do rozporządzenia nr 861/2007).

Jednak w każdej sprawie sąd musi zweryfikować, czy przeprowadzenie rozprawy jest konieczne, biorąc pod uwagę całokształt okoliczności sprawy, w tym złożone już pisemne dowody, a także kwestię zmniejszania kosztów postępowania. Postępowanie dowodowe także odbywa się w sposób pisemny, ponieważ rozporządzenie nr 861/2007 przewiduje możliwość przesłuchania świadków oraz stron na piśmie²⁴².

²⁴⁰ Dz.Urz. UE L nr 199, s. 1 ze zm. Rozporządzenie stosuje się we wszystkich państwach członkowskich Unii Europejskiej z wyjątkiem Danii.

²⁴¹ Zob. również Ł. Goździaszek, *Europejskie postępowanie w sprawie drobnych roszczeń*, MoP 2009, nr 9, s. 473; A. Guzewicz, *Europejskie postępowanie w sprawie drobnych roszczeń w ujęciu orzeczniczym*, MoP 2020, nr 5, s. 248 i nast.

²⁴² A. Harast-Sidowska, M.J. Kaczyński, w: A. Góra-Błaszczkowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom IB. Komentarz. Art. 425–729*, Warszawa 2020, s. 418–420.

Ponadto wyrok wydany na posiedzeniu niejawnym wiąże sąd od chwili podpisania sentencji (art. 505²⁶ zd. 1 k.p.c.). W przypadku zaś wydania wyroku na rozprawie, jest on ogłaszany i wiąże strony od jego ogłoszenia. W europejskim postępowaniu w sprawach drobnych roszczeń sąd wydaje wyrok bez względu na to, czy sprawa rozstrzygana była na posiedzeniu jawnym, czy też niejawnym. W przypadku niezłożenia odpowiedzi na pozew sąd może wydać wyrok zaoczny na posiedzeniu niejawnym; przyjmuje się wówczas, że fakty i dowody wskazane w pozwie są prawdziwe.

Istnieją rozbieżności w doktrynie dotyczące dopuszczalności wydania wyroku zaocznego na posiedzeniu niejawnym. Za dopuszczalnością wydania tego wyroku wypowiedzieli się K. Weitz²⁴³, A. Harast-Sidowska i M.J. Kaczyński²⁴⁴ oraz K. Gajda-Roszczyńska²⁴⁵. Warto odnotować, że według A.M. Arkuszewskiej²⁴⁶ wydanie wyroku zaocznego w europejskim postępowaniu w sprawie drobnych roszczeń jest możliwe tylko wtedy, gdy sąd wyznaczył rozprawę, a pozwany nie stawił się na posiedzenie wyznaczone na rozprawę, albo pomimo stawienia się nie bierze udziału w rozprawie. Zdaniem tej Autorki sąd wyda wyrok zaoczny jedynie wówczas, gdy została wyznaczona rozprawa²⁴⁷.

Sąd z urzędu doręcza wyrok obu stronom z pouczeniem o przysługujących im środkach zaskarżenia (art. 505²⁶ zd. 2 k.p.c.). Może to być zarówno wyrok wydany na posiedzeniu niejawnym, jak i wyrok wydany na rozprawie. Z uwagi na pisemny charakter tego postępowania niezbędne jest dodanie wskazanego wyżej pouczenia.

²⁴³ K. Weitz, w: T. Ereciński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom II. Postępowanie rozpoznawcze*, Warszawa 2012, s. 1006–1008.

²⁴⁴ A. Harast-Sidowska, M.J. Kaczyński, w: A. Góra-Błaszczkowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego, t. IB...*, 2020, s. 428–439.

²⁴⁵ K. Gajda-Roszczyńska, *Dopuszczalność wydania wyroku zaocznego na posiedzeniu niejawnym w europejskim postępowaniu w sprawie drobnych roszczeń*, PPC 2013, nr 4, s. 511 i nast.

²⁴⁶ A.M. Arkuszewska, *Zaskarżanie orzeczeń i zarządzeń wydanych w europejskim postępowaniu w sprawie drobnych roszczeń*, EPS 2011, nr 8, s. 16.

²⁴⁷ Por. M. Waligórski, *Polskie prawo procesowe cywilne. Funkcja i struktura procesu*, Warszawa 1947, s. 174 i 345; tenże, *Polskie prawo procesowe cywilne. Dynamika procesu (postępowanie)*, Warszawa 1948, s. 33.

Wniosek o uchylenie wyroku sąd może rozpoznać na posiedzeniu niejawnym. Przed tym sprawdza jednak, czy dane pismo spełnia wymogi formalne pisma (art. 505^{27a} § 3 zd. 1 k.p.c.). Właściwy do rozstrzygnięcia wniosku o uchylenie orzeczenia, w myśl przepisów ogólnych, jest sędzia, a nie referendarz sądowy. Przed uchyleniem wyroku sąd wysłucha powoda na posiedzeniu lub zażąda od niego oświadczenia na piśmie (art. 505^{27a} § 3 zd. 2 k.p.c.). Uchylenie wyroku następuje w postaci postanowienia. Jeśli jest ono wydane na posiedzeniu niejawnym, musi być ono doręczone z urzędu obu stronom wraz z uzasadnieniem, a także ewentualnym pouczeniem strony działającej bez profesjonalnego pełnomocnika o dopuszczalności, terminie i sposobie wniesienia środka zaskarżenia (art. 357 § 2 k.p.c.). Na postanowienie sądu w przedmiocie uchylenia wyroku przysługuje zażalenie (art. 505^{27a} § 4 k.p.c.).

VI. Postępowania elektroniczne

Ostatnim przepisem w postępowaniu procesowym, w którym mowa jest o niejawności, jest art. 505²⁹ § 2 k.p.c. w wersji obowiązującej od dnia 7 lutego 2020 r. po zmianach dokonanych z.k.p.c.2019. Stanowi on, że w elektronicznym postępowaniu upominawczym postanowienia wydane na posiedzeniu niejawnym, które podlegają zaskarżeniu, uzasadnia się z urzędu. Termin do wniesienia zażalenia wynosi tydzień od dnia doręczenia postanowienia z uzasadnieniem. Postanowienia wydane na podstawie art. 505³³ k.p.c. (umorzenie postępowania) i art. 505³⁴ k.p.c. (umorzenie postępowania z powodu niemożności doręczenia) doręcza się z urzędu tylko powodowi.

Postanowienia wydane na posiedzeniu niejawnym, które podlegają zaskarżeniu, uzasadniane są z urzędu – jest to unormowanie nietypowe dla postępowania procesowego, które może być stosowane do zarządzeń przewodniczącego (art. 505²⁹ § 3 k.p.c.). Postępowanie elektroniczne jest specyficzne, podczas niego mamy do czynienia z wieloma odstępstwami od typowych zasad procesowych, w szczególności tych, które dotyczą uzasadnienia i doręczenia postanowienia wydanego na posiedzeniu niejawnym²⁴⁸.

²⁴⁸ R. Flejszar, w: A. Góra-Błaszczkowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom IB. Komentarz. Art. 425–729*, Warszawa 2020, s. 452–453.

Zauważenia wymaga, że również na Malcie istnieje możliwość wszczęcia postępowania za pośrednictwem internetu, jednak jest to uzależnione od sądu lub trybunału rozpoznającego sprawę. W tym kraju nie ma postępowania, które można wszcząć tylko elektronicznie. Elektroniczne pismo wszczynające postępowanie można złożyć w postępowaniach prowadzonych przez: Trybunał ds. Drobnych Roszczeń (*Small Claims Tribunal*), Trybunał ds. Kontroli Administracyjnej (*Administrative Review Tribunal*) oraz Sąd Pokoju (*Court of Magistrates*) i Niższą Izbę Sądu Pokoju (*Gozo*)²⁴⁹.

§ 7. Postępowanie przed sądem drugiej instancji

Zgodnie z art. 176 § 1 Konstytucji RP postępowanie sądowe jest co najmniej dwuinstancyjne. Ponadto każda ze stron ma prawo do zaskarżenia orzeczeń i decyzji wydanych w pierwszej instancji²⁵⁰. Wyjątki od tej zasady oraz tryb zaskarżania określa ustawa. Unormowania konstytucyjne wskazują, że sprawa powinna być rozpatrzona dwa razy, nie wskazują jednak, że powinny to zrobić dwa różne organy. Pomimo tego to sąd odwoławczy powinien rozpatrywać sprawę po raz drugi²⁵¹.

Postępowanie w pierwszej instancji niewiele różni się od postępowania w drugiej instancji. Fakt, że postępowanie apelacyjne jest kontynuacją postępowania merytorycznego i sąd odwoławczy jest obowiązany rozpoznać sprawę po raz wtóry, nie pozbawia tego postępowania funkcji kontrolnej. Przenoszenie w takiej sytuacji procesowej ciężaru konstruowania podstawy faktycznej rozstrzygnięcia do sądu drugiej

²⁴⁹ Europejska sieć sądowa, *Rozpatrywanie spraw online i kontaktowanie się z sądami przez internet*. Malta, https://e-justice.europa.eu/280/PL/online_processing_of_cases_and_ecommunication_with_courts?MALT A&clang=pl (dostęp: 19 grudnia 2021 r.).

²⁵⁰ M. Michalska-Marciniak, *Zasada instancyjności w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2012, s. 131–132.

²⁵¹ P. Bury, w: I. Gil (red.), *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2020, s. 466–467; P. Pogonowski, *Realizacja prawa do sądu w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2005, s. 113 i nast.; wyr. TK z dnia 25 marca 2014 r., SK 25/13, Dz.U. z 2014 r. poz. 440; wyr. TK z dnia 12 kwietnia 2012 r., SK 21/11, OTK-A 2012, nr 4, poz. 38; wyr. TK z dnia 2 czerwca 2010 r., SK 38/09, OTK-A 2010, nr 5, poz. 46; post. SN z dnia 12 kwietnia 2012 r., IV KK 28/12, Legalis.

instancji wypaczałoby sens dwuinstancyjnego postępowania sądowego, zagwarantowanego stronom w art. 176 ust. 1 Konstytucji RP²⁵².

Od wyroku sądu pierwszej instancji przysługuje apelacja do sądu drugiej instancji (art. 367 § 1 k.p.c.). Zażalenie do sądu drugiej instancji przysługuje na postanowienia sądu pierwszej instancji kończące postępowanie w sprawie, a ponadto na postanowienia sądu pierwszej instancji i zarządzenia przewodniczącego wskazane w art. 394 § 1 k.p.c.

Po złożeniu środka odwoławczego sąd pierwszej instancji przekazuje akta sprawy sądowi drugiej instancji i przeprowadza kontrolę wstępną (odbywa się to niejawnie). Jej wynikiem może być odrzucenie apelacji na posiedzeniu niejawnym, jeśli nie została ona wniesiona w odpowiednim terminie, jest nieopłacona lub niedopuszczalna z innych przyczyn. Tak samo sąd postąpi z apelacją, której braków strona nie usunęła w terminie (art. 373 § 1 k.p.c.). Jeśli apelacja została wniesiona prawidłowo, sąd zarządza jej rozpoznanie i wyznacza w tym celu posiedzenie.

Postępowanie przed sądem drugiej instancji może odbywać się na posiedzeniu niejawnym, jeśli uzna on, że wyznaczenie rozprawy nie jest niezbędne. Jeśli jednak strona w apelacji lub odpowiedzi na apelację złożyła wniosek o przeprowadzenie rozprawy, to wyznaczenie rozprawy jest obowiązkowe, chyba że cofnięto pozew lub apelację albo zachodzi nieważność postępowania (art. 374 k.p.c.). Brak rozprawy apelacyjnej wyłącza realizację zasady jawności, a w konsekwencji także zasady ustności w postępowaniu drugoinstancyjnym²⁵³.

W postępowaniu apelacyjnym zgłoszenie przez stronę wniosku o przesłuchanie świadków, zgodnie z art. 374 k.p.c., powinno zostać poprzedzone wnioskiem o przeprowadzenie rozprawy. W przeciwnym wypadku sąd odwoławczy uprawniony jest do rozpoznania sprawy na posiedzeniu niejawnym²⁵⁴.

Apelację sąd rozpoznaje w składzie trzech sędziów. Na posiedzeniu niejawnym sąd orzeka w składzie jednego sędziego, z wyjątkiem wydania wyroku (art. 367 § 3

²⁵² Post. SN z dnia 22 października 2020 r., IV CZ 63/20, Legalis. Zob. również wyr. SA w Lublinie z dnia 3 grudnia 2020 r., III AUa 944/20, www.orzeczenia.ms.gov.pl.

²⁵³ M. Dziurda, *Czy nadchodzi zmierzch zasady ustności...*, s. 125–148.

²⁵⁴ Wyr. SA w Szczecinie z dnia 26 lutego 2020 r., III AUa 8/20, www.orzeczenia.ms.gov.pl.

k.p.c.). Natomiast zażalenie sąd rozpoznaje na posiedzeniu niejawnym w składzie trzech sędziów (art. 397 § 1 k.p.c.).

W przypadku wniesienia zażalenia sąd pierwszej instancji niezwłocznie przedstawia je wraz z aktami sądowi właściwemu do jego rozpoznania. Jeżeli zażalenie zarzuca nieważność postępowania lub jest oczywiście uzasadnione, sąd, który wydał zaskarżone postanowienie, może na posiedzeniu niejawnym, nie przesyłając akt sądowi drugiej instancji, uchylić zaskarżone postanowienie i w miarę potrzeby sprawę rozpoznać na nowo. Od ponownie wydanego postanowienia przysługują środki odwoławcze na zasadach ogólnych (art. 395 k.p.c.).

Od dnia 7 listopada 2019 r. możliwe jest składanie także tzw. zażaleń poziomych. Przysługuje ono do innego składu sądu pierwszej instancji, a także drugiej instancji na postanowienie tego sądu o odrzuceniu apelacji. Zatem jest to niedewolutywny środek odwoławczy. Wprowadzenie tych dwóch rodzajów zażalenia ma na celu rozdzielanie kontroli merytorycznej od formalnej podczas postępowania. Merytoryczna kontrola odbywa się w sądzie wyższej instancji, natomiast formalna powinna zostać przeprowadzona przez ten sam sąd. Nie jest to instytucja nowa, ponieważ funkcjonowała ona na podstawie art. 394² k.p.c., jednak jej zakres przedmiotowy uległ rozszerzeniu²⁵⁵. Rozpoznanie zażalenia następuje na posiedzeniu niejawnym i następuje w składzie trzech sędziów²⁵⁶.

§ 8. Podsumowanie

Postępowanie procesowe jest podstawowym trybem rozpatrywania spraw, ponadto jest ono najbardziej sformalizowane i złożone. Najczęściej to w nim rozpoznawane są najbardziej skomplikowane sprawy, ponieważ istnieją narzędzia pozwalające na ich rozstrzygnięcie, w razie zaistnienia ku temu przesłanek w postępowaniach odrębnych, z uwzględnieniem przedmiotu i specyfiki sprawy.

²⁵⁵ A. Wróbel, *Instytucja zażalenia w świetle nowelizacji z 4.7.2019 r. w ujęciu prawnoporównawczym*, w: K. Flaga-Gieruszyńska, R. Flejszar, M. Malczyk (red.), *Nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego z 4.7.2019 r. w praktyce*, Warszawa 2020, s. 240 i nast.

²⁵⁶ M. Dobrzycka, *Zażalenie poziome w nowelizacji KPC*, n.ius, <https://legalis.pl/zazalenie-pozioime-w-nowelizacji-kpc/> (dostęp: 14 maja 2022 r.).

Pomimo tego, że postępowanie procesowe zazwyczaj odbywa się na posiedzeniu jawnym (rozprawie), postanowienia (przede wszystkim formalne) wydawane są na posiedzeniu niejawnym (art. 148 § 3 k.p.c.). Niejawność części czynności sądu jest nieodzownym elementem i sposobem rozpoznania sprawy.

W zakresie niejawności postępowania cywilnego dużo zmienił dodany art. 148 § 3 k.p.c., zgodnie z którym sąd może wydać postanowienie na posiedzeniu niejawnym. Wcześniej sytuacje, w których sąd mógł wydać postanowienie na posiedzeniu niejawnym, wskazane były w sposób szczególny. Niektórzy zmianę tę mogą uznać nawet za sprzeczną z Konstytucją RP, ponieważ narusza ona wiele gwarancji procesowych, np. rzetelnego procesu lub bezpośredniości.

Każde postępowanie procesowe może być poprzedzone niejawną mediacją, która jest pozasądowym rozwiązywaniem sporów. Mediacja ma znaczenie dla funkcjonowania sądów, zwłaszcza wydziałów cywilnych, gospodarczych i rodzinnych, wpływa ona na odciążenie sądownictwa powszechnego (co jest czynnikiem sprzyjającym sprawniejszemu postępowaniu w pozostałych sprawach). Mediacja umożliwia rozstrzygnięcie sporów bez konieczności prowadzenia sformalizowanego postępowania sądowego, więc jej koszty nie powinny być wyższe od postępowania cywilnego.

Ważnym etapem rozpoznania sprawy jest ułożenie odpowiedniego planu rozprawy podczas posiedzenia przygotowawczego, które jest niejawne. To na nim sąd razem ze stronami postępowania ustala plan rozprawy, który może być zmieniony tylko w wyjątkowych okolicznościach (np. możliwość powołania się na dodatkowy dowód istnieje po uprawdopodobnieniu, że strona nie mogła zrobić tego wcześniej).

Postępowanie procesowe co do zasady jest jawne, jednak sprawy należące do postępowań odrębnych częściej rozpoznawane są na posiedzeniu niejawnym. Ciekawym przypadkiem jest postępowanie odrębne – postępowanie w sprawach małżeńskich, które odbywa się przy drzwiach zamkniętych. To unormowanie różni się stanowczo od pozostałych.

W postępowaniu procesowym występować może publiczność, gdy sąd wyznaczy jawną rozprawę w celu rozstrzygnięcia danej sprawy. W takiej sytuacji każda osoba, która zainteresowana jest danym zagadnieniem lub chcąc zobaczyć, jak wygląda

rozprawa, może przyjść do sądu i być na niej obecna (musi ona oczywiście spełnić warunki wskazane powyżej w § 2 pkt III).

Posiedzenia niejawne mogą być prowadzone we wszystkich instancjach. Może to być rozpoznanie sprawy w pierwszej instancji oraz postępowanie w drugiej instancji po wniesieniu środka odwoławczego, a także rozpoznanie sprawy na nowo po wniesieniu któregoś środka zaskarżenia. Czasami rozpoznanie sprawy odbędzie się w całości niejawnie (np. w razie uznania powództwa albo jego bezzasadności), jednak są to sytuacje wyjątkowe.

Rozdział III. Niejawność w przebiegu postępowania nieprocesowego rozpoznawczego

§ 1. Wprowadzenie

Postępowanie nieprocesowe zostało uregulowane w art. 506–694⁸ k.p.c., różni się ono znacznie od postępowania procesowego. Jest ono drugim (obok procesu) zasadniczym trybem rozpoznania spraw. Zgodnie z art. 13 § 2 k.p.c. przepisy o procesie stosuje się odpowiednio do innych rodzajów postępowań unormowanych w niniejszym Kodeksie, chyba że przepisy szczególne stanowią inaczej²⁵⁷. W postępowaniu nieprocesowym mają zastosowanie wszystkie przepisy tytułu wstępnego k.p.c. (art. 1–13); nie stosuje się natomiast do niego przepisów regulujących postępowania odrębne w procesie (art. 425–505³⁷ k.p.c.).

W postępowaniu nieprocesowym rozprawa odbywa się w wypadkach wskazanych w ustawie, natomiast w innych wypadkach wyznaczenie rozprawy zależy od uznania sądu. Wyznaczenie rozprawy jest więc wyjątkiem (art. 514 § 1 k.p.c.).

Gdy ustawa nie przewiduje wyznaczenia rozprawy, a ponadto sąd nie postanawia o jej wyznaczeniu, sprawa rozpatrywana jest na posiedzeniu niejawnym. Można w związku z tym wywnioskować, że w postępowaniu nieprocesowym na posiedzeniu niejawnym nie są rozstrzygane przez sąd tylko kwestie formalne, lecz także istnieje

²⁵⁷ K. Flaga-Gieruszyńska (red.), *Postępowanie cywilne. Komentarz praktyczny...*, 2020, s. 629 i nast.

możliwość orzekania co do istoty sprawy²⁵⁸. Zasadą rozpoznawania spraw w postępowaniu nieprocesowym jest niejawnosc.

Pomimo podstawowej różnicy, dotyczącej rozpoznawania spraw na posiedzeniu niejawnym w postępowaniu nieprocesowym, sąd przed rozstrzygnięciem sprawy może wysłuchać uczestników na posiedzeniu sądowym (co do zasady będzie to posiedzenie jawne) lub zażądać od nich oświadczeń na piśmie. Jednakże nawet w wypadkach, gdy ustawa wymaga przeprowadzenia rozprawy, sąd może, bez wzywania zainteresowanych do udziału w sprawie, oddalić wniosek na posiedzeniu niejawnym, jeżeli z treści wniosku wynika oczywisty brak uprawnienia wnioskodawcy (art. 514 § 2 k.p.c.).

Strony nie mogą określić (wybrać) trybu postępowania, co oznacza, że nie można sprawy należącej do trybu nieprocesowego rozpatrywać w trybie procesowym i odwrotnie²⁵⁹.

W postępowaniu nieprocesowym, jak wskazuje K. Markiewicz²⁶⁰, możemy wyróżnić postępowania, w których dominuje interes prywatny, a w innych – interes społeczny (publiczny). Ma to też wpływ na zasady orzekania, przez co można wyróżnić trzy grupy postępowań, w których stopniowo znaczenie interesu prywatnego maleje. Są to postępowania: 1) wszczynane na wniosek, w których sąd wnioskiem jest związany, następnie 2) wszczynane na wniosek, w których sąd wnioskiem nie jest związany, a także 3) wszczynane z urzędu.

Poniżej przedstawione zostaną krótkie uwagi historyczne i prawnoporównawcze, a ponadto przepisy przewidujące niejawnosc postępowania nieprocesowego.²⁶¹.

²⁵⁸ Zob. M. Rejda, w: A. Marciniak (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom III. Komentarz. Art. 425–729*, Warszawa 2020, s. 669–670.

²⁵⁹ Zob. *ibidem*, s. 650.

²⁶⁰ Zob. więcej na temat zasad orzekania K. Markiewicz, *Zasady orzekania w postępowaniu nieprocesowym*, Warszawa 2013, patrz w szczególności wprowadzenie (s. 1 i nast.).

²⁶¹ Więcej na temat różnic w przebiegu postępowania (dotyczących nie tylko niejawnosci) między postępowaniem procesowym a nieprocesowym zob. M. Skibińska, w: M. Rzewuski (red.), *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2020, s. 452–460.

§ 2. Uwagi historycznoprawne i prawnoporównawcze

Postępowanie nieprocesowe wykształciło się z procesu już w prawie rzymskim, gdzie było ono nazywane dobrowolnym (inaczej niż postępowanie procesowe, które określano jako sporne). Podział ten przenikał do prawa starogermańskiego, a następnie do prawa włosko-kanonicznego i francuskiego (w prawie francuskim wykształciło się również posiedzenie niejawne). Wspomniane reformy i podziały zostały również przyjęte w prawie niemieckim, gdzie zastanawiano się, czy postępowanie nieprocesowe nie powinno być jedynym trybem rozpatrywania spraw (w czasach rządów Hitlera w Niemczech). W prawie włoskim postępowanie nieprocesowe nazwane jest sądownictwem dobrowolnym lub postępowaniem kameralnym. Podział postępowania na dwa tryby ściśle był związany z powstaniem i wykształceniem się notariatu, ponieważ sprawy załatwiane przez notariuszy nie miały zazwyczaj charakteru spornego²⁶².

Dopiero na przełomie wieków XIX i XX zaczęto uchylać akty prawne, w których normowano posiedzenia cywilne, czasami była to jedna ustawa (np. Rosja, Hiszpania, Włochy), a czasami dwie ustawy (np. Austria, Niemcy). Polska po odzyskaniu niepodległości przejęła unormowania po państwach zaborczych, a następnie podjęła próby stworzenia własnych regulacji. Przed wybuchem II wojny światowej opracowano niektóre fragmenty Kodeksu postępowania niespornego (taką nazwę przyjęto za wzorem prawa austriackiego), jednak tylko dwa z nich zostały opublikowane. Na ich podstawie wydawano potem różne dekrety pod adekwatną nazwą. Następnie rozpoczęto prace nad obecnie obowiązującym Kodeksem postępowania cywilnego, który normuje oba tryby postępowania: sporne i niesporne, jednak nazewnictwo ich zostało zmienione na postępowanie procesowe i nieprocesowe²⁶³.

Postępowanie nieprocesowe ciągle się rozwija, co dotyczy nie tylko samego unormowania przepisów ogólnych, lecz także dodawania nowych kategorii spraw rozpoznawanych w tym trybie. Ponadto poszczególne przepisy są zmieniane, uchylane lub dodawane.

²⁶² W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2014, s. 329.

²⁶³ *Ibidem*, s. 329–330.

§ 3. Posiedzenia sądowe

Postępowanie nieprocesowe może być wszczęte nie tylko na wniosek, lecz także z urzędu w przypadkach wskazanych w ustawie (co podkreśla znaczenie tego postępowania dla interesu publicznego).

W postępowaniu nieprocesowym nie jest wyznaczana rozprawa, więc nie może w nim uczestniczyć publiczność. Jednak w art. 510 § 1 k.p.c. wskazano, że zainteresowany może wziąć udział w każdym stanie sprawy aż do zakończenia postępowania w drugiej instancji. Ponadto jeśli okaże się, że zainteresowany nie jest uczestnikiem, sąd z urzędu powinien go wezwać do udziału w sprawie (art. 510 § 2 k.p.c.). Jeżeli weźmie udział, staje się uczestnikiem, a na odmowę dopuszczenia do wzięcia udziału w sprawie przysługuje zażalenie²⁶⁴.

W postępowaniu nieprocesowym rozprawa odbywa się w wypadkach wskazanych w ustawie, jednak nawet w wypadkach, gdy ustawa wymaga przeprowadzenia rozprawy, sąd może, bez wzywania zainteresowanych do udziału w sprawie, oddalić wniosek na posiedzeniu niejawnym, jeżeli z jego treści wynika oczywisty brak uprawnienia wnioskodawcy. W innych wypadkach wyznaczenie rozprawy zależy od uznania sądu. Mimo niewyznaczenia rozprawy sąd przed rozstrzygnięciem sprawy może wysłuchać uczestników na posiedzeniu sądowym lub zażądać od nich oświadczeń na piśmie (art. 514 k.p.c.)²⁶⁵.

Unormowanie zawarte w art. 514 § 2 k.p.c. ma za zadanie zmniejszyć koszty sądowe, daje ono możliwość oddalenia wniosku bez wzywania na posiedzenie niejawne osób zainteresowanych. Jeśli brak uprawnienia wnioskodawcy, nie ma sensu wyznaczać rozprawy ani wzywać osób zainteresowanych. Jednak brak uprawnienia wnioskodawcy musi być oczywisty, ponieważ jeśli istnieją wątpliwości, sąd powinien je wyjaśnić, może

²⁶⁴ P. Ryłski, *Udział osób trzecich w procesie cywilnym – perspektywa kodyfikacyjna*, w: K. Markiewicz, A. Torbus (red.), *Postępowanie rozpoznawcze w przyszłym Kodeksie postępowania cywilnego*, Warszawa 2014, s. 110–111.

²⁶⁵ E.M. Radlińska, *Sąd Najwyższy: posiedzenia w postępowaniu nieprocesowym są niejawne*, *Dziennik Gazeta Prawna* z dnia 3 kwietnia 2012 r. Zob. również K. Korzan, *Postępowanie nieprocesowe przed sądem pierwszej instancji*, *Rej.* 2004, nr 10, s. 9.

w tym celu wyznaczyć rozprawę, wysłuchać uczestników postępowania lub też zażądać pisemnych oświadczeń²⁶⁶.

Gdy nie została wyznaczona rozprawa, sąd może wysłuchać uczestników, co ma miejsce na posiedzeniu, lub poprzez złożenie wyjaśnień w formie pisemnej. Jednak takie wysłuchanie nie jest dowodem i nie mają do niego zastosowania przepisy o dowodach, co więcej – takie wysłuchanie nie pociąga za sobą sankcji karnej za fałszywe zeznania. Ponadto nie ma w nim miejsca na ustosunkowanie się bezpośrednio do twierdzeń wysłuchiwanego przez innych uczestników.

Jeśli wniosek o wszczęcie postępowania złożyła osoba nieuprawniona, sąd nie powinien go oddalać na podstawie art. 514 § 2 k.p.c., jeżeli przed wydaniem postanowienia osoba uprawniona podtrzymuje wniosek i żąda wszczęcia postępowania. Jeśli są jakiegokolwiek wątpliwości, to rozprawa powinna być wyznaczona, w szczególności w przypadku gdy uczestnicy mają sprzeczne interesy. Oddalenie wniosku możliwe jest także na dalszym etapie postępowania, nawet po przeprowadzeniu rozprawy lub wysłuchaniu uczestników²⁶⁷.

W razie wydania postanowienia oddalającego wniosek na posiedzeniu niejawnym w trybie art. 514 § 2 k.p.c. nie wzywa się do udziału w sprawie osób, których praw wynik postępowania mógłby dotyczyć, i nie stają się one uczestnikami postępowania. W związku z tym ani przesłanki natury formalnej, ani ochrona praw osób zainteresowanych nie uzasadniają potrzeby doręczenia im zapadłego na posiedzeniu niejawnym postanowienia oddalającego wniosek²⁶⁸.

Jak wskazuje P. Pruś²⁶⁹, nie jest do końca jasne, czy uczestnicy postępowania powinni otrzymać odpis wniosku wraz z apelacją zaskarżającą postanowienie o jego

²⁶⁶ M. Rejdak, w: A. Marciniak (red.), *Kodeks postępowania cywilnego, t. III...*, 2020, s. 670–671. K. Korzan, *Podmioty postępowania nieprocesowego, cz. I*, Rej. 2005, nr 2, s. 9.

²⁶⁷ I. Kunicki, w: A. Góra-Błaszczkowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom IB. Komentarz. Art. 425–729*, Warszawa 2020, s. 511. Zob. również A. Partyk, *Wytoczenie sprawy imieniem całkowicie ubezwłasnowolnionego. Glosa do wyroku s. apel. z dnia 22 października 2014 r., I ACa 1104/14*, LEX/el. 2015.

²⁶⁸ T. Radkiewicz, w: T. Szanciło (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 506–1217. Tom II*, Warszawa 2019, s. 24–25.

²⁶⁹ P. Pruś, w: M. Manowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom II. Art. 506–1217*, Warszawa 2015, s. 75.

oddaleniu jako oczywiście bezzasadnego. W uchwale z dnia 7 czerwca 1967 r.²⁷⁰ Sąd Najwyższy wskazał, że powinno być im doręczone zaskarżone postanowienie wraz z odpisem apelacji. Sąd Najwyższy uzasadnił swój pogląd tym, że apelacja co do zasady rozpoznawana jest na rozprawie, co uzasadnia wezwanie zainteresowanych. Jak wskazuje P. Prus, w takiej sytuacji nie należy wzywać zainteresowanych do udziału w sprawie²⁷¹, co więcej: „W omawianym przypadku przedmiotem rozstrzygnięcia sądu apelacyjnego jest tylko ocena, czy istotnie wniosek był, czy nie był oczywiście bezzasadny w świetle treści samego wniosku oraz załączonych do niego dokumentów. Stanowisko innych uczestników, wyrażone dopiero na etapie odpowiedzi na apelację, nie może mieć istotnego znaczenia dla postępowania apelacyjnego. Ponadto uwzględnienie apelacji od postanowienia oddalającego wniosek *a limine* powoduje konieczność uchylecia zaskarżonego postanowienia i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania przez sąd pierwszej instancji z uwagi na nierozpoznanie istoty sprawy. Sąd pierwszej instancji, rozpoznając sprawę, ponownie wezwie do udziału w niej zainteresowanych, którzy dotychczas nie uczestniczyli w postępowaniu”.

W orzecnictwie istnieją rozbieżności na temat interpretacji art. 514 k.p.c. Zgodnie z jednym z poglądów ustawodawca, ustalając w art. 514 k.p.c. forum rozpoznawania spraw w postępowaniu nieprocesowym, nie posłużył się pojęciem „posiedzenie jawne”, o którym mowa w art. 148 k.p.c., lecz użył sformułowań „rozprawa”, „posiedzenie sądowe” oraz „posiedzenie niejawne”. Niejednoznacznie brzmi określenie „posiedzenie sądowe”, mogące przez swą ogólność oznaczać *prima facie* wszystkie rodzaje posiedzeń sądowych, a więc niejawne i jawne, w tym rozprawy. Taki wniosek jest jednak nie do przyjęcia, stanowczo bowiem przemawia przeciwko niemu kontekst, jaki stwarza zdanie drugie art. 514 § 1 k.p.c. Gdy sąd nie wyznacza rozprawy,

²⁷⁰ III CZP 41/67, OSNCP 1967, nr 11, poz. 200, którego teza brzmi: „Wydane na posiedzeniu niejawnym w myśl art. 514 § 2 k.p.c. postanowienia oddalające wniosek o wszczęcie postępowania nieprocesowego doręcza się zainteresowanemu w sprawie tylko w razie złożenia przez wnioskodawcę rewizji i równocześnie z doręczeniem tej rewizji [obecnie apelacji]”. Tak też A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska, w: K. Flaga-Gieruszyńska, A. Zieliński, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2019, s. 1155; P. Telenga, w: A. Jakubecki (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom I. Art. 1–729*, LEX/el. 2019, komentarz do art. 514, Nb 3.

²⁷¹ Tak również I. Kunicki, w: A. Góra-Błaszczkowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego, t. IB...*, 2020, s. 511; T. Radkiewicz, w: T. Szanciło (red.), *Kodeks postępowania cywilnego, t. II...*, 2019, s. 24–25.

tzn. gdy nie jest ona obowiązkowa lub sąd nie uznał za konieczne lub potrzebne jej wyznaczenia, ustawodawca dopuścił wysłuchanie uczestników na posiedzeniu sądowym lub zażądanie od nich – a ściślej zażądanie i przyjęcie – oświadczeń na piśmie. Ułożenie tych dwu form indagowania uczestników w szyku alternatywy oznacza ich równoważność (równorzędność), a jest ona możliwa do zaakceptowania tylko wtedy, gdy przez pojęcie „posiedzenie sądowe” rozumie się posiedzenie sądowe niejawne. To oczywiste, gdyż skoro ustawodawca dopuszcza „wysłuchanie” w formie pisemnej, a więc praktycznie bez odbycia jakiegokolwiek posiedzenia, trudno uznać, że jako alternatywny równoważnik tej formy ustalił posiedzenie jawne. Zważywszy, że posiedzenie jawne praktycznie nie różni się od rozprawy – odróżnia je jedynie „roztrząsanie” wyników postępowania dowodowego (por. art. 210 § 3 k.p.c.), choć i na posiedzeniu jawnym niebędącym rozprawą takie „roztrząsanie” nie jest wyłączone (por. art. 153 § 2 k.p.c.) – staje się oczywiste, iż drogą do przyspieszenia i uproszczenia postępowania w razie niewyznaczania rozprawy nie może być wyznaczenie posiedzenia jawnego, wymagającego podjęcia wielu czynności przygotowawczych i technicznych, między innymi zawiadomienia wszystkich uczestników o terminie, dokonania skutecznych doręczeń itd. Należy zatem przyjąć, że używając terminu „posiedzenie sądowe” na określenie forum wysłuchania uczestników, ustawodawca miał na względzie posiedzenie niejawne. Przedstawiona interpretacja art. 514 k.p.c. prowadzi także do wniosku, że zawarte w nim unormowanie ma charakter autonomiczny, samodzielny i kompletny, w związku z czym nie ma uzasadnienia sięganie – przez art. 13 § 2 – do art. 148 k.p.c. celem oceny, na jakim forum następuje rozpoznanie sprawy w postępowaniu nieprocesowym; tym forum jest wyłącznie rozprawa i posiedzenie niejawne, natomiast nie ma w nim miejsca na posiedzenie jawne, nieróżniące się zasadniczo od rozprawy i niestanowiące w tym postępowaniu użytecznego sposobu rozpoznawania spraw²⁷².

Przeciwnicy wskazanego wyżej poglądu argumentują, że w art. 514 § 1 k.p.c. użyto określenia „posiedzenie sądowe”, nie zaś „posiedzenie niejawne”, jakie jest wymagane dla rozpoznania sprawy, w której nie wyznacza się rozprawy, a jednocześnie w § 2 tego przepisu dopuszcza się merytoryczne rozstrzygnięcie sprawy w postępowaniu nieprocesowym na posiedzeniu niejawnym. Oznacza to, że zawarte w tym przepisie wyrażenie „posiedzenie sądowe” nie jest jednoznaczne z posiedzeniem niejawnym. Może

²⁷² Uchw. SN z dnia 26 stycznia 2012 r., III CZP 83/11, Legalis; ponadto zob. uchw. SN z dnia 27 lutego 2002 r., III CZP 3/02, OSNC 2002, nr 12, poz. 145, s. 1.

ono być również posiedzeniem jawnym, chociaż nie będzie rozprawą. Takie rozróżnienie posiedzeń sądowych uzasadnia też treść art. 148 § 2 k.p.c. Rozpoznanie sprawy na posiedzeniu jawnym, choćby niemającym charakteru rozprawy, zobowiązuje sąd w szczególności do zawiadomienia o terminie posiedzenia osób zainteresowanych, a więc uczestników sprawy rozpoznawanej w postępowaniu nieprocesowym (art. 149 § 1 k.p.c.), umożliwienie wstępu na salę sądową zarówno uczestnikom postępowania, jak i innym osobom pełnoletnim (art. 152 k.p.c.), sporządzenie protokołu z przebiegu posiedzenia (art. 157 § 1 k.p.c.). Posiedzenie niejawne odbywa się bez udziału stron (uczestników postępowania), chociaż ich wysłuchanie przed rozstrzygnięciem sprawy na takim posiedzeniu jest dopuszczalne, przy nieobecności innych osób i bez obowiązku sporządzania protokołu z przebiegu posiedzenia²⁷³.

Na koniec warto dodać, że na Węgrzech podczas posiedzenia sądowego, jeśli nie można doręczyć pisma tradycyjnie ani elektronicznie, doręczenia należy dokonać poprzez wywieszenie obwieszczenia. Dzieje się to na wniosek strony, która ma uzasadnione przesłanki. Obwieszczenie ma być wyświetlane przez piętnaście dni na głównej stronie internetowej sądów oraz wywieszane na tablicy ogłoszeń sądu i na tablicy ogłoszeń burmistrza lub urzędu gminy właściwego dla ostatniego znanego miejsca zamieszkania strony. Należy je wysłać również na adres e-mailowy strony, jeśli jest znany²⁷⁴.

§ 5. Niejawność w wybranych rodzajach spraw

I. Sprawy z zakresu stosunków między rodzicami a dziećmi

Sąd opiekuńczy orzeka na posiedzeniu niejawnym w sprawie o udzielenie zgody na umieszczenie dziecka w pieczy zastępczej na podstawie orzeczenia sądu lub innego organu państwa obcego. Rozpoznanie wniosku następuje w terminie miesiąca od dnia jego wpływu do sądu (art. 579⁴ § 4 k.p.c.). Sąd opiekuńczy wszczyna takie postępowanie

²⁷³ Uchw. SN(7, zasada prawna) z dnia 9 grudnia 1982 r., III PZP 5/82, OSNCPiUS 1983, nr 5–6, poz. 62.

²⁷⁴ Europejska sieć sądowa, *Doręczanie pism sądowych, Węgry*, https://e-justice.europa.eu/371/PL/service_of_documents_official_transmission_of_legal_documents?HUNGARY&clang=pl#tocHeader4 (dostęp: 19 grudnia 2021 r.).

z urzędu na podstawie wystąpienia sądu lub innego organu państwa obcego (art. 579⁴ § 1 k.p.c.).

Postanowienie w przedmiocie udzielenia zgody doręcza się sądowi lub innemu organowi państwa obcego. „Postanowieniem w przedmiocie udzielenia zgody jest także postanowienie, w którym sąd nie udzielił zgody na umieszczenie dziecka w pieczy zastępczej na podstawie orzeczenia sądu lub innego organu państwa obcego. Wprawdzie od postanowień sądu pierwszej instancji orzekających co do istoty sprawy przysługuje apelacja (art. 518 zd. 1 k.p.c.), to jednak postanowienie w przedmiocie udzielenia zgody nie podlega zaskarżeniu (art. 579⁴ § 5 k.p.c.)”²⁷⁵.

Wprawdzie wszczęcie postępowania następuje z urzędu, to jednak podstawę tego wszczęcia stanowi wystąpienie sądu lub innego organu państwa obcego (art. 579⁴ § 1 k.p.c.). Rozpoznanie takiego wystąpienia, czyli wniosku w rozumieniu art. 579⁴ § 4 zd. 2 k.p.c., następuje w terminie miesiąca od dnia jego wpływu do sądu.

„Rozwiązanie to ma na celu ułatwienie powrotu małoletnich dzieci, które pochodzą z Polski, a przebywają za granicą i co do których właściwe organy podjęły decyzje o ich odebraniu rodzicom bądź opiekunom”²⁷⁶.

Jeżeli sąd lub inny organ państwa obcego wskazał kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej albo prowadzenia rodzinnego domu dziecka, albo określoną placówkę opiekuńczo-wychowawczą, albo regionalną placówkę opiekuńczo-terapeutyczną, albo interwencyjny ośrodek preadopcyjny, w których dziecko ma być umieszczone, w przedmiocie zgody orzeka sąd opiekuńczy właściwy ze względu na miejsce przyszłego sprawowania pieczy zastępczej. W pozostałych przypadkach właściwy jest sąd rejonowy dla m.st. Warszawy. Przed wydaniem zgody sąd zasięga opinii, o której mowa w przepisach o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (art. 579⁴ § 2 k.p.c.). Sąd opiekuńczy może zwrócić się do sądu lub innego organu państwa obcego o wszelkie niezbędne dokumenty, opinie i informacje dotyczące dziecka, w szczególności dotyczące jego sytuacji rodzinnej, stanu zdrowia i szczególnych potrzeb. Jeżeli wystąpienie sądu lub innego organu państwa obcego nie wskazuje sposobu

²⁷⁵ H. Haak, A. Haak-Trzuskawska, *Pokrewieństwo i powinowactwo (pochodzenie dziecka, stosunki między rodzicami a dziećmi, przysposobienie). Komentarz do art. 61(7)–127 KRO oraz związanych z nimi regulacji KPC (art. 453–458, 579–589)*, Warszawa 2019, s. 792.

²⁷⁶ S. Jastrzemska, w: T. Szanciło (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 506–1217. Tom II*, Warszawa 2019, s. 126.

sprowadzenia dziecka do Rzeczypospolitej Polskiej i zasad pokrycia kosztów jego sprowadzenia, a gdy umieszczenie ma nastąpić na czas określony – także sposobu powrotu i zasad pokrycia kosztów powrotu dziecka, sąd opiekuńczy zwraca się o udzielenie takich informacji. Sąd oceni, jakie znaczenie nadać nieudzieleniu informacji (art. 579⁴ § 3 k.p.c.). W przedmiotowej sprawie nie stosuje się art. 573, 576 oraz 577 k.p.c. (art. 579⁴ § 6 k.p.c.).

W tym miejscu warto zauważyć, że również na Łotwie wyłączana jest jawność rozprawy lub jej części ze względu na dobro małoletnich dzieci w sprawach dotyczących prawa do wykonywania władzy rodzicielskiej i prawa do kontaktów z dzieckiem (na wniosek lub z urzędu)²⁷⁷.

II. Sprawy z zakresu prawa rzeczowego

1. Przepadek pojazdów

Sprawy o przepadek pojazdów, które na podstawie przepisów p.r.d.²⁷⁸ podlegają przypadkowi na rzecz powiatu, są rozpoznawane na posiedzeniu niejawnym, chyba że sąd postanowi inaczej (art. 610⁶ § 3 k.p.c.). Wyznaczenie rozprawy wydaje się zasadne, gdy dzięki niemu będzie można bardziej wnikliwie zapoznać się ze sprawą i ją rozpoznać, ponadto w przypadku przeprowadzenia dowodów ze źródeł osobowych²⁷⁹. Jest to wyjątek od zasady z art. 608 k.p.c., zgodnie z którą sprawy z zakresu prawa rzeczowego rozpoznawane są na rozprawie, chyba że przepis szczególny stanowi inaczej. Warto także dodać, że rozwiązanie z art. 608 k.p.c. jest odwróceniem ogólnej zasady postępowania nieprocesowego z art. 514 § 1 k.p.c. Zgodnie z tą zasadą sprawy w postępowaniu nieprocesowym nie są rozpoznawane na rozprawie, a sąd może ją wyznaczyć, jeśli uzna,

²⁷⁷ Europejska sieć sądowa, *Władza rodzicielska – opieka i prawo do kontaktów z dzieckiem. Łotwa*, https://e-justice.europa.eu/302/PL/parental_responsibility__child_custody_and_contact_rights?LATVIA&clang=pl (dostęp: 19 grudnia 2021 r.).

²⁷⁸ Ustawa z dnia 20 czerwca 1997 r. – Prawo o ruchu drogowym (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 988 ze zm.).

²⁷⁹ J. Gudowski, w: T. Ereciński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, t. IV...*, 2016, s. 400; por. uzasadnienie uchw. SN z dnia 26 stycznia 2012 r., III CZP 83/11, OSNC 2012, nr 7–8, poz. 82 z aprobowaną glosą K. Markiewicza, PS 2012, nr 10, s. 112 oraz omówieniem Z. Strusa, *Przełęcz orzecznictwa*, Pal. 2012, nr 5–6, s. 196.

że zaistniała taka konieczność. Nawet jeśli rozprawa nie została wyznaczona, sąd przed rozstrzygnięciem sprawy ma możliwość zażądania od uczestników oświadczeń na piśmie lub może ich wysłuchać na posiedzeniu sądowym.

W sprawach o przepadek pojazdów właściwy jest sąd miejsca, z którego usunięto pojazd (art. 610⁶ § 2 k.p.c.).

W myśl art. 130a ustawy – Prawo o ruchu drogowym, pojazd jest usuwany z drogi na koszt właściciela w przypadkach wskazanych w ust. 1 powołanego artykułu, a także jeśli nie ma możliwości zabezpieczenia go w inny sposób (art. 130a ust. 2 p.r.d.), między innymi jest taka możliwość, jeśli nieodebranie pojazdu nastąpiło z przyczyn zależnych od właściciela lub osoby uprawnionej (art. 130a ust. 10c p.r.d.). W sprawach o przepadek pojazdu sąd stwierdza, czy zostały spełnione wszystkie przesłanki niezbędne do orzeczenia przepadku, w szczególności czy usunięcie pojazdu było zasadne i czy w poszukiwaniu osoby uprawnionej do jego odbioru, dołożono należytej staranności oraz czy orzeczenie przepadku nie będzie sprzeczne z zasadami współżycia społecznego (art. 130a ust. 10e p.r.d.).

2. Postępowanie wieczystoksięgowe

Sprawy w postępowaniu wieczystoksięgowym rozpoznawane są na posiedzeniu niejawnym (art. 626¹ § 1 k.p.c.)²⁸⁰. Podobnie jak w sprawach o przepadek pojazdów jest to norma szczególna w stosunku do art. 608 k.p.c., który nakazuje rozpoznawanie spraw z zakresu prawa rzeczowego na rozprawie, chyba że przepis szczególny stanowi inaczej. Uczestnikami tego postępowania oprócz wnioskodawcy są tylko te osoby, których prawa zostały wykreślone lub obciążone bądź na rzecz których wpis ma nastąpić (art. 626¹ § 2 k.p.c.)²⁸¹.

A.J. Szereda²⁸² przedstawia argumenty przemawiające za niedopuszczalnością przeprowadzenia rozprawy. Jako pierwszy argument wskazuje art. 626⁸ § 2 k.p.c., który stanowi, że rozpoznając wniosek o wpis, sąd bada jedynie treść i formę wniosku,

²⁸⁰ Zob. wyr. TK z dnia 3 lipca 2007 r., SK 1/06, OTK-A 2007, nr 7, poz. 73.

²⁸¹ Zob. A. Kosobudzka, *Zbiór orzeczeń z zakresu ksiąg wieczystych i postępowania wieczystoksięgowego wraz z komentarzami*, Kraków 2018, s. 194 i nast.

²⁸² A.J. Szereda, w: A. Marciniak (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom III. Komentarz. Art. 425–729*, Warszawa 2020, s. 1046–1047 (w szczególności).

dołączonych do wniosku dokumentów oraz treść księgi wieczystej. Zatem jeśli bada jedynie treść i formę wniosku, dołączonych do wniosku dokumentów oraz treść księgi wieczystej, to wyznaczenie rozprawy jest zbyteczne, ponieważ sąd może to zrobić także na posiedzeniu niejawnym. Wiadome jest przy tym, że bezcelowe jest przeprowadzenie rozprawy, jeśli brak jest podstaw do dokonania wpisu albo istnieją przeszkody do jego dokonania (art. 626⁹ k.p.c.). Idąc dalej, można stwierdzić, że zbędne jest w zasadzie przeprowadzanie w postępowaniu wieczystoksięgowym jawnych posiedzeń sądowych niebędących rozprawą. Drugim argumentem jest, że postępowanie wieczystoksięgowe aktualnie jest jednolite i nie przewiduje rozdzielenia na postępowanie o wpis oraz postępowanie o założenie księgi wieczystej. W ramach postępowania o założenie księgi wieczystej sąd wieczystoksięgowy miał szerszą kognicję niż w przypadku postępowania o wpis. Nastąpiła likwidacja postępowania o założenie księgi wieczystej, obecnie zostaje ona założona z chwilą dokonania pierwszego wpisu (art. 626⁸ § 10 k.p.c.), co wskazuje również na zaniechanie rozpraw w postępowaniu wieczystoksięgowym²⁸³. Kolejnym argumentem jest posiadanie coraz większych uprawnień przez referendarzy sądowych, którzy, zgodnie z art. 509¹ § 1 k.p.c., mogą wykonywać czynności w postępowaniu wieczystoksięgowym. Następne normy w tym artykule wskazują, że referendarz sądowy może wykonywać czynności w postępowaniach należących do właściwości sądów rejonowych prowadzących rejestry sądowe, z wyłączeniem prowadzenia rozprawy, a także czynności w sprawach z zakresu prawa spadkowego, z wyłączeniem prowadzenia rozprawy, zabezpieczenia spadku oraz przesłuchania świadków testamentu ustnego i czynności w sprawach depozytowych, z wyłączeniem spraw o stwierdzenie likwidacji niepodjętego depozytu. Referendarz sądowy jest organem sądowym posiadającym funkcje o charakterze jurysdykcyjnym, wykonuje zadania z zakresu ochrony prawnej. Nie ma on jednak wszystkich atrybutów organu władzy sądowniczej²⁸⁴, dlatego powinna zostać wykluczona możliwość prowadzenia rozprawy przez referendarza sądowego. Jak wywodzi A.J. Szereda, treść § 1 art. 509¹ k.p.c., w którym ustawa nie wyłącza możliwości

²⁸³ Por. post. SN z dnia 28 stycznia 2010 r., I CSK 222/09, OSNC 2010, nr 3, poz. 93, z krytyczną glosą P. Mysiaka, OSP 2011, nr 6, poz. 62; post. SN z dnia 30 stycznia 2015 r., III CSK 145/14, Biul. SN 2015, nr 4; post. SN z dnia 10 czerwca 2016 r., IV CSK 618/15, Legalis.

²⁸⁴ Por. T. Ereciński, J. Gudowski, J. Iwulski, w: J. Gudowski (red.), *Prawo o ustroju sądów powszechnych. Ustawa o Krajowej Radzie Sądownictwa. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 595 i 603; D. Kotłowski, O.M. Piaskowska, K. Sadowski, *Metodyka pracy referendarza sądowego w sądzie powszechnym*, Warszawa 2012, *passim*.

prowadzenia rozprawy przez referendarza sądowego, dobitnie świadczy o tym, że prawo nie dopuszcza w ogóle prowadzenia rozprawy w postępowaniu wieczystoksięgowym.

Zasada, że sprawy w postępowaniu wieczystoksięgowym rozpoznawane są na posiedzeniu niejawnym (art. 626¹ § 1 k.p.c.), odnosi się także – przy zastosowaniu art. 391 k.p.c. – do postępowania apelacyjnego²⁸⁵.

Jeżeli w postępowaniu wieczystoksięgowym apelacja, zgodnie z art. 626¹ § 1 w zw. z art. 514 § 1 k.p.c., była rozpoznawana na posiedzeniu niejawnym, niedoręczenie uczestnikowi postępowania odpisu apelacji drugiego uczestnika, prezentującego inne interesy prawne, pozbawia możliwości obrony praw w tym postępowaniu uczestnika, któremu odpisu apelacji nie doręczono, i prowadzi do nieważności postępowania apelacyjnego z przyczyn wskazanych w art. 379 pkt 5 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.²⁸⁶.

Orzeczenie o oddaleniu apelacji zapadłe na posiedzeniu niejawnym w postępowaniu wieczystoksięgowym doręcza się stronom z urzędu wraz z uzasadnieniem²⁸⁷.

Omawiany art. 626¹ § 1 k.p.c. oraz wspomniany wcześniej art. 626⁸ § 2 k.p.c. były przedmiotem badania w zakresie zgodności z Konstytucją RP²⁸⁸. Trybunał Konstytucyjny orzekł, że art. 626¹ § 1 k.p.c. jest zgodny z art. 32 ust. 1 i art. 45 ust. 1 Konstytucji RP oraz nie jest niezgodny z art. 64 ust. 2 Konstytucji RP, art. 626⁸ § 2 k.p.c. jest zaś zgodny z art. 45 ust. 1 Konstytucji RP oraz nie jest niezgodny z art. 64 ust. 2 Konstytucji RP. Przedstawione regulacje Kodeksu postępowania cywilnego zostały zakwestionowane przede wszystkim z punktu widzenia prawa do jawnego i rzetelnego rozpoznania sprawy przez sąd. Zakwestionowany art. 626¹ § 1 k.p.c. wyłącza zarówno jawność zewnętrzną, jak i wewnętrzną postępowania sądowego, jednak, jak orzekł TK, ograniczenie jawności w postępowaniu wieczystoksięgowym spełnia wymagania konstytucyjnego prawa do rozpatrzenia sprawy w sprawiedliwej procedurze sądowej.

²⁸⁵ Post. SN z dnia 14 grudnia 2001 r., V CKN 130/01, Legalis.

²⁸⁶ Post. SN z dnia 20 grudnia 2005 r., V CSK 69/05, Legalis.

²⁸⁷ Post. SN z dnia 9 marca 2007 r., V CSK 467/06, Legalis.

²⁸⁸ Wyr. TK z dnia 3 lipca 2007 r., SK 1/06, OTK-A 2007, nr 7, poz. 73.

III. Postępowanie rejestrowe

Postępowanie rejestrowe jest wszczynane na wniosek składany do sądu rejestrowego prowadzącego Krajowy Rejestr Sądowy. Składa go podmiot podlegający wpisowi do tego rejestru, jeżeli przepisy szczególne nie stanowią inaczej (art. 694³ § 1 k.p.c.). Wpisem jest także wykreślenie (art. 20 ust. 4 ustawy z dnia 20 sierpnia 1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym²⁸⁹). Nawet jeśli wniosek składa inny podmiot – mający interes prawny w złożeniu wniosku – niż ten, którego wpis dotyczy, jest on uczestnikiem postępowania (np. wierzyciel, syndyk masy upadłościowej czy nawet współmałżonek). Postępowanie rejestrowe może być wszczęte na wniosek lub z urzędu (art. 19 ust. 1 K.R.S.u.)²⁹⁰.

Na podstawie złożonego na urzędowym formularzu wniosku sąd rejonowy (sąd gospodarczy) prowadzący Krajowy Rejestr Sądowy (sprawy rejestrowe) dokonuje odpowiedniego wpisu w tym rejestrze. Nie wyznacza się rozprawy, dana czynność jest dokonywana na podstawie złożonych dokumentów. Sąd ma zazwyczaj 7 dni na rozpatrzenie sprawy (1 dzień, jeżeli chodzi o wniosek o wpis spółki, której umowa została zawarta przy wykorzystaniu wzorca umowy udostępnionego w systemie teleinformatycznym), po czym wydaje postanowienie (chyba że przepis szczególny przewiduje inną formę) (art. 694⁵ § 1 k.p.c.). W razie uwzględnienia środka odwoławczego od orzeczenia wydanego w postępowaniu rejestrowym, dotyczącego wpisu do Krajowego Rejestru Sądowego, sąd drugiej instancji uchyla zaskarżone orzeczenie i przekazuje sprawę do ponownego rozpoznania sądowi rejestrowemu. Rozpoznając ponownie sprawę, sąd rejestrowy uwzględnia wskazania sądu drugiej instancji oraz aktualny stan rejestru (art. 694⁷ k.p.c.).

Postępowanie rejestrowe może odbywać się za pośrednictwem systemu teleinformatycznego, wtedy czynności sądu, referendarza sądowego i przewodniczącego są utrwalane wyłącznie w tym systemie, a wytworzone w ich wyniku dane w postaci elektronicznej opatrywane są kwalifikowanym podpisem elektronicznym (art. 694^{2a} k.p.c.). Do pisma wnoszonego za pośrednictwem systemu teleinformatycznego dołącza się załączniki w postaci elektronicznej (art. 694^{3b} k.p.c.). Jeżeli wniosek w postępowaniu

²⁸⁹ T.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 112 ze zm.

²⁹⁰ Zob. także *Internetowa Encyklopedia Prawa*, hasło: Postępowanie rejestrowe, <https://encyklopedia.skarbiec.biz/postepowanie-rejestrowe.html> (dostęp: 4 kwietnia 2022 r.).

przed sądem rejestrowym został złożony za pośrednictwem systemu teleinformatycznego, wszelkie pisma w tej sprawie wnosi się wyłącznie za pośrednictwem systemu teleinformatycznego, z wyłączeniem środków zaskarżenia, do których rozpoznania właściwy jest Sąd Najwyższy (art. 694^{3a} § 1 k.p.c.).

§ 6. Postępowanie przed sądem drugiej instancji

Od postanowień sądu pierwszej instancji orzekających co do istoty sprawy przysługuje apelacja. Na pozostałe postanowienia sądu (formalne, dotyczące zazwyczaj kwestii proceduralnych) wydawane w wypadkach wskazanych w ustawie, przysługuje zażalenie (art. 518 k.p.c.).

Postępowanie przed sądem drugiej instancji odbywa się na takich samych zasadach jak postępowanie przed pierwszą instancją, chyba że istnieją unormowania szczególne co do postępowania nieprocesowego. Ponadto zastosowanie mają tu także przepisy dotyczące odwołań w postępowaniu procesowym. Co do zasady do apelacji i zażalenia w postępowaniu nieprocesowym stosuje się odpowiednio art. 367–391 oraz art. 394–398 k.p.c.²⁹¹.

Wniesienie właściwego środka odwoławczego jest równoznaczne z wzięciem udziału w postępowaniu w rozumieniu art. 510 § 1 k.p.c. Dokonujący takiej czynności staje się uczestnikiem postępowania, chyba że sąd orzekający odmówi dopuszczenia go w tym charakterze do toczącego się postępowania²⁹². Uczestnik postępowania nie jest uprawniony do wniesienia środka odwoławczego wyłącznie na korzyść innego uczestnika postępowania²⁹³.

²⁹¹ M. Rejdak, w: A. Marciniak (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom III. Komentarz do art. 425–729*, Warszawa 2020, s. 676; post. SN z dnia 23 maja 2013 r., IV CZ 44/13, Legalis.

²⁹² Post. SN z dnia 10 lipca 1997 r., I CZ 82/97, OSNC 1997, nr 12, poz. 209, s. 111. Zob. A. Zieliński, *Zwyczajne środki zaskarżenia (odwoławcze) w postępowaniu nieprocesowym*, MoP 2002, nr 2, s. 2 i nast.

²⁹³ Post. SN z dnia 15 kwietnia 1997 r., I KCN 26/97, MoP 1997, nr 12, s. 5; post. SN z dnia 17 grudnia 1998 r., II CKN 699/98, Legalis; post. SN z dnia 8 kwietnia 1997 r., I CKN 57/97, OSNC 1997, nr 11, poz. 166, s. 12.

§ 7. Podsumowanie

Postępowanie nieprocesowe jest równorzędnym trybem rozpatrywania sprawy do postępowania procesowego. Nie jest w nim wyznaczana rozprawa (pomimo tego, że co do zasady jest ono jawne), chyba że zachodzą ku temu uzasadnione okoliczności. Niestety nie jest do końca jasne, co ustawodawca miał na myśli, decydując się na regulację, zgodnie z którą sprawy w postępowaniu nieprocesowym rozstrzygane są na posiedzeniu jawnym niebędącym rozprawą. Wydaje się jednak, że unormowaniu temu bliżej jest do posiedzenia niejawnego, ponieważ rozprawa się nie odbywa, uczestnicy składają swoje wyjaśnienia na posiedzeniu lub pisemnie. Sprawy rozpoznawane są zazwyczaj na posiedzeniach niejawnych lub posiedzeniach jawnych, które jednak nie są rozprawami.

Zorganizowanie jawnej rozprawy wymaga zarezerwowanie m.in. sali rozpraw, wyznaczenia terminu dogodnego dla wszystkich oraz zorganizowanie osób niezbędnych do obsługi rozprawy. Natomiast niejawne posiedzenie jest łatwiejsze do zorganizowania, mniej kosztowne oraz sprawniejsze. Zgodnie ze statystykami, zawartymi w Informatorze Statystycznym Wymiaru Sprawiedliwości, sprawy w postępowaniu procesowym rozstrzygane są w czasie 10,5 miesiąca, a w postępowaniu nieprocesowym przez 5,5 miesiąca w sądach rejonowych, w sądach okręgowych jest zaś to 8,6 miesiąca w postępowaniu procesowym, natomiast w postępowaniu nieprocesowym jest to 6,3 miesiąca (dane dotyczą 2016 r.)²⁹⁴.

W postępowaniu nieprocesowym nie wszystkie zasady postępowania cywilnego obowiązują w takim samym zakresie jak w postępowaniu procesowym, co wiąże się z jego specyfiką. Postępowanie to jest w znacznym stopniu niejawne; w porównaniu z procesem zasada jawności na pewno ulega wielu ograniczeniom, podobnie jest również z zasadą ustności, bezpośredniości oraz dyspozytywności. Jednak wprowadzenie ograniczeń ma na celu ochronę wyższego dobra, co wydaje się wystarczającym uzasadnieniem (np. brak udziału publiczności, gdy rozstrzygane są szczegóły życia rodzinnego). Jak wyżej wskazano, sprawy rozpoznawane w trybie nieprocesowym załatwiane są w sądach znacznie szybciej niż sprawy rozpoznawane w procesie.

²⁹⁴ Zob. Ministerstwo Sprawiedliwości, *Analiza działalności sądów powszechnych w latach 2012–2016*, <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/publikacje/> (dostęp: 5 września 2021 r.), s. 18.

Rozdział IV. Wydawanie orzeczeń

w postępowaniu procesowym

§ 1. Uwagi ogólne o orzeczeniach

Czynności decyzyjne w postępowaniu cywilnym dzielą się na zarządzenia i orzeczenia. Zarządzenia wydawane są przez przewodniczącego składu orzekającego lub wydziału (art. 47 § 3¹ k.p.c.), prezesa sądu (art. 47 § 4 k.p.c.), a czasami przez asystenta sędziego (art. 47² k.p.c.). Sąd nie podejmuje czynności decyzyjnych w postaci zarządzeń, tylko wydaje odpowiednie orzeczenia²⁹⁵.

Kolejne nowelizacje (które niekoniecznie trzeba ocenić pozytywnie) dodają nowe możliwości wydawania zarządzeń – ustawa z dnia 30 sierpnia 2019 r. o zmianie ustawy – Prawo upadłościowe oraz niektórych innych ustaw²⁹⁶. Od dnia 8 października 2019 r. zarządzenia poza przewodniczącym może wydawać również asystent sędziego, niestety wprowadza to czasami zamieszanie, ponieważ podmioty muszą weryfikować, czy dane zarządzenie nie zostało już wydane, co więcej – przewodniczący może uchylić lub zmienić zarządzenie asystenta²⁹⁷. Najczęściej wydawane są zarządzenia przewodniczącego, do których stosuje się odpowiednio przepisy dotyczące postanowień sądu (art. 362 k.p.c.). Od zarządzeń przewodniczącego wydanych w toku rozprawy strony mogą odwołać się do sądu (art. 226 k.p.c.).

²⁹⁵ Zob. W. Broniewicz, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2005, s. 218.

²⁹⁶ Dz.U. z 2019 r. poz. 1802 ze zm.

²⁹⁷ Więcej na temat tej zmiany w Uzasadnieniu projektu ustawy o zmianie ustawy – Prawo upadłościowe oraz niektórych innych ustaw (druk sejmowy nr 3480, Sejm VIII kadencji), <https://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/druk.xsp?nr=3480> (dostęp: 15 grudnia 2021 r.), s. 44–46.

Orzeczenia wydawane w procesie cywilnym to wyroki, postanowienia, uchwały oraz nakazy zapłaty. Celem rozprawy jest wydanie ostatecznego merytorycznego orzeczenia, które rozstrzyga sprawę, odnosząc się przy tym do roszczeń stron lub uczestników postępowania. Wszystkie orzeczenia poza postanowieniami proceduralnymi (nierozstrzygającymi co do istoty sprawy) mają charakter merytoryczny.

Poniżej zostaną przedstawione wszystkie formy orzeczenia wydawane w postępowaniu cywilnym procesowym, ze szczególnym uwzględnieniem ich niejawnych aspektów. Najwięcej miejsca poświęcono jednak postanowieniom, które zazwyczaj wydawane są na posiedzeniu niejawnym. Aby w pełni ukazać przykłady i zakres niejawności w postępowaniu cywilnym procesowym, omówiono również postanowienia, które zawsze mogą być wydawane na posiedzeniu niejawnym (na mocy art. 148 § 3 k.p.c.).

§ 2. Wyroki

I. Wydanie wyroku (narada)

Wydanie wyroku na rozprawie poprzedzone jest niejawną naradą sędziów (art. 324 § 1 k.p.c.). Choć przepis art. 324 § 1 k.p.c. stanowi o niejawnej naradzie sędziów, to jednak konsekwentnie za objęte tajemnicą narady sędziowskiej trzeba uznać również okoliczności sporządzenia orzeczenia wydanego przez sąd orzekający w składzie jednego sędziego. Ze względu na treść art. 324 § 1 k.p.c. w postępowaniu cywilnym – inaczej niż w postępowaniu karnym (art. 108 § 2 KPK) – w naradzie sędziowskiej nie może brać udziału protokolant²⁹⁸. K. Markiewicz²⁹⁹ dodaje jeszcze, że w naradzie nie jest dopuszczalny udział prokuratora, który występował na rozprawie, nie mogą w niej brać udziału osoby sprawujące nadzór służbowy nad składem sędziowskim lub jego częścią (np. prezes sądu, przewodniczący wydziału). W przypadku pojawienia się w pokoju narad osób niepowołanych, przewodniczący powinien przerwać naradę na czas ich obecności,

²⁹⁸ Post. SN z dnia 24 czerwca 2014 r., I CZ 38/14, OSNC 2015, nr D, poz. 50, s. 1. Odmienne stanowisko wskazał SA w Warszawie w wyr. z dnia 19 kwietnia 2017 r., VI ACa 1796/15, www.orzeczenia.ms.gov.pl.

²⁹⁹ K. Markiewicz, w: A. Marciniak (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom II. Komentarz. Art. 205¹–424¹²*, Warszawa 2019, s. 606.

tak aby nikt niepowołany nie uczestniczył i nie słyszał narady. W naradzie może uczestniczyć tylko skład orzekający.

Przebieg narady obejmuje: dyskusję nad stanem faktycznym i prawnym sprawy, głosowanie (nad treścią orzeczenia – rozstrzygnięcia oraz nad zasadniczymi powodami rozstrzygnięcia), dyskusję nad uzasadnieniem (w przypadku, gdy ma być ono wygłoszone), a także spisanie sentencji wyroku. Podczas głosowania żaden sędzia nie może wstrzymać się od głosu, a w przypadku braku jednomyślności w składzie orzekającym co do sposobu rozstrzygnięcia sprawy, uzasadnienie wyroku powinno przytaczać tylko te elementy w zakresie ustalenia stanu faktycznego, oceny wiarygodności i mocy dowodów oraz wyjaśnienia podstawy prawnej wyroku, które odpowiadają przekonaniu większości składu orzekającego (art. 324 § 1 i art. 327¹ § 1 k.p.c.). Natomiast odmienne zapatrywania sędziego przegłosowanego (*votum separatum*) co do tego, jak należało ocenić zebrany materiał dowodowy, ustalić stan faktyczny i rozstrzygnąć sprawę, mogą znaleźć wyraz jedynie w uzasadnieniu zgłoszonego przez niego zdania odrębnego (art. 324 § 2 k.p.c.)³⁰⁰.

II. Zastrzeżony wyrok zaoczny

Zgodnie z art. 341 k.p.c. w razie nienadejścia dowodu doręczenia na dzień rozprawy sąd może w ciągu następnych dwóch tygodni wydać na posiedzeniu niejawnym wyrok zaoczny, jeżeli w tym czasie otrzyma dowód doręczenia. Wyrok taki wiąże sąd od chwili podpisania sentencji³⁰¹.

W powołanym przepisie uregulowano sytuację, w której sąd nie dysponował dowodem doręczenia na posiedzeniu wyznaczonym na rozprawę. W takim przypadku możliwe jest odroczenie rozprawy (art. 214 § 1 k.p.c.) albo skorzystanie z możliwości wydania tzw. zastrzeżonego wyroku zaocznego na warunkach określonych w art. 341

³⁰⁰ Zob. także wyr. SN z dnia 31 października 1973 r., III CRN 249/73, OSNCPiUS 1974, nr 7–8, poz. 140.

³⁰¹ Zob. również K. Gajda-Roszczyńska, *Dopuszczalność wydania wyroku zaocznego na posiedzeniu niejawnym w europejskim postępowaniu w sprawie drobnych roszczeń*, PPC 2013, nr 4, s. 508–516.

k.p.c.³⁰². Wnioskować zatem można, że wydanie wyroku zaocznego jest uprawnieniem sądu i nie jest obligatoryjne³⁰³.

Każdorazowo jeśli sąd ma zamiar wydać zastrzeżony wyrok zaoczny na posiedzeniu niejawnym, zobowiązany jest skontrolować, czy wezwanie zostało pozwanemu prawidłowo doręczone. Pozwany powinien je otrzymać na tydzień przed posiedzeniem, a jeśli jest to przypadek pilny – trzy dni przed rozprawą. Gdy dowód doręczenia wpłynie do sądu po upływie dwutygodniowego terminu, sąd nie może wydać wyroku zaocznego zastrzeżonego, powinien wyznaczyć nowy termin rozprawy. Sąd wydający zastrzeżony wyrok zaoczny musi orzekać w tym samym składzie, który był obecny na rozprawie zaocznej³⁰⁴. W przypadku rozpoznawania sprawy również przez ławników, ławnicy ci muszą także uczestniczyć w tym posiedzeniu, w przeciwnym razie sąd może narazić się na zarzut nieważności postępowania. Zastrzeżony wyrok zaoczny wydawany na posiedzeniu niejawnym ma moc wiążącą od chwili podpisania sentencji. Z posiedzenia niejawnego sporządza się protokół, w którym wskazuje się, że doręczenie zostało wykonane w prawidłowy sposób i w odpowiednim terminie. W protokole wskazuje się podstawy wydania zastrzeżonego wyroku zaocznego oraz skład sądu uczestniczący w posiedzeniu niejawnym³⁰⁵.

Wydanie wyroku zaocznego w trybie art. 341 k.p.c. dopuszczalne jest w sytuacji, gdy otrzymany w ciągu dwóch tygodni od dnia rozprawy dowód doręczenia wezwania dla pozwanego spełnia wymagania art. 149 § 2 k.p.c., tj. gdy wezwanie zostało doręczone

³⁰² Por. M. Stefko, *Czy w przypadku z art. 361 k.p.c., jeżeli dowód doręczenia nadejdzie w ciągu dwóch tygodni od rozprawy, wydanie wyroku zaocznego jest obowiązujące, czy też fakultatywne; w ostatnim przypadku jakimi względami sąd może się kierować, odmawiając wyroku zaocznego?*, NPC 1933, nr 6, s. 184; F. Rusek, *Postępowanie zaoczne w procesie cywilnym*, Warszawa 1972, s. 61; K. Piasecki, w: J. Jodłowski, K. Piasecki (red.), *Kodeks postępowania cywilnego z komentarzem, t. 1*, Warszawa 1989, s. 557.

³⁰³ K. Weitz, w: T. Ereciński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom II. Postępowanie rozpoznawcze*, Warszawa 2016, s. 615.

³⁰⁴ Por. w tej kwestii bliżej J. Kapera, K. Piasecki, *Skład sądu wydającego tzw. zastrzeżony wyrok zaoczny (dwugłos)*, NP 1985, nr 7–8, s. 45 i nast.

³⁰⁵ Zob. A. Góra-Błaszczkowska, w: A. Góra-Błaszczkowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego, t. IA...*, 2020, s. 1002–1003, w szczególności Nb 3–6; A. Flaga-Gieruszyńska (red.), *Terminy procesowe w postępowaniu cywilnym. Skutki uchybienia i przywrócenie terminu. Komentarz praktyczny z orzecznictwem i przykładami. Wzory pism procesowych*, Warszawa 2016, s. 209–210.

pozwanemu co najmniej na tydzień przed rozprawą lub w terminie skróconym przez przewodniczącego³⁰⁶. W przypadku gdy na wskazany w pozwie adres zamieszkania pozwanego prawidłowo został doręczony odpis pozwu wraz z wezwaniem na termin rozprawy przez awizo, istnieją podstawy do wydania wyroku zaocznego³⁰⁷. Natomiast gdy doręczenie wezwania na rozprawę było nieprawidłowe, sąd powinien odroczyć rozprawę.

W Niemczech w postępowaniu cywilnym również możliwe jest wydanie wyroku zaocznego przy bierności powoda i pozwanego. Nie musi być to niestawiennictwo, ale możliwe jest także np. niepodjęcie obrony. Ma to miejsce, gdy pozwany nie złoży odpowiedzi na pozew lub nie stawi się na posiedzenie przygotowawcze. Podstawa do wydania wyroku zaocznego zachodzi również, gdy strona nie ma zdolności postulacyjnej, a więc działa sama w sprawie wymagającej zastępstwa adwokata (*Anwaltszwang*)³⁰⁸.

Podobne unormowania występują również w Austrii. W tym kraju wyrok zaoczny może być wydany, gdy pozwany nie złoży odpowiedzi na pozew (ma na to cztery tygodnie) lub gdy żadna ze stron nie stawiła się na posiedzenie przygotowawcze (*die vorbereitende Tagsatzung*)³⁰⁹.

³⁰⁶ Zob. wyr. SN z dnia 18 marca 1974 r., III CRN 411/73, OSNCP 1975, nr 2, poz. 34.

³⁰⁷ Post. SN z dnia 4 lipca 2008 r., I CZ 51/08, Legalis.

³⁰⁸ Zob. P. Arens, W. Lüke, *Zivilprozeßrecht. Erkenntnisverfahren*, s. 279–280; L. Rosenberg, K. Schwab, P. Gottwald, *Zivilprozessrecht*, s. 704–705; H. Dolinar, R. Holzhammer, *Zivilprozeßrecht I. Grundstudium*, Freistadt 2005, s. 57 i nast.; J. May, *Wyrok zaoczny w świetle zmian w Kodeksie postępowania cywilnego*, w: K. Flaga-Gieruszyńska, R. Flejszar, M. Malczyk (red.), *Nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego z 4.7.2019 r. w praktyce*, Warszawa 2020, s. 151–163.

³⁰⁹ Zob. § 396 *Zivilprozessordnung* (öZPO) – austriacki kodeks postępowania cywilnego z dnia 1 sierpnia 1895 r. Zob. H. Dolinar, R. Holzhammer, *Zivilprozeßrecht I. Grundstudium*, s. 80 i nast. Zob. też K. Weitz, *Wyrok zaoczny oddalający powództwo*, PPC 2011, nr 3, s. 30.

§ 3. Postanowienia sądu

I. Pojęcie i rola w postępowaniu

Postanowienia to najczęściej wydawana postać orzeczenia, większość z nich wydawana jest na posiedzeniu niejawnym. Jak wskazuje art. 354 k.p.c., jeżeli Kodeks postępowania cywilnego nie przewiduje wydania wyroku lub nakazu zapłaty, sąd wydaje postanowienie (w postępowaniu procesowym).

Można z tego wnioskować, że to postanowienie jest podstawową postacią orzeczeń w postępowaniu cywilnym, a dopiero gdy ustawodawca wskazuje to w przepisie, wydawany jest wyrok lub nakaz zapłaty. Trzeba już teraz zauważyć, że zgodnie z art. 516 k.p.c. orzeczenia sądu w postępowaniu nieprocesowym zapadają w postaci postanowień, chyba że przepis szczególny stanowi inaczej, zatem nie wydaje się wyroków.

Brak w Kodeksie definicji terminu „postanowienie”. Jak słusznie zauważa I. Kunicki³¹⁰, postanowienia o procesowym, formalnym charakterze nie są wydawane w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej (por. art. 174 Konstytucji RP).

Zazwyczaj postanowienia są wydawane na posiedzeniu niejawnym, zastosowanie ma art. 148 § 3 k.p.c. Zgodnie z tym przepisem sąd może wydać postanowienie na posiedzeniu niejawnym, co oznacza, że wszędzie tam, gdzie mowa jest o wydaniu postanowienia, możliwe jest jego wydanie na posiedzeniu niejawnym. Takie sytuacje w Kodeksie postępowania cywilnego są bardzo liczne.

Postanowienia wydawane są przez sąd w składzie jednego sędziego, chyba że przepisy szczególne stanowią inaczej (art. 47 § 3 k.p.c.), składają się z sentencji i zazwyczaj uzasadnienia, jednak uzasadnienie nie jest obligatoryjnym elementem –

³¹⁰ Zob. I. Kunicki, w: A. Góra-Błaszczkowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom IB. Komentarz. Art. 425–729*, Warszawa 2020, s. 513. Zob. również K. Korzan, *Skutki orzeczeń rozstrzygających sprawę co do istoty (prawomocność, wykonalność i skuteczność)*, Rej. 2005, nr 4, s. 9.

niektóre postanowienia mogą składać się tylko z sentencji³¹¹. Ponadto postanowienie zawiera podpis lub podpisy zarówno pod sentencją, jak i pod uzasadnieniem.

Sentencja składa się z komparycji i tenoru (art. 325 k.p.c.). Komparycja powinna zawierać wymienienie sądu, sędziów, protokolanta oraz prokuratora (jeżeli brał udział w sprawie), datę i miejsce rozpoznania sprawy i wydania wyroku, wymienienie stron i oznaczenie przedmiotu sprawy. Tenor to rozstrzygnięcie sądu o żądaniach stron. W uzasadnieniu sąd wskazuje, jakie jest rozstrzygnięcie sprawy, wskazując i wyjaśniając, dlaczego zapadło właśnie takie rozstrzygnięcie. W przypadku wydania postanowienia na posiedzeniu niejawnym wiąże ono sąd od chwili, w której zostało podpisane wraz z uzasadnieniem, jeżeli zaś sąd postanowienia nie uzasadnia, od chwili podpisania sentencji (art. 358 k.p.c.). Zgodnie z art. 387 § 1 k.p.c. sąd drugiej instancji uzasadnia z urzędu postanowienie kończące postępowanie w sprawie. Natomiast w sprawach, w których apelację oddalono lub zmieniono zaskarżone orzeczenie, pisemne uzasadnienie sporządza się tylko wówczas, gdy strona zgłosiła wniosek o doręczenie wyroku z uzasadnieniem.

Jak wskazuje A. Góra-Błaszczkowska³¹²: „postanowieniem załatwiane są w procesie wszystkie kwestie dotyczące zarówno samego postępowania, jak i kwestii ubocznych, wypadkowych, wyłonionych w toku procesu. Wydając postanowienie, sąd stosuje określoną normę prawa procesowego. Wielość kwestii załatwianych w procesie postanowieniem pozwala na stwierdzenie, że zasadą w postępowaniu cywilnym jest wydawanie orzeczeń w postaci postanowień, a wyjątkiem wydawanie wyroków, nakazów zapłaty albo uchwał. Prawidłowość postanowień, wydawanych w toku rozpoznania sprawy, determinuje prawidłowość orzeczenia rozstrzygającego sprawę co do istoty. Niezgodność tego orzeczenia z poprzedzającymi jego wydanie postanowieniami może doprowadzić do podważenia go w trybie środków odwoławczych”.

³¹¹ J.P. Naworski, *Uzasadnienie przez sąd drugiej instancji postanowień nie kończących postępowania w sprawie (Uwagi na marginesie uchwały Sądu Najwyższego z dnia 9 kwietnia 1997 r.)*, PS 1997, nr 10, s. 42.

³¹² A. Góra-Błaszczkowska, *Orzeczenia w procesie cywilnym. Komentarz do art. 316–366 KPC*, Warszawa 2020, s. 184–185.

M. Allerhand³¹³ zwrócił uwagę, że zasadą jest, iż sąd wydaje orzeczenie w postaci postanowienia, a tylko wyjątkowo w postaci wyroku. Zasadę tę poprzeć można wnioskiem, że prawie zawsze w postępowaniu cywilnym będzie wydane przynajmniej jedno postanowienie (kończące postępowania czy rozwiązujące kwestie proceduralne), jednak nie zawsze zostanie wydany wyrok lub nakaz zapłaty.

Zgodnie z poglądem Sądu Najwyższego³¹⁴ nadanie orzeczeniu formy postanowienia zamiast wyroku nie jest samo przez się uchybieniem procesowym mającym wpływ na wynik sprawy i w sytuacji, gdy nie doszło do pogwałcenia przepisów, z naruszeniem których ustawa wiąże skutek nieważności postępowania, nie może wywołać takiego skutku.

W Królestwie Szwecji rozróżnia się dwa rodzaje postanowień: 1) na które służy zażalenie oraz 2) wszystkie pozostałe. Drugą kategorię postanowień stanowią postanowienia ostateczne (wydane przez sąd drugiej instancji, a możliwość złożenia zażalenia jest wyłączona całkowicie lub częściowo). Postanowienia unormowane są wspólnie dla postępowania cywilnego oraz karnego, a ponadto do postanowień stosuje się odpowiednio przepisy o wyrokach (podobnie jak w polskim postępowaniu cywilnym)³¹⁵.

II. Wydawanie postanowień w postępowaniu procesowym

1. Przekazanie sprawy innemu sądowi

Pierwszym przepisem wskazującym o możliwości wydania postanowienia na posiedzeniu niejawnym jest art. 18 k.p.c., który dotyczy przekazania sprawy innemu sądowi. W przepisie tym wskazano, że jeżeli przy rozpoznawaniu sprawy w sądzie

³¹³ M. Allerhand, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Lwów 1932, s. 407; por. też A. Góra-Błaszczkowska, *Postanowienia sądu pierwszej instancji w procesie cywilnym*, Warszawa 2002, s. 5 i nast., też, *Postanowienia i zarządzenia*, w: T. Wiśniewski (red.), *System Prawa Procesowego Cywilnego. Tom 2. Część 2. Postępowanie procesowe przed sądem pierwszej instancji*, Warszawa 2016, s. 683 i nast.

³¹⁴ Tak post. SN z dnia 25 maja 2011 r, II CZ 23/11, Legalis.

³¹⁵ A. Wróbel, *Instytucja zażalenia w świetle nowelizacji z 4.7.2019 r. w ujęciu prawnoporównawczym*, w: K. Flaga-Gieruszyńska, R. Flejszar, M. Malczyk (red.), *Nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego z 4.7.2019 r. w praktyce*, Warszawa 2020, s. 239–252 oraz cyt. tam: P. Fitger, M. Sörbom, T. Eriksson, P. Hall, R. Palmkvist, C. Renfors, *Rättegångsbalken Del 2. Supplement 47 juli 2005*, Stockholm 2016, s. 17:4.

rejonowym powstanie zagadnienie prawne budzące poważne wątpliwości, sąd ten może przekazać sprawę do rozpoznania sądowi okręgowemu, wydaje wtedy postanowienie o przekazaniu sprawy, które wymaga uzasadnienia. Przed pierwszym posiedzeniem wyznaczonym na rozprawę sąd okręgowy może odmówić przyjęcia sprawy do rozpoznania i zwrócić ją sądowi rejonowemu, jeżeli uzna, że poważne wątpliwości nie zachodzą. Takie postanowienie zapada w składzie trzech sędziów i wymaga uzasadnienia, a ponowne przekazanie tej samej sprawy przez sąd rejonowy nie jest dopuszczalne.

Na posiedzeniu niejawnym sąd rejonowy może wydać postanowienie, na mocy którego sprawa zostanie przekazana sądowi okręgowemu, jeżeli jest to uzasadnione poważnymi wątpliwościami sądu rejonowego w sprawie jakiegoś zagadnienia lub kilku zagadnień, muszą mieć one zasadnicze znaczenie dla rozstrzygnięcia konkretnej sprawy. Postanowienie to musi zawierać uzasadnienie, ponadto musi w nim być wskazane dane zagadnienie prawne. Takie przekazanie sprawy może nastąpić na każdym etapie postępowania do czasu wydania orzeczenia kończącego w sprawie. Pomimo tego, że tylko sąd może przekazać sprawę do rozpoznania sądowi wyższego rzędu, to inne podmioty postępowania cywilnego (strony, prokurator, organizacja społeczna, interwenient uboczny) mogą również wnioskować o takie przekazanie, nie jest jednak ono wiążące dla sądu.

Z posiedzeniem niejawnym możemy mieć do czynienia także, gdy sąd okręgowy w składzie trzech sędziów wydaje postanowienie, którym odmawia przyjęcia sprawy do rozpoznania i zwraca ją sądowi rejonowemu. Postanowienie to musi zawierać uzasadnienie wskazujące dlaczego nie zachodzą poważne wątpliwości w danej sprawie, a w razie jego wydania sąd rejonowy sam rozpoznaje sprawę, ponieważ niedopuszczane jest ponowne przekazanie jej sądowi okręgowemu.

Jak wskazuje się w orzecznictwie³¹⁶ i doktrynie³¹⁷, w przypadku wydania wyroku przez sąd rejonowy nie można w trybie art. 18 k.p.c. przekazać wniosku o uzupełnienie

³¹⁶ Por. wyr. SN z dnia 9 grudnia 1976 r., II CR 469/76, Legalis; wyr. SN z dnia 11 października 1967 r., II CR 148/67, OSNCP 1968, nr 8–9, poz. 143 oraz wyr. SN z dnia 27 lipca 1966 r., I PR 293/66, PiP 1967, nr 10, s. 639.

³¹⁷ Tak m.in. M. Jędrzejewska, w: T. Ereciński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, t. I*, Warszawa 2001, s. 113 oraz J. Rodziejewicz, w: A. Marciniak (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz. Art. 1–366*, Warszawa 2019, s. 261–262; R. Flejszar, w: A. Góra-Błaszczkowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom IA. Komentarz.*

wyroku sądowi okręgowemu. Prowadziłoby to bowiem do wydania wyroku w tej samej sprawie przez różne sądy, a w konsekwencji postępowanie przed sądem okręgowym byłoby z mocy art. 369 pkt 4 k.p.c. dotknięte nieważnością. Sąd rejonowy na mocy art. 18 k.p.c. może przekazać tylko całą sprawę do rozpoznania sądowi okręgowemu.

Zarówno na postanowienie sądu rejonowego o przekazaniu sprawy, jak i na postanowienie sądu okręgowego o zwrocie sprawy nie przysługuje zażalenie³¹⁸.

Na koniec warto jeszcze przytoczyć wyrok SN z dnia 27 lipca 1966 r.³¹⁹, zgodnie z którym: „Sąd Wojewódzki, któremu sprawa została przekazana w trybie art. 18 § 1 k.p.c. do ponownego rozpoznania w pierwszej instancji, z mocy art. 389 k.p.c. związany jest oceną prawną i wskazaniem wyrażonymi w uzasadnieniu orzeczenia sądu rewizyjnego. Zasada związania oceną prawną wyrażoną w uzasadnieniu orzeczenia sądu rewizyjnego obowiązuje również SN, gdy działa on w charakterze instancji rewizyjnej w sprawie rozstrzygniętej przez sąd wojewódzki, któremu – jako pierwszej instancji – przekazana ona została w trybie art. 18 k.p.c., nie zachodzą zaś wyjątki wymienione w art. 389 k.p.c., które by to związanie wyłączały”. Mimo że cytowane orzeczenie zostało wydane w nieobowiązującym już stanie prawnym, jest nadal aktualne.

Sąd może stwierdzić swoją niewłaściwość i przekazać sprawę sądowi, który jest właściwy (art. 200 § 1⁴ k.p.c.). Orzeka o tym w postaci postanowienia, które może być wydane na posiedzeniu niejawnym.

„Postanowienie o przekazaniu sprawy jest wiążące dla sądu, któremu sprawa została przekazana, ale tylko wówczas, jeżeli przekazanie następuje między sądami równorzędnymi (sądami rejonowymi lub sądami okręgowymi) albo z sądu wyższego rzędu (sądu okręgowego) do sądu rzędu niższego (sądu rejonowego). Nie jest wiążące przekazanie sprawy przez sąd rejonowy do sądu okręgowego. Ten ostatni, po ponownej ocenie właściwości sądu, może przekazać sprawę innemu sądowi, który uzna za właściwy (zarówno sądowi rejonowemu, jak i sądowi okręgowemu), w tym również sądowi

Art. 1–424¹², Warszawa 2020, s. 79; K. Flaga-Gieruszyńska, A. Zieliński, *Kodeks postępowania cywilnego...*, 2019, s. 77.

³¹⁸ Zob. post. SN z dnia 25 sierpnia 1967 r., II CZ 60/67, OSN 1968, nr 3, poz. 51; z głosem J. Krajewskiego, NP 1968, nr 9, s. 1383.

³¹⁹ I PR 293/66, PiP 1967, nr 10, s. 639.

przekazującemu. To przekazanie pozostaje już bezwzględnie wiążące³²⁰. Sąd Najwyższy rozpoznaje sprawy, w których została wyraźnie określona jego kompetencja do rozstrzygania, i nie może zastępować innych sądów w zakresie wykonywania kompetencji dla nich zastrzeżonych³²¹.

Z urzędu stronom doręcza się postanowienie o przekazaniu sprawy sądowi właściwemu wydane na posiedzeniu niejawnym przed doręczeniem pozwanemu odpisu pozwu, ponieważ nie ma przepisu szczególnego, który wyznaczałby inne unormowanie³²².

2. Wyłączenie sędziego

Postanowienie w przedmiocie wyłączenia sędziego również może być wydane na posiedzeniu niejawnym.

Pierwsza z norm (art. 52 § 2 k.p.c.) dotyczy możliwości wydania postanowienia o wyłączeniu sędziego, które jest wydawane w składzie jednego sędziego, po wysłuchaniu sędziego, którego wyłączenie dotyczy. Jeżeli jednak sędzia, którego wniosek dotyczy, nie złoży wyjaśnień w terminie dwóch tygodni, wniosek może zostać rozpoznany bez wyjaśniania. Przed dniem 21 sierpnia 2019 r. (art. 17 pkt 1 z.k.p.c.2019) wyjaśnienia były obligatoryjne, zmiana ta została wprowadzona, aby uniknąć blokowania postępowania przez sędziego, który nie może (długotrwała choroba) albo nie chce złożyć wyjaśnień³²³. Jednak zarówno na rozprawę, jak i na posiedzenie niejawne sąd ma możliwość wezwania osób, które mogą się przyczynić do wyjaśnienia sprawy. Na takie posiedzenie sąd może wezwać wnioskodawcę, sędziego lub osoby trzecie, jeżeli potrzebne są dodatkowe informacje (zob. art. 152 § 3 k.p.c.). Jeżeli postanowienie oddalające wniosek zapada na posiedzeniu jawnym, sąd uzasadnia je tylko na żądanie strony zgłoszone w terminie tygodniowym od dnia ogłoszenia postanowienia (art. 357 § 1

³²⁰ Tak E. Rudkowska-Ząbczyk, w: E. Marszałkowska-Krześ (red.), *Kodeks postępowania cywilnego...*, 2019, komentarz do art. 200, Nb 4.

³²¹ Tak post. SN z dnia 22 marca 2019 r., IV CZ 62/18, Legalis.

³²² Tak M. Walasik, *Doręczanie wydanego na posiedzeniu niejawnym postanowienia o przekazaniu sprawy sądowi właściwemu*, PPC 2014, nr 1, s. 110–116.

³²³ I. Kunicki, w: A. Góra-Błaszczkowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom IA. Komentarz. Art. 1–424¹²*, Warszawa 2020, s. 207.

k.p.c.). W wypadku wydania postanowienia na posiedzeniu niejawnym sąd z urzędu doręcza stronom postanowienie wraz z uzasadnieniem (art. 357 § 2 k.p.c.)³²⁴.

Prawo do wyłączenia sędziego jest konstytucyjną gwarancją prawa do bezstronnego sądu. Ograniczenia w zakresie realizacji tego prawa nie znajdują zatem usprawiedliwienia. Prawo do wyłączenia sędziego ma ustrojowy, a nie procesowy, charakter. Strona może złożyć taki wniosek osobiście³²⁵.

3. Zniesienie postępowania

Jeżeli braków wymienionych w art. 70 k.p.c. nie można uzupełnić bądź też braki te nie zostały uzupełnione w wyznaczonym przez sąd terminie, sąd zniesie postępowanie w zakresie, w jakim jest ono dotknięte brakami, i w miarę potrzeby wyda odpowiednie postanowienie (art. 71 k.p.c.), które może być wydane na posiedzeniu niejawnym.

Zniesienie postępowania to jego całościowe uchylenie (usunięcie), skasowanie. Za niebyłe zostają uznane przeprowadzane czynności procesowe i sądowe – postępowanie w tym zakresie – można stwierdzić, że – staje się nieważne (tylko w szerszym zakresie)³²⁶.

Pierwotny brak w składzie organu uprawnionego do działania za stronę powodową, który ma charakter nieusuwalny czy też nie zostanie uzupełniony w odpowiednim terminie, skutkuje zniesieniem postępowania i odrzuceniem pozwu przez sąd (art. 199 § 1 pkt 3 i § 2 w zw. z art. 71 k.p.c.)³²⁷. Natomiast, jeśli brak właściwego organu, który został uprawnionego do działania za stronę nastąpił w trakcie postępowania, a następnie także nie został uzupełniony w wyznaczonym terminie, to sąd znosi postępowanie w takim zakresie, w jakim jest ono dotknięte brakiem oraz zawiesza postępowanie na podstawie art. 174 § 1 pkt 2 w zw. z art. 71 k.p.c. Jeśli, pomimo

³²⁴ Zob. szerzej R. Reiwer, *Wyłączenie sędziego w procesie cywilnym*, Warszawa 2016, s. 215 i nast.; J. Derlatka, *Kilka uwag na temat nowelizacji przepisów o wyłączeniu sędziego w postępowaniu cywilnym po 8.9.2016 r.*, Iustitia 2017, nr 3, s. 137 i nast.

³²⁵ Zob. wyr. SN z dnia 25 listopada 2015 r., II CSK 752/14, Legalis.

³²⁶ Zob. także W. Broniewicz, *Zniesienie postępowania w procesie cywilnym*, Pał. 1971, nr 4, s. 39–58.

³²⁷ I ACa 295/18, www.orzeczenia.ms.gov.pl.

wystąpienia przesłanek wskazanych powyżej postępowanie takie nie zostanie zawieszona, to – na podstawie art. 379 pkt 2 k.p.c. – jest ono dotknięte nieważnością³²⁸.

Postępowanie może zostać zniesione w różnym zakresie (w części lub w całości), w zależności od rodzaju braków, czego konsekwencją może być jego powtórzenie w przypadku, gdy jest to niezbędne do jego kontynuowania. Odpowiednie postanowienie powinno zostać wydane w konkretnej sprawie, art. 71 k.p.c. nie wskazuje, jakie postanowienie powinno być wydane w odniesieniu do konkretnej przyczyny zniesienia postępowania, odsyłając w tym zakresie do innych przepisów³²⁹. Zatem to postanowienie jak każde inne może zostać wydane na posiedzeniu niejawnym.

W sentencji postanowienia powinno być wskazane, w jakim zakresie postępowanie zostaje zniesione, co powinno znaleźć potwierdzenie w uzasadnieniu. Zakres ten jest bardzo ważny, ponieważ musi z niego wynikać, które czynności w ponownym postępowaniu mogą zostać wzięte pod uwagę, a które muszą zostać powtórzone³³⁰.

4. Orzekanie o kosztach oraz koszty od osób niebędących stroną

Sąd rozstrzyga o kosztach w każdym orzeczeniu kończącym sprawę w instancji, może jednak rozstrzygnąć jedynie o zasadach poniesienia przez strony kosztów procesu, pozostawiając szczegółowe wyliczenie referendarzowi sądowemu. W tej sytuacji, po uprawomocnieniu się orzeczenia kończącego postępowanie w sprawie, referendarz sądowy w sądzie pierwszej instancji wydaje postanowienie, w którym dokonuje szczegółowego wyliczenia kosztów obciążających strony (art. 108 § 1 k.p.c.). To unormowanie ma za zadanie zebranie kosztów procesowych w jednym miejscu – postanowieniu wskazującym, która strona ponosi jakie koszty, które może być wydane na

³²⁸ Wyr. SN z dnia 8 lutego 2017 r., I PK 79/16, Legalis.

³²⁹ R. Flejszar, w: A. Góra-Błaszczkowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom IA. Komentarz. Art. 1–424¹²*, Warszawa 2020, s. 291–294.

³³⁰ Zob. O. Żurawińska, *Zniesienie postępowania cywilnego w postępowaniu procesowym*, Acta Universitatis Wratislaviensis nr 3264, Przegląd Prawa i Administracji 2010, nr 83, s. 205–229.

posiedzeniu niejawnym. Unormowanie to jest następstwem powierzenia referendarzom sądowym kompetencji w zakresie kosztów sądowych i procesowych³³¹.

Nie zawiera rozstrzygnięcia o kosztach orzeczenie, które nie kończy postępowania w danej instancji, takie jak wyrok wstępny lub częściowy.

Postanowienie o kosztach ma charakter akcesoryjny (dodatkowy), w stosunku do orzeczenia rozstrzygającego daną sprawę co do istoty. Również koszty postępowania o wyłączenie sędziego, mającego charakter postępowania incydentalnego, powinny być ujęte w postępowaniu kończącym sprawę w danej instancji³³². Postanowienie o kosztach ma zawsze postać postanowienia, nawet jeśli jest wydane w wyroku. Postanowienie takie może być wydane na posiedzeniu niejawnym, przysługuje na nie zażalenie, jeżeli strona nie składa środka zaskarżenia co do istoty sprawy (art. 394 § 1 pkt 9 k.p.c.). Postanowienia wydawane przez referendarza sądowego są zaskarżane skargą, której wniesienie powoduje wstrzymanie wykonania orzeczenia (art. 398²² § 1 i art. 398²³ § 1 k.p.c.).

W myśl art. 103 w zw. z art. 108 k.p.c. sąd rozstrzyga także o obowiązku zwrotu przez stronę kosztów wywołanych jej niesumiennym lub oczywiście niewłaściwym postępowaniem dopiero w orzeczeniu kończącym sprawę w instancji³³³.

Sąd drugiej instancji, uchylając zaskarżone orzeczenie i przekazując sprawę sądowi pierwszej instancji do rozpoznania, pozostawia temu sądowi rozstrzygnięcie o kosztach instancji odwoławczej (art. 108 § 2 k.p.c.).

O zwrocie kosztów procesu stanowi art. 108¹ k.p.c. Zgodnie z tym przepisem, jeżeli w toku postępowania sąd nie orzekł o obowiązku poniesienia kosztów sądowych lub orzeczeniem nie objął całej kwoty należnej z tego tytułu, postanowienie w tym przedmiocie wydaje sąd, przed którym sprawa toczyła się w pierwszej instancji. Postanowienie to może być wydane na posiedzeniu niejawnym.

³³¹ K. Markiewicz, *Uprawnienie referendarza do szczegółowego wyliczania kosztów sądowych (art. 108 § 1 KPC w zw. z art. 113 KSCU)*, MoP 2012, nr 7, s. 385 i nast. Zob. również D. Kotłowski, O.M. Piaskowska, K. Sadowski, *Wątpliwości interpretacyjne na tle praktycznego stosowania art. 108 § 1 KPC*, MoP 2009, nr 21, s. 1189 i nast.

³³² Post. SN z dnia 21 czerwca 2012 r., III CZ 30/12, Legalis.

³³³ Post. SN z dnia 21 lipca 1981 r., IV PZ 43/81, OSNAPiUS 1982, nr 1, poz. 17.

Ten przepis wiąże się z omówionym wcześniej art. 108 k.p.c., zgodnie z którym sąd w orzeczeniu końcowym zobowiązany jest do orzekania o kosztach procesu. W przypadku, gdy ten obowiązek nie zostanie dopełniony, sąd, przed którym sprawa toczyła się w pierwszej instancji, lub referendarz obowiązani są wydać na posiedzeniu niejawnym postanowienie w przedmiocie kosztów sądowych³³⁴. Orzeczenie o kosztach ma charakter dodatkowy (akcesoryjny) w stosunku do rozstrzygnięcia merytorycznego sprawy³³⁵.

Zgodnie z orzecznictwem SN³³⁶ art. 108¹ k.p.c. odnosi się do nieuiszczonych przez stronę opłat sądowych na rzecz Skarbu Państwa, a nie do zwrotu kosztów procesu między stronami, które mogą wnosić o uzupełnienie wyroku. Ponadto przepis ten ma zastosowanie do brakujących opłat sądowych, albowiem jego celem jest dbałość o należne Skarbowi Państwa koszty sądowe. Nie reguluje on tym samym zwrotu kosztów procesu między stronami, które swych racji mogą dochodzić drogą zażalenia lub wnioskiem o uzupełnienie brakującego orzeczenia³³⁷.

Warto też wspomnieć o art. 110 k.p.c., zgodnie z którym sąd może zasądzić od świadka, biegłego, pełnomocnika lub przedstawiciela ustawowego – po ich wysłuchaniu – zwrot kosztów wywołanych ich rażąco winą. Wysłuchanie, o którym mowa, może mieć miejsce również na posiedzeniu niejawnym, może też być złożone w formie oświadczenia na piśmie. Wydanie postanowienia na posiedzeniu niejawnym może mieć miejsce zarówno przed, jak i po wydaniu orzeczenia końcowego. Postanowienie, o którym stanowi art. 110 k.p.c., może zapaść na posiedzeniu niejawnym, oznacza to, że nie musi

³³⁴ Zob. T. Zembrzuski, *Orzekanie w przedmiocie zwrotu kosztów procesu w razie częściowego nieuwzględnienia żądania*, MoP 2012, nr 7, s. 379 oraz 727 i nast.

³³⁵ T. Bukowski, *Rozstrzygnięcie o kosztach procesu*, Warszawa 1971, s. 181 i n., cyt. za: T. Zembrzuski, *Orzekanie w przedmiocie zwrotu kosztów procesu...*

³³⁶ Zob. post. SN z dnia 29 września 2011 r., IV CZ 56/11, Legalis.

³³⁷ Tak post. SA we Wrocławiu z dnia 8 lutego 2010 r., I ACz 202/10, OSA we Wrocławiu 2010, nr 4, poz. 195 oraz M. Hrehorowicz, M. Nawrocki, *Formułowanie rozstrzygnięcia w przedmiocie żądania zwrotu kosztów procesu. Glosa do uchwały SN z dnia 30 listopada 2011 r., III CZP 69/11*, PPC 2013, nr 1, s. 106–116.

być ono zamieszczone w wyroku. Ponadto sąd wydaje je nawet bez wniosku strony (z urzędu)³³⁸.

5. Pomoc prawna z urzędu

W postępowaniu sądowym obowiązuje zasada odpłatności, jednak istnieją od niej wyjątki. Z uwagi na konieczność zapewnienia dostępu do sądu, niektóre osoby mogą zostać zwolnione z obowiązku ponoszenia kosztów. Co więcej, strona zwolniona przez sąd od kosztów sądowych w całości lub części, może domagać się ustanowienia adwokata lub radcy prawnego (art. 117 § 1 k.p.c.). Jednak również osoby niezwolnione od ponoszenia kosztów sądowych mogą złożyć stosowny wniosek i wykazać, że nie mają dostatecznych środków na poniesienie kosztów wynagrodzenia adwokata lub radcy prawnego. Razem z wnioskiem składa się oświadczenie i stanie majątkowym, na podstawie którego sąd wydaje postanowienie. Ustanowienie adwokata lub radcy prawnego przez sąd jest równoznaczne z udzieleniem pełnomocnictwa procesowego, a adwokat lub radca prawny jest obowiązany zastępować stronę do prawomocnego zakończenia postępowania, chyba że z postanowienia sądu wynika, iż obowiązek zastępowania strony ustaje wcześniej (art. 118 § 1 i 2 k.p.c.). Postanowienie, o którym mowa, może być oczywiście wydane na posiedzeniu niejawnym.

Zgodnie z art. 123 § 1 k.p.c. postanowienia, o których mowa w dziale dotyczącym pomocy prawnej z urzędu, doręcza się tylko stronie, która złożyła wniosek o ustanowienie dla niej adwokata lub radcy prawnego. W myśl § 2 tego artykułu referendarz sądowy może także wydać postanowienie o ustanowieniu albo odmowie ustanowienia adwokata lub radcy prawnego.

Oczywiście możliwość wydania orzeczenia na posiedzeniu niejawnym nie wyklucza wyznaczenia posiedzenia jawnego, np. w sytuacji, w której potrzebne jest przeprowadzenie postępowania dowodowego³³⁹.

³³⁸ Zob. J. Gibiec, w: E. Marszałkowska-Krześ (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Legalis 2019, komentarz do art. 110, Nb 2 i 4; H. Ciepła, w: A. Marciniak (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz. Art. 1–366*, Warszawa 2019, s. 733.

³³⁹ Zob. orz. SA w Poznaniu z dnia 25 stycznia 1937 r., Cz 1103/36, *Wiadomości Prawnicze* 1937, nr 6, poz. 39, które stanowi, że: oczywiście w przedmiocie określonym w art. 123 dopuszczalne jest również orzekanie na posiedzeniu jawnym zwykłym lub na rozprawie.

Postanowienie w przedmiocie odmowy ustanowienia pełnomocnika z urzędu, cofnięcia takiego ustanowienia, jak również skazania na grzywnę i obciążeniu kosztami wydane na posiedzeniu niejawnym wymaga uzasadnienia, ponieważ jest ono zaskarżalne³⁴⁰. Jeżeli postanowienia, o których mowa w niniejszym artykule, zostaną wydane na posiedzeniu niejawnym, to w myśl przepisu art. 357 § 2 k.p.c. należy je z urzędu doręczyć obu stronom. Postanowienie o cofnięciu ustanowienia adwokata (radcy prawnego), wydane na posiedzeniu niejawnym, może nastąpić w innym składzie sędziów niż orzekających co do istoty sprawy³⁴¹.

6. Uchybienie i przywrócenie terminu

Bieg terminu wyznaczonego przez sąd lub przewodniczącego (termin sądowy) rozpoczyna się od ogłoszenia w tym przedmiocie postanowienia lub zarządzenia, a gdy Kodeks przewiduje doręczenie z urzędu – od jego doręczenia (art. 164 k.p.c.). Można zatem wywnioskować, że pierwsza sytuacja dotyczy jawnej rozprawy, a druga posiedzenia niejawnego.

Zgodnie z art. 168 § 1 k.p.c., jeżeli strona nie dokonała czynności procesowej w terminie bez swojej winy, sąd na jej wniosek postanowi o przywróceniu terminu. Przywrócenie terminu jest zasadne, tylko jeśli pociąga za sobą ujemne dla strony skutki procesowe (art. 168 § 2 k.p.c.). Wymogi co do tego wniosku określa art. 169 k.p.c. Pismo z wnioskiem o przywrócenie terminu wnosi się do sądu, w którym czynność miała być dokonana, w ciągu tygodnia od czasu ustania przyczyny uchybienia terminowi. Ponadto w piśmie tym należy uprawdopodobnić okoliczności uzasadniające wniosek, a równocześnie z wnioskiem strona powinna dokonać czynności procesowej. Natomiast po upływie roku od uchybienia terminowi, jego przywrócenie jest dopuszczalne tylko w wypadkach wyjątkowych.

³⁴⁰ Zob. J. Gibiec, w: E. Marszałkowska-Krześ (red.), *Kodeks postępowania cywilnego...*, 2019, komentarz do art. 123, Nb 1–2. Zob. również M. Mamiński, *Ustanowienie pełnomocnika z urzędu po nowelizacji KPC*, MoP 2010, nr 15, s. 871–872.

³⁴¹ Por. orz. SN z dnia 23 marca 1936 r., C.II. 2775/35, Zb. Orz. 1936, nr X, poz. 404. Zob. również T. Zembruski, *Niedopuszczalność środka zaskarżenia a odmowa ustanowienia pełnomocnika z urzędu*, Radca Prawny 2011, nr 2, s. 90–93; T. Zembruski, *Zwolnienie strony od kosztów sądowych oraz pełnomocnictwo procesowe w postępowaniu kasacyjnym*, Pal. 2009, nr 3–4, s. 9–29.

Postanowienie w przedmiocie wniosku o przywrócenie terminu może być wydane na posiedzeniu niejawnym. Nie ma przy tym znaczenia, czy jest to postanowienie uwzględniające, oddalające czy też odrzucające wniosek. Możliwość skierowania sprawy w przedmiocie rozpoznania wniosku o przywrócenie terminu do dokonania czynności prawnej na posiedzenie jawne jest uprawnieniem sądu, a nie jego obowiązkiem³⁴².

Na potrzebę wyznaczenia rozprawy wskazują niekiedy twierdzenia pozwanego zawarte we wniosku o przywrócenie terminu, z których wynika konieczność przeprowadzenia dalszych dowodów, zwłaszcza osobowych³⁴³.

Na takie postanowienie zażalenie nie przysługuje, ponieważ nie kończy ono postępowania w sprawie³⁴⁴.

Natomiast zgodnie z art. 172 k.p.c. zgłoszenie wniosku o przywrócenie terminu nie wstrzymuje postępowania w sprawie ani wykonania orzeczenia. Jednak sąd może – w zależności od okoliczności – wstrzymać postępowanie lub wykonanie orzeczenia. W razie uwzględnienia wniosku sąd może natychmiast przystąpić do rozpoznania sprawy. Z tego artykułu zostało usunięte od dnia 21 sierpnia 2019 r. (zob. z.k.p.c.2019) zdanie, że postanowienie w tej sprawie może być wydane na posiedzeniu niejawnym. Tak jak w przypadku poprzedniego wniosku na wydane postanowienie o wstrzymaniu postępowania i o wstrzymaniu wykonania orzeczenia nie przysługuje zażalenie.

Kiedy wniosek o przywrócenie terminu zostanie uwzględniony, sąd może przystąpić do rozpoznania sprawy – takie uwzględnienie może mieć miejsce na rozprawie lub posiedzeniu niejawnym. Z chwilą wydania postanowienia w przedmiotowej sprawie jest ono skuteczne, jednak nie w każdym przypadku jest ono prawomocne, dzieje się tak, ponieważ istnieje możliwość jego kontroli z urzędu przez sąd drugiej instancji oraz Sąd Najwyższy rozpoznający środek zaskarżenia³⁴⁵.

³⁴² Zob. post. SA w Poznaniu z dnia 8 lipca 2013 r., I ACz 1033/13, Legalis.

³⁴³ Tak post. SA w Katowicach z dnia 17 września 2012 r., V ACz 662/12, LEX nr 1217706.

³⁴⁴ Zob. na ten temat orzecznictwo: uchw. SN z dnia 27 marca 2008 r., III CZP 11/08, Legalis; post. SN z dnia 4 marca 2005 r., II UZ 72/04, OSNP 2005, nr 20, poz. 325; post. SN z dnia 30 stycznia 2002 r., III CZ 140/01, Legalis; post. SN z dnia 11 sierpnia 1999 r., I CKN 367/99, OSNC 2000, nr 3, poz. 48.

³⁴⁵ Zob. J. Jagieła, w: A. Marciniak (red.), *Kodeks postępowania cywilnego, t. I...*, 2019, s. 1018.

Zgodnie z litewskim prawem w postępowaniu cywilnym przywrócenie terminu procesowego może nastąpić w formie postanowienia. Sąd może także oddalić lub odrzucić ten wniosek w tej samej formie, co może być zaskarżone zażaleniem³⁴⁶.

7. Zawieszenie postępowania

Postanowienia w przedmiocie zawieszenia, podjęcia i umorzenia postępowania może być wydane zarówno na posiedzeniu niejawnym, jak i jawnym – zob. art. 180 § 1, art. 181–181¹ k.p.c. Gdy postanowienie zostanie wydane na posiedzeniu niejawnym, sąd z urzędu doręcza je obu stronom. Postanowienie wydane na posiedzeniu niejawnym jest uzasadniane przez sąd tylko wtedy, gdy podlega ono zaskarżeniu, i tylko na żądanie strony zgłoszone w terminie tygodnia od doręczenia postanowienia (art. 357 § 2 i 2¹ k.p.c.)³⁴⁷.

W postanowieniu o zawieszeniu postępowania wskazuje się przepis stanowiący podstawę prawną rozstrzygnięcia (art. 178¹ k.p.c.).

8. Odrzucenie pozwu

Odrzucenie pozwu może nastąpić na posiedzeniu niejawnym w postaci postanowienia, które kończy postępowanie w sprawie. Jest uzasadniane i doręczane na zasadach ogólnych (art. 357 k.p.c.). Nie jest wykluczone wydanie tego postanowienia na posiedzeniu jawnym, a nawet na rozprawie. Na postanowienie odrzucające pozew służy zażalenie (art. 394 § 1 pkt 2 *in principio* k.p.c.)³⁴⁸.

Na postanowienie o odrzuceniu pozwu służy zażalenie, a nie apelacja, chociażby rozstrzygnięcie to zostało zamieszczone w wyroku, a nie wydane oddzielnie³⁴⁹. Zażalenie przysługuje także na postanowienie o przekazaniu sprawy na podstawie art. 464 § 1 k.p.c.

³⁴⁶ Europejska sieć sądowa, *Terminy proceduralne. Litwa*, https://e-justice.europa.eu/279/PL/time_limits_on_procedures?LITHUANIA&clang=pl (dostęp: 19 grudnia 2021 r.).

³⁴⁷ Zob. M.J. Kaczyński, w: A. Góra-Błaszczkowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom IA. Komentarz. Art. 1–424¹²*, Warszawa 2020, s. 596–597.

³⁴⁸ Orz. SN z dnia 15 lutego 1947 r., C III 982/46, OSN 1947, poz. 60.

³⁴⁹ Por. post. SN z dnia 4 lipca 1968 r., II CZ 146/68, niepubl.

właściwemu organowi w związku ze stwierdzeniem niedopuszczalności drogi sądowej³⁵⁰. Na postanowienie odmawiające odrzucenia pozwu przysługuje także zażalenie (art. 394 § 1 pkt 3 k.p.c.)³⁵¹.

Natomiast SN³⁵² stwierdził, że od postanowienia sądu pierwszej instancji o odrzuceniu pozwu w części przysługuje zażalenie, chociażby postanowienie to zostało zamieszczone w wyroku. Zażalenie to podlega stosownej opłacie niezależnie od opłaty od apelacji wniesionej od zawartego w wyroku rozstrzygnięcia o dochodzonym roszczeniu.

Możliwe jest ponowne wniesienie pozwu w tej samej sprawie, między tymi samymi stronami w przypadku ustania przyczyn uzasadniających odrzucenie pozwu (np. zmiana przepisów, uzyskanie zdolności sądowej itd.)³⁵³.

Zgodnie z orzecnictwem³⁵⁴ skoro legitymacja procesowa jest przesłanką merytoryczną, o której istnieniu przesądzają przepisy prawa materialnego, mające zastosowanie w konkretnym stanie faktycznym, nie zaś przepisy procesowe, jej brak nie prowadzi do odrzucenia pozwu, lecz do oddalenia powództwa.

9. Postanowienia dowodowe

Postępowanie dowodowe w rozumieniu Kodeksu postępowania cywilnego to wszelkie czynności stron i sądu związane z przeprowadzeniem dowodów przed sądem pierwszej i drugiej instancji, a czasami również przed sądem wezwanym. Od dnia 7 listopada 2019 r. przewidziano możliwość wydawania wszelkich postanowień, w tym dotyczących postępowania dowodowego, na posiedzeniu niejawnym (art. 148 § 3 k.p.c.). Oczywiście nadal będą one mogły zostać wydane również na rozprawie (art. 148 § 1 k.p.c.).

³⁵⁰ Post. SN z dnia 28 września 2001 r., I PZ 58/01, OSNP 2003, nr 19, poz. 466.

³⁵¹ Zob. więcej na ten temat J. Górowski, w: A. Marciniak (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz. Art. 1–205*, Warszawa 2019, 1428–1429, a także więcej o skutkach odrzucenia pozwu Nb 14–15 na s. 1429.

³⁵² Uchw. SN z dnia 3 lutego 2009 r., I PZP 5/08, OSNP 2009, nr 11–12, poz. 132.

³⁵³ Zob. A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska, w: K. Flaga-Gieruszyńska, A. Zieliński, *Kodeks postępowania cywilnego...*, 2019, s. 452.

³⁵⁴ Tak wyr. SA we Wrocławiu z dnia 21 grudnia 2012 r., I ACa 1157/12, www.orzeczenia.ms.gov.pl.

Zgodnie z art. 236 k.p.c. w postanowieniu o dopuszczeniu dowodu sąd oznaczy środek dowodowy i fakty, które mają nim zostać wykazane, a w miarę potrzeby i możliwości – także termin i miejsce przeprowadzenia dowodu (§ 1). Jeżeli zaś o wydanie postanowienia w przedmiocie dopuszczenia dowodu wносиła strona, w postanowieniu wystarczy powołać się na treść jej wniosku (§ 2). Zlecając przeprowadzenie dowodu sędziemu wyznaczonemu albo sądowi wezwanemu, sąd oznaczy tego sędziego albo ten sąd. Z kolei jeżeli nie oznaczono terminu lub miejsca przeprowadzenia dowodu, oznaczy je sędzia wyznaczony albo sąd wezwany (§ 3).

Pojęcie „postanowienie dowodowe” ma jednak szerszy zakres, niż wskazano powyżej, ponieważ obejmuje ono także postanowienie w przedmiocie pominięcia dowodu (art. 235² k.p.c.) oraz postanowienie o uchyleniu lub zmianie wydanego wcześniej postanowienia dowodowego (art. 240 k.p.c.). Możliwe jest dopuszczenie dowodu przez sąd zarówno na wniosek, jak i z urzędu. Postanowienie dowodowe powinno zostać wydane zarówno w sytuacji, gdy sąd dopuszcza dowód wnioskowany przez stronę, jak i w przypadku, gdy jego przeprowadzenie ma nastąpić z urzędu – tryb dopuszczenia dowodu powinien być wskazany w postanowieniu dowodowym³⁵⁵.

Zgodnie z art. 240 § 1 k.p.c. sąd nie jest związany swym postanowieniem dowodowym i może je stosownie do okoliczności uchylić lub zmienić nawet na posiedzeniu niejawnym. Sędzia wyznaczony i sąd wezwany mogą uzupełnić na wniosek strony postanowienie sądu orzekającego przez przesłuchanie nowych świadków na fakty wskazane w tym postanowieniu (art. 240 § 2 k.p.c.). Zmiana lub uchylenie postanowienia dowodowego następuje na wniosek stron lub z urzędu. Postanowienie dowodowe może zostać zmienione albo uchylone, ponieważ w toku sprawy mogą pojawiać się nowe okoliczności lub zmieniać dotychczasowe (np. pozwany potwierdzi fakty). Zmiana czy też uchylenie postanowienia dowodowego nie podlega uzasadnieniu, na to postanowienie nie przysługuje zażalenie.

Każde postanowienie dotyczące dowodów może być zmienione lub uchylone do chwili jego przeprowadzenia, ponieważ po przeprowadzeniu dowodu możliwe jest wyłącznie odstępianie od jego oceny, a w rezultacie pominięcie dowodu w ustaleniu elementów stanu faktycznego sprawy.

³⁵⁵ Zob. wyr. SN z dnia 15 stycznia 2010 r., I CSK 197/09, LEX nr 564749, a także I. Gil, P. Gil, *Dowodzenie w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2019, s. 1 i nast.

Poniżej zostaną jeszcze przedstawione regulacje szczególnie w postępowaniu dowodowym.

Konieczne jest podanie w postanowieniu podstawy prawnej, która wskazuje na tok rozumowania sądu, co może być przydatne przy powoływaniu kolejnych dowodów w sprawie (np. jeśli dana okoliczność została już udowodniona, strony nie powołują kolejnych dowodów w celu jej udowodnienia). Trzeba również zauważyć, że na podstawie 235² k.p.c. sąd musi zająć stanowisko na temat każdego wniosku dowodowego zgłoszonego w sprawie, jednak postanowienie dowodowe może zostać w każdym czasie uchylone lub zmienione (art. 240 k.p.c.). Zażalenie nie przysługuje na postanowienie sądu o pominięciu dowodu, także w pierwszej instancji, możliwe jest jednak postawienie zarzutu w apelacji, jeśli wcześniej zwrócono na to uchybienie procesowe uwagę (zob. art. 162 k.p.c. o zastrzeżeniach procesowych oraz art. 380 k.p.c. o rozpoznaniu ponownie postanowień sądu pierwszej instancji)³⁵⁶.

Podstawą zarzutu sprzeczności istotnych ustaleń sądu z treścią zebranego w sprawie materiału dowodowego nie jest wadliwe w ocenie skarżącego oddalenie wniosków dowodowych³⁵⁷.

W tym samym terminie do Kodeksu został dodany art. 271¹ k.p.c., zgodnie z którym świadek składa zeznanie na piśmie, jeżeli sąd wyda postanowienie w tym przedmiocie. W takim przypadku świadek składa przyrzeczenie przez podpisanie tekstu przyrzeczenia, a także jest on zobowiązany złożyć tekst zeznania w sądzie w terminie wyznaczonym przez sąd. Przepisy art. 165 § 2, art. 274 § 1 i art. 276 k.p.c. stosuje się odpowiednio.

Wprowadzenie takiego rozwiązania ma na celu przyspieszenie postępowania, jednak można się zastanowić, czy nie narusza on zasady bezpośredniości, ponieważ możliwe będzie złożenie zeznania nie przez osobę, która się pod nim podpisała, co będzie trudne do weryfikowania. Ponadto wydaje się, że strony powinny mieć możliwość zadawania pytań świadkowi na bieżąco, nawet jeśli bowiem lista pytań do świadka zostanie wysłana, to podczas przesłuchania mogą pojawić się nowe wątpliwości. W praktyce może być tak, że ktoś inny niż świadek podpisze przyrzeczenie oraz zeznania

³⁵⁶ Zob. więcej J. Misztal-Konecka, w: A. Marciniak (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom II. Komentarz. Art. 205¹–424¹²*, Warszawa 2019, s. 201–202.

³⁵⁷ Post. SO we Włocławku z dnia 11 lutego 2016 r., I Ca 303/15, www.orzeczenia.ms.gov.pl.

i wysłać je do sądu, wątpliwości budzi wiarygodność tego dowodu. Składanie zeznań przez świadków na piśmie może być polem do nadużyć, ponadto jest sprzeczne z zasadą ustności postępowania i bezpośredniego przeprowadzenia dowodów³⁵⁸.

Na koniec rozważań dotyczących postępowania dowodowego trzeba zauważyć, że w orzecznictwie często podejmowane jest zagadnienie, czy naruszenie art. 236 w zw. z art. 328 § 2 k.p.c. może być ocenione jako mające istotny wpływ na rozstrzygnięcie sprawy, jeśli sąd w sposób niedostatecznie pewny określi materiał dowodowy, stanowiący podstawę merytorycznego rozstrzygnięcia.

Zgodnie z pierwszym stanowiskiem niewydanie formalnych postanowień o dopuszczeniu lub odmowie dopuszczenia określonych środków dowodowych można by uznać za uchybienie niemające istotnego znaczenia dla rozstrzygnięcia sprawy, ale jedynie w sytuacji, w której sąd w sposób dostatecznie pewny określi materiał dowodowy mogący stanowić podstawę merytorycznego orzekania³⁵⁹.

Istnieje też ugruntowany pogląd, zgodnie z którym przeprowadzenie dowodu z naruszeniem art. 236 k.p.c. nie stanowi istotnego uchybienia procesowego, mogącego mieć wpływ na wynik sprawy³⁶⁰.

Zgodnie natomiast z innym stanowiskiem dokonanie przez sąd ustaleń faktycznych w oparciu o dowody, które nie zostały w formalny sposób dopuszczone i przeprowadzone na rozprawie, narusza ogólne zasady postępowania dowodowego w zakresie bezpośredniości, jawności, równości stron i kontradyktoryjności. Zasada bezpośredniości pozwala na przeprowadzenie dowodu z dokumentów, które znajdują się

³⁵⁸ Zob. P. Śliwińska, *Pisemne zeznania świadków w praktyce sądowej*, MoP 2022, nr 9, s. 464 i nast.; P. Dzienis, *Pisemna forma dowodu z zeznań świadka w świetle wykładni art. 271(1) k.p.c. i jej zastosowanie nie tylko w czasie stanu epidemii*, PPC 2020, nr 4, s. 691–705; M. Dziurda, *Dowód z zeznań świadka na piśmie*, Pal. 2019, nr 11–12, s. 103–112.

³⁵⁹ Tak m.in.: wyr. SN z dnia 19 stycznia 2007 r., III CSK 368/06, Legalis; post. SN z dnia 15 listopada 2017 r., II CSK 98/17, Legalis; wyr. SA w Krakowie z dnia 25 października 2016 r., I ACa 799/16, Legalis.

³⁶⁰ Tak np.: wyr. SN z dnia 20 stycznia 2009 r., II CSK 417/08, Legalis; wyr. SA w Poznaniu z dnia 23 stycznia 2013 r., I ACa 1142/12, Legalis; wyr. SA w Poznaniu z dnia 9 lutego 2011 r., I ACa 16/11, Legalis.

w aktach innej sprawy, ale sąd musi przeprowadzić ten dowód w taki sposób, aby strony mogły się odnieść do treści dokumentu i zgłosić stosowne wnioski³⁶¹.

Wydaje się, że na akceptację zasługuje ostatni pogląd. Sąd nie powinien sobie pozwolić na żadne uchybienia ani odstępstwa od norm prawnych, ponieważ, jak już wskazano powyżej, oznacza to brak przestrzegania przepisów prawa, a co za tym idzie – możliwość wydania nieprawidłowego orzeczenia kończącego daną sprawę, które może zostać zaskarżone.

§ 4. Nakaz zapłaty

Nakaz zapłaty jest orzeczeniem merytorycznym, rozstrzygającym sprawę co do jej istoty w postępowaniu procesowym, które może być wydane tylko na posiedzeniu niejawnym.

W przypadku gdy przepis szczególnie tak stanowi, sąd rozstrzyga sprawę, wydając nakaz zapłaty (art. 353¹ k.p.c.). Nakaz zapłaty wydawany jest przez sąd lub referendarza sądowego na posiedzeniu niejawnym na podstawie samego pozwu oraz dołączonych do niego dokumentów. Zostaje on wydany tylko w przypadkach przewidzianych w ustawie, a ponadto uwzględnia w całości powództwo (w przeciwnym razie wydawany jest wyrok)³⁶². Dłużnik po otrzymaniu nakazu zapłaty może wnieść sprzeciw w terminie dwóch tygodni.

Jeśli przewodniczący stwierdzi brak podstaw do wydania nakazu zapłaty, nadaje sprawie bieg i nakaz zapłaty nie może zostać wydany. Pomimo tego żądanie powoda może zostać uwzględnione, jednak wtedy nastąpi to w postaci wyroku³⁶³. Jak wskazuje

³⁶¹ Zob. m.in.: post. SN z dnia 13 lutego 2014 r., II UK 467/13, Legalis oraz wyr. SN z dnia 20 sierpnia 2001 r., I PKN 571/00, OSNCPIUS 2003, nr 14, poz. 330.

³⁶² K. Flaga-Gieruszyńska, w: K. Flaga-Gieruszyńska, A. Zieliński, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2019, s. 686.

³⁶³ A. Góra-Błaszczkowska, w: A. Góra-Błaszczkowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego, t. IA...*, 2020, s. 1029 i nast.

W. Broniewicz³⁶⁴, „nadanie sprawie biegu” to każde jej skierowanie na posiedzenie niejawne w celu podjęcia przez sąd określonych czynności³⁶⁵.

Do nakazów zapłaty stosuje się odpowiednio przepisy o wyrokach, jeżeli Kodeks nie stanowi inaczej (art. 353² k.p.c.).

§ 5. Uchwały Sądu Najwyższego

Uchwały wydawane są przez Sąd Najwyższy podczas rozpatrywania pytań prawnych budzących poważne wątpliwości (np. art. 390 k.p.c.).

Wydawanie uchwał reguluje ustawa z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym³⁶⁶ oraz rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 29 marca 2018 r. – Regulamin Sądu Najwyższego³⁶⁷. Sąd Najwyższy orzeka na posiedzeniach niejawnych, jednak przewodniczący może skierować sprawę na posiedzenie jawne lub na rozprawę (art. 87 rozporządzenia). Uchwałę w składzie powiększonym SN podejmuje na posiedzeniu jawnym, chyba że z ważnych przyczyn przewodniczący zarządzi inaczej. Uchwała ogłaszana jest publicznie. W posiedzeniu może brać udział także organ, który złożył wniosek o podjęcie uchwały (§ 107 ust. 1 rozporządzenia). Uchwała zostaje podjęta po niejawnej naradzie sędziów uczestniczących w składzie orzekającym. Narada obejmuje sprawozdanie sędziego sprawozdawcy, dyskusję, głosowanie, omówienie zasadniczych motywów rozstrzygnięcia oraz sporządzenie uchwały. Przewodniczący zbiera głosy sędziów według ich starszeństwa służbowego, poczynając od najmłodszego służbą, a sam głosuje ostatni. Sprawozdawca, także gdy jest przewodniczącym, głosuje jako pierwszy. Sędzia nie może wstrzymać się od głosowania, a uchwała zostaje podjęta większością głosów. Uchwałę podpisują wszyscy sędziowie. Sędzia, który przy głosowaniu nie zgodził się z większością, może przy podpisywaniu uchwały zgłosić zdanie odrębne, dodając do podpisu odpowiednią

³⁶⁴ W. Broniewicz, *Glosa do post. SN z dnia 12 stycznia 1982 r., IV CZ 197/81*, *Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych* 1983, nr 12, s. 257.

³⁶⁵ M. Trzepiński, *Glosa do uchwały SN z dnia 8 sierpnia 2001 r., III CZP 41/01*, *PS* 2003, nr 9, s. 155.

³⁶⁶ T.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1904.

³⁶⁷ Dz.U. z 2018 r. poz. 660 ze zm. – rozporządzenie obowiązuje do dnia 14 lipca 2022 r.

wzmiankę (§ 111 ust. 1–3 rozporządzenia). Uchwałę ogłasza się bezpośrednio po jej podjęciu. W wyjątkowych przypadkach sąd może odroczyć ogłoszenie uchwały na okres do 14 dni (§ 112 ust. 1 rozporządzenia)³⁶⁸.

Uchwały SN są uzasadniane z urzędu (w ciągu 30 dni), a uzasadnienie jest nieodłączną jej częścią. Odbiorcami takiej uchwały jest sąd, a nie strony postępowania cywilnego³⁶⁹, ponieważ na posiedzeniu rozstrzygane jest zagadnienie prawne, a nie konkretna sprawa stron czy uczestników postępowania³⁷⁰.

Sąd Najwyższy wydaje uchwały w celu ujednolicenia orzecznictwa sądowego, ustabilizowania linii orzeczniczej, co jest istotną wartością, gdyż może być uznawane za jeden z rudymentów zasady zaufania obywatela do państwa³⁷¹.

§ 6. Podsumowanie

W postępowaniu procesowym wydawane są orzeczenia w wielu postaciach. Niejawność może mieć miejsce podczas wydawania każdej postaci orzeczenia, nawet przy wydawaniu wyroku, który zazwyczaj wydawany jest po przeprowadzeniu jawnej rozprawy.

Zazwyczaj wyrok kończy postępowanie procesowe, w którego trakcie często wydawane są orzeczenia proceduralne. Zatem pomimo tego, że wyrok jest orzeczeniem merytorycznym, nie jest on najczęściej wydawanym orzeczeniem w toku postępowania w danej sprawie cywilnej.

W postępowaniu procesowym postanowienia mają co do zasady charakter incydentalny (postanowienia proceduralne), jednak zdarza się, że wydawane są również

³⁶⁸ Z. Kwiatkowski, *Charakter prawny uchwał Sądu Najwyższego*, Iusnovum 2020, nr 2, s. 119 i nast.

³⁶⁹ Patrz T. Ereciński, *Apelacja i kasacja w procesie cywilnym*, Warszawa 1996, s. 81 i nast.

³⁷⁰ Zob. post. SN z dnia 14 marca 2017 r., III SZP 1/17, Biul. SN 2017, nr 3; post. SN z dnia 19 marca 2009 r., III CZP 11/09, Legalis.

³⁷¹ Uchw. SN z dnia 21 marca 2007 r., I KZP 39/06, Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Karna i Izba Wojskowa 2007, nr 4, poz. 30, s. 1. Zob. również A. Dębowska, *Prawotwórczy charakter judykatów Sądu Najwyższego w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*, Przegląd Konstytucyjny 2021, nr 1, s. 68.

postanowienia kończące postępowanie w sprawie. Są one wydawane, aby zamknąć drogę do wydania wyroku, czy też nie pozwalają na jego uprawomocnienie się.

Każde postanowienie może być wydane na posiedzeniu niejawnym na mocy art. 148 § 3 k.p.c., nie ma już wskazania w poszczególnych przepisach ustawy, że postanowienie może być wydane na posiedzeniu niejawnym. Zmiana ta wydaje się pozytywna, biorąc pod uwagę, jak często taki zapis był obecny w przepisach. Niektórzy jednak wskazują, że takie unormowanie może być niekonstytucyjne, ponieważ narusza zasadę jawności (art. 45 § 2 Konstytucji RP). Pomimo że postanowienia, o których mowa, mają charakter incydentalny lub wpadkowy, to trzeba je analizować kompleksowo, z perspektywy przebiegu procesu cywilnego jako całości, w którym jego poszczególne części powinny być zgodne z zasadą jawności wskazaną w Konstytucji RP³⁷².

Nakaz zapłaty jest najczęściej wydawanym orzeczeniem merytorycznym w postępowaniu procesowym, jest on zawsze wydawany na posiedzeniu niejawnym. Możliwość jego wydania w procesie cywilnym pozwala zaoszczędzić czas pracy zarówno sędziego, jak i pracowników sądu.

³⁷² A. Kościółek, *Zasada jawności w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2018, s. 434–435.

Rozdział V. Wydawanie orzeczeń w postępowaniu nieprocesowym

§ 1. Zagadnienia wstępne

W postępowaniu nieprocesowym orzeczenia co do istoty sprawy wydawane są w postaci postanowień. W postępowaniu wieczystoksięgowym oraz rejestrowym orzeczeniem kończącym postępowanie jest wpis oraz wykreślenie wpisu w księdze wieczystej. Ponadto wydawane są również inne postanowienia proceduralne.

§ 2. Postanowienia sądu

W postępowaniu nieprocesowym wydawane są postanowienia 1) orzekające co do istoty sprawy oraz 2) dotyczące kwestii proceduralnych. Pierwsze zaskarżalne są apelacją, drugie zaś zażaleniem.

Zgodnie z art. 516 k.p.c. orzeczenia sądu w postępowaniu nieprocesowym zapadają w formie postanowień, chyba że przepis szczególny stanowi inaczej. Sąd w postępowaniu nieprocesowym, wydając postanowienie co do istoty sprawy, postępuje adekwatnie jak w procesie, stosując te same przepisy art. 316–322 w zw. z art. 13 k.p.c. (dotyczące wyroku). Postanowienia co do istoty sprawy wydawane są zarówno po przeprowadzeniu rozprawy, jak i bez niej. Rozstrzygnięcie następuje po zbadaniu sprawy i jest oceniane pod względem faktycznym i prawnym, według stanu na dzień zamknięcia rozprawy lub wydania rozstrzygnięcia. W takiej sytuacji sąd nie jest związany wnioskami lub żądaniami uczestników postępowania, może on rozstrzygać co do przedmiotu, który nie był objęty żądaniem i zasądzać ponad żądanie. Oznacza to, że zakaz wynikający

z art. 321 § 1 k.p.c. w postępowaniu nieprocesowym nie ma charakteru bezwzględnie³⁷³.

W postępowaniu nieprocesowym możliwe jest wydanie postanowienia wstępnego lub częściowego. Postanowienie wstępne może być wydane na podstawie przepisów dotyczących wyroków – art. 318 § 1 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c., także niektóre przepisy postępowania nieprocesowego przewidują jego wydanie – art. 567 § 2, art. 618 § 1, art. 685 k.p.c.³⁷⁴. Natomiast postanowienie częściowe może być wydane na podstawie przepisów z postępowania procesowego (art. 317 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.), a ponadto na podstawie przepisu szczególnego z postępowania nieprocesowego (art. 677 § 3 k.p.c.). Ponadto możliwe jest wydanie postanowienia uzupełniającego na zasadach obowiązujących w procesie (art. 351 § 1 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.)³⁷⁵. Sąd może także wydać postanowienie łączne, w razie połączenia spraw do wspólnego rozpoznania i rozstrzygnięcia (zob. np. art. 689 k.p.c.)³⁷⁶.

Zgodnie z orzecnictwem w wypadku odroczenia ogłoszenia wyroku (art. 326 § 1 k.p.c.) lub postanowienia rozstrzygającego co do istoty w postępowaniu nieprocesowym (art. 516 i 13 § 2 w zw. z art. 326 § 1 k.p.c.) sąd nie ma obowiązku zawiadomienia przez wezwanie (art. 149 § 2 k.p.c.) o tym terminie strony (uczestnika) nieobecnej(ego) na rozprawie (posiedzeniu) także wtedy, gdy termin ogłoszenia orzeczenia został ponownie odroczony³⁷⁷.

Jeżeli wydane na posiedzeniu niejawnym w trybie nieprocesowym postanowienie rozstrzygające co do istoty sprawy zostało skonstruowane w ten sposób, że wraz z uzasadnieniem stanowi jeden dokument, to podpisanie przez sędziego samego

³⁷³ D. Olczak-Dąbrowska, w: T. Szanciło (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Komentarz. Art. 506–1217. Tom II*, Warszawa 2019, s. 26–27.

³⁷⁴ Post. SN z dnia 21 października 1999 r., I CKN 169/98, OSNC 2000, nr 5, poz. 86, s. 9.

³⁷⁵ I. Kunicki, w: A. Góra-Błaszczkowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom IB. Komentarz. Art. 425–729*, Warszawa 2020, s. 512–514.

³⁷⁶ M. Rejda, w: A. Marciniak (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom III. Komentarz. Art. 425–729*, Warszawa 2020, s. 674.

³⁷⁷ Post. SN z dnia 12 kwietnia 2001 r., II CKN 1408/00, Legalis; uchw. SN z dnia 25 czerwca 1968 r., III CZP 62/68, OSNCPiUS 1969, nr 3, poz. 41.

uzasadnienia, przy braku podpisu sentencji, pociąga za sobą ten skutek, że takie postanowienie w znaczeniu prawnoprocesowym nie istnieje³⁷⁸.

Prawomocne postanowienie merytoryczne, które rozstrzyga co do istoty sprawy, ma powagę rzeczy osądzonej na podstawie art. 366 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. Jest to rezultat zrównania go z wyrokami w postępowaniu procesowym, biorąc pod uwagę jego treść oraz skutki³⁷⁹.

§ 3. Wpis w księdze wieczystej

Wpis do księgi wieczystej wydawany jest w postępowaniu wieczystoksięgowym, które jest niejawnie we wszystkich instancjach (art. 626¹ § 1 k.p.c.). Wydawany jest – podobnie jak nakaz zapłaty – na podstawie wniosku oraz dołączonych do niego dokumentów.

Wpis w księdze wieczystej czasami ma również moc wsteczną, np. pierwszeństwa ograniczonych praw rzeczowych czy też praw osobistych (art. 29 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece³⁸⁰)³⁸¹.

W postępowaniu wieczystoksięgowym (art. 626¹–626¹³ k.p.c.) ostateczne orzeczenie merytoryczne zapada w postaci wpisu w księdze wieczystej (wykreślenie w księdze wieczystej jest również wpisem), które nie wymaga uzasadnienia. Zgodnie z art. 626⁸ § 1 k.p.c. wpis dokonywany jest jedynie na wniosek i w jego granicach, chyba że przepis szczególnie przewiduje dokonanie wpisu z urzędu³⁸².

³⁷⁸ Uchw. SN z dnia 13 marca 2002 r., III CZP 12/02, OSNC 2003, nr 2, poz. 17.

³⁷⁹ K. Lubiński, *Prawomocność materialna orzeczeń w postępowaniu nieprocesowym*, PiP 2003, nr 11, s. 43–55.

³⁸⁰ T.j. Dz.U. z 2019 r. poz. 2204 ze zm.

³⁸¹ Zob. E. Gniewek, w: E. Gniewek (red.), *Prawo rzeczowe. System Prawa Prywatnego. Tom 4*, Warszawa 2021, s. 745–747; wyr. SA w Krakowie z dnia 15 lipca 2020 r., I AGa 196/19, www.orzeczenia.ms.gov.pl.

³⁸² Zob. więcej K. Kremis, *Podstawa wpisu jako samodzielny przedmiot postępowania wieczystoksięgowego*, IUSTITIA 2020, nr 1, s. 10–17 oraz P. Siciński, w: A.J. Szereda (red.), *Notariat. Czynności notarialne*, Warszawa 2021, s. 1099–1109.

Wpis w księdze wieczystej ma formę inną od pozostałych orzeczeń, uczestnicy nie otrzymują typowego orzeczenia, zostaje ono ujawnione w księdze wieczystej³⁸³.

Wszelkie sprawy wieczystoksięgowe rozpatrywane są na posiedzeniu niejawnym, uczestnikami postępowania oprócz wnioskodawcy są zaś tylko te osoby, których prawa zostały wykreślone lub obciążone bądź na rzecz których wpis ma nastąpić (art. 626¹ § 1 i 2 k.p.c.)³⁸⁴.

Założenie księgi wieczystej następuje z chwilą dokonania pierwszego wpisu. Czynności związane z zakładaniem i prowadzeniem ksiąg wieczystych dokonywane są w centralnej bazie danych ksiąg wieczystych (art. 626⁸ § 10–11 k.p.c.).

Jak wskazuje M. Kaliński, elektroniczne księgi wieczyste są dla większości niejasne i niezrozumiałe, trudno w nich sprawdzić niektóre informacje. Wpływa to oczywiście na zakres, w jakim realizowana jest zasada jawności³⁸⁵.

Oddalenie wniosku o wpis lub wykreślenie w księdze wieczystej ma postać postanowienia, które jest wydawane na posiedzeniu niejawnym przez sąd lub referendarza sądowego – jest ono orzeczeniem co do istoty sprawy i kończy postępowanie³⁸⁶.

§ 4. Wpis do Krajowego Rejestru Sądowego

Wpis (albo wykreślenie, które także jest wpisem³⁸⁷) do KRS dokonywany jest na podstawie postanowienia, jeżeli przepis szczególny nie stanowi inaczej. Rozstrzyga on istotę sprawy. Postanowienia o wpisie są skuteczne i wykonalne z chwilą ich wydania,

³⁸³ A.J. Szereda, w: A. Marciniak (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom III. Komentarz do art. 425–729*, Warszawa 2020, s. 1153.

³⁸⁴ Zob. E. Gniewek, *Księgi wieczyste*, w: E. Gniewek (red.), *Prawo rzeczowe. System Prawa Prywatnego. Tom 4*, Warszawa 2021, s. 730.

³⁸⁵ Tak M. Kaliński, *O usprawnieniach w księgach wieczystych*, *Przeгляд Legislacyjny* 2005, nr 5–6, s. 7–20.

³⁸⁶ Zob. S. Kostecki, w: P. Ryłski (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Legalis 2021, komentarz do art. 626⁸, Nb 183.

³⁸⁷ Art. 20 ust. 4 ustawy z dnia 20 sierpnia 1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 112 ze zm.).

z wyjątkiem postanowień dotyczących wykreślenia podmiotu z Krajowego Rejestru Sądowego. Postanowieniem dotyczącym stosowania środków przymusu sąd rejestrowy może nadać rygor natychmiastowej wykonalności, jeżeli wymaga tego interes wierzyciela lub innych osób (art. 694⁵ k.p.c.). Postanowienie w przedmiocie wpisu oraz złożenia dokumentów do akt rejestrowych wydane zgodnie z wnioskiem nie wymaga uzasadnienia. Podobnie jest w sprawie innej niż sprawa o wpis do rejestru, w której wnioskodawca jest jedynym uczestnikiem postępowania. Sąd rejestrowy z urzędu sporządza uzasadnienie postanowienia co do istoty sprawy, które zostało wydane z urzędu (art. 694⁶ § 1–2 k.p.c.).

Wpis do Rejestru polega na wprowadzeniu do systemu teleinformatycznego danych zawartych w postanowieniu sądu rejestrowego niezwłocznie po jego wydaniu (art. 20 ustawy z dnia 20 sierpnia 1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym³⁸⁸).

Postępowanie rejestrowe może również odbywać za pośrednictwem systemu teleinformatycznego przy użyciu kwalifikowanych podpisów elektronicznych (art. 694^{2a}, 694³ § 6, art. 694^{3a} § 1, art. 694^{3b}, 694⁴ § 1^{1–2} k.p.c.)³⁸⁹.

Wpis do KRS unormowany jest także w ustawie z dnia 20 sierpnia 1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym (zob. m.in. art. 19f–20a).

§ 6. Podsumowanie

W postępowaniu nieprocesowym orzeczenie rozstrzygające sprawę zapada w postaci postanowienia lub wpisu.

Rozpoznawanie spraw w postępowaniu nieprocesowym zazwyczaj na posiedzeniach niemających jawnego charakteru (rozprawa odbywa się w przypadkach wskazanych w ustawie) sprawia, że postępowanie to jest znacznie szybsze i sprawniejsze. Jak już zaznaczono, sprawy w postępowaniu procesowym rozstrzygane są średnio w czasie 10,5 miesiąca, a w postępowaniu nieprocesowym przez 5,5 miesiąca w sądach rejonowych; w sądach okręgowych jest to 8,6 miesiąca w postępowaniu procesowym,

³⁸⁸ T.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 112 ze zm.

³⁸⁹ W. Łukowski, *Wykreślenie wpisu w Krajowym Rejestrze Sądowym po uchyleniu postanowienia zarządzającego wpisem*, MoP 2007, nr 13, s. 756 i nast.

natomiast w postępowaniu nieprocesowym jest to 6,3 miesiąca (dane dotyczą 2016 r.)³⁹⁰. Ponadto rozpoznawanie spraw w postępowaniu nieprocesowym często wiąże się z ponoszeniem niższych kosztów oraz wydatków przez strony i uczestników postępowania oraz przez sąd.

W postępowaniu nieprocesowym – co do zasady – wydawane są dwa rodzaje postanowień, tj.: rozstrzygające sprawę co do istoty oraz inne postanowienia (proceduralne). I. Kunicki³⁹¹ zauważa, że w postępowaniu nieprocesowym często rozstrzygane są sprawy o znacznie większej doniosłości społecznej niż w procesie. Jako przykład można tutaj wskazać sprawę o ubezwłasnowolnienie, a zatem o odebranie zdolności do czynności prawnych, albo sprawę o uznanie za zmarłego lub o stwierdzenie zgonu, a zatem o odebranie zdolności prawnej. Doniosłości tych spraw nie można porównać z jakąkolwiek sprawą o świadczenie pieniężne, która najczęściej jest przedmiotem procesu.

Poza postanowieniami sądu w postępowaniu nieprocesowym wydawane są także wpisy (wykreślenie jest również wpisem). Występują one w postępowaniu wieczystoksięgowym i rejestrowym.

³⁹⁰ Zob. Ministerstwo Sprawiedliwości, *Analiza działalności sądów powszechnych w latach 2012–2016*, <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/publikacje/> (dostęp: 5 września 2021 r.), s. 18.

³⁹¹ Zob. I. Kunicki, w: A. Góra-Błaszczkowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom IB. Komentarz. Art. 425–729*, Warszawa 2020, s. 513.

Rozdział VI. Środki zaskarżenia

§ 1. Zagadnienia wstępne

Środki zaskarżenia są dzielone na zwyczajne środki zaskarżenia (w których wyróżniamy środki odwoławcze oraz inne środki zaskarżenia) oraz na nadzwyczajne środki zaskarżenia. Wyróżniamy je ze względu na cechy charakterystyczne, umiejscowienie w odpowiednim akcie prawnym czy też biorąc po uwagę podmioty uprawnione do ich wniesienia³⁹².

Zwyczajne środki zaskarżenia przysługują od orzeczeń jeszcze nieprawomocnych, nadzwyczajne środki zaskarżenia zaś od orzeczeń prawomocnych. Orzeczenie sądu staje się prawomocne, jeżeli nie przysługuje co do niego środek odwoławczy lub inny środek zaskarżenia (art. 363 § 1 k.p.c.). Z prawomocnością wiąże się wzruszalność, która pozbawia skutków prawnych prawomocnych orzeczeń, za pomocą określonych środków procesowych³⁹³.

Środki odwoławcze charakteryzują się dewolutywnością i suspensywnością. Dewolutywność oznacza rozpoznanie środka przez wyższą instancję lub Sąd Najwyższy (wyjątek od zasady dewolutywności stanowi zażalenie poziome). Suspensywność natomiast wstrzymuje uprawomocnienie się zaskarżonego orzeczenia³⁹⁴.

³⁹² D. Mróz-Szarmach, *Interes prawny w zaskarżeniu orzeczenia w cywilnym postępowaniu rozpoznawczym*, Warszawa 2020, *passim*.

³⁹³ Ł. Błaszczak, *Wzruszalność prawomocnych orzeczeń z powodu niekonstytucyjności aktu normatywnego w procesie cywilnym*, PS 2009, nr 2, s. 5–29.

³⁹⁴ M. Laszuk, M. Masłowska, *Zasada dwuinstancyjności a dewolutywność w postępowaniu w sprawach celnych*, PPP 2009, nr 12, s. 56–64; K. Flaga-Gieruszyńska, A. Zieliński, *Sporządzanie środków zaskarżenia w postępowaniu cywilnym...*, s. 8–9.

Inne środki zaskarżenia należące do zwyczajnych środków zaskarżenia mają tylko cechę suspensywności³⁹⁵.

W tym miejscu omówiono najważniejsze ze środków zaskarżenia z perspektywy niejawności³⁹⁶.

§ 2. Apelacja

W postępowaniu procesowym przysługuje apelacja od wyroku sądu pierwszej instancji do sądu drugiej instancji. Jest to środek odwoławczy należący do zwyczajnych środków zaskarżenia od orzeczenia sądu pierwszej instancji rozstrzygającego o istocie sprawy³⁹⁷.

Apelacja jest rozpoznawana albo na rozprawie, albo na posiedzeniu niejawnym. W przypadku wyznaczenia rozprawy rozpoznawana jest ona w składzie trzech sędziów, w przypadku zaś posiedzenia niejawnego rozpatruje ją jeden sędzia – wyjątkiem jest wydanie wyroku (art. 367 § 3 k.p.c.).

Na posiedzeniu niejawnym każde postanowienie sądu odwoławczego wydawane jest w składzie jednoosobowym bez względu na przedmiot rozstrzygnięcia. Skład jednoosobowy będzie miał miejsce w przypadku sądu drugiej instancji na przykład w przedmiocie dopuszczalności apelacji (art. 370 k.p.c.), odrzucenia pozwu lub umorzenia postępowania (art. 386 § 3 k.p.c.). Biorąc pod uwagę treść art. 46 § 1 p.u.s.p., można przyjąć, że orzeczenia w składzie jednoosobowym na posiedzeniu niejawnym mogą być wydawane przez sędziego innego sądu, delegowanego na tej podstawie prawnej do orzekania w sądzie odwoławczym³⁹⁸.

³⁹⁵ K. Flaga-Gieruszyńska, A. Zieliński, *Sporządzanie środków zaskarżenia w postępowaniu cywilnym...*, s. 9

³⁹⁶ Więcej na temat różnic w środkach zaskarżenia między postępowaniem procesowym a nieprocesowym zob. M. Skibińska, w: M. Rzewuski (red.), *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2020, s. 460–463.

³⁹⁷ A. Góra-Błaszczkowska, *Środki zaskarżenia w postępowaniu cywilnym. Komentarz do art. 367–424¹² KPC*, Warszawa 2014, s. 4.

³⁹⁸ Zob. K. Górski, w: T. Szanciło (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 1–505³⁹. Tom I*, Warszawa 2019, s. 1194.

Zgodnie z orzecznictwem art. 367 § 3 k.p.c. wprowadził jako zasadę skład trzech sędziów zawodowych i przewiduje w drodze wyjątku od niej możliwość wydania postanowienia dotyczącego postępowania dowodowego na posiedzeniu niejawnym w składzie jednego sędziego. Tego wyjątkowego składu nie można więc stosować w drodze wykładni rozszerzającej do rozstrzygania innych kwestii przez sąd drugiej instancji. Sąd ten orzeka w składzie trzech sędziów zawodowych po zakończeniu postępowania apelacyjnego w przypadkach przewidzianych zarówno w art. 388 k.p.c., jak i art. 398⁶ § 2 k.p.c. (odrzucenie skargi kasacyjnej)³⁹⁹.

Podobnie jak sąd pierwszej instancji, tak sąd drugiej instancji może rozpoznać sprawę na posiedzeniu niejawnym, jeżeli przeprowadzenie rozprawy nie jest konieczne. Rozpoznanie sprawy na posiedzeniu niejawnym jest niedopuszczalne, jeżeli strona w apelacji lub odpowiedzi na apelację złożyła wniosek o przeprowadzenie rozprawy, chyba że cofnięto pozew lub apelację albo zachodzi nieważność postępowania (art. 374 k.p.c.)⁴⁰⁰.

Od niedawna, tj. od 7.11.2019 r., znacznie rozszerzono katalog przypadków, w których sąd drugiej instancji może rozpoznać sprawę na posiedzeniu niejawnym. Przed wejściem w życie z.k.p.c.2019 możliwe było posiedzenie niejawne tylko w razie cofnięcia pozwu, cofnięcia apelacji albo jeżeli zachodziła nieważność postępowania. Trzeba zauważyć, że ustawodawca dał teraz sądowi swobodę co do trybu rozpoznawania sprawy.

Warto zauważyć, że brak rozprawy apelacyjnej wyłącza realizację nie tylko zasady jawności, lecz także zasady ustności w postępowaniu drugoinstancyjnym⁴⁰¹.

M. Kłós⁴⁰² twierdzi, że niewątpliwie rozprawa powinna być przeprowadzona przy apelacji, która jest oparta na zarzucie nowych faktów i dowodów, w szczególności gdy mowa o dowodach, które nie mogą być przeprowadzone na posiedzeniu niejawnym, czyli

³⁹⁹ Post. SN z dnia 7 lutego 2019 r., II CZ 100/18, Legalis. Podobnie także post. SN z dnia 12 lipca 2004 r., I PZ 18/04, Legalis.

⁴⁰⁰ Zob. również wyr. TK z dnia 2 października 2006 r., SK 34/06, MoP 2006, nr 20, s. 1070.

⁴⁰¹ M. Dziurda, *Czy nadchodzi zmierzch zasady ustności w postępowaniu cywilnym?*, PPC 2022, nr 1, s. 125–148.

⁴⁰² M. Kłós, *Postępowanie apelacyjne w sprawach cywilnych. Komentarz praktyczny*, Warszawa 2020, s. 100–105.

mogą to być tzn. dowody osobowe. Przy weryfikacji, jaki rodzaj posiedzenia wybrać, istotny okazać się może także zakres zaskarżenia. Jeśli zakres jest rozległy, sąd raczej powinien zarządzić rozprawę, jeśli zaś wyrok zaskarżony jest w zakresie roszczeń ubocznych, wystarczy wyznaczyć posiedzenie niejawne. Podczas rozprawy możliwe jest wypowiedzenie się stron co do wniesionej apelacji czy też przeprowadzenie odpowiedniego postępowania dowodowego i roztrząsanie jego wyników⁴⁰³. Sąd będzie musiał dokonać oceny, czy powyższe czynności będą w sprawie konieczne.

W przypadku jeśli strona w apelacji lub w odpowiedzi na apelację złoży wniosek o przeprowadzenie rozprawy, nie będzie możliwe przeprowadzenie posiedzenia niejawnego. Jeśli taki wniosek zostanie złożony w późniejszym etapie, nie wiąże on sądu, jednak sąd powinien rozstrzygnąć, czy wniosek taki jest zasadny i – jeśli tak – to powinna zostać wyznaczona rozprawa⁴⁰⁴. W przypadku późniejszego złożenia wniosku będzie możliwe rozpoznanie sprawy na posiedzeniu niejawnym, gdy zajdzie przesłanka do tego uprawniająca do, np.: cofnięcie pozwu, apelacji lub nieważność postępowania.

Podczas posiedzenia niejawnego sąd odwoławczy może dopuścić dowody i część z nich przeprowadzić (wyjąwszy dowody osobowe i dowód z opinii biegłego, gdzie rozprawa będzie konieczna, jeśli potrzebne będzie uzupełnienie opinii). Jeśli apelacja oparta zostanie na zarzucie nowych faktów i dowodów (art. 368 § 1 pkt 4 i art. 381 k.p.c.) i strona sprostą ciężarowi uprawdopodobnienia, że nie mogła ich powołać w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji, w wypadku, gdy dowodami tymi będą tzw. dowody osobowe, zajdzie konieczność wyznaczenia rozprawy.

Nową instytucję wprowadziła także z.k.p.c.2019, od dnia 7 listopada 2019 r. w przypadku wniesienia apelacji od wyroku wydanego na podstawie art. 191¹ k.p.c. można bowiem pominąć czynności, które ustawa nakazuje podjąć na skutek wniesienia apelacji, w szczególności nie wzywać powoda do usunięcia jej braków ani uiszczenia opłaty. Sąd drugiej instancji może rozpoznać apelację na posiedzeniu niejawnym, nie doręczając apelacji osobie wskazanej jako pozwany ani nie rozpoznając wniosków złożonych wraz z tą apelacją (tak art. 391¹ k.p.c.). Przepis art. 391¹ k.p.c. ma na celu

⁴⁰³ Zob. wyr. SN z dnia 10 października 2008 r., II CSK 216/08, Legalis.

⁴⁰⁴ Jak zauważa M. Kłós podobne stanowisko na gruncie art. 505¹⁰ k.p.c. zajęła również M. Manowska, *Kodeks postępowania cywilnego, Komentarz*, Warszawa 2013, s. 952; też, *Postępowania odrębne w procesie cywilnym*, Warszawa 2012, s. 255.

zminimalizowanie wszelkich niepotrzebnych działań w sytuacji, gdy mamy do czynienia z oczywistą bezzasadnością powództwa. Możliwe będzie pominięcie czynności, które ustawa nakazuje podjąć w sytuacji, gdy zostanie wniesiona apelacja w danej sprawie. W szczególności nie wzywa się powoda do usunięcia braków w apelacji ani uiszczenia opłaty. W tym postępowaniu sąd nie doręcza odpisu apelacji osobie wskazanej jako pozwany oraz nie rozpoznaje wniosków złożonych wraz z tą apelacją.

W uzasadnieniu projektu z.k.p.c.2019⁴⁰⁵ zaznaczono, że uproszczenie postępowania w drugiej instancji – na które składa się w szczególności rozwiązanie dopuszczające wyłączenie jawności posiedzenia sądowego – powinno doprowadzić do tego, że apelacja od wyroku oddalającego powództwo oczywiście bezzasadne będzie rozpoznawana w zasadzie „od ręki” i można się spodziewać, że czas taki zamknie się w kilku dniach. Zgodnie z art. 367 § 3 k.p.c. na posiedzeniu niejawnym, na którym dochodzi do wydania wyroku, sąd drugiej instancji rozpoznaje sprawę w składzie trzech sędziów. Bada się zasadność zarzutów biorąc pod uwagę cały zgromadzony materiał w sprawie (pozew, apelacja, itp.) i na podstawie tego rozstrzyga, czy apelacja jest oczywiście bezzasadna. Jeśli uzna inaczej, uchyla takie orzeczenie i przekazuje sprawę sądowi pierwszej instancji do ponownego rozpoznania, zaś oddala apelację w innych sytuacjach (art. 391¹ § 3 k.p.c.). Sąd drugiej instancji musi doręczyć stronom odpis wyroku wydanego na posiedzeniu niejawnym (art. 327 § 3 w zw. z art. 391¹ § 7 pkt 2 k.p.c.)⁴⁰⁶.

Jak wskazują statystyki wymiaru sprawiedliwości dotyczące ewidencji spraw dotyczących apelacji w postępowaniach cywilnych w sądach okręgowych, w roku 2020 załatwiono ogółem 86 856 spraw, w tym: 50 656 oddalono, 20 481 zmieniono, 3267 uchylono lub uchylono i przekazano do sądu pierwszej instancji, 22 zwrócono,

⁴⁰⁵ Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, druk sejmowy nr 3137, Sejm VIII kadencji, <http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/0/166CCC44490F3965C1258384003CD40A/%24File/3137-uzas.pdf> (dostęp: 9 czerwca 2020 r.), s. 37.

⁴⁰⁶ I. Wiszniewska, w: T. Szanciło (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz. Art. 1–505³⁹*, Warszawa 2018, s. 1304–1305. Zob. również Ł. Błaszczak, *Czy jest możliwe zastosowanie sankcji w postaci odrzucenia lub zwrotu apelacji wniesionej w warunkach nadużycia prawa procesowego?*, Pal. 2022, nr 1–2, s. 247–262 oraz T. Ereciński, B. Wołodkiewicz, *O kształcie apelacji w Kodeksie postępowania cywilnego z 1930 r. z dzisiejszej perspektywy*, PPC 2020, nr 3, s. 368–384.

7213 odrzucono, 2891 umorzono, 2326 zaś załatwiono inaczej. Na następny okres zostało 52 045 spraw, co jest bardzo dużą liczbą, biorąc pod uwagę ogół załatwionych spraw⁴⁰⁷. Zauważyć można, że wiele apelacji jest oddalanych, odrzucanych lub umarzanych, co więcej, bardzo dużo spraw pozostało do załatwienia w następnych okresach.

S. Jaworski⁴⁰⁸ wskazuje, że art. 391¹ § 1 k.p.c. oznacza, iż sąd może nie sprawdzać wartości przedmiotu zaskarżenia, może nie wzywać do usunięcia braków w postaci sprecyzowania zakresu zaskarżenia, wskazania zarzutów i sformułowania wniosków apelacyjnych. Regulacja ta jednak nie zwalnia adwokatów i radców prawnych od zachowania wymogów apelacji określonych w art. 368 k.p.c.

Poza wskazaną powyżej niejawnością postępowania apelacyjnego mogą w jego toku być wydawane inne postanowienia na posiedzeniu niejawnym, na mocy art. 148 § 3 k.p.c.

W Litwie od wyroków sądów okręgowych rozstrzygających co do istoty sprawy przysługuje apelacja (*apeliacinis skundas*). Możliwe jest jej wniesienie w terminie 30 dni od dnia jego wydania przez sąd pierwszej instancji⁴⁰⁹.

W postępowaniu nieprocesowym od postanowień sądu pierwszej instancji orzekających co do istoty sprawy przysługuje apelacja (art. 518 zd. 1 k.p.c.). Nie ma znaczenia, czy sprawa rozpoznawana była na posiedzeniu jawnym czy niejawnym, jednak aby skutecznie wnieść apelację, konieczne jest zgłoszenie wniosku o sporządzenie uzasadnienia postanowienia i o doręczenie postanowienia wraz z uzasadnieniem. Apelację można wnieść w terminie dwutygodniowym od dnia doręczenia stronie skarżącej orzeczenia z uzasadnieniem (art. 369 § 1 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.)⁴¹⁰.

⁴⁰⁷ Informator statystyczny Wymiaru Sprawiedliwości, *Ewidencja spraw dotyczących apelacji w postępowaniach cywilnych w sądach okręgowych w latach 2006–2020*, <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/> (dostęp: 4 kwietnia 2022 r.).

⁴⁰⁸ S. Jaworski, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do zmian*, Warszawa 2019, s. 248. Zob. też M. Manowska, *Apelacja w postępowaniu cywilnym. Komentarz i orzecznictwo*, Warszawa 2017, *passim*.

⁴⁰⁹ Europejska sieć sądowa, *Terminy proceduralne. Litwa*, https://e-justice.europa.eu/279/PL/time_limits_on_procedures?LITHUANIA&clang=pl (dostęp: 19 grudnia 2021 r.).

⁴¹⁰ Zob. więcej R.M. Bełczacki, *Wniesienie apelacji w postępowaniu nieprocesowym*, <https://sip.lex.pl/procedury/wniesienie-apelacji-w-postepowaniu-nieprocesowym-1610616467> (dostęp: 5 września 2021 r.).

Dodatkowe unormowania szczegółowe dotyczące apelacji zawierają sprawy o zobowiązanie osoby stosującej przemoc w rodzinie do opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia lub zakazanie zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia. Z racji tego, że postępowanie takie powinno być szybkie, skrócone zostały terminy (odpowieź na apelację wnosi się w terminie tygodniowym), a braki uzupełnić może sam sąd, tj. jeżeli do apelacji nie dołączono jej odpisów, sąd sporządza i doręcza odpis apelacji (art. 560¹⁰ k.p.c.). Ponadto sąd drugiej instancji orzeka w terminie jednego miesiąca od przedstawienia akt sprawy przez sąd pierwszej instancji wraz z apelacją (art. 560¹² k.p.c.).

Ponadto w postępowaniu wieczystoksięgowym po wniesieniu apelacji niezwłocznie sąd z urzędu wpisuje wzmiankę o apelacji w odpowiednim dziale (art. 626¹¹ § 1 k.p.c.). Wpis taki skutkuje wyłączeniem działania rękojmi wiary publicznej ksiąg wieczystych⁴¹¹. Biorąc pod uwagę przepisy Kodeksu postępowania cywilnego można mieć wątpliwości na jakim posiedzeniu ma być rozpatrywana apelacja w postępowaniu wieczystoksięgowym (rozprawa czy posiedzenie niejawne). Z jednej strony art. 375 k.p.c. nakazuje rozpoznanie apelacji na rozprawie poza wypadkami określonymi w art. 373 i 374 k.p.c. Na podstawie art. 391 k.p.c. w postępowaniu przed sądem drugiej instancji odpowiednio stosuje się przepisy o postępowaniu przed sądem pierwszej instancji, jeśli nie ma przepisów szczególnych. Oznacza to, że apelacja powinna być rozpoznana na posiedzeniu niejawnym. Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 27 lutego 2002 r.⁴¹² wyraził pogląd, że art. 626¹ § 1 k.p.c. stosuje się także w postępowaniu apelacyjnym. Stanowisko to spotkało się z aprobatą w doktrynie⁴¹³. Trzeba jednak pamiętać, że wyznaczenie posiedzenia jawnego przez sąd apelacyjny nadal jest możliwe, gdy stwierdzi on, że jest to niezbędne dla wyjaśnienia sprawy⁴¹⁴.

⁴¹¹ Zob. D. Jakimiec, *Rękojmia wiary publicznej ksiąg wieczystych a wadliwe wykreślenie wpisu wieczystoksięgowego*, MoP 2014, nr 15, s. 808.

⁴¹² III CZP 3/02, OSNC 2002, nr 12 poz. 145. Zob. też post. SO w Krakowie z dnia 6 lipca 2021 r., II Ca 583/21, www.orzeczenia.ms.gov.pl.

⁴¹³ Zob. W. Gługiewicz, *Glosa do uchwały SN z dnia 27 lutego 2002 r., III CZP 3/02*, PS 2003, nr 5, s. 171; E. Warzocha, *Postępowanie odwoławcze w sprawach wieczystoksięgowych*, Rej. 1994, nr 4, s. 66.

⁴¹⁴ Wyr. TK z dnia 3 lipca 2007 r., SK 1/06, OTK-A 2007, nr 7, poz. 73. Zob. również Biuro Trybunału Konstytucyjnego. Zespół Orzecznictwa i Studiów, *Tezy dotyczące regulacji prawa postępowania cywilnego w orzeczeniach Trybunału Konstytucyjnego (zestawienie)*, czerwiec

§ 3. Zażalenie

Zażalenie jest obok apelacji środkiem odwoławczym (a także zwyczajnym środkiem zaskarżenia) spełniającym w zasadzie wymóg dwuinstancyjności postępowania cywilnego (art. 294–298 k.p.c.). Można wskazać, że zażalenie jest środkiem odwoławczym *sensu stricto* od ściśle określonych postanowień sądu i zarządzeń przewodniczącego o charakterze względnie dewolutywnym lub niedewolutywnym i względnie suspensywnym, wnoszonym przez podmioty postępowania cywilnego oraz inne osoby zainteresowane, zmierzającym do zmiany lub uchylenia zaskarżonego orzeczenia⁴¹⁵. Wskazuje się na następujące przesłanki zażalenia: odpowiednia forma zażalenia, dopuszczalność zażalenia z ustawy, istnienie zaskarżonego postanowienia, legitymacja do wniesienia zażalenia oraz zachowanie terminu do wniesienia zażalenia⁴¹⁶.

W postępowaniu procesowym zasadą jest, że zażalenie przysługuje do sądu drugiej instancji na postanowienia sądu pierwszej instancji kończące postępowanie w sprawie, a ponadto na postanowienia sądu pierwszej instancji i zarządzenia przewodniczącego wskazane w art. 394 § 1 k.p.c.

Zażalenie do Sądu Najwyższego przysługuje na postanowienie sądu drugiej instancji odrzucające skargę kasacyjną oraz na postanowienie sądu drugiej lub pierwszej instancji odrzucające skargę o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia. Ponadto zażalenie takie przysługuje także w razie uchylenia przez sąd drugiej instancji wyroku sądu pierwszej instancji i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania (art. 394¹ § 1 i 1¹ k.p.c.).

2009, https://trybunal.gov.pl/fileadmin/content/dokumenty/Tezy_dotyczace_postepowania_cywilnego_w_orzecznictwie_Trybunalu_Konstytucyjnego.pdf (dostęp: 4 kwietnia 2022 r.) oraz P. Biernacki, G. Mikołajczuk, *Wniosek o wpis w księdze wieczystej. Komentarz praktyczny. Opłaty sądowe. Wzór wniosku o wpis*, Warszawa 2019, s. 9.

⁴¹⁵ Zob. więcej na ten temat: A. Góra-Błaszczkowska, *Środki zaskarżenia w postępowaniu cywilnym...*, s. 171; K. Flaga-Gieruszyńska, A. Zieliński, *Zażalenie w postępowaniu cywilnym. Komentarz praktyczny z orzecznictwem. Wzory pism procesowych*, Warszawa 2020, s. 9 i nast.; M. Borodziuk, *Zażalenie do innego składu sądu pierwszej instancji w postępowaniu cywilnym*, *Prok. i Pr.* 2021, nr 2, s. 115–133.

⁴¹⁶ Zob. B. Bładowski, *Zażalenie w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2013, s. 25 i nast.; I. Walczyński, *Postanowienia niepodlegające zaskarżeniu w drodze zażalenia*, LEX/el. 2015.

Od dnia 7 listopada 2019 r na mocy nowelizacji z.k.p.c.2019 możliwe jest składanie także tzw. zażeń poziomych. Przysługują one do innego składu sądu pierwszej instancji, a także drugiej instancji na postanowienie tego sądu o odrzuceniu apelacji.

Sąd, który wydał zaskarżone orzeczenie, może, nie przysyłając akt dalej, sam rozpoznać sprawę na posiedzeniu niejawnym⁴¹⁷. Można to nazwać swoistą samokontrolą orzeczenia czy też autokorektą. Jak zauważa M. Michalska-Marciniak⁴¹⁸, zastosowanie tej samokontroli jest możliwe w dwóch przypadkach. Pierwszy występuje, jeżeli zażalenie zarzuca nieważność postępowania – chodzi o nieważność odnoszącą się do zaskarżonego postanowienia; decydujące znaczenie w tym zakresie ma treść zażalenia; jeżeli postępowanie dotknięte jest nieważnością, ale nie została ona wskazana w zażaleniu, sąd nie ma podstaw do uchylenia własnego postanowienia, lub jeżeli jest oczywiście uzasadnione – czyli jego wadliwość jest widoczna od razu, bez potrzeby głębszej analizy – oceny tego dokonuje sąd samodzielnie na podstawie jego treści. Na podstawie art. 395 § 2 k.p.c. sąd może jedynie uwzględnić zażalenie, co znajduje wyraz w jego uchyleniu. Czasami niezbędne okazuje się rozpoznanie sprawy od nowa. W przypadku zaś niestwierdzenia nieważności postępowania ani oczywistej zasadności zażalenia sąd *a quo* musi przekazać akta sprawy sądowi drugiej instancji.

Jak już wspomniano, w postępowaniu nieprocesowym od postanowień sądu pierwszej instancji orzekających co do istoty sprawy przysługuje apelacja, a na inne postanowienia sądu pierwszej instancji, w wypadkach wskazanych w ustawie, przysługuje zażalenie (art. 518 k.p.c.). Postanowienia proceduralne zawsze mogą być wydane na posiedzeniu niejawnym, zatem podobnie jest z rozpatrzeniem zażalenia, chyba że ustawa przewiduje wyjątki (np. brak możliwości zażalenia postanowienia proceduralnego, zaskarżenie postanowienia proceduralnego podczas wniesienia apelacji).

⁴¹⁷ Zob. K. Flaga-Gieruszyńska, A. Zieliński, *Sporządzanie środków zaskarżenia w postępowaniu cywilnym. Komentarz praktyczny z orzecznictwem. Wzory pism procesowych*, Warszawa 2019, s. 30–98.

⁴¹⁸ Tak M. Michalska-Marciniak, w: A. Marciniak (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom II. Komentarz. Art. 205¹–424¹²*, Warszawa 2019, s. 1052–1053. Tak też T. Ereciński, w: T. Ereciński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom II. Postępowanie rozpoznawcze*, Warszawa 2012, s. 317.

Zażalenie przysługuje na postanowienia wydawane w kwestiach proceduralnych i wtedy zastosowanie będą miały przepisy dotyczące procesu na mocy art. 13 § 2 k.p.c., a ponadto w innych sytuacjach przewidzianych w postępowaniu nieprocesowym (art. 510 § 1, art. 547 § 2, art. 551 § 2, art. 554 § 3, art. 556, 586¹, 598^{11a} § 9, art. 598¹⁵ § 3, art. 598¹⁶ § 3, art. 598¹⁷ § 3, art. 612 § 2, art. 635 § 6, art. 637 § 4, art. 648 § 2 i art. 693⁷ § 1 k.p.c.)⁴¹⁹.

Na Litwie zażalenie (*atskirasis skundas*) na postanowienie sądu okręgowego można wnieść w terminie siedmiu dni od dnia: wydania postanowienia w sprawach, w których postanowienie sądu pierwszej instancji będące przedmiotem zażalenia wydano w postępowaniu ustnym; doręczenia poświadczonego odpisu postanowienia w sprawach, w których postanowienie sądu pierwszej instancji będące przedmiotem zażalenia wydano w toku postępowania pisemnego. Ponadto zażalenie przysługuje od postanowień sądów okręgowych – można je nazwać proceduralnymi – wymienionych *expressis verbis* w kodeksie postępowania cywilnego, np. postanowienia oddalającego lub odrzucającego wnioski o przywrócenie terminu procesowego (art. 78 ust. 6 kodeksu postępowania cywilnego), postanowienia w przedmiocie kosztów postępowania (art. 100 kodeksu postępowania cywilnego) lub postanowienia w sprawie niedopuszczalności prowadzenia dalszego postępowania⁴²⁰.

Natomiast na Łotwie termin do wniesienia zażalenia (*blakus sūdzība*) wynosi dziesięć dni od daty wydania przez sąd postanowienia, chyba że kodeks postępowania cywilnego stanowi inaczej. Jeśli zostało ono złożone po upływie terminu, to zostanie zwrócone wnoszącemu zażalenie jako niedopuszczalne⁴²¹.

W Królestwie Szwecji zaskarżane zażaleniem są postanowienia, które podlegają uzasadnieniu. Jest to wyjątek od zasady, ponieważ postanowienia nie podlegają uzasadnieniu. Nie ma instytucji zażalenia poziomego. Jeśli strona chce złożyć zażalenie,

⁴¹⁹ P. Rylski, *Zażalenie dewolutywne a zażalenie poziome w postępowaniu cywilnym*, PS 2021, nr 3, s. 5–18.

⁴²⁰ Europejska sieć sądowa, *Terminy proceduralne. Litwa*, https://e-justice.europa.eu/279/PL/time_limits_on_procedures?LITHUANIA&clang=pl (dostęp: 19 grudnia 2021 r.).

⁴²¹ Europejska sieć sądowa, *Terminy proceduralne. Łotwa*, https://e-justice.europa.eu/279/PL/time_limits_on_procedures?LATVIA&clang=pl (dostęp: 19 grudnia 2021 r.).

powinna powiadomić o tym sąd, jeśli dostała od niego pouczenie w tej sprawie. Termin na złożenie zażalenia wynosi trzy tygodnie⁴²².

§ 4. Skarga na orzeczenie referendarza sądowego

Skarga na orzeczenie referendarza sądowego jest zwyczajnym środkiem zaskarżenia, która przysługuje od nieprawomocnych rozstrzygnięć wydanych przez referendarza w postępowaniu cywilnym⁴²³. Uprawnienia referendarza sądowego są rozszerzane przez poszczególne nowelizacje⁴²⁴, a sama instytucja referendarza sądowego uregulowana jest w p.u.s.p.

Istotnym *novum* jest wprowadzona z dniem 7 listopada 2019 r. możliwość autokontroli wniesionej skargi przez referendarza sądowego – art. 398²² § 4 k.p.c., co odbywa się na posiedzeniu niejawnym. W przypadku gdy skarga jest oczywiście uzasadniona, referendarz sądowy, który wydał zaskarżone orzeczenie, w terminie tygodnia od dnia wniesienia skargi może postanowieniem stwierdzić zasadność skargi i w miarę potrzeby wydać ponowne orzeczenie. Na ponowne orzeczenie służy skarga na zasadach ogólnych, jednak w przypadku jego zaskarżenia § 4 nie ma zastosowania. Dodanie analogicznego uprawnienia do przysługującego sądowi jest zasadne, tym bardziej że możliwe jest to tylko raz, ponieważ kolejnym razem skarga będzie musiała już zostać rozpoznana przez sąd. Ten zabieg ma na celu zapobiec sytuacji, w której referendarz sądowy nie chciałby, aby sąd rozpatrywał daną sprawę wpadkową; możliwość odrzucenia skargi na referendarza sądowego przysługuje tylko sądowi⁴²⁵.

⁴²² A. Wróbel, *Instytucja zażalenia w świetle nowelizacji z 4.7.2019 r. w ujęciu prawnoporównawczym*, w: K. Flaga-Gieruszyńska, R. Flejszar, M. Malczyk (red.), *Nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego*, s. 239–252.

⁴²³ K. Weitz, w: J. Jodłowski, Z. Resich, J. Lapierre, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2005, s. 487, cyt. za: A. Góra-Błaszczkowska, *Środki zaskarżenia w postępowaniu cywilnym...*, s. 375.

⁴²⁴ Zob. m.in.: z.k.p.c.2019; z.k.c.2015; ustawa z dnia 26 stycznia 2018 r. o zmianie ustawy o Krajowym Rejestrze Sądowym oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2018 r. poz. 398 ze zm.).

⁴²⁵ Zob. S. Kotecka-Kral, w: J. Gołaczyński, D. Szostek (red.), *Komentarz do ustawy z 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw*, Warszawa 2019, s. 305–308; A. Maziarz-Charuza, *Skarga na orzeczenie referendarza sądowego po nowelizacji z dnia 2 marca 2006 r.*, PS 2007, nr 10, s. 125–137.

W postępowaniu nieprocesowym unormowania dotyczące skargi na orzeczenie referendarza sądowego jest zawarte w art. 518¹ k.p.c., zgodnie z nim służy ona w przypadkach, w których na postanowienie sądu służyłaby apelacja.

Skarga na orzeczenie referendarza sądowego wnoszona jest do sądu, w którym referendarz ją wydał, a następnie ten sąd ją rozpoznaje na posiedzeniu niejawnym. Po wniesieniu skargi (która nie podlega odrzuceniu) zaskarżone orzeczenie referendarza sądowego traci moc⁴²⁶.

§ 5. Sprzeciw od wyroku zaocznego

Sprzeciw od wyroku zaocznego jest innym środkiem zaskarżenia⁴²⁷. Może go złożyć pozwany, przeciwko któremu zapadł wyrok zaoczny, w którym powinien przytoczyć zarzuty, które pod rygorem ich utraty należy zgłosić przed wdaniem się w spór co do istoty sprawy, oraz twierdzenia i dowody⁴²⁸.

Po prawidłowym wniesieniu sprzeciwu sąd może go rozpoznać na posiedzeniu niejawnym lub na rozprawie. Ponadto możliwe będzie również przeprowadzenie postępowania przygotowawczego. Sprzeciw od wyroku zaocznego będzie w takim postępowaniu swego rodzaju odpowiedzią na pozew, dlatego nie jest już możliwe jego wniesienie w tej sprawie⁴²⁹.

Postanowienia o odrzuceniu sprzeciwu mogą być wydawane na posiedzeniach niejawnych. Sąd drugiej instancji, rozpoznając zażalenie na postanowienie o odrzuceniu

⁴²⁶ Sz. Śniady, *Rozpoznanie skarg na postanowienie referendarza sądowego przez sąd orzekający jako sąd II instancji (art. 398²³ k.p.c. i art. 767^{3a} k.p.c.)*, Internetowy Przegląd Prawniczy TBSP UJ 2015, nr 4, s. 268–273; uchw. SN z dnia 19 września 2002 r., III CZP 56/02, OSNC 2003, nr 6, poz. 80.

⁴²⁷ K. Flaga-Gieruszyńska, A. Zieliński, *Sporządzanie środków zaskarżenia w postępowaniu cywilnym...*, s. 332.

⁴²⁸ Zob. też post. SN z dnia 27 marca 2000 r., III CKN 99/00, Legalis.

⁴²⁹ M. Michalska-Marciniak, w: A. Marciniak (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom II. Komentarz. Art. 205¹–424¹²*, Warszawa 2019, s. 700.

sprzeciwu od wyroku zaocznego, bierze z urzędu pod rozwagę nieważność postępowania w sprawie⁴³⁰.

§ 6. Środki zaskarżenia od nakazu zapłaty

Nakazy zapłaty wydawane są na posiedzeniu niejawnym. Od nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym przysługują zarzuty, sprzeciw przysługuje od nakazu zapłaty wydanego w postępowaniu upominawczym, w europejskim postępowaniu nakazowym w elektronicznym postępowaniu upominawczym, a także w europejskim postępowaniu nakazowym⁴³¹.

Zasadne w tym miejscu wydaje się poprzestanie na wymienieniu środków zaskarżenia, które są zazwyczaj rozpoznawane na posiedzeniu niejawnym, jednak nie ma tutaj miejsca na dokładne omówienie każdego z nich.

§ 7. Skarga kasacyjna

Skarga kasacyjna w postępowaniu cywilnym jest nadzwyczajnym środkiem zaskarżenia; środkiem kontroli legalności orzeczeń⁴³². Zarówno skarga kasacyjna, jak i każdy inny środek zaskarżenia przysługuje tylko od orzeczeń istniejących, to znaczy, że nie można wnieść środka zaskarżenia, jeśli orzeczenie nie zostało wydane. W takiej

⁴³⁰ Post. SN z dnia 27 września 2000 r., V CKN 1465/00, Biul. SN rok 2001, nr 1, s. 8. Zob. również M. Cichorska, w: P. Ryłski (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2021, komentarz do art. 344, nt 21–23.

⁴³¹ Zob. więcej na temat każdego z nich w K. Flaga-Gieruszyńska, A. Zieliński, *Sporządzanie środków zaskarżenia w postępowaniu cywilnym...*, s. 342 i nast.

⁴³² Zob. A. Góra-Błaszczkowska, *Środki zaskarżenia w postępowaniu cywilnym...*, s. 218; T. Zembrzuski, *Rola Prokuratora Generalnego w cywilnym postępowaniu kasacyjnym*, Prok. i Pr. 2006, nr 2, s. 151–162; K. Flaga-Gieruszyńska, A. Zieliński, *Zażalenie w postępowaniu cywilnym...*, s. 9–27; A. Zieliński, *Sporządzanie środków zaskarżenia w postępowaniu cywilnym. Komentarz praktyczny z orzecznictwem. Wzory pism procesowych*, Warszawa 2019, s. 7–11.

sytuacji wniesiona skarga kasacyjna podlega odrzuceniu, ponieważ jest niedopuszczalna⁴³³.

Zakres przedmiotowy skargi kasacyjnej opisała A. Góra-Błaszczkowska⁴³⁴. Stosownie do treści art. 398¹ § 1 k.p.c. skarga kasacyjna przysługuje w pierwszej kolejności od wydanego przez sąd drugiej instancji prawomocnego wyroku (może to być wyrok końcowy, częściowy lub też wstępny⁴³⁵). Skarga kasacyjna przysługuje w przypadku wydania wyroku częściowego od tej części, która się uprawomocniła. Drugą postacią orzeczenia, jakie może być zaskarżone skargą kasacyjną, jest postanowienie. Może to być postanowienie w przedmiocie odrzucenia pozwu albo umorzenia postępowania kończące postępowanie w sprawie. Są to postanowienia, których uprawomocnienie kończy postępowanie w sprawie⁴³⁶ lub nie jest możliwe wydanie orzeczenia co do istoty sprawy⁴³⁷.

Przez postanowienia w przedmiocie odrzucenia pozwu należy rozumieć postanowienie o odrzuceniu pozwu oraz postanowienie o oddaleniu zażalenia na postanowienie sądu pierwszej instancji odrzucające pozew, postanowienie zmieniające postanowienie sądu pierwszej instancji oddalające zarzut, którego uwzględnienie uzasadniałoby odrzucenie pozwu, a także postanowienie wydane w wyniku

⁴³³ Zob. post. SN z dnia 20 grudnia 2012 r., I CSK 421/12, Legalis; post. SN z dnia 13 grudnia 2007 r., II PK 222/07, Legalis; post. SN z dnia 7 maja 2011 r., I CSK 652/09, Legalis; na ten temat zob. A. Góra-Błaszczkowska, *Nieistnienie orzeczenia – kilka uwag na temat praktycznych konsekwencji uznania orzeczenia za nieistniejące*, w: H. Dolecki, K. Flaga-Gieruszyńska (red.), *Ewolucja polskiego postępowania cywilnego wobec przemian politycznych, społecznych i gospodarczych. Materiały konferencyjne Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr Postępowania Cywilnego Szczecin–Niechorze 28–30 września 2007 r.*, Warszawa 2009, s. 183 i nast.

⁴³⁴ Zob. A. Góra-Błaszczkowska, w: A. Góra-Błaszczkowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego, t. IA...*, 2020, s. 1179–1182.

⁴³⁵ Zob. m.in. wyr. SN z dnia 16 kwietnia 1997 r., II CKN 106/97, OSNC 1997, nr 11, poz. 170 oraz post. SN z dnia 20 października 1997 r., I CZ 155/97, Prok. i Pr. 1998, nr 5, s. 44.

⁴³⁶ Termin „koniec postępowania w sprawie” został wyjaśniony w jednym z post. SN z dnia 26 marca 2013 r., III UZ 1/13, Legalis.

⁴³⁷ Więcej na temat postanowień kończących postępowanie w sprawie zob. W. Miszewski, *Proces cywilny w zarysie, część I*, Warszawa–Łódź 1946, s. 228; R. Obrębski, *Pojęcie postanowień kończących postępowanie w sprawach cywilnych*, PS 1999, nr 11–12, s. 124 i nast.; A. Góra-Błaszczkowska, *Postanowienia sądu pierwszej instancji w procesie cywilnym...*, s. 23 i nast.; też, *Postanowienia i zarządzenia*, w: J. Gudowski (red.), *System Prawa Procesowego Cywilnego, t. 2, Postępowanie procesowe przed sądem pierwszej instancji. cz. 2*, Warszawa 2013, s. 683 i nast.; zob. także post. SN z dnia 23 sierpnia 2002 r., I CKN 421/01, Legalis.

uwzględnienia apelacji – mocą którego uchylono zaskarżony wyrok i odrzucono pozew⁴³⁸. Warto jeszcze dodać za Sądem Najwyższym⁴³⁹, że postanowienie sądu drugiej instancji oddalające zażalenie na postanowienie sądu pierwszej instancji odrzucające pozew nie mieści się w katalogu orzeczeń wymienionych w art. 394¹ § 1 k.p.c. Jest ono niewątpliwie orzeczeniem kończącym postępowanie w sprawie (skoro prawomocne odrzucenie pozwu zamyka prawo do merytorycznego rozstrzygnięcia sprawy), jednakże zostaje ono wydane w wyniku rozpoznania zażalenia na postanowienie sądu pierwszej instancji, a ponadto mieści się w katalogu postanowień wymienionych w art. 398¹ § 1 k.p.c. Postanowienia sądu drugiej instancji nie dotyczy więc też art. 394¹ § 2 k.p.c. Postanowienie to jako oddalające zażalenie na postanowienie sądu pierwszej instancji o odrzuceniu pozwu jest postanowieniem w przedmiocie odrzucenia pozwu, o którym mowa w art. 398¹ § 1 k.p.c., a więc przysługuje od niego skarga kasacyjna, a nie zażalenie. Drugi typ postanowień, tj. postanowienia w przedmiocie umorzenia postępowania kończące postępowanie w sprawie, także zaskarżalne są skargą kasacyjną.

Po wpływie każdej skargi kasacyjnej do Sądu Najwyższego najpierw orzeka on o przyjęciu lub odmowie przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania. Postanowienie to nie wymaga pisemnego uzasadnienia (art. 398⁹ § 2 k.p.c.).

Rozpoznanie wniosku o przyjęcie skargi kasacyjnej następuje na posiedzeniu niejawnym w składzie jednego sędziego Sądu Najwyższego. Warto zauważyć, że wcześniej postanowienie takie nie wymagało uzasadnienia, jednak Trybunał Konstytucyjny⁴⁴⁰ stwierdził, że jest to niezgodne z art. 45 ust. 1 w zw. z art. 31 ust. 3 i art. 2 Konstytucji RP oraz z art. 77 ust. 2 Konstytucji RP. Przez wyeliminowanie tej regulacji aktualnie postanowienie odrzucające skargę kasacyjną jest uzasadniane z urzędu. W przypadku przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania nie sporządza się uzasadnienia, samo przyjęcie oznacza, że sąd zauważył przyczynę wskazaną we wniosku lub inne uchybienie, kwalifikujące daną sprawę do merytorycznego rozpoznania.

⁴³⁸ Zob. post. SN z dnia 21 marca 2006 r., III CSK 48/06, OSNC 2007, nr 1, poz. 12; tak też T. Zembruski, *Dostępność skargi kasacyjnej w procesie cywilnym*, Warszawa 2008, s. 131; zob. też W. Broniewicz, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2005, s. 261–270.

⁴³⁹ Tak post. SN z dnia 15 lipca 2011 r., I PZ 13/11, Legalis. Zob. również post. SN z dnia 27 czerwca 2011 r., I PZ 9/11, Legalis; post. SN z dnia 21 listopada 2011 r., II UZ 38/11, Legalis; post. SN z dnia 29 maja 2006 r., I UK 314/05, OSNP 2007, nr 11–12, poz. 173.

⁴⁴⁰ Zob. wyr. TK z dnia 30 maja 2007 r., SK 68/06, OTK-A 2004, nr 9, poz. 89.

Wprowadzenie przedsądu uzasadniono tym, że do Sądu Najwyższego napływało bardzo dużo bezzasadnych spraw, co znacznie go obciążało, opóźniając przy tym jego pracę. Przez to istotne sprawy nie mogły być rozpoznawane w rozsądnym terminie⁴⁴¹. Na etapie przedsądu nie ocenia się podstaw kasacyjnych, które podlegają rozpoznaniu dopiero po przyjęciu skargi kasacyjnej do rozpoznania⁴⁴². Skarga kasacyjna powinna być tak zredagowana i skonstruowana, aby Sąd Najwyższy nie musiał poszukiwać w uzasadnieniu jej podstaw pozostałych elementów konstrukcyjnych skargi ani tym bardziej się ich domyślać. Uzasadnienie wniosku o przyjęcie skargi do rozpoznania powinno koncentrować się na wykazaniu, że takie okoliczności w sprawie zachodzą⁴⁴³.

Sąd Najwyższy rozpoznaje skargę kasacyjną na posiedzeniu niejawnym, chyba że w sprawie występuje istotne zagadnienie prawne, a skarżący złożył w skardze kasacyjnej wniosek o jej rozpoznanie na rozprawie. Sąd Najwyższy może rozpoznać skargę kasacyjną na rozprawie, także gdy przemawiają za tym inne względy (art. 398¹¹ § 1 k.p.c.)⁴⁴⁴. Strona może złożyć wniosek o rozpoznanie sprawy na rozprawie zarówno w skardze kasacyjnej, jak i w osobnym wniosku⁴⁴⁵. Sąd może nie uwzględnić tego wniosku, ponieważ to on analizuje, czy w danej sprawie występuje zagadnienie prawne budzące poważne wątpliwości⁴⁴⁶. Ponadto jak stwierdzają A. Niedużak oraz A. Sikorski⁴⁴⁷, za wyznaczeniem rozprawy może przemawiać społeczna doniosłość rozstrzyganego zagadnienia prawnego czy precedensowy charakter rozstrzyganych problemów.

⁴⁴¹ A. Piotrowska, w: A. Marciniak (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom II. Komentarz. Art. 205¹–424¹²*, Warszawa 2019, s. 1133; por. także uzasadnienie wyr. TK z dnia 31 marca 2005 r., SK 26/02, OTK-A 2005, nr 3, poz. 29; A. Partyk, *Skarga kasacyjna jest oczywiście uzasadniona, gdy wadliwości zaskarżonego orzeczenia widać „na pierwszy rzut oka”*, LEX/el. 2017.

⁴⁴² Tak post. SN z dnia 14 kwietnia 2015 r., II PK 221/14, Legalis.

⁴⁴³ Post. SN z dnia 7 marca 2019 r., III UK 187/18, Legalis.

⁴⁴⁴ Zob. wyr. SA w Krakowie z dnia 9 stycznia 2018 r., I ACa 903/17, www.orzeczenia.ms.gov.pl.

⁴⁴⁵ Zob. A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska, *Kodeks postępowania cywilnego...*, 2019, s. 864–865.

⁴⁴⁶ J. Paszkowski, w: T. Szanciło (red.), *Kodeks postępowania cywilnego, t. I...*, 2019, s. 1391. Zob. także uzasadnienie post. SN z dnia 14 marca 2000 r., II CKN 483/00, Legalis.

⁴⁴⁷ A. Niedużak, A. Sikorski, w: E. Marszałkowska-Krześ (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Legalis 2019, komentarz do art. 398¹¹, Nb 3.

Skarga kasacyjna rozpoznawana jest co do zasady na posiedzeniu niejawnym, badana jest zgodność z prawem wydanego orzeczenia, biorąc pod uwagę granice zaskarżenia i granice podstaw skargi (art. 398¹³ § 1 k.p.c.)⁴⁴⁸. Wyznaczanie jawnej rozprawy nie jest konieczne w każdym przypadku, co sprzyja to szybkości postępowania, a także zmniejsza jego koszty⁴⁴⁹.

Biorąc pod uwagę statystyki dotyczące wpływu ogółu spraw cywilnych dotyczących skargi kasacyjnej w sądach apelacyjnych i okręgowych w latach 2000–2020, można stwierdzić, że ponad 86% skarg kasacyjnych została odrzucona, oddalona lub nieprzyjęta do rozpoznania. Według danych z 2020 r. do Sądu Najwyższego wpłynęło 1549 skarg kasacyjnych, z czego SN: odmówił przyjęcia do rozpoznania 1135 skarg; odrzucił 73 skargi kasacyjne; oddalił 134 skargi kasacyjne; uwzględnił 24 skargi kasacyjne poprzez zmianę orzeczenia. W 146 przypadkach SN uchylił orzeczenie i przekazał sprawę sądowi pierwszej lub drugiej instancji do ponownego rozpoznania, 3 razy uchylił wydane orzeczenie i odrzucił pozew, a w 34 przypadkach załatwił skargę w inny sposób⁴⁵⁰.

W art. 519¹ k.p.c. wskazany jest katalog spraw, w których dopuszczalna jest skarga kasacyjna w postępowaniu nieprocesowym, jest to przepis szczególny do unormowań z postępowania procesowego, dlatego tylko w pozostałym nieunormowanym zakresie stosowane są tamtejsze regulacje.

W postępowaniu wieczystoksięgowym po wniesieniu skargi kasacyjnej niezwłocznie sąd z urzędu wpisuje wzmiankę o skardze kasacyjnej w odpowiednim dziale (art. 626¹¹ § 1 k.p.c.). Wpis taki skutkuje wyłączeniem działania rękojmi wiary publicznej ksiąg wieczystych⁴⁵¹.

⁴⁴⁸ A. Piotrowska, w: A. Marciniak (red.), *Kodeks postępowania cywilnego, t. II...*, 2019, s. 1141–1142.

⁴⁴⁹ Zob. także J. Gudowski, w: J. Gudowski (red.), *System prawa procesowego cywilnego. Środki zaskarżenia, t. III, część 2*, Warszawa 2013, s. 1056–1057.

⁴⁵⁰ Informator statystyczny Wymiaru Sprawiedliwości, *Wpływ spraw dotyczących skargi kasacyjnej w sądach apelacyjnych i okręgowych w latach 2000–2020*, <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/> (dostęp: 4 kwietnia 2022 r.).

⁴⁵¹ Zob. S. Kostecki, w: P. Ryłski (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Legalis 2021, komentarz do art. 626¹¹, nt 19–26.

§ 8. Skarga o wznowienie postępowania

Skarga o wznowienie postępowania kwalifikowana jest jako „szeroko rozumiany środek zaskarżenia”⁴⁵², czy też jako „nadzwyczajny środek pozwalający na wzruszenie prawomocnych orzeczeń sądowych”⁴⁵³. Ponieważ przysługuje ona od prawomocnych orzeczeń, jest nadzwyczajnym środkiem zaskarżenia⁴⁵⁴; jednak jej charakter jest sporny⁴⁵⁵. Jak wynika z orzecznictwa Sądu Najwyższego⁴⁵⁶: skoro skarga o wznowienie postępowania nie nosi wyłącznie cechy charakterystycznej dla środków zaskarżenia, jaką jest uchylenie albo zmiana orzeczenia sądowego, ani nie jest nadzwyczajnym środkiem zaskarżenia, takim jak skarga kasacyjna, której celem jest wyłącznie uchylenie lub wyjątkowo zmiana prawomocnego orzeczenia, to należy ją kwalifikować jako szczególny środek prawny, w którym tkwią zarówno elementy środka zaskarżenia, jak i powództwa⁴⁵⁷.

Gdy sprawa została zakończona postanowieniem sądu, można żądać wznowienia postępowania w wypadku, gdy TK orzekł o niezgodności aktu normatywnego z Konstytucją RP, ratyfikowaną umową międzynarodową lub z ustawą, na podstawie którego zostało wydane orzeczenie (art. 399 § 2 k.p.c.). Co do zasady skarga o wznowienie przysługuje tylko od prawomocnych orzeczeń co do istoty sprawy. W procesie takimi orzeczeniami są prawomocne wyroki i prawomocne nakazy zapłaty. Wyjątek przewiduje wskazany wyżej art. 399 § 2 k.p.c., co oznacza, że skarga o wznowienie postępowania może być wniesiona w wypadku, gdy zakończono je prawomocnym postanowieniem, tj. takim orzeczeniem, które nie rozstrzyga w procesie

⁴⁵² Zob. wyr. SN z dnia 25 czerwca 2015 r., III CSK 375/14, Legalis, w którym wskazano: Postępowanie wywołane wniesieniem skargi o wznowienie postępowania stanowi dalszy ciąg postępowania zapoczątkowanego wytoczeniem powództwa, uzasadnia charakter skargi o wznowienie postępowania stanowiącej szeroko rozumiany środek zaskarżenia.

⁴⁵³ Tak post. SN z dnia 6 grudnia 2017 r., II UZ 96/17, Legalis, zgodnie z którym: Skarga o wznowienie postępowania jest nadzwyczajnym środkiem pozwalającym na wzruszenie prawomocnych orzeczeń sądowych.

⁴⁵⁴ Zob. m.in.: M. Allerhand, *Kodeks postępowania cywilnego...*, s. 475; W. Broniewicz, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 1999, s. 270.

⁴⁵⁵ A. Góra-Błaszczkowska, *Środki zaskarżenia w postępowaniu cywilnym...*, s. 387–388.

⁴⁵⁶ Zob. uchw. SN(7) z dnia 5 czerwca 2008 r., III CZP 142/07, OSNC 2008, nr 11, poz. 122.

⁴⁵⁷ Zob. więcej A. Tomaszek, *Metodyka pracy adwokata w sprawach cywilnych*, Warszawa 2020, s. 469 i nast.

co do istoty, tylko wtedy, gdy skarżący opiera skargę na twierdzeniu, że zaskarżone orzeczenie zostało wydane na podstawie aktu normatywnego, co do którego Trybunał Konstytucyjny orzekł o jego niezgodności z Konstytucją RP, ratyfikowaną umową międzynarodową lub ustawą⁴⁵⁸. Przewidziany w art. 399 § 2 k.p.c. wyjątek nie odnosi się do postanowienia o odrzuceniu apelacji, ponieważ jest to orzeczenie o charakterze formalnym, od którego nie jest w ogóle dopuszczalne⁴⁵⁹.

Sąd na posiedzeniu niejawnym może badać, czy skarga została wniesiona w terminie, czy jest dopuszczalna i czy opiera się na ustawowej podstawie wznowienia. Tylko jeżeli powyżej wymienione okoliczności zajdą, sąd wyznaczy rozprawę⁴⁶⁰.

Odpowiednie stosowanie do postępowania ze skargi o wznowienie postępowania przepisów o postępowaniu przed sądem pierwszej instancji (art. 406 k.p.c.) oznacza, że postanowienie odrzucające skargę o wznowienie postępowania wydane na posiedzeniu niejawnym wiąże sąd od chwili, w której zostało podpisane wraz z uzasadnieniem (art. 358 k.p.c.) i nie ma podstawy do rozpoznania kolejnej skargi opartej na tej samej podstawie⁴⁶¹.

W postępowaniu nieprocesowym, zgodnie z w art. 524 k.p.c., uczestnik postępowania może żądać wznowienia postępowania zakończonego prawomocnym postanowieniem orzekającym co do istoty sprawy⁴⁶², jednakże wznowienie postępowania nie jest dopuszczalne, jeżeli postanowienie kończące postępowanie może być zmienione lub uchylone. Zainteresowany, który nie był uczestnikiem postępowania zakończonego prawomocnym postanowieniem orzekającym co do istoty sprawy, może żądać wznowienia postępowania, jeżeli postanowienie to narusza jego prawa. W takim wypadku stosuje się przepisy o wznowieniu postępowania z powodu pozbawienia możliwości działania⁴⁶³.

⁴⁵⁸ Post. SN z dnia 6 marca 2019 r., I CZ 16/19, Legalis.

⁴⁵⁹ Post. SN z dnia 25 lutego 2004 r., III AO 24/03, Legalis; post. SN z dnia 10 października 2014 r., III CZ 37/14, Legalis.

⁴⁶⁰ A. Góra-Błaszczkowska, *Środki zaskarżenia w postępowaniu cywilnym...*, s. 450.

⁴⁶¹ Post. SN z dnia 4 lipca 2002 r., III AO 2/02, OSNCPiUS 2002, nr 20, poz. 6.

⁴⁶² Tak też post. SN z dnia 4 stycznia 2012 r., III CSK 180/11, Legalis.

⁴⁶³ M. Kozłowski, *Glosa do uchwały SN z dnia 20 kwietnia 2010 r., III CZP 112/09*, LEX/el. 2010.

§ 9. Skarga nadzwyczajna

Skarga nadzwyczajna jest nadzwyczajnym środkiem zaskarżenia o złożonym charakterze⁴⁶⁴. Rozpoznawana jest przez Sąd Najwyższy, a jej celem jest zapewnienie zgodności orzecznictwa z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej (art. 1 pkt 1 lit. b u.S.N.)⁴⁶⁵.

W zakresie nieuregulowanym przepisami ustawy o Sądzie Najwyższym do skargi nadzwyczajnej, w tym postępowania w sprawie tej skargi, stosuje przepisy dotyczące skargi kasacyjnej, z wyłączeniem art. 398⁴ § 2 oraz art. 398⁹ k.p.c. (art. 95 pkt 1 u.S.N.). Dlatego też skarga nadzwyczajna rozpoznawana jest na posiedzeniu niejawnym (art. 398¹¹ k.p.c. w zw. z art. 95 pkt 1 u.S.N.), chyba że występuje w sprawie istotne zagadnienie prawne, a podmiot wnoszący skargę nadzwyczajną złożył wniosek o jej rozpoznanie na rozprawie, a także jeśli przemawiają za tym inne względy, wówczas może być ona rozpoznana na rozprawie⁴⁶⁶.

Jeżeli skarga nadzwyczajna zostaje uwzględniona przez Sąd Najwyższy to uchyla on (w całości lub częściowo) zaskarżone orzeczenie, a następnie orzeka co do istoty sprawy samodzielnie lub przekazuje ją właściwemu sądowi do ponownego rozpoznania, może przy tym, uchylić orzeczenie wydane przez sąd pierwszej instancji lub umorzyć postępowanie. Oddalenie skargi nadzwyczajnej przez SN ma miejsce, gdy brak jest podstaw uchylenia orzeczenia, które zostało zaskarżone. Sąd Najwyższy może zawiesić postępowanie z urzędu, jeżeli rozstrzygnięcie sprawy zależy od wyniku postępowania toczącego się przed TK (art. 91 u.S.N.). Sąd Najwyższy może też zażądać sporządzenia

⁴⁶⁴ T. Ereciński, K. Weitz, *Skarga nadzwyczajna w sprawach cywilnych*, PS 2019, nr 2, s. 7–19. Zob. także A. Kotowski, *Skarga nadzwyczajna na tle modeli kontroli odwoławczej*, Prok. i Pr. 2018, nr 9, s. 51–85; T. Zembruski, *Skarga nadzwyczajna w polskim postępowaniu cywilnym*, PiP 2019, nr 6, s. 123–138.

⁴⁶⁵ A. Góra-Błaszczkowska, *Skarga nadzwyczajna i wniosek o unieważnienie prawomocnego orzeczenia według ustawy o Sądzie Najwyższym z 8.12.2017 r.*, w: A. Barańska, S. Cieślak (red.), *Ars in vita. Ars in iure. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Januszowi Jankowskiemu*, Warszawa 2018, s. 57 i nast.

⁴⁶⁶ J. Stasiak, *Skarga nadzwyczajna w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2020, s. 55 i nast.; M. Balcerzak, *Skarga nadzwyczajna do Sądu Najwyższego w kontekście skargi do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, Pal. 2018, nr 1–2, s. 11–22.

uzasadnienia, jeżeli nie zawiera go zaskarżone orzeczenie (art. 92 u.S.N.). Każde ze wskazanych powyżej rozstrzygnięć może zapaść w postaci postanowienia na posiedzeniu niejawnym.

Skarga nadzwyczajna może dotyczyć również ostatecznych postanowień wydawanych w postępowaniu nieprocesowym. Stosuje się wtedy wszelkie zasady wskazane w ustawie o Sądzie Najwyższym, poza unormowaniami szczególnymi⁴⁶⁷.

W postępowaniu wieczystoksięgowym po wniesieniu skargi nadzwyczajnej niezwłocznie sąd z urzędu wpisuje wzmiankę o skardze nadzwyczajnej w odpowiednim dziale (art. 626¹¹ § 1 k.p.c.). Wpis taki skutkuje wyłączeniem działania rękojmi wiary publicznej ksiąg wieczystych⁴⁶⁸.

§ 10. Skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia

Skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia jest samodzielnym autonomicznym instrumentem badania legalności działalności jurysdykcyjnej sądów powszechnych⁴⁶⁹. Skarga ta nie zmierza do zmiany ani uchylecia kwestionowanego orzeczenia, jej zasadniczym celem jest wykazanie, że prawomocne orzeczenie zostało wydane z naruszeniem prawa. Kwestionowane orzeczenie pozostaje nadal w mocy, jednak strona może ubiegać się w odrębnym procesie o naprawienie szkody, powstałej przez wydanie wyroku niezgodnego z prawem⁴⁷⁰.

Zgodnie z art. 424¹⁰ k.p.c. skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia podlega rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym, chyba że ważne względy przemawiają za wyznaczeniem rozprawy. Natomiast Sąd Najwyższy rozpoznaje skargę w granicach zaskarżenia oraz w granicach podstaw. Nie ma powodów,

⁴⁶⁷ P. Grzegorzczak, *Problem kontroli odmowy dopuszczenia do wzięcia udziału w sprawie przez sąd drugiej instancji w postępowaniu nieprocesowym*, PS 2020, nr 9, s. 7–25.

⁴⁶⁸ Zob. S. Kostecki, w: P. Rylski (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Legalis 2021, komentarz do art. 626¹¹, nt 27–40.

⁴⁶⁹ A. Góra-Błaszczkowska, *Środki zaskarżenia w postępowaniu cywilnym...*, s. 499.

⁴⁷⁰ Zob. M. Michalska-Marciniak, w: A. Marciniak (red.), *Kodeks postępowania cywilnego, t. II...*, 2019, s. 1299. Zob. post. SN z dnia 16 czerwca 2015 r., IV CNP 72/14, Legalis; por. wyr. SN z dnia 31 marca 2006 r., IV CNP 25/05, OSNC 2007, nr 1, poz. 17 i wyr. SN z dnia 4 stycznia 2007 r., V CNP 132/06, OSNC 2007, nr 11, poz. 174

aby sąd kontrolował dane orzeczenie w szerszym zakresie niż wskazane w skardze, biorąc pod uwagę zgodność z przepisami prawa. Skarga ta jest rozpoznawana w składzie trzech sędziów (art. 398¹⁰ w zw. z art. 424¹² k.p.c.)⁴⁷¹.

Sąd Najwyższy w trybie skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia nie rozpoznaje ponownie sprawy, lecz ocenia, czy objęte skargą orzeczenie jest niezgodne z przepisami, których naruszenie stanowi podstawę skargi (art. 424¹⁰ k.p.c.). Ważne jest więc to, że granicę postępowania dowodowego i ustaleń stanu faktycznego stanowi dwuinstancyjne postępowanie przed sądem powszechnym⁴⁷².

W postępowaniu nieprocesowym istnieje unormowanie szczególne dotyczące skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia, poza którym stosowane są przepisy z postępowania procesowego, dotyczą one w szczególności przesłanek jej wniesienia (art. 519² k.p.c.).

Podobnie jak skarga kasacyjna, skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia rozpoznawana jest na posiedzeniu niejawnym. W wypadkach nieuregulowanych do postępowania wywołanego wniesieniem skargi stosuje się odpowiednio przepisy o skardze kasacyjnej (art. 424¹² k.p.c.).

§ 11. Podsumowanie

Zgodnie z art. 13 EKPC każdy, czyje prawa i wolności zawarte w konwencji zostały naruszone, ma prawo do skutecznego środka odwoławczego do właściwego organu państwowego także wówczas, gdy naruszenia dokonały osoby wykonujące swoje funkcje urzędowe. Natomiast zgodnie z art. 176 § 1 Konstytucji RP postępowanie sądowe jest co najmniej dwuinstancyjne. Zarówno unormowania krajowe, jak i europejskie gwarantują rozpoznanie sprawy przez inny sąd lub organ niezależnie od podmiotu naruszającego.

⁴⁷¹ Zob. również wyr. SN z dnia 24 lutego 2009 r., I BU 9/08, OSNCPiUS 2010, nr 19–20, poz. 241, s. 845; wyr. SN z dnia 4 stycznia 2008 r., III CNP 60/07, Legalis.

⁴⁷² Post. SN z dnia 5 kwietnia 2013 r., I BU 1/13, Legalis.

Większość przedstawionych powyżej środków zaskarżenia służy kontroli instancyjnej orzeczeń wydanych w postępowaniu rozpoznawczym. Istnieje kilka niedewolutywnych środków zaskarżenia, również służących weryfikacji orzeczeń, wydanych w postępowaniu cywilnym. Ponadto niektóre przysługują od prawomocnych orzeczeń, większość jednak przysługuje od orzeczeń nieprawomocnych.

Strony, uczestnicy postępowania oraz inne legitymowane podmioty mogą wnosić środki zaskarżenia i składać odpowiednie pisma procesowe. Przy składaniu każdego z nich spełnione muszą zostać odpowiednie przesłanki, ważne są wszystkie elementy wskazane w ustawie, ponieważ niespełnienie któregoś z nich skutkuje wezwaniem do uzupełnienia braków, co przedłuża postępowanie. Trzeba podkreślić, że każdy środek zaskarżenia ma własny zakres stosowania i dla każdego z nich przewidziane są ustawowo odpowiednie przesłanki.

Środek zaskarżenia podlega wstępnej kontroli, podczas której decyduje się zazwyczaj o sposobie rozstrzygnięcia danej sprawy (może to być rozprawa, posiedzenie niejawne itp.). Nie ma przy tym znaczenia, na jakim posiedzeniu sądowym sprawa toczyła się w pierwszej instancji, nawet jeśli w pierwszej instancji sąd rozstrzygał na rozprawie, to sąd drugiej instancji może rozstrzygać na posiedzeniu niejawnym.

Podsumowanie i wnioski

§ 1. Podsumowanie

Jawność i zasada jawności obecne są w aktach prawnych polskich, międzynarodowych, a także w konstytucjach różnych państw. Również historia pokazuje, jak jawność kształtowała się w aktach prawnych, wzorując się na wcześniejszych zwyczajach i praktyce. Jednak zachowanie bezwzględnej jawności było coraz trudniejsze, pojawiła się więc potrzeba nowych unormowań, nazwanych najpierw pisemnymi, a następnie niejawnymi.

Zasada jawności postępowania jest jedną z naczelných zasad konstytucyjnych, na której opiera się polskie ustawodawstwo. W postępowaniu procesowym najczęściej występuje rozprawa. Oczywiście, są poszczególne rodzaje spraw, w których zasadą jest posiedzenie niejawne, jednak jest to traktowane jako wyjątek od ogólnej zasady obowiązującej w procesie cywilnym. Możliwe jest wydawanie postanowień proceduralnych na posiedzeniu niejawnym. Biorąc pod uwagę liczbę wyłączeń i ograniczeń, przyznać trzeba, że niejawność procesu cywilnego występuje w coraz większym zakresie.

W postępowaniu nieprocesowym sprawy są rozpoznawane na posiedzeniach, niebędących rozprawą.

Jawność nie występuje w żadnym z systemów prawnych w czystej postaci, bardzo często ograniczany jest jej aspekt zewnętrzny, a także – choć może w mniejszym stopniu – jej aspekt wewnętrzny. Jawność zewnętrzna nie może być bezwarunkowa, ponieważ w trakcie procesu często rozstrzygane są sprawy dotyczące prywatnych kwestii (majątkowych lub niemajątkowych) stron lub uczestników postępowania. Ujawnienie pewnych informacji mogłoby powodować szkodę nie tylko w interesie prywatnym, lecz

czasami także w publicznym. Dobra, wartości, a czasami nawet bezpieczeństwo nie mogą być zagrożone, więc niezbędne wydaje się w takich przypadkach wyłączenie jawności zewnętrznej (np. interes małoletniego, ochrona tajemnicy przedsiębiorstwa, zawodowa, ujawnienie informacji technologicznych lub gospodarczych). Całkowicie inaczej jest w przypadku jawności wewnętrznej, ponieważ aby sprawa została prawidłowo rozpoznana, zazwyczaj konieczne jest poznanie stanu faktycznego i prawnego. Aby ograniczyć jawność wewnętrzną, muszą być spełnione ważne przesłanki, np. możliwość ujawnienia informacji, podlegających tajemnicy na mocy innych przepisów. Ograniczenia nie mogą pozbawić możliwości obrony swoich praw, ponieważ skutkuje to nieważnością postępowania.

W każdej sprawie rozpoznawanej w postępowaniu cywilnym, zarówno w procesie, jak i postępowaniu nieprocesowym, wydawanych jest zazwyczaj wiele postanowień (czasami może być to tylko jedno postanowienie). Rzadkie są sytuacje, w których podczas rozpoznawania sprawy sąd wyda tylko wyrok lub nakaz zapłaty, nawet jeśli sprawa kończy się we wspomnianej wcześniej formie, i tak wydawane są w jej toku jakieś postanowienia (jedno lub więcej).

Biorąc pod uwagę ten fakt, a także art. 148 § 3 k.p.c., który wskazuje, że sąd może wydać postanowienie na posiedzeniu niejawnym, można zaryzykować stwierdzenie, iż postępowanie rozpoznawcze staje się coraz częściej niejawne. Pomimo tego, że postanowieniami zazwyczaj rozstrzygane są kwestie proceduralne (organizacyjne), mają one wpływ na rozstrzygnięcie sprawy. Ponadto, jak już wspomniano, postanowienia kończące postępowanie w sprawie, uniemożliwiają merytoryczne rozpoznanie istoty sprawy, np.: postanowienie o odrzuceniu pozwu lub o umorzeniu postępowania.

Istnieją różne kategorie spraw, w których jawność jest wyłączana lub ograniczana z urzędu (sprawy dotyczące szczegółów życia rodzinnego, sprawy ujawniające tajemnice przedsiębiorstwa itp.) albo na wniosek. W niektórych sprawach wyłączana jest jawność tylko konkretnej czynności (np. przeprowadzenie dowodu, przesłuchanie świadka czy też strony). Sąd ma zawsze możliwość skierowania sprawy do rozpoznania w określony sposób (na posiedzeniu niejawnym lub na rozprawie), również strony czy też uczestnicy postępowania mogą składać odpowiednie wnioski w tej kwestii. Każdą sprawę, każdy dowód sąd traktuje indywidualnie i rozważa, czy w danym przypadku dać prymat jawności czy też niejawności postępowania.

Warto zauważyć, że postępowanie dowodowe może być przeprowadzone na posiedzeniu niejawnym (bez udziału stron), mogą to być na przykład: dowód z zeznań świadka, dowód z dokumentów czy też dowód z pisemnej opinii biegłego. Najczęściej przeprowadzenia rozprawy wymaga tylko dowód z przesłuchania stron, jednak ma on raczej uzupełniać pozostałe dowody, a co najważniejsze – dowód ten ma charakter subsydiarny. Oczywiście dowody przeprowadzane na posiedzeniu niejawnym oszczędzają czas i koszty, jednak przeprowadzenie rozprawy to coś więcej niż tylko przeanalizowanie dowodów i wydanie orzeczenia rozstrzygającego. Podczas rozprawy, na której obecne są strony i inni uczestnicy, prezentowane są zazwyczaj stanowiska stron (często odnoszą się one do poszczególnych dowodów, składają swoje wyjaśnienia, zadają pytania), przeprowadzane są dowody i analizowane są wyniki postępowania dowodowego.

Interes publiczny jest bardziej widoczny w postępowaniu nieprocesowym niż w procesie. Postępowanie procesowe to zazwyczaj spór między dwoma podmiotami, załatwienie ich prywatnych spraw, w postępowaniu nieprocesowym zaś częściej zapadają orzeczenia kształtujące lub tworzące stosunki prawne, które mają potem wpływ na podobne sprawy występujące w społeczeństwie (np. sprawy spadkowe).

Rozpoznanie sprawy na posiedzeniu niejawnym jest jedną z możliwości, które zawsze ma sąd. W każdym przypadku powinien zastanowić się, czy dana sprawa jest do tego odpowiednia, biorąc pod uwagę przede wszystkim szybkość i koszty. Nie w każdej sprawie można zastosować ten tryb, jest on możliwy tylko w sytuacji, gdy nie naruszy on praw stron lub uczestników procesu do wyjaśnienia wszystkich okoliczności sprawy, a na końcu uzyskania sprawiedliwego orzeczenia. Niektóre sprawy ewidentnie powinny być rozpoznane na posiedzeniu niejawnym, np. gdy miała miejsce nieważność postępowania albo występuje oczywista bezzasadność powództwa (art. 191¹ i 391¹ k.p.c.). W takich sytuacjach usprawiedliwiona jest rezygnacja z jawności na rzecz szybkiego i jak najtańszego rozpoznania sprawy lub usunięcia danego uchybienia (poprzez uchylene wadliwego orzeczenia).

Zwrócić trzeba też uwagę na czas trwania spraw sądowych. Jak wskazano już wcześniej, sprawy w postępowaniu procesowym rozstrzygane są w czasie 10,5 miesiąca, a w postępowaniu nieprocesowym przez 5,5 miesiąca w sądach rejonowych, w sądach okręgowych zaś jest to 8,6 miesiąca w postępowaniu procesowym, natomiast

w postępowaniu nieprocesowym jest to 6,3 miesiąca (dane dotyczą 2016 r.). Inaczej sytuacja przedstawiała się w roku 2020 z powodu stanu epidemii, który został wówczas wprowadzony. Wtedy w sądach rejonowych postępowanie procesowe trwało średnio 14,9 miesiąca, a postępowanie nieprocesowe 10,5 miesiąca, natomiast w sądach okręgowych średni czas trwania w postępowaniach procesowych wynosił 10,6 miesiąca, w postępowaniu nieprocesowym zaś 7,7 miesiąca (z wyłączeniem rejestrowych)⁴⁷³. Jak doskonale widać po przedstawionych danych statystycznych, postępowanie nieprocesowe jest prowadzone szybciej od nieprocesowego.

Konieczne są inicjatywy usprawniające sądownictwo, ponieważ nikt nie chce miesiącami, a czasami nawet latami czekać na rozpoznanie swojej sprawy. W 2020 r. w sądach okręgowych ponad 12 miesięcy było rozpoznawanych 184 316 spraw w postępowaniu procesowym, a w nieprocesowym 42 476 spraw, a w sądach rejonowych ponad 12 miesięcy było rozpoznawanych 22 621 spraw w postępowaniu procesowym, a w nieprocesowym 1307 spraw. Ograniczenie przewlekłości postępowania może nastąpić zarówno poprzez zmiany legislacyjne, jak i przez zwiększenie liczby pracowników w sądach (zarówno sędziów, jak i innych osób pracujących w sądzie).

Stan epidemii, który trwał w Polsce od marca 2020 r., całkowicie zmienił nie tylko życie obywateli, lecz także działalność instytucji (w tym sądownictwa). Razem z wejściem w życie ustawy o Covid-19⁴⁷⁴ (tj. z dniem 31 marca 2020 r.) wszystkie cywilne postępowania sądowe zostały zawieszane, nie było możliwe prowadzenie rozpraw sądowych i innych posiedzeń jawnych. Przepisy ustawy o Covid-19 są unormowaniem szczególnym do Kodeksu postępowania cywilnego i są stosowane w pierwszej kolejności (*lex specialis derogat legi generali*). Od wskazanej powyżej daty sądy zaprzestały wykonywania czynności (poza czynnościami w tzw. sprawach pilnych)

⁴⁷³ Informator statystyczny Wymiaru Sprawiedliwości, *Średni czas trwania postępowań sądowych wybranych kategorii spraw I instancji – za rok 2020 (łącznie z czasem trwania mediacji)*, <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/> (dostęp: 4 kwietnia 2022 r.).

⁴⁷⁴ Ustawa z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 2095 ze zm.). Zob. również Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych, druk sejmowy nr 265 (<https://www.sejm.gov.pl/Sejm9.nsf/druk.xsp?nr=265>, dostęp: 3 maja 2021 r.).

w rozumieniu przepisu art. 173 k.p.c.⁴⁷⁵ (nieobowiązujący już art. 15zżs ust. 1 ustawy o Covid-19). W okresie stanu zagrożenia epidemicznego lub stanu epidemii nie było natomiast ograniczeń co do przeprowadzania posiedzeń niejawnych⁴⁷⁶. Unormowania podczas epidemii często się zmieniały, ustawodawca starał się w ciągu tego czasu wypracować rozwiązania, nieblokujące pracy sądów i pozwalające na rozpoznawanie spraw przed sądem w tym trudnym czasie⁴⁷⁷.

Coraz większą popularnością cieszy się mediacja, która nie jest jawna. Może ona występować w formie tradycyjnej oraz *on-line*. To postępowanie jest zazwyczaj najtańsze i najszybsze, sprawdziło się również w epidemii, coraz więcej osób decyduje się na taki sposób załatwienia swojej sprawy. Jest to bardzo pozytywne zjawisko, ponieważ pokazuje, że strony sporu (jeśli tylko tego chcą) potrafią dojść do konsensusu przy pomocy doświadczonego mediatora. Dla sądu również jest to bardzo pomocne, ponieważ sprawy odciążają sędziów, którzy mają więcej czasu na pozostałe sprawy, w których na przykład mediacja nie ma zastosowania albo nie doprowadziła do zawarcia ugody. Jak była o tym mowa, w mediacji w innych krajach zaczęto wykorzystywać sztuczną inteligencję (AI), co na razie w Polsce nie jest możliwe (ustawodawca wymaga, aby mediatorem była osoba fizyczna).

Z uwagi na możliwość wydania każdego postanowienia na posiedzeniu niejawnym wzrasta ilość niejawności w procesie cywilnym. Jeśli orzeczenie ma postać wyroku, w celu jego wydania sąd musi przeprowadzić wiele czynności procesowych, w szczególności wydać postanowienia. Nawet jeśli orzeczenie kończące sprawę jest wydawane jawnie, czynności procesowe dokonywane na posiedzeniach niejawnych mają wpływ na jego wydanie.

Postępowanie cywilne jest dwuinstancyjne, co jest zagwarantowane zarówno w międzynarodowych aktach prawnych, jak i w Konstytucji PR. Kodeks postępowania cywilnego przewiduje określony zbiór środków odwoławczych, środków zaskarżenia

⁴⁷⁵ E. Gapska, *Bieg postępowania w sprawach cywilnych w czasie epidemii. Cz. I – sprawy pilne*, MoP 2020, nr 17, s. 892–897.

⁴⁷⁶ R. Kulski, *Wpływ stanu zagrożenia epidemicznego lub stanu epidemii ogłoszonego z powodu COVID-19 na postępowanie cywilne*, MoP 2020, nr 9, s. 448.

⁴⁷⁷ Zob. liczne niedociągnięcia i wątpliwości w praktyce stosowanie przedstawione w: M. Rzewuski, *Wyrokowanie na posiedzeniach niejawnych według Tarczy 3.0*, LEX/el. 2020. <https://sip.lex.pl/#/publication/470132358/rzewuski-maciej-wyrokowanie-na-posiedzeniach-niejawnych-wedlug-tarczy-3-0?cm=URELATIONS> (dostęp: 11 maja 2021 r.).

oraz innych środków zaskarżenia. Nawet jeśli postępowanie w pierwszej instancji odbywało się jawnie, w drugiej instancji posiedzenie powinno mieć formę odpowiednią dla danej kategorii spraw, złożonego środka zaskarżenia.

Sztuczna inteligencja oraz systemy informacyjne zaczynają być obecne w naszym codziennym życiu, przy bardzo wielu czynnościach, dlatego są one powoli wprowadzane także do sądownictwa. Istnieje wiele zastosowań technologicznych, które się sprawdzają, również w Polsce zaczął działać pierwszy sąd arbitrażowy, w którym rozstrzygnięcia wydawane są przez sztuczną inteligencję (AI). Nawet jeśli AI nie będzie rozstrzygało sporów, to zawsze może pomóc mediatorowi w różnych czynnościach, co również usprawni proces i zmniejszy jego koszty.

Na koniec podsumowań warto zauważyć, że w rankingu liczby spraw cywilnych załatwionych w 2016 r. w stosunku do wpływu Polska zajmuje 23 miejsce spośród 37 krajów⁴⁷⁸. W pierwsze trójce znajdują się: Słowacja, Finlandia oraz Chorwacja. Dlatego też z pewnością niezbędne jest podjęcie odpowiednich kroków w celu zwiększenia efektywności pracy sądów w Polsce.

§ 2. Wnioski

Niejawność postępowania cywilnego rozpoznawczego jest problemem naukowym, który budzi wątpliwości, i warto prowadzić nad nim badania. Pewne jest, że nie na wszystkie pytania postawione we wstępie oraz w dalszych częściach pracy można odpowiedzieć w tej chwili.

Wskazane w Konstytucji RP przesłanki dotyczące moralności, bezpieczeństwa państwa i porządku publicznego oraz ochrony życia prywatnego stron lub innego ważnego interesu prywatnego są podstawami ograniczenia lub wyłączenia jawności, które mogą być zawężane lub rozszerzane również w innych aktach prawnych. Zawsze jednak powinny się one mieścić w granicach konstytucyjnych. Przyjęcie, że zarówno w trybie procesowym, jak i nieprocesowym posiedzenia sądowe są co do zasady jawne, jest odzwierciedleniem standardów konstytucyjnych. Jednak biorąc po uwagę szczegółowe

⁴⁷⁸ *Procent załatwionych spraw cywilnych spornych w relacji do wpływu w 2016 roku*, <https://isws.ms.gov.pl/pl/porownania-miedzynarodowe/> (dostęp: 19 maja 2022 r.).

unormowania, dotyczące wyłączenia lub ograniczenia jawności, wydaje się, że niejawnosc odgrywa taką samą rolę w rozpoznawaniu spraw cywilnych, jak jawność.

Odpowiadając na pytanie, czy niejawnosc postępowania cywilnego rozpoznawczego nie uchybia wartościom, które powinny charakteryzować rzetelne rozpoznanie sprawy, tj. czy nie zostaną naruszone w ten sposób prawa strony, czy nie będzie w tym zagrożenia jej interesu majątkowego bądź osobistego, wydaje się, że wszystko zależy od sędziego, który skieruje sprawę po wstępnym zbadaniu na posiedzenie jawne lub niejawnie. Strony i uczestnicy postępowania również mogą składać odpowiednie wnioski w tym zakresie. Zarówno sędzia, jak i strony lub uczestnicy postępowania powinni dążyć do tego, aby nie zostały naruszone ich prawa ani interesy osobiste i majątkowe stron.

Przedstawione w opracowaniu badania i wnioski dotyczą postępowania cywilnego rozpoznawczego, ponieważ, jak już wskazywano, stanowi ono niemalże 70% wszystkich spraw sądowych. Dlatego ten obszar wydaje się najbardziej odpowiedni do przeanalizowania. Niektóre wnioski i uwagi będą również miały zastosowanie do innych gałęzi prawa. Zasada jawności w postępowaniu karnym i sądownoadministracyjnym jest podobnie unormowana, co za tym idzie – przynajmniej niektóre wskazane w niej wnioski odnieść również do tych właśnie dziedzin, co oczywiście wymaga jeszcze sprawdzenia.

Biorąc pod uwagę proporcje niejawnosci i jawności w postępowaniu cywilnym rozpoznawczym, można mieć wątpliwości, czy jawność wciąż jest zasadą. Można się zastanowić, czy nie są to tylko pozory konstytucyjności, dzięki którym obywatel ma myśleć, że Państwo stoi na straży sprawiedliwości społecznej. Nie można niejawnosci traktować już teraz jako incydentalnej lub wypadkowej, stała się ona nieodzownym elementem procesu, na co duży wpływ miało dodanie w art. 148 § 3 k.p.c., stanowiącego, że każde postanowienie może być wydane na posiedzeniu niejawnym.

Z przeprowadzonych badań wynika, że nie możemy ustanowić niejawnosci zasadą postępowania cywilnego, ponieważ jego organy mogłyby jej nadużywać. Z pewnością wiele stron i uczestników postępowania wolałoby, aby ich sprawa odbyła się z ograniczeniem jawności, czy też niejawnie, jednak postępowanie cywilne w obecnym kształcie pozwala na kontrolę zewnętrzną i wewnętrzną sprawy; w razie zaistnienia odpowiednich przesłanek można ją ograniczyć.

Jednak niejawnosc nie jest juz tylko wyjatkiem od zasady jawnego rozpoznawania spraw, stala sie ona zasada w niektorych sytuacjach (np. uznanie powodztwa, nakaz zaplaty, postepowanie wieczystoksięgowe lub rejestrowe). Dlatego tez niejawnosc powinna wspolhistniec jako zasada postepowania cywilnego, a nie byc traktowana jako wyjatke.

Rozwiazaniem mogloby byc wprowadzenie niejawnosci jako rownorzednej i uzupealnijacej sie z zasada jawnosci, jak ma to miejsce na przyklad przy zasadzie pisemnosci i ustnosci. Zaproponowane rozwiazanie wydaje sie najwlasciwsze dla postepowania cywilnego.

Bibliografia

- N. Alexander, *Global Trends in Mediation*, Kluwer Law International 2006
- M. Allerhand, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Lwów 1932
- A. Antkiewicz, *Problemy w stosowaniu przepisów o mediacji w postępowaniu cywilnym*, R.Pr. 2008, nr 6
- K. Antolak-Szymanski, w: K. Antolak-Szymanski, O.M. Piaskowska, *Mediacja w postępowaniu cywilnym. Komentarz*, Warszawa 2017
- P. Arens, W. Lüke, *Zivilprozeßrecht. Erkenntnisverfahren. Zwangsvollstreckung*, München 1994
- A.M. Arkuszewska, *Zaskarżanie orzeczeń i zarządzeń wydanych w europejskim postępowaniu w sprawie drobnych roszczeń*, EPS 2011, nr 8
- A. Arkuszewska, w: J. Gołaczyński, D. Szostek (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do ustawy z 4.7.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw*, Warszawa 2019
- M. Balcerzak, *Skarga nadzwyczajna do Sądu Najwyższego w kontekście skargi do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, Pal. 2018, nr 1–2
- A. Banaszewska, w: J. Gołaczyński, D. Szostek (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do ustawy z 4.7.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw*, Warszawa 2019
- O. Barańska-Małoszek, *Wyrok na posiedzeniu niejawnym*, In gremio z 7.11.2017 r.
- W. Beczek, *Jawność postępowania cywilnego – reguła czy wyjątek*, w: J. Taczowska-Olszewska, M. Nowikowska, A. Brzostek (red.), *Jawność życia publicznego*, Opole 2018

- A. Begier, *Uwagi do art. 191[1] § 1–4 KPC – głos praktyka*, Iustitia 2019, nr 4
- M. Bendorf-Bundorf, *Zasada jawności postępowania o udzielenie zamówienia publicznego i jej ograniczenia*, *Finanse Komunalne* 2013, nr 11
- W. Bergier, J. Jacyna, *Etyka zawodu adwokata. Regulamin wykonywania zawodu adwokata. Komentarz praktyczny, orzecznictwo, wzory i kazusy*, Warszawa 2020
- W. Berutowicz, *O pojęciu naczelných zasad postępowania cywilnego*, *Studia Cywilistyczne* 1975, t. XXV–XXVI
- W. Berutowicz, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 1984
- A. Bieliński, *Potencjalne obszary zastosowania sztucznej inteligencji w postępowaniu cywilnym – czy obecnie ma to rację bytu i czy jesteśmy na takie rozwiązania gotowi?*, w: K. Flaga-Gieruszyńska, J. Gołaczyński, D. Szostek (red.), *Sztuczna inteligencja, blockchain, cyberbezpieczeństwo oraz dane osobowe. Zagadnienia wybrane*, Warszawa 2019
- P. Biernacki, G. Mikołajczuk, *Wniosek o wpis w księdze wieczystej. Komentarz praktyczny. Opłaty sądowe. Wzór wniosku o wpis*, Warszawa 2019
- B. Bładowski, *Wpływ zażalenia na wykonalność postanowienia oraz na bieg postępowania cywilnego*, *Pal.* 1972, nr 11
- B. Bładowski, *Zażalenie w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2013
- Ł. Błaszczak, *Czy jest możliwe zastosowanie sankcji w postaci odrzucenia lub zwrotu apelacji wniesionej w warunkach nadużycia prawa procesowego?*, *Pal.* 2022, nr 1–2
- Ł. Błaszczak (red.), *Dowody w postępowaniu cywilnym. System Postępowania Cywilnego. Tom 2*, Warszawa 2021
- Ł. Błaszczak, *Wzruszalność prawomocnych orzeczeń z powodu niekonstytucyjności aktu normatywnego w procesie cywilnym*, *PS* 2009, nr 2
- Ł. Błaszczak, w: E. Marszałkowska-Krześ (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2018
- J. Bodio, W. Graliński, *Znaczenie zasady równouprawnienia stron w procesie cywilnym*, *Studia Iuridica Lublinesia* 2016, vol. XXV, nr 1

- O. Bogucki, *Teoretyczne aspekty zasady prawdy materialnej w nowym modelu postępowania cywilnego*, RPEiS 2000, z. 1
- M. Borodziuk, *Zażalenie do innego składu sądu pierwszej instancji w postępowaniu cywilnym*, Prok. i Pr. 2021, nr 2
- L. Bosek, M. Szydło, w: M. Safjan, L. Bosek (red.), *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1–86*, Warszawa 2016
- W. Broniewicz, *Glosa do post. SN z dnia 12 stycznia 1982 r., IV CZ 197/81*, Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych 1983, nr 12
- W. Broniewicz, *Jawność jako konstytucyjna zasada procesu cywilnego Polski Ludowej*, NP 1954, nr 5–6
- W. Broniewicz, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2005
- W. Broniewicz, *Zasada kontrydiktoryjności procesu cywilnego z poglądach nauki polskiej (1880–1980)*, w: M. Jędrzejewska, T. Erciński (red.), *Studia Z prawa postępowania cywilnego, Księga pamiątkowa ku czci Zbigniewa Resicha*, Warszawa 1985
- W. Broniewicz, *Zniesienie postępowania w procesie cywilnym*, Pal. 1971, nr 4
- W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2014
- A. Budniak-Rogała, w: E. Marszałkowska-Krześ (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Legalis 2019
- A. Budniak-Rogała, w: T. Zembrzuski (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian. Tom I i II*, Warszawa 2020
- T. Bukowski, *Rozstrzygnięcie o kosztach procesu*, Warszawa 1971
- P. Bury, w: I. Gil (red.), *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2020
- M. Cappelletti, B.G. Garth, *Introduction: policies, trends and ideas in civil procedure*, w: M. Cappelletti (red.), *International Encyclopedia of Comparative Law. Civil Procedure*, Tübingen 1987

- K. Chałubińska-Jentkiewicz, M. Nowikowska, *Bezpieczeństwo, tożsamość, prywatność – aspekty prawne*, Warszawa 2020
- A. Chłopecki, *Sztuczna inteligencja – szkice prawnicze i futurologiczne*, Warszawa 2021
- M. Cichorska, w: P. Ryłski (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2021
- H. Ciepła, w: A. Marciniak (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz. Art. 1–205*, Warszawa 2019
- S. Cieślak, *Formalizm postępowania cywilnego*, Warszawa 2008
- S. Cieślak, *Wpływ nowelizacji KPC na stopień sformalizowania postępowania cywilnego*, MoP 2004, nr 21
- S. Cieślak, *Zasada formalizmu przy wnoszeniu środków odwoławczych w postępowaniu cywilnym*, PS 2001, nr 4
- T. Cytowski, *Procesowe nadużycie prawa*, PS 2005, nr 5
- B. Czech, w: A. Marciniak, K. Piasecki (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom II. Komentarz do art. 367–729*, Warszawa 2014
- S. Dalka, *Czynności procesowe stron w procesie cywilnym*, Pal. 1975, nr 9
- S. Dalka, *Obowiązkowa forma pisemna czynności procesowych stron w procesie cywilnym*, Pal. 1976, nr 2
- U. Dąbrowska, w: J. Ignaczewski (red.), *Rozwód i separacja*, Warszawa 2012
- T. Demendecki, *Rozstrzygnięcie o kosztach w sądowym postępowaniu cywilnym. Studium teoretycznoprawne*, Łódź 2019
- J. Derlatka, *Doręczenia elektroniczne między profesjonalnymi pełnomocnikami w okolicznościach pandemii wirusa COVID-19*, Pal. 2020, nr 3
- J. Derlatka, *Kilka uwag na temat nowelizacji przepisów o wyłączeniu sędziego w postępowaniu cywilnym po 8.9.2016 r.*, Iustitia 2017, nr 3
- A. Dębowska, *Prawotwórczy charakter judykatów Sądu Najwyższego w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*, Przegląd Konstytucyjny 2021, nr 1
- P. Dzienis, *Pisemna forma dowodu z zeznań świadka w świetle wykładni art. 271(1) k.p.c. i jej zastosowanie nie tylko w czasie stanu epidemii*, PPC 2020, nr 4

- M. Dziurda, *Dowód z zeznań świadka na piśmie*, Pal. 2019, nr 11–12
- M. Dziurda, *Czy nadchodzi zmierzch zasady ustności w postępowaniu cywilnym?*, PPC 2022, nr 1
- T. Ereciński, *Apelacja i kasacja w procesie cywilnym*, Warszawa 1996
- T. Ereciński, *Zasada bezpośredniości w postępowaniu apelacyjnym*, w: B. Gnela, J. Koczanowski, R. Szostak (red.), *Studia z prawa cywilnego i gospodarczego. Księga pamiątkowa dedykowana Profesor Czesławie Żuławskiej*, Kraków 2000
- T. Ereciński, w: T. Ereciński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom II. Postępowanie rozpoznawcze*, Warszawa 2012
- T. Ereciński, w: T. Ereciński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom II. Postępowanie rozpoznawcze*, Warszawa 2016
- T. Ereciński, K. Weitz, *Skarga nadzwyczajna w sprawach cywilnych*, PS 2019, nr 2
- T. Ereciński, B. Wołodkiewicz, *O kształcie apelacji w Kodeksie postępowania cywilnego z 1930 r. z dzisiejszej perspektywy*, PPC 2020, nr 3
- P. Feliga, w: T. Szanciło (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 1–505³⁹. Tom I*, Warszawa 2019
- P. Fitger, M. Sörbom, T. Eriksson, P. Hall, R. Palmkvist, C. Renfors, *Rättegångsbalken Del 2. Supplement 47 juli 2005*, Stockholm 2016
- T. Ereciński, J. Gudowski, J. Iwulski, w: J. Gudowski (red.), *Prawo o ustroju sądów powszechnych. Ustawa o Krajowej Radzie Sądownictwa. Komentarz*, Warszawa 2010
- K. Flaga-Gieruszyńska (red.), *Postępowanie cywilne. Komentarz praktyczny dla sędziów i pełnomocników procesowych. Wzory pism sądowych i procesowych z przykładowymi stanami faktycznymi, linie orzecznicze, koszty sądowe*, Warszawa 2016
- A. Flaga-Gieruszyńska (red.), *Terminy procesowe w postępowaniu cywilnym. Skutki uchybienia i przywrócenie terminu. Komentarz praktyczny z orzecnictwem i przykładami. Wzory pism procesowych*, Warszawa 2016
- K. Flaga-Gieruszyńska, w: A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2019

- K. Flaga-Gieruszyńska, w: K. Flaga-Gieruszyńska (red.), *Postępowanie cywilne. Komentarz praktyczny dla sędziów i pełnomocników procesowych. Wzory pism sądowych i procesowych z przykładowymi stanami faktycznymi, linie orzecznicze, koszty sądowe*, Warszawa 2016
- K. Flaga-Gieruszyńska, A. Zieliński, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2019
- K. Flaga-Gieruszyńska, A. Zieliński, *Sporządzanie środków zaskarżenia w postępowaniu cywilnym. Komentarz praktyczny z orzecznictwem. Wzory pism procesowych*, Warszawa 2019
- K. Flaga-Gieruszyńska, A. Zieliński, *Zażalenie w postępowaniu cywilnym. Komentarz praktyczny z orzecznictwem. Wzory pism procesowych*, Warszawa 2020
- R. Flejszar, *Zasada dyspozycyjności w procesie cywilnym*, Warszawa 2016
- R. Flejszar, w: A. Góra-Błaszczkowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom IA. Komentarz. Art. 1-424¹²*, Warszawa 2020
- R. Flejszar, w: A. Góra-Błaszczkowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom IB. Komentarz. Art. 425–729*, Warszawa 2020
- N. Foster, w: N. Foster, S. Sule, *German Legal System and Laws*, Oxford 2002
- K. Gajda-Roszczyńska, *Dopuszczalność wydania wyroku zaocznego na posiedzeniu niejawnym w europejskim postępowaniu w sprawie drobnych roszczeń*, PPC 2013, nr 4
- K. Gajda-Roszczyńska, *Zasada jawności w postępowaniu cywilnym*, Iustitia 2013, nr 1
- K. Gajda-Roszczyńska, R. Flejszar, w: M. Araszkiewicz, J. Czapska, M. Pękala, K. Pleszka (red.), *Mediacja. Teoria, normy, praktyka*, Warszawa 2017
- E. Gapska, *Bieg postępowania w sprawach cywilnych w czasie epidemii. Cz. I – sprawy pilne*, MoP 2020, nr 17
- T. Gardocka, D. Jagiełło (red.), *Pandemia Covid-19 a prawa i wolności obywatela*, Warszawa 2020
- L. Garlicki, *Prawo do sądu*, w: R. Wieruszewski (red.), *Prawa człowieka. Model prawny*, Wrocław 1991

- J. Gibiec, w: E. Marszałkowska-Krześ (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Legalis 2019
- I. Gil, P. Gil, *Dowodzenie w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2019
- W. Gługiewicz, *Glosa do uchwały SN z dnia 27 lutego 2002 r., III CZP 3/02*, PS 2003, nr 5
- E. Gniewek, *Księgi wieczyste*, w: E. Gniewek (red.), *Prawo rzeczowe. System Prawa Prywatnego. Tom 4*, Warszawa 2021
- E. Gniewek, w: E. Gniewek (red.), *Prawo rzeczowe. System Prawa Prywatnego. Tom 4*, Warszawa 2021
- J. Gołaczyński (red.), *Jawność i jej ograniczenia. Postępowanie sądowe. Tom 8*, Warszawa 2015
- S. Gołąb, *Projekty polskiej procedury cywilnej. Powstanie. Uzasadnienie. Zdania odrębne*, Kraków 1930
- A. Gołąb, *Publiczna dostępność posiedzeń*, w: P. Rylski (red.), *Reforma czy kolejna nowelizacja? Uwagi na tle ustawy z 4.7.2019 r. zmieniającej KPC*, Warszawa 2020
- A. Gołąb, *Wybrane aspekty zasady jawności w świetle nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego z 4.7.2019 r.*, w: P. Rylski (red.), *Reforma czy kolejna nowelizacja? Uwagi na tle ustawy z 4.7.2019 r. zmieniającej KPC*, Warszawa 2020
- J. Goodman, *The Pros and Cons of Online Dispute Resolution: an Assessment of Cybermediation Websites*, Duke Law & Technology Review 2003, nr 4
- Ł. Goździaszek, *Europejskie postępowanie w sprawie drobnych roszczeń*, MoP 2009, nr 9
- Ł. Goździaszek, *Zasada bezpośredniości i pisemności postępowania dowodowego w świetle nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego z dnia 5 grudnia 2008 r.*, PME 2010, nr 2
- A. Góra-Błaszczkowska, *Nieistnienie orzeczenia – kilka uwag na temat praktycznych konsekwencji uznania orzeczenia za nieistniejące*, w: H. Dolecki, K. Flaga-Gieruszyńska (red.), *Ewolucja polskiego postępowania cywilnego wobec przemian politycznych, społecznych i gospodarczych. Materiały konferencyjne*

Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr Postępowania Cywilnego Szczecin–Niechorze
28–30.9.2007 r., Warszawa 2009

- A. Góra-Błaszczkowska, *Orzeczenia w procesie cywilnym. Komentarz do art. 316–366 KPC*, Warszawa 2020
- A. Góra-Błaszczkowska, *Postanowienia i zarządzenia*, w: J. Gudowski (red.), *System Prawa Procesowego Cywilnego, t. 2, Postępowanie procesowe przed sądem pierwszej instancji. cz. 2*, Warszawa 2013
- A. Góra-Błaszczkowska, *Postanowienia sądu pierwszej instancji w procesie cywilnym*, Warszawa 2002
- A. Góra-Błaszczkowska, *Postanowienia i zarządzenia*, w: T. Wiśniewski (red.), *System Prawa Procesowego Cywilnego. Tom 2. Część 2. Postępowanie procesowe przed sądem pierwszej instancji*, Warszawa 2016
- A. Góra-Błaszczkowska, *Postanowienia sądu I instancji niezaskarżalne zażaleniem*, Pal. 2001, nr 9–10
- A. Góra-Błaszczkowska, *Skarga na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki*, MoP 2005, nr 11
- A. Góra-Błaszczkowska, *Skarga nadzwyczajna i wniosek o unieważnienie prawomocnego orzeczenia według ustawy o Sądzie Najwyższym z 8.12.2017 r.*, w: A. Barańska, S. Cieślak (red.), *Ars in vita. Ars in iure. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Januszowi Jankowskiemu*, Warszawa 2018
- A. Góra-Błaszczkowska, *Środki zaskarżenia w postępowaniu cywilnym. Komentarz do art. 367–424¹² KPC*, Warszawa 2014
- A. Góra-Błaszczkowska, *Zasada równości stron w procesie cywilnym*, Warszawa 2008
- A. Góra-Błaszczkowska, w: A. Góra-Błaszczkowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom IA. Komentarz do art. 1–424¹²*, Warszawa 2020
- A. Góra-Błaszczkowska, w: A. Góra-Błaszczkowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom IB. Komentarz. Art. 425–729*, Warszawa 2020
- K. Górniak, *Jawność posiedzeń sądowych w postępowaniu nieprocesowym*, PS 2017, nr 11–12

- J. Górowski, w: A. Marciniak (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz. Art. 1–205*, Warszawa 2019
- K. Górski, w: T. Szanciło (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 1–505³⁹. Tom I*, Warszawa 2019
- T. Grzybkowski, K. Knoppek, *Glosa do post. SN z 25.11.1999 r., II CKN 750/98*, Pal. 2002, nr 1–2
- P. Grzegorzczak, *Problem kontroli odmowy dopuszczenia do wzięcia udziału w sprawie przez sąd drugiej instancji w postępowaniu nieprocesowym*, PS 2020, nr 9
- P. Grzegorzczak, K. Weitz, w: M. Safjan, L. Bosek (red.), *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1–86*, Warszawa 2016
- J. Gudowski, w: J. Gudowski (red.), *System prawa procesowego cywilnego. Środki zaskarżenia, t. III, część 2*, Warszawa 2013
- J. Gudowski, w: T. Ereciński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Postępowanie rozpoznawcze*, Warszawa 2016
- J. Gudowski, w: T. Ereciński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom IV. Postępowanie rozpoznawcze. Postępowanie zabezpieczające*, Warszawa 2016
- A. Guzewicz, *Europejskie postępowanie w sprawie drobnych roszczeń w ujęciu orzeczniczym*, MoP 2020, nr 5
- A. Gwiżdż, *Zagadnienie jawności prawa*, SP 1981, nr 1–2
- H. Haak, A. Haak-Trzuskawska, *Pokrewieństwo i powinowactwo (pochodzenie dziecka, stosunki między rodzicami a dziećmi, przysposobienie). Komentarz do art. 61(7)–127 KRO oraz związanych z nimi regulacji KPC (art. 453–458, 579–589)*, Warszawa 2019
- H. Haak, A. Haak-Trzuskawska, *Rozwód i separacja. Komentarz do art. 55–61(6) KRO oraz związanych z nimi regulacji KPC*, Warszawa 2020
- A. Harast-Sidowska, A. Góra-Błaszczkowska, w: A. Góra-Błaszczkowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom IB. Komentarz. Art. 425–729*, Warszawa 2020
- A. Harast-Sidowska, M.J. Kaczyński, w: A. Góra-Błaszczkowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom IB. Komentarz. Art. 425–729*, Warszawa 2020

- I. Hayduk-Hawrylak, B. Kołdecki, A. Wlekińska, *Prawo o ustroju sądów powszechnych. Komentarz*, Warszawa 2018
- P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz do art. 297–467. Tom II*, Warszawa 2011
- M. Hrehorowicz, M. Nawrocki, *Formułowanie rozstrzygnięcia w przedmiocie żądania zwrotu kosztów procesu. Glosa do uchwały SN z dnia 30 listopada 2011 r., III CZP 69/11*, PPC 2013, nr 1
- K. Hylewski, *Skutki niestawiennictwa stron na posiedzenie przygotowawcze*, w: K. Flaga-Gieruszyńska, R. Flejszar, E. Marszałkowska-Krześ (red.), *Dostęp do ochrony prawnej w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2021
- H. Izdebski, A. Stępkowski (red.), *Nadużycie prawa. Materiały konferencyjne*, Warszawa 2003
- J. Jabłońska-Bonca, M. Zieliński, *Aspekty jawności prawa*, RPEiS 1988, z. 3
- J. Jagieła, *Skutki niewzięcia przez zainteresowanego udziału w postępowaniu nieprocesowym*, PiP 2014, nr 3, s. 44-57.
- J. Jagieła, w: A. Marciniak (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz. Art. 1–205*, Warszawa 2019
- D. Jakimiec, *Rękojmia wiary publicznej ksiąg wieczystych a wadliwe wykreślenie wpisu wieczystoksięgowego*, MoP 2014, nr 15
- A. Jakubecki, *Dostęp do ochrony prawnej a ograniczenia jawności postępowania*, w: K. Flaga-Gieruszyńska, R. Flejszar, E. Marszałkowska-Krześ (red.), *Dostęp do ochrony prawnej w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2021
- A. Jakubecki, *Kontradyktoryjność a poznanie prawdy w świetle zmian Kodeksu postępowania cywilnego*, PS 1998, nr 10
- J. Jankowski, *Nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego mocą ustawy z 4.7.2019 r.*, MoP 2019, nr 18
- A. Jasiołkowski, *Wydanie wyroku na posiedzeniu niejawnym na podstawie art. 148[1] KPC – uwagi dotyczące nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego*, MoP 2016, nr 17
- S. Jaworski, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do zmian*, Warszawa 2019

- M. Jędrzejewska, w: T. Ereciński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, t. I*, Warszawa 2001
- J. Jodłowski, Z. Resich, J. Lapiere, T. Misiuk-Jodłowska, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2003
- J. Jodłowski, w: J. Jodłowski, Z. Resich, J. Lapiere, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2009
- T. Justyński, *Nadużycie prawa w polskim prawie cywilnym*, Kraków 2000
- B. Kaczmarek-Templin, *Formalizm procesowy a nowe przepisy odnoszące się do dokumentów w procesie cywilnym*, Prawo Mediów Elektronicznych 2017, nr 1
- M.J. Kaczyński, w: A. Góra-Błaszczkowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom IA. Komentarz. Art. 1–424¹²*, Warszawa 2020
- M. Kaliński, *O usprawnieniach w księgach wieczystych*, Przegląd Legislacyjny 2005, nr 5–6
- A. Kalisz, A. Zienkiewicz, *Kompetencje mediacyjne sędziego w zakresie polubownego rozwiązywania spraw cywilnych (uwagi na tle nowelizacji k.p.c.)*, PiP 2021, nr 10
- G. Kamiński, *Tarcza 3.0 – rozwiązania prawne dla pełnomocników i sędziów*, LEX/el. 2020
- G. Kamiński, *Zakaz nadużycia praw procesowych*, Warszawa 2021
- J. Kapera, K. Piasecki, *Skład sądu wydającego tzw. zastrzeżony wyrok zaoczny (dwugłos)*, NP 1985, nr 7–8
- G. Karaś, w: J. Gołaczyński, D. Szostek (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do ustawy z 4.7.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw*, Warszawa 2019
- E. Katsh, *Online Dispute Resolution: Resolving Conflicts in Cyberspace*, San Francisco 2001
- G. Kaufmann-Kohler, T. Schultz, *International arbitration in Switzerland: a handbook for practitioners*, Kluwer Law International 2004

- K. Klimas, w: J. Gołaczyński (red.), *Postępowanie cywilne w czasie pandemii. E-doręczenia, rozprawa zdalna, posiedzenia niejawne, składanie pism procesowych*, Warszawa 2022
- M. Kłós, *Postępowanie apelacyjne w sprawach cywilnych. Komentarz praktyczny*, Warszawa 2020
- M. Kłós, w: A. Marciniak (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom II. Komentarz. Art. 205¹–424¹²*, Warszawa 2019
- K. Knoppek, *Zmierzch zasady prawdy obiektywnej w procesie cywilnym*, Pal. 2005, nr 50/1–2
- B. KołECKI, w: I. Hayduk-Hawrylak, B. KołECKI, A. Wlekińska, *Prawo o ustroju sądów powszechnych. Komentarz*, Warszawa 2018
- Konstytucja Czech*, w: W. Staśkiewicz (red.), *Konstytucje państw Unii Europejskiej*, Warszawa 2011
- R. Koper, *Jawność rozprawy głównej a ochrona prawa do prywatności w procesie karnym*, Warszawa 2010
- K. Korzan, *Nadużycie prawa jako środek obrony i podstawa dochodzenia roszczeń*, SIS 1978, nr 3
- K. Korzan, *Podmioty postępowania nieprocesowego*, cz. I., Rej. 2005, nr 2
- K. Korzan, *Postępowanie nieprocesowe przed sądem pierwszej instancji*, Rej. 2004, nr 10
- K. Korzan, *Skutki orzeczeń rozstrzygających sprawę co do istoty (prawomocność, wykonalność i skuteczność)*, Rej. 2005, nr 4
- K. Korzan, *Znaczenie jedności postępowania cywilnego dla gwarancji praworządności*, PiP 1981, nr 6
- A. Kosobudzka, *Zbiór orzeczeń z zakresu ksiąg wieczystych i postępowania wieczystoksięgowego wraz z komentarzami*, Kraków 2018
- S. Kostecki, w: P. Ryłski (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Legalis 2021
- A. Kościółek, *Elektroniczne czynności procesowe w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2012

- A. Kościółek, *Sprzeciw jako środek obrony pozwanego w europejskim postępowaniu nakazowym*, EPS 2014, nr 11
- A. Kościółek, *Zasada jawności w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2018
- T. Kotarbiński, *Drugi dociekań własnych: Fragmenty filozoficzne*, Warszawa 1986
- S. Kotecka-Kral, w: J. Gołaczyński, D. Szostek (red.), *Komentarz do ustawy z 4.7.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw*, Warszawa 2019
- D. Kotłowski, O.M. Piaskowska, K. Sadowski, *Metodyka pracy referendarza sądowego w sądzie powszechnym*, Warszawa 2012
- D. Kotłowski, O.M. Piaskowska, K. Sadowski, *Wątpliwości interpretacyjne na tle praktycznego stosowania art. 108 § 1 KPC*, MoP 2009, nr 21
- A. Kotowski, *Skarga nadzwyczajna na tle modeli kontroli odwoławczej*, Prok. i Pr. 2018, nr 9
- M. Kozłowski, *Glosa do uchwały SN z dnia 20 kwietnia 2010 r., III CZP 112/09*, LEX/el. 2010
- J. Krajewski, *Glosa do post. SN z dnia 25 sierpnia 1967 r., II CZ 60/67*, NP 1968, nr 9
- K. Kremis, *Podstawa wpisu jako samodzielny przedmiot postępowania wieczystoksięgowego*, Iustitia 2020, nr 1
- A. Kubas, *Nadużycie prawa procesowego – próba oceny ostatnich zmian legislacyjnych*, Pal. 2019, nr 11–12
- R. Kulski, *Wpływ stanu zagrożenia epidemicznego lub stanu epidemii ogłoszonego z powodu COVID-19 na postępowanie cywilne*, MoP 2020, nr 9
- R. Kulski, w: A. Marciniak (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz. Art. 1–205*, Warszawa 2019
- I. Kunicki, w: A. Góra-Błaszczkowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom IA. Komentarz. Art. 1–424¹²*, Warszawa 2020
- I. Kunicki, w: A. Góra-Błaszczkowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom IB. Komentarz. Art. 425–729*, Warszawa 2020

- R. Kulski, w: A. Marciniak (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom III. Komentarz. Art. 425–729*, Warszawa 2020
- S. Kuzmanow, *Klauzule abuzywne w umowach deweloperskich*, Kraków 2012
- Z. Kwiatkowski, *Charakter prawny uchwał Sądu Najwyższego*, Iusnovum 2020, nr 2
- M. Laszuk, M. Masłowska, *Zasada dwuinstancyjności a dewolutywność w postępowaniu w sprawach celnych*, PPP 2009, nr 12
- L. Leszczyński, *Zasady prawa – założenia podstawowe*, SIL 2016, vol. XXV
- P.H. Lindblom, *The Role of the Supreme Courts in Scandinavia*, Scandinavian Studies in Law 2000, vol. 39
- J. Litowski, *Ograniczenie jawności postępowania cywilnego z uwagi na stan epidemii wywołany wirusem COVID-19*, MoP 2021, nr 2
- K. Lubiński, *Prawomocność materialna orzeczeń w postępowaniu nieprocesowym*, PiP 2003, nr 11
- A. Łazarska, *Rzetelny proces cywilny*, Warszawa 2012
- M. Łochowski, w: T. Szanciło (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 1–505³⁹. Tom I*, Warszawa 2019
- W. Łukowski, *Wykreślenie wpisu w Krajowym Rejestrze Sądowym po uchyleniu postanowienia zarządzającego wpis*, MoP 2007, nr 13
- M. Mamiński, *Ustanowienie pełnomocnika z urzędu po nowelizacji KPC*, MoP 2010, nr 15
- M. Manowska, *Apelacja w postępowaniu cywilnym. Komentarz i orzecznictwo*, Warszawa 2017
- M. Manowska, *Kodeks postępowania cywilnego, Komentarz*, Warszawa 2013
- M. Manowska, *Postępowania odrębne w procesie cywilnym*, Warszawa 2012
- A. Marciniak, w: A. Marciniak (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz. Art. 1–205*, Warszawa 2019
- D. Markiewicz, w: T. Szanciło (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz. Art. 1–505³⁹*, Warszawa 2018

- K. Markiewicz, *Glosa do uchw. SN z dnia 26 stycznia 2012 r., III CZP 83/11*, PS 2012, nr 10
- K. Markiewicz, *Postanowienia formalne kończące postępowanie w trybie nieprocesowym*, PPC 2012, nr 1
- K. Markiewicz, *Uprawnienie referendarza do szczegółowego wyliczania kosztów sądowych (art. 108 § 1 KPC w zw. z art. 113 KSCU)*, MoP 2012, nr 7
- K. Markiewicz, *Zasady orzekania w postępowaniu nieprocesowym*, Warszawa 2013
- K. Markiewicz, w: A. Marciniak (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom II. Komentarz. Art. 205¹–424¹²*, Warszawa 2019
- J. May, *Wyrok zaoczny w świetle zmian w Kodeksie postępowania cywilnego*, w: K. Flaga-Gieruszyńska, R. Flejszar, M. Malczyk (red.), *Nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego z 4.7.2019 r. w praktyce*, Warszawa 2020
- J. May, *Rozwiązania usprawniające proces cywilny (zagadnienia wybrane)*, w: I. Gil (red.), *Postępowanie cywilne w dobie przemian*, Warszawa 2017
- A. Maziarz-Charuza, *Skarga na orzeczenie referendarza sądowego po nowelizacji z dnia 2 marca 2006 r.*, PS 2007, nr 10
- A. Miączyński, *Ochrona praw jednostki w postępowaniu nieprocesowym*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Prawnicze 1979, z. 85
- M. Michalska-Marciniak, *Zasada instancyjności w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2012
- M. Michalska-Marciniak, w: A. Marciniak (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom II. Komentarz. Art. 205¹–424¹²*, Warszawa 2019
- M. Michalska-Marciniak, w: A. Marciniak (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz. Art. 1–205*, Warszawa 2019
- W. Miszewski, *Proces cywilny w zarysie, część I*, Warszawa–Łódź 1946
- J. Misztal-Konecka, *Jawność postępowania cywilnego ze szczególnym uwzględnieniem elektronicznego postępowania upominawczego*, KPP 2012, nr 3
- J. Misztal-Konecka, *O obowiązywaniu zasady kontrydiktoryjności w postępowaniu nieprocesowym: przyczynek do dyskusji*, Zeszyty Prawnicze 2016, nr 16(3)

- J. Misztal-Konecka, w: A. Marciniak (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom II. Komentarz. Art. 205¹–424¹²*, Warszawa 2019
- J. Misztal-Konecka (red.), *Leksykon procesu cywilnego. Podstawowe pojęcia*, Warszawa 2020
- R. Morek, *Mediacja i arbitraż*, Warszawa 2008
- D. Mróz-Szarmach, *Interes prawny w zaskarżeniu orzeczenia w cywilnym postępowaniu rozpoznawczym*, Warszawa 2020
- D. Mróz-Szarmach, *Wniosek o przeprowadzenie rozprawy pod nieobecność strony a wymóg z art. 148(1) § 3 k.p.c. Glosa do wyroku s.apel. z dnia 14 czerwca 2018 r., I AGa 119/18*, Gdańskie Studia Prawnicze – Przegląd Orzecznictwa 2019, nr 1
- M. Muliński, w: A. Góra-Błaszczkowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom IA. Komentarz. Art. 1–424¹²*, Warszawa 2020
- P. Mysiak, Glosa do post. SN z dnia 28 stycznia 2010 r., I CSK 222/09, OSP 2011, nr 6, poz. 62
- J.P. Naworski, *Uzasadnienie przez sąd drugiej instancji postanowień nie kończących postępowania w sprawie (Uwagi na marginesie uchwały Sądu Najwyższego z dnia 9 kwietnia 1997 r.)*, PS 1997, nr 10
- A. Niedużak, A. Sikorski, w: E. Marszałkowska-Krześ (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Legalis 2019
- J. Niejadlik, *Kontrola rewizyjna postanowień poprzedzających wydanie wyroku w procesie cywilnym*, Warszawa 1978
- R. Obrębski, *Pojęcie postanowień kończących postępowanie w sprawach cywilnych*, PS 1999, nr 11–12
- A. Okońska, *Mediacja – Austria, Niemcy, Szwajcaria*, w: A. Torbus (red.), *Mediacja w sprawach gospodarczych: praktyka, teoria, perspektywy*, Warszawa 2015
- A. Olaś, *Koncentracja materiału procesowego w postępowaniu nakazowym i upominawczym po zmianach wprowadzonych na mocy nowelizacji KPC z 4.7.2019 r.*, MoP 2021, nr 4
- D. Olczak-Dąbrowska, w: T. Szanciło (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Komentarz. Art. 506–1217. Tom II*, Warszawa 2019

- K. Osajda, *Nadużycie prawa w procesie cywilnym*, PS 2005, nr 5
- M. Osowska-Grzelak, *Wzajemna relacja postępowań odrębnych występujących w procesie cywilnym w ujęciu ogólnym – cz. I*, MoP 2008, nr 13
- A. Partyk, *Skarga kasacyjna jest oczywiście uzasadniona, gdy wadliwości zaskarżonego orzeczenia widać „na pierwszy rzut oka”*, LEX/el. 2017
- A. Partyk, *Wyrok bez rozprawy skutkował nieważnością procesu*, LEX/el. 2018
- A. Partyk, *Wytoczenie sprawy imieniem całkowicie ubezwłasnowolnionego. Glosa do wyroku s. apel. z dnia 22 października 2014 r., I ACa 1104/14*, LEX/el. 2015
- J. Paszkowski, w: T. Szanciło (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 1–505³⁹. Tom I*, Warszawa 2019
- M. Pazdan, *O mediacji i projekcie jej unormowania w Polsce*, Rej. 2004, nr 2(154)
- K. Piasecki, *Nadużycie praw procesowych przez strony*, Pal. 1960, nr 11
- K. Piasecki, w: J. Jodłowski, K. Piasecki (red.), *Kodeks postępowania cywilnego z komentarzem, t. I*, Warszawa 1989
- O.M. Piaskowska, w: O.M. Piaskowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie procesowe. Komentarz*, Warszawa 2020
- M. Piechowiak, *Dobro wspólne jako fundament polskiego porządku konstytucyjnego*, Warszawa 2012
- M. Piechowiak, *Prawne a pozaprawne pojęcia dobra wspólnego*, w: W. Arndt, F. Longchamps de Bérier, K. Szczucki (red.), *Dobro wspólne. Teoria i praktyka*, Warszawa 2013
- M. Piechowiak, w: M. Safjan, L. Bosek (red.), *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1–86*, Warszawa 2016
- H. Pietrzkowski, *Czynności procesowe zawodowego pełnomocnika w sprawach cywilnych*, Warszawa 2017
- H. Pietrzkowski, *Metodyka pracy sędziego w sprawach cywilnych*, Warszawa 2009
- A. Piotrowska, w: A. Marciniak (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom II. Komentarz. Art. 205¹–424¹²*, Warszawa 2019

- A. Piskorz-Ryń, *Podsumowanie*, w: Z. Kmiecik (red.), *Jawność i jej ograniczenia. Tom III. Skuteczność regulacji*, Warszawa 2013
- A. Piskorz-Ryń, *Pojęcie jawności – uwagi terminologiczne*, w: Z. Kmiecik (red.), *Jawność i jej ograniczenia. Tom III. Skuteczność regulacji*, Warszawa 2013
- A. Piskorz-Ryń, *Zasada jawności na gruncie Konstytucji RP*, w: Z. Kmiecik (red.), *Jawność i jej ograniczenia. Tom III. Skuteczność regulacji*, Warszawa 2013
- M. Plebanek, *Nadużycie praw procesowych w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2013
- M. Plebanek, *Nadużycie praw procesowych w postępowaniu cywilnym – zagadnienia ogólne*, SP 2012, nr 1
- P. Pogonowski, *Realizacja prawa do sądu w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2005
- P. Prus, w: M. Małgorzata (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom II. Art. 506–1217*, Warszawa 2015
- E.M. Radlińska, *Sąd Najwyższy: posiedzenia w postępowaniu nieprocesowym są niejawnie*, Dziennik Gazeta Prawna z dnia 3 kwietnia 2012 r.
- A. Rau, E. Herman, S. Peppet, *Mediation and Other Non-binding ADR Processes*, New York 2002
- T. Radkiewicz, w: T. Szanciło (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 506–1217. Tom II*, Warszawa 2019
- J. Rafacz, *Dawny proces polski*, Warszawa 1925
- R. Reiwer, *Wylączenie sędziego w procesie cywilnym*, Warszawa 2016
- M. Rejdak, w: Ł. Błaszczak (red.), *Dowody w postępowaniu cywilnym. System Postępowania Cywilnego. Tom 2*, Warszawa 2021
- M. Rejdak, w: A. Marciniak (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom III. Komentarz. Art. 425–729*, Warszawa 2020
- Z. Resich, *Poznanie prawdy w procesie cywilnym*, Warszawa 1958
- Z. Resich, *Zasada dyspozycyjności i kontrydiktoryjności w procesie cywilnym PRL*, PiP 1957, nr 7–8
- J. Rodziewicz, w: A. Marciniak (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz. Art. 1–205*, Warszawa 2019

- E. Rudkowska-Ząbczyk, w: E. Marszałkowska-Krześ (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Legalis 2018
- E. Rudkowska-Ząbczyk, w: E. Marszałkowska-Krześ (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Legalis 2019
- F. Rusek, *Postępowanie zaoczne w procesie cywilnym*, Warszawa 1972
- P. Ryłski, *Udział osób trzecich w procesie cywilnym – perspektywa kodyfikacyjna*, w: K. Markiewicz, A. Torbus (red.), *Postępowanie rozpoznawcze w przyszłym Kodeksie postępowania cywilnego*, Warszawa 2014
- P. Ryłski, *Zasada kontradiktoryjności*, w: Ł. Błaszczak, K. Markiewicz, E. Rudkowska-Ząbczyk (red.), *Dowody w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2010, s. 163
- P. Ryłski, *Zażalenie dewolutywne a zażalenie poziome w postępowaniu cywilnym*, PS 2021, nr 3
- P. Ryłski, T. Zembrzuski, *Rozpoznawanie spraw cywilnych na posiedzeniu niejawnym*, PS 2006, nr 6
- M. Rzewuski, *Wpływ epidemii koronawirusa na toczące się postępowania sądowe*, LEX/el. 2020
- M. Rzewuski, *Wyrokowanie na posiedzeniach niejawnych według Tarczy 3.0*, LEX/el. 2020
- M. Sawczuk, *Konstytucyjne idee prawa sądowego cywilnego*, Problemy Egzekucji 2000, nr 7
- M. Sawczuk, *O celach i funkcjach postępowania cywilnego procesowego i nieprocesowego (niespornego)*, w: A. Marciniak (red.), *Symbolae dedicatae Witoldo Broniewicz. Księga pamiątkowa ku czci Witolda Broniewicza*, Łódź 1998
- M. Sekuła-Leleno, *Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 21 lipca 2016 r. II CSK 604/15. Dopuszczalność wydania przez sąd postanowienia wstępnego w postępowaniu nieprocesowym*, IN 2017, nr 3
- S. Serafin, B. Szmulik (red.), *Leksykon obywatela*, Warszawa 2008
- P. Siciński, w: A.J. Szereda (red.), *Notariat. Czynności notarialne*, Warszawa 2021

- W. Siedlecki, *Kodeks cywilny a naczelné zasady procesowe postępowania cywilnego*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego 1973, z. 1
- W. Siedlecki, *Zasada kontrydktoryjności (sporności) czy zasada współdziałania podmiotów postępowania cywilnego*, PiP 1975, z. 6
- W. Siedlecki, *Zasady naczelné postępowania cywilnego w świetle przepisów nowego kodeksu postępowania cywilnego*, Studia Cywilistyczne 1966, t. VII
- W. Siedlecki, w: J. Policzkiwicz, W. Siedlecki, E. Wengerek, *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 1973
- W. Siedlecki, Z. Świeboda, *Postępowanie cywilne. Zarys wykładu*, Warszawa 2004
- M. Sieńko, *Nowe modele koncentracji materiału procesowego*, w: P. Ryłski (red.), *Reforma czy kolejna nowelizacja? Uwagi na tle ustawy z 4.7.2019 r. zmieniającej KPC*, Warszawa 2020
- P. Sitniewski, *Zasada jawności obrad organów stanowiących w praktyce jednostek samorządu terytorialnego*, Warszawa 2018
- M. Skibińska, *Mediacja w erze Covid-19 (koronawirusa)*, LEX/el. 2020
- M. Skibińska, w: M. Rzewuski (red.), *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2020
- A. Skorupka, *E-rozprawa i zmiany w sposobie procedowania w tarczy 3.0*, LEX/el. 2020
- W. Skrzydło, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Kraków 2000
- P. Sławicki, *Wpływ ustawy o przeciwdziałaniu COVID-19 na terminy w prawie cywilnym*, MoP 2020, nr 12
- J. Snopek (tłum.), *Konstytucja Węgier*, Warszawa 2015
- P. Sobolewski, *Mediacja w sprawach cywilnych*, PPH 2006, nr 2
- M. Sorysz, *Rozpoznanie sprawy na posiedzeniu niejawnym w postępowaniu cywilnym w świetle zmiany k.p.c. z 10 lipca 2015 r.*, Pal. 2016, nr 9
- M. Sorysz, M. Kaczyński, w: A. Góra-Błaszczkowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom IA. Komentarz. Art. 1–424¹²*, Warszawa 2020
- J. Stasiak, *Skarga nadzwyczajna w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2020
- M. Stefko, *Czy w przypadku z art. 361 k.p.c., jeżeli dowód doręczenia nadejdzie w ciągu dwóch tygodni od rozprawy, wydanie wyroku zaocznego jest obowiązujące, czy też*

- fakultatywne; w ostatnim przypadku jakimi względami sąd może się kierować, odmawiając wyroku zaocznego?*, NPC 1933, nr 6
- B. Stępień-Załucka, *Konstytucyjne prawo własności – sposoby naruszenia i środki ochrony. Constitutional right to property – methods of violation and means of protection*, Warszawa 2021
- A. Stawarska-Rippel, *Poznanie prawdy w procedurze cywilnej w świetle prac sekcji postępowania cywilnego Komisji Kodyfikacyjnej II RP*, Z *Dziejów Prawa* 2009, t. 2(10)
- T. Strumiłło, *Skierowanie stron do mediacji przez sąd*, ADR 2010, nr 3
- Z. Strus, *Przegląd orzecznictwa*, Pal. 2012, nr 5–6
- M. Sychowicz, M. Rejdak, w: A. Marciniak (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz. Art. 1–366*, Warszawa 2019
- M. Sychowicz, w: A. Marciniak (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz. Art. 1–205*, Warszawa 2019
- K. Szczudlik, *Pozasądowe rozwiązywanie sporów z wykorzystaniem sztucznej inteligencji*, w: L. Lai, M. Świerczyński (red.), *Prawo sztucznej inteligencji*, Warszawa 2020
- A.J. Szereda, w: A. Marciniak (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom III. Komentarz. Art. 425–729*, Warszawa 2020
- M. Szymura, R. Jambroży, *Kontradyktoryjność i prawda w procesie cywilnym*, Pal. 2011, nr 5–6
- P. Śliwińska, *Pisemne zeznania świadków w praktyce sądowej*, MoP 2022, nr 9
- Sz. Śniady, *Rozpoznanie skarg na postanowienie referendarza sądowego przez sąd orzekający jako sąd II instancji (art. 398²³ k.p.c. i art. 767^{3a} k.p.c.)*, Internetowy Przegląd Prawniczy TBSP UJ 2015, nr 4
- Z. Świeboda, *Posiedzenia sądu w postępowaniu cywilnym*, NP 1982, nr 5–6
- A. Tarwacka, *Prawne aspekty urzędu cenzora w starożytnym Rzymie*, Warszawa 2012
- P. Telenga, w: A. Jakubecki (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom I. Art. 1–729*, LEX/el. 2019

- A. Tomaszek, *Metodyka pracy adwokata w sprawach cywilnych*, Warszawa 2020
- A. Tomaszek, J. Wojewódzka, *Sprawy własności intelektualnej – nowe postępowanie odrębne w polskiej procedurze cywilnej*, MoP 2020, nr 15
- P. Tuleja, w: M. Safjan, L. Bosek (red.), *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1–86*, Warszawa 2016
- A. Turczyn, w: O.M. Piaskowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie procesowe. Komentarz*, Warszawa 2020
- M. Trzepiński, *Glosa do uchwały SN z dnia 8 sierpnia 2001 r., III CZP 41/01*, PS 2003, nr 9
- M.I. Ulasiewicz, *Zasada jawności w planowaniu przestrzennym*, PPP 2021, nr 4
- M. Uliasz, *Posiedzenie przygotowawcze i plan rozprawy*, MoP 2019, nr 21
- M. Uliasz, w: J. Gołaczyński (red.), *Postępowanie cywilne w czasie pandemii. E-doręczenia, rozprawa zdalna, posiedzenia niejawne, składanie pism procesowych*, Warszawa 2022
- M. Walasik, *Doręczanie wydanego na posiedzeniu niejawnym postanowienia o przekazaniu sprawy sądowi właściwemu*, PPC 2014, nr 1
- I. Walczyński, *Postanowienia niepodlegające zaskarżeniu w drodze zażalenia*, LEX/el. 2015
- C.P. Waldziński, *Konstytucyjny nakaz rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki a braki formalne pism procesowych składanych w toku postępowania cywilnego*, MoP 2019, nr 17
- M. Waligórski, *Polskie prawo procesowe cywilne. Funkcja i struktura procesu*, Warszawa 1947
- M. Waligórski, *Polskie prawo procesowe cywilne. Dynamika procesu (postępowanie)*, Warszawa 1948
- M. Waligórski, *Polskie prawo procesowe w świetle zasady kontryktoryjności*, Studia Cywilistyczne 1963
- E. Waśkowski, *Istota czynności procesowych*, Warszawa 1938

- E. Waškowski, *Podręcznik procesu cywilnego. Ustrój sądów cywilnych. Postępowanie sporne*, Wilno 1932
- K. Weitz, *Czy sąd, pomijając twierdzenia lub dowody, wydaje postanowienie?*, PPC 2012, nr 3
- K. Weitz, *Mediacja w sprawach gospodarczych*, w: G. Bieniek i in., *System Prawa Handlowego, t. 7: Postępowanie sądowe w sprawach gospodarczych*, Warszawa 2007
- K. Weitz, *Nadużycie "prawa" procesowego cywilnego*, PPC 2020, nr 1
- K. Weitz, *Wyrok zaoczny oddalający powództwo*, PPC 2011, nr 3
- K. Weitz, w: T. Ereciński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom II. Postępowanie rozpoznawcze*, Warszawa 2016
- K. Weitz, w: T. Ereciński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom II. Postępowanie rozpoznawcze*, Warszawa 2012
- K. Weitz, K. Gajda-Roszczyńska, w: A. Torbus (red.), *Mediacja w sprawach gospodarczych: praktyka, teoria, perspektywy*, Warszawa 2015
- E. Wengerek, *Demokratyzacja procesu cywilnego w Polsce Ludowej*, RPEiS 1975, z. 37(1)
- E. Wengerek, *Koncentracja materiału procesowego w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1958
- E. Wengerek, *Problem ustności i pisemności postępowania cywilnego*, Nowe Prawo 1970, nr 10
- I. Wiszniewska, w: T. Szanciło (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz. Art. 1–505³⁹*, Warszawa 2018
- T. Wiśniewski, *Kilka refleksji na temat wzajemnych zależności między prawem cywilnym materialnym i procesowym*, PPC 2020, nr 3
- T. Wiśniewski, *Przebieg procesu cywilnego*, Warszawa 2013
- K. Wojciechowska-Litwinek, D. Haftka-Işik (tłum.), *Konstytucja Republiki Tureckiej*, Warszawa 2013
- T.M. Wójcik, M. Petryńska (tłum.), *Konstytucja Republiki Chorwacji*, Warszawa 2007

- A. Wróbel, *Instytucja zażalenia w świetle nowelizacji z 4.7.2019 r. w ujęciu prawnoporównawczym*, w: K. Flaga-Gieruszyńska, R. Flejszar, M. Malczyk (red.), *Nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego z 4.7.2019 r. w praktyce*, Warszawa 2020
- Ł. Wydra, w: K. Szmid (red.), *Ustawa o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych. Komentarz*, Legalis 2020
- J. Zabłocki, *Tajemnica w prawie rzymskim*, w: A. Gryszczyńska (red.), *Jawność i jej ograniczenia. Tom VI. Struktura tajemnic*, Warszawa 2016
- E. Zalewski, S. Lisiecki, *Koronawirus: mediacja lekiem na covidowe zło*, Rzeczp. z dnia 22 maja 2020 r.
- T. Zembrzuski, *Dostępność skargi kasacyjnej w procesie cywilnym*, Warszawa 2008
- T. Zembrzuski, *Formalizm procesowy a skutki wadliwego oznaczenia pisma procesowego spełniającego wymagania środka zaskarżenia*, Przegląd Sądowy 2018, nr 1
- T. Zembrzuski, *Niedopuszczalność środka zaskarżenia a odmowa ustanowienia pełnomocnika z urzędu*, Radca Prawny 2011, nr 2
- T. Zembrzuski, *Orzekanie w przedmiocie zwrotu kosztów procesu w razie częściowego nieuwzględnienia żądania*, MoP 2012, nr 7
- T. Zembrzuski, *Rola Prokuratora Generalnego w cywilnym postępowaniu kasacyjnym*, Prok. i Pr. 2006, nr 2
- T. Zembrzuski, *Skarga nadzwyczajna w polskim postępowaniu cywilnym*, PiP 2019, nr 6
- T. Zembrzuski, *Zwolnienie strony od kosztów sądowych oraz pełnomocnictwo procesowe w postępowaniu kasacyjnym*, Pal. 2009, nr 3–4
- K. Zgryzek, *Konflikt interesów publicznego i prywatnego a publiczność rozpraw w procesie karnym*, Problemy Prawa Karnego 1991, t. 17
- A. Zieliński, *Wyroku sądu II instancji w postępowaniu cywilnym. Komentarz praktyczny z przeglądem orzecznictwa. Wzory orzeczeń sądu II instancji*, Warszawa 2014
- A. Zieliński, *Zwyczajne środki zaskarżenia (odwoławcze) w postępowaniu nieprocesowym*, MoP 2002, nr 2

- A. Zieliński, w: A. Zieliński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2017
- A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska, w: K. Flaga-Gieruszyńska, A. Zieliński, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2019
- M. Zieliński, Z. Ziemiński, *Uzasadnianie twierdzeń, ocen i norm w prawoznawstwie*, Warszawa 1988
- K. Ziemianin, *Dowód z zeznań świadka w świetle zasady bezpośredniości*, PPC 2018, nr 3
- O. Żurawińska, *Zniesienie postępowania cywilnego w postępowaniu procesowym*, Acta Universitatis Wratislaviensis nr 3264, Przegląd Prawa i Administracji 2010, nr 83

Źródła internetowe

- O. Barańska-Małuszek, *Wyrok na posiedzeniu niejawnym*, In gremio z 7.11.2017 r., <https://ingremio.org/2017/11/wyrok-posiedzeniu-niejawnym/> (dostęp: 20 listopada 2018 r.)
- R.M. Belczacki, *Wniesienie apelacji w postępowaniu nieprocesowym*, <https://sip.lex.pl/procedury/wniesienie-apelacji-w-postepowaniu-nieprocesowym-1610616467> (dostęp: 5 września 2021 r.)
- Biuro Trybunału Konstytucyjnego. Zespół Orzecznictwa i Studiów, *Tezy dotyczące regulacji prawa postępowania cywilnego w orzeczeniach Trybunału Konstytucyjnego (zestawienie)*, czerwiec 2009, https://trybunal.gov.pl/fileadmin/content/dokumenty/Tezy_dotyczace_postepowania_cywilnego_w_orzecznictwie_Trybunalu_Konstytucyjnego.pdf (dostęp: 4 kwietnia 2022 r.)
- M. Dobrzycka, *Zażalenie poziome w nowelizacji KPC*, n.ius, <https://legalis.pl/zazalenie-poziome-w-nowelizacji-kpc/> (dostęp: 14 maja 2022 r.)
- W. Doroszewski (red.), *Słownik języka polskiego*, <https://sjp.pwn.pl/slowniki/jawno%C5%9B%C4%87.html> (dostęp: 2 lutego 2019 r.)
- Europejska sieć sądowa, *Doręczanie pism sądowych, Węgry*, https://e-justice.europa.eu/371/PL/service_of_documents_official_transmission_of_legal_documents?HUNGARY&clang=pl#tocHeader4 (dostęp: 19 grudnia 2021 r.)
- Europejska sieć sądowa, *Rozpatrywanie spraw online i kontaktowanie się z sądami przez internet. Malta*, [https://e-](https://e-justice.europa.eu/371/PL/service_of_documents_official_transmission_of_legal_documents?HUNGARY&clang=pl#tocHeader4)

- justice.europa.eu/280/PL/online_processing_of_cases_and_ecommunication_with_courts?MALTA&clang=pl (dostęp: 19 grudnia 2021 r.)
- Europejska sieć sądowa, *Terminy proceduralne. Litwa*, https://e-justice.europa.eu/279/PL/time_limits_on_procedures?LITHUANIA&clang=pl (dostęp: 19 grudnia 2021 r.)
- Europejska sieć sądowa, *Terminy proceduralne. Łotwa*, https://e-justice.europa.eu/279/PL/time_limits_on_procedures?LATVIA&clang=pl (dostęp: 19 grudnia 2021 r.)
- Europejska sieć sądowa, *Władza rodzicielska – opieka i prawo do kontaktów z dzieckiem. Łotwa*, https://e-justice.europa.eu/302/PL/parental_responsibility__child_custody_and_contact_rights?LATVIA&clang=pl (dostęp: 19 grudnia 2021 r.)
- Europejska sieć sądowa, *Władza rodzicielska – opieka i prawo do kontaktów z dzieckiem. Francja*, https://e-justice.europa.eu/302/EN/parental_responsibility__child_custody_and_contact_rights?FRANCE&clang=pl (dostęp: 19 grudnia 2021 r.)
- Europejska sieć sądowa, *Zobowiązania alimentacyjne. Litwania*, https://e-justice.europa.eu/355/PL/maintenance_obligations?LITHUANIA&member=1 (dostęp: 19 grudnia 2021 r.)
- Federacja Rosyjska. Konstytucja z dnia 12 grudnia 1993 r.*, <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/rosja.html> (dostęp: 23 marca 2019 r.)
- Federalna Ustawa Konstytucyjna Republiki Austrii*, http://biblioteka.sejm.gov.pl/wp-content/uploads/2015/05/Austria_pol010811.pdf (dostęp: 23 marca 2019 r.)
- Ł. Goździaszek, *Zasada bezpośredniości i pisemności postępowania dowodowego w świetle nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego z dnia 5 grudnia 2008 r.*, PME 2010, nr 2, s. 26, <http://www.bibliotekacyfrowa.pl/Content/38664/007.pdf> (dostęp: 25 marca 2019 r.)
- Informator statystyczny Wymiaru Sprawiedliwości, *Ewidencja spraw dotyczących apelacji w postępowaniach cywilnych w sądach okręgowych w latach 2006–2020*, <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/> (dostęp: 4 kwietnia 2022 r.)

Informator statystyczny Wymiaru Sprawiedliwości, *Podstawowa informacja o działalności sądów powszechnych – I półrocze 2017 roku na tle poprzednich okresów statystycznych*, <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/> (dostęp: 20 listopada 2018 r.)

Informator statystyczny Wymiaru Sprawiedliwości, *Średni czas trwania postępowań sądowych wybranych kategorii spraw I instancji – za rok 2020* (łącznie z czasem trwania mediacji), <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/> (dostęp: 4 kwietnia 2022 r.)

Informator statystyczny Wymiaru Sprawiedliwości, *Wpływ spraw dotyczących skargi kasacyjnej w sądach apelacyjnych i okręgowych w latach 2000–2020*, <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/> (dostęp: 4 kwietnia 2022 r.)

Internetowa Encyklopedia Prawa, <https://encyklopedia.skarbiec.biz/postepowanie-rejestrowe.html> (dostęp: 4 kwietnia 2022 r.)

G. Kamiński, *Tarcza 3.0 – rozwiązania prawne dla pełnomocników i sędziów*, LEX/el. 2020, <https://sip.lex.pl/#/publication/470131817/kamienski-grzegorz-tarcza-3-0-rozwiazania-prawne-dla-pelnomocnikow-i-sedziow?cm=URELATIONS> (dostęp: 11 maja 2021 r.)

Konstytucja Grecji, http://biblioteka.sejm.gov.pl/wp-content/uploads/2015/10/Grecja_pol_010711.pdf (dostęp: 23 marca 2019 r.)

Konstytucja Hiszpanii, http://biblioteka.sejm.gov.pl/wp-content/uploads/2015/10/Hiszpania_pol_300612.pdf (dostęp: 23 marca 2019 r.)

Konstytucja Królestwa Belgii, http://biblioteka.sejm.gov.pl/wp-content/uploads/2015/05/Belgia_pol010811.pdf (dostęp: 23 marca 2019 r.)

Konstytucja Królestwa Danii, http://biblioteka.sejm.gov.pl/wp-content/uploads/2015/07/Dania_pol_010811.pdf (dostęp: 23 marca 2019 r.)

Konstytucja Królestwa Niderlandów, http://biblioteka.sejm.gov.pl/wp-content/uploads/2015/10/Holandia_pol_010711.pdf (dostęp: 23 marca 2019 r.)

Konstytucja Republiki Bułgarii, <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/bulgaria2013.pdf> (dostęp: 23 marca 2019 r.)

- Konstytucja Republiki Estońskiej*, http://biblioteka.sejm.gov.pl/wp-content/uploads/2015/10/Estonia_pol_010811.pdf (dostęp: 23 marca 2019 r.)
- Konstytucja Republiki Litewskiej*, http://biblioteka.sejm.gov.pl/wp-content/uploads/2016/01/Litwa_pol_010711.pdf (dostęp: 23 marca 2019 r.)
- Konstytucja Republiki Portugalskiej*, http://biblioteka.sejm.gov.pl/wp-content/uploads/2016/03/Portugalia_pol_010116.pdf (dostęp: 23 marca 2019 r.)
- Konstytucja Republiki Słowackiej*, http://biblioteka.sejm.gov.pl/wp-content/uploads/2016/11/Słowacja_pol_010711.pdf (dostęp: 23 marca 2019 r.)
- Konstytucja Wielkiego Księstwa Luksemburga*, http://biblioteka.sejm.gov.pl/wp-content/uploads/2016/01/Luksemburg_pol_010711.pdf (dostęp: 23 marca 2019 r.)
- P. Kostro, *AI zmienia chińskie sądy*, <https://mitsmr.pl/b/ai-zmienia-chinskie-sady/P303UjPce> (dostęp: 13 maja 2021 r.).
- W. Kuberska (red.), *Zbiór orzeczeń z zakresu prawa cywilnego procesowego wraz z komentarzami. Postępowanie przed sądem pierwszej instancji – rozprawa i postępowanie dowodowe*, Kraków 2014, https://www.kSSIP.gov.pl/sites/default/files/casebook_cywilny_internet.pdf (dostęp: 4 kwietnia 2022 r.)
- Portal orzeczeń sądów powszechnych, <http://www.orzeczenia.ms.gov.pl/> (dostęp: 15 maja 2021 r.)
- Procent załatwionych spraw cywilnych spornych w relacji do wpływu w 2016 roku*, <https://isws.ms.gov.pl/pl/porownania-miedzynarodowe/> (dostęp: 19 maja 2022 r.)
- P. Rojek-Socha, *E-arbitraż sposobem na spory budowlane? Coraz więcej firm go wybiera*, <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/e-arbitraz-coraz-chetniej-wybierany-takze-przez-firmy-budowlane,508135.html> (dostęp: 13 maja 2021 r.)
- M. Rzewuski, *Wyrokowanie na posiedzeniach niejawnych według Tarczy 3.0*, LEX/el. 2020, <https://sip.lex.pl/#/publication/470132358/rzewuski-maciej-wyrokowanie-na-posiedzeniach-niejawnych-wedlug-tarczy-3-0?cm=URELATIONS> (dostęp: 11 maja 2021 r.).
- M. Skibińska, *Mediacja w erze Covid-19 (koronawirusa)*, LEX/el. 2020, <https://sip.lex.pl/#/publication/470130141> (dostęp: 11 maja 2021 r.)

Ministerstwo Sprawiedliwości, *Analiza działalności sądów powszechnych w latach 2012–2016*, <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/publikacje/> (dostęp: 5.9.2021 r.).

Sztuczna inteligencja testowana w sądownictwie – co z tego wynikło?, AI Marketing.pl, <https://www.aimarketing.pl/sztuczna-inteligencja-testowana-w-sadownictwie-co-z-tego-wyniklo/> (dostęp: 13 maja 2021 r.)

Sztuczna inteligencja w pierwszym w Polsce sądzie arbitrażowym on-line Ultima Ratio, brief.pl, <https://brief.pl/sztuczna-inteligencja-w-pierwszym-w-polsce-sadzie-arbitrazowym-on-line-ultima-ratio/> (dostęp: 13 maja 2021 r.).

Ultima RATIO, <https://ultimaratio.pl/> (dostęp: 13 maja 2021 r.)

Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, druk sejmowy nr 3137, Sejm VIII kadencji, <http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/0/166CCC44490F3965C1258384003CD40A/%24File/3137-uzas.pdf> (dostęp: 9 czerwca 2020 r.)

Uzasadnieniu projektu ustawy o zmianie ustawy – Prawo upadłościowe oraz niektórych innych ustaw (druk sejmowy nr 3480, Sejm VIII kadencji), <https://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/druk.xsp?nr=3480> (dostęp: 15.12.2021 r.)

Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych, druk sejmowy nr 265, <https://www.sejm.gov.pl/Sejm9.nsf/druk.xsp?nr=265> (dostęp: 3 maja 2021 r.)

W. Walkowski, *Zasada formalizmu procesowego w procedurze cywilnej*, <http://lexvin.pl/prawo-lexvin/3392/Zasada-formalizmu-procesowego-w-procedurze-cywilnej> (dostęp: 25 marca 2019 r.)

Wydział Statystycznej Informacji Zarządczej, Departament Strategii i Funduszy Europejskich, Ministerstwo Sprawiedliwości, *Postępowanie mediacyjne w świetle danych statystycznych, sądy rejonowe i okręgowe w latach 2006–2020*, Warszawa 2021, <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/> (dostęp: 28 kwietnia 2021 r.)

Zarządzenie nr 52/2020 prezesa sądu rejonowego dla Łodzi-Śródmieścia w Łodzi z dnia 28 maja 2020 r., <https://lodz.sr.gov.pl/zarzadzenie-nr-522020-prezesa-sadu->

rejonowego-dla-lodzisrodmiestia-w-lodzi-z-dnia-28-maja-2020-
roku,new,mg,338,340.html,6465 (dostęp: 18 marca 2022 r.)

Orzecznictwo

1. Sąd Najwyższy

orz. SN z dnia 15 lutego 1947 r., C III 982/46, OSN 1947, poz. 60

orz. SN z dnia 23 marca 1936 r., C.II. 2775/35, Zb. Orz. 1936, nr X, poz. 404

post. SN z dnia 1 września 2020 r., I NSP 107/20, Legalis

post. SN z dnia 22 października 2020 r., IV CZ 63/20, Legalis

post. SN z dnia 28 października 2020 r., IV CSK 394/19, Legalis

post. SN z dnia 28 października 2020 r., I NSP 109/20, Legalis

post. SN z dnia 7 lutego 2019 r., II CZ 100/18, Legalis

post. SN z dnia 6 marca 2019 r., I CZ 16/19, Legalis

post. SN z dnia 7 marca 2019 r., III UK 187/18, Legalis

post. SN z dnia 22 marca 2019 r., IV CZ 62/18, Legalis

post. SN z dnia 6 września 2018 r., V CSK 483/17, Legalis

post. SN z dnia 14 marca 2017 r., III SZP 1/17, Biul. SN 2017, nr 3

post. SN z dnia 13 czerwca 2017 r., III SPP 24/17, Legalis

post. SN z dnia 15 listopada 2017 r., II CSK 98/17, Legalis

post. SN z dnia 6 grudnia 2017 r., II UZ 96/17, Legalis

post. SN z dnia 10 czerwca 2016 r., IV CSK 618/15, Legalis

post. SN z dnia 16 czerwca 2016 r., V CSK 649/15, Legalis

post. SN z dnia 30 stycznia 2015 r., III CSK 140/14, Biul. SN 2015, nr 4

post. SN z dnia 30 stycznia 2015 r., III CSK 145/14, Biul. SN 2015, nr 4

post. SN z dnia 14 kwietnia 2015 r., II PK 221/14, Legalis

post. SN z dnia 16 czerwca 2015 r., IV CNP 72/14, Legalis

post. SN z dnia 13 lutego 2014 r., II UK 467/13, Legalis

post. SN z dnia 24 czerwca 2014 r., I CZ 38/14, OSNC 2015, nr D, poz. 50

post. SN z dnia 10 października 2014 r., III CZ 37/14, Legalis

post. SN z dnia 26 marca 2013 r., III UZ 1/13, Legalis

post. SN z dnia 5 kwietnia 2013 r., I BU 1/13, Legalis

post. SN z dnia 23 maja 2013 r., IV CZ 44/13, Legalis

post. SN z dnia 4 stycznia 2012 r., III CSK 180/11, Legalis

post. SN z dnia 28 marca 2012 r., II PZ 5/12, Legalis

post. SN z dnia 12 kwietnia 2012 r., IV KK 28/12, Legalis

post. SN z dnia 21 czerwca 2012 r., III CZ 30/12, Legalis

post. SN z dnia 20 grudnia 2012 r., I CSK 421/12, Legalis

post. SN z dnia 7 maja 2011 r., I CSK 652/09, Legalis

post. SN z dnia 25 maja 2011 r., II CZ 23/11, Legalis

post. SN z dnia 27 czerwca 2011 r., I PZ 9/11, Legalis

post. SN z dnia 15 lipca 2011 r., I PZ 13/11, Legalis

post. SN z dnia 29 września 2011 r., IV CZ 56/11, Legalis

post. SN z dnia 21 listopada 2011 r., II UZ 38/11, Legalis

post. SN z dnia 28 stycznia 2010 r., I CSK 222/09, OSNC 2010, nr 3, poz. 93

post. SN z dnia 19 marca 2009 r., III CZP 11/09, Legalis

post. SN z dnia 4 lipca 2008 r., I CZ 51/08, Legalis

post. SN z dnia 30 września 2008 r., II CSK 158/08, OSNC 2009, nr 11, poz. 151

post. SN z dnia 9 marca 2007 r., V CSK 467/06, Legalis

post. SN z dnia 13 grudnia 2007 r., II PK 222/07, Legalis

post. SN z dnia 5 stycznia 2006 r., I UZ 38/05, OSNP 2007, nr 1–2

post. SN z dnia 21 marca 2006 r., III CSK 48/06, OSNC 2007, nr 1, poz. 12

post. SN z dnia 29 maja 2006 r., I UK 314/05, OSNP 2007, nr 11–12, poz. 173

post. SN z dnia 13 grudnia 2006 r., I CSK 262/06, OSP 2008, nr 2, poz. 23

post. SN z dnia 4 marca 2005 r., II UZ 72/04, OSNP 2005, nr 20, poz. 325

post. SN z dnia 20 grudnia 2005 r., V CSK 69/05, Legalis

post. SN z dnia 25 lutego 2004 r., III AO 24/03, Legalis

post. SN z dnia 12 lipca 2004 r., I PZ 18/04, Legalis

post. SN z dnia 27 sierpnia 2003 r., I CZ 62/03, Legalis

post. SN z dnia 30 stycznia 2002 r., III CZ 140/01, Legalis

post. SN z dnia 4 lipca 2002 r., III AO 2/02, OSNCPIUS 2002, nr 20, poz. 6

post. SN z dnia 23 sierpnia 2002 r., I CKN 421/01, Legalis

post. SN z dnia 12 kwietnia 2001 r., II CKN 1408/00, Legalis

post. SN z dnia 28 września 2001 r., I PZ 58/01, OSNP 2003, nr 19, poz. 466

post. SN z dnia 14 grudnia 2001 r., V CKN 130/01, Legalis

post. SN z dnia 14 marca 2000 r., II CKN 483/00, Legalis

post. SN z dnia 27 marca 2000 r., III CKN 99/00, Legalis

post. SN z dnia 19 maja 2000 r., I PKN 69/00, Legalis

post. SN z dnia 27 września 2000 r., V CKN 1465/00, Biul. SN rok 2001, nr 1, s. 8

post. SN z dnia 11 sierpnia 1999 r., I CKN 367/99, OSNC 2000, nr 3, poz. 48

post. SN z dnia 21 października 1999 r., I CKN 169/98, OSNC 2000, nr 5, poz. 86

post. SN z dnia 25 listopada 1999 r., II CKN 750/98, OSNC 2000, nr 6, poz. 107

post. SN z dnia 17 grudnia 1998 r., II CKN 699/98, Legalis

post. SN z dnia 8 kwietnia 1997 r., I CKN 57/97, OSNC 1997, nr 11, poz. 166, s. 12

post. SN z dnia 15 kwietnia 1997 r., I KCN 26/97, MoP 1997, nr 12, s. 5

post. SN z dnia 10 lipca 1997 r., I CZ 82/97, OSNC 1997, nr 12, poz. 209, s. 111

post. SN z dnia 20 października 1997 r., I CZ 155/97, Prok. i Pr. 1998, nr 5, s. 44

post. SN z dnia 12 maja 1988 r., IV CZ 55/88, Legalis

post. SN z dnia 20 października 1987 r., IV CZ 147/87, Legalis

post. SN z dnia 8 października 1984 r., II CZ 112/84, Legalis

post. SN z dnia 21 lipca 1981 r., IV PZ 43/81, OSNAPiUS 1982, nr 1, poz. 17

post. SN z dnia 4 lipca 1968 r., II CZ 146/68, niepubl.

post. SN z dnia 25 sierpnia 1967 r., II CZ 60/67, OSN 1968, nr 3, poz. 51

post. SN z dnia 18 stycznia 1966 r., I CZ 124/65, Legalis

uchw. SN z dnia 11 grudnia 2013 r., III CZP 78/13, OSNC 2014, nr 9, poz. 87

uchw. SN z dnia 26 stycznia 2012 r., III CZP 83/11, OSNC 2012, nr 7–8, poz. 82

uchw. SN z dnia 3 lutego 2009 r., I PZP 5/08, OSNP 2009, nr 11–12, poz. 132

uchw. SN z dnia 27 lutego 2008 r., III CZP 139/07, OSNC 2009, nr 2, poz. 26

uchw. SN z dnia 27 marca 2008 r., III CZP 11/08, Legalis

uchw. SN(7) z dnia 5 czerwca 2008 r., III CZP 142/07, OSNC 2008, nr 11, poz. 122

uchw. SN z dnia 28 sierpnia 2008 r., III CZP 65/08, OSNC 2009, nr 7–8, poz. 112

uchw. SN z dnia 21 marca 2007 r., I KZP 39/06, Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba
Karna i Izba Wojskowa 2007, nr 4, poz. 30, s. 1

uchw. SN z dnia 27 lutego 2002 r., III CZP 3/02, OSNC 2002, nr 12, poz. 145, s. 1

uchw. SN z dnia 13 marca 2002 r., III CZP 12/02, OSNC 2003, nr 2, poz. 17

uchw. SN z dnia 19 września 2002 r., III CZP 56/02, OSNC 2003, nr 6, poz. 80

uchw. SN z dnia 5 listopada 1993 r., III CZP 148/93, OSNCPiUS 1994, nr 5, poz. 105

uchw. SN(7, zasada prawna) z dnia 9 grudnia 1982 r., III PZP 5/82, OSNCPiUS 1983,
nr 5–6, poz. 62

uchw. SN z dnia 25 czerwca 1968 r., III CZP 62/68, OSNCPiUS 1969, nr 3, poz. 41

uchw. SN z dnia 7 czerwca 1967 r., III CZP 41/67, OSNCP 1967, nr 11, poz. 200

uchw. SN z dnia 20 października 1966 r., III CZP 84/66, OSNCP 1967, nr 3, poz. 45

wyr. SN z dnia 8 lutego 2017 r., I PK 79/16, Legalis

wyr. SN z dnia 25 marca 2015 r., II CSK 443/14, LEX nr 1730599

wyr. SN z dnia 25 czerwca 2015 r., III CSK 375/14, Legalis

wyr. SN z dnia 25 listopada 2015 r., II CSK 752/14, Legalis

wyr. SN z dnia 21 lutego 2013 r., I CSK 536/12, Legalis

wyr. SN z dnia 10 maja 2012 r., IV CSK 503/11, Legalis

wyr. SN z dnia 15 stycznia 2010 r., I CSK 197/09, LEX nr 564749

wyr. SN z dnia 20 stycznia 2009 r., II CSK 417/08, Legalis

wyr. SN z dnia 24 lutego 2009 r., I BU 9/08, OSNCPiUS 2010, nr 19–20, poz. 241

wyr. SN z dnia 4 stycznia 2008 r., III CNP 60/07, Legalis

wyr. SN z dnia 10 października 2008 r., II CSK 216/08, Legalis

wyr. SN z dnia 4 stycznia 2007 r., V CNP 132/06, OSNC 2007, nr 11, poz. 174

wyr. SN z dnia 19 stycznia 2007 r., III CSK 368/06, Legalis

wyr. SN z dnia 31 marca 2006 r., IV CNP 25/05, OSNC 2007, nr 1, poz. 17

wyr. SN z dnia 3 grudnia 2003 r., I CK 363/02, OSP 2004, nr 11, poz. 142

wyr. SN z dnia 20 sierpnia 2001 r., I PKN 571/00, OSNCPiUS 2003, nr 14, poz. 330

wyr. SN z dnia 1 czerwca 2000 r., III RN 64/00, OSNP 2001, nr 6, poz. 183

wyr. SN z dnia 29 września 2000 r., V CKN 94/00, Legalis

wyr. SN z dnia 17 października 2000 r., I CKN 305/00, Legalis

wyr. SN z dnia 16 kwietnia 1997 r., II CKN 106/97, OSNC 1997, nr 11, poz. 170

wyr. SN z dnia 9 grudnia 1976 r., II CR 469/76, Legalis

wyr. SN z dnia 18 marca 1974 r., III CRN 411/73, OSNCPiUS 1975, nr 2, poz. 34

wyr. SN z dnia 31 października 1973 r., III CRN 249/73, OSNCPiUS 1974, nr 7–8,
poz. 140

wyr. SN z dnia 11 października 1967 r., II CR 148/67, OSNCP 1968, nr 8–9, poz. 143

wyr. SN z dnia 27 lipca 1966 r., I PR 293/66, PiP 1967, nr 10, s. 639

2. Sąd apelacyjny

orz. SA w Poznaniu z dnia 25 stycznia 1937 r., Cz 1103/36, Wiadomości Prawnicze 1937, nr 6, poz. 39

post. SA w Poznaniu z dnia 8 lipca 2013 r., I ACz 1033/13, Legalis

post. SA w Katowicach z dnia 17 września 2012 r., V ACz 662/12, LEX nr 1217706

post. SA we Wrocławiu z dnia 8 lutego 2010 r., I ACz 202/10, OSA we Wrocławiu 2010, nr 4, poz. 195

wyr. SA w Białymstoku z dnia 22 lutego 2013 r., I ACa 857/12, Legalis

wyr. SA w Gdańsku z dnia 27 stycznia 2009 r., I ACa 1310/08, LEX nr 524873

wyr. SA w Katowicach z dnia 6 kwietnia 2018 r., V AGa 109/18, Legalis

wyr. SA w Krakowie z dnia 29 maja 2020 r., I ACa 231/20, www.orzeczenia.ms.gov.pl

wyr. SA w Krakowie z dnia 15 lipca 2020 r., I AGa 196/19, www.orzeczenia.ms.gov.pl

wyr. SA w Krakowie z dnia 9 stycznia 2018 r., I ACa 903/17, www.orzeczenia.ms.gov.pl

wyr. SA w Krakowie z dnia 25 października 2016 r., I ACa 799/16, Legalis

wyr. SA w Lublinie z dnia 3 grudnia 2020 r., III AUa 944/20, www.orzeczenia.ms.gov.pl

wyr. SA w Lublinie z dnia 9 czerwca 2016 r., III APa 6/16, LEX nr 2071236

wyr. SA w Łodzi z dnia 30 października 2020 r., I ACa 1050/20, www.orzeczenia.ms.gov.pl

wyr. SA w Poznaniu z dnia 23 stycznia 2013 r., I ACa 1142/12, Legalis

wyr. SA w Poznaniu z dnia 9 lutego 2011 r., I ACa 16/11, Legalis

wyr. SA w Szczecinie z dnia 26 lutego 2020 r., III AUa 8/20, www.orzeczenia.ms.gov.pl

wyr. SA w Szczecinie z dnia 14 lutego 2019 r., I ACa 295/18, www.orzeczenia.ms.gov.pl

wyr. SA w Szczecinie z dnia 14 czerwca 2018 r., I AGa 119/18, Legalis

wyr. SA w Warszawie z dnia 19 kwietnia 2017 r., VI ACa 1796/15, www.orzeczenia.ms.gov.pl

wyr. SA w Warszawie z dnia 30 kwietnia 1996 r., II AKa 114/96, OSA 1997, nr 1, poz. 1, s. 3

wyr. SA we Wrocławiu z dnia 21 grudnia 2012 r., I ACa 1157/12,
www.orzeczenia.ms.gov.pl

3. Sąd okręgowy

post. SO w Krakowie z dnia 6 lipca 2021 r., II Ca 583/21, www.orzeczenia.ms.gov.pl

wyr. SO w Gdańsku z dnia 15 grudnia 2017 r., I C 840/16, LEX nr 2576208

post. SO we Włocławku z dnia 11 lutego 2016 r., I Ca 303/15, www.orzeczenia.ms.gov.pl

4. Naczelny Sąd Administracyjny i wojewódzkie sądy administracyjne

post. NSA z dnia 21 października 2016 r., I OZ 1102/16, Legalis

wyr. WSA w Warszawie z dnia 7 października 2014 r., IV SA/Wa 1074/14, Legalis

5. Trybunał Konstytucyjny

wyr. TK z dnia 25 marca 2014 r., SK 25/13, Dz.U. z 2014 r. poz. 440

wyr. TK z dnia 12 kwietnia 2012 r., SK 21/11, OTK-A 2012, nr 4, poz. 38

wyr. TK z dnia 2 czerwca 2010 r., SK 38/09, OTK-A 2010, nr 5, poz. 46

wyr. TK z dnia 25 maja 2009 r., SK 54/08, OTK-A 2009, nr 5, poz. 69

wyr. TK z dnia 8 lipca 2008 r., K 46/07, OTK-A 2008, nr 6, poz. 104

wyr. TK z dnia 30 maja 2007 r., SK 68/06, Dz.U. z 2007 r. nr 106, poz. 731

wyr. TK z dnia 3 lipca 2007 r., SK 1/06, OTK-A 2007, nr 7, poz. 73

wyr. TK z dnia 20 grudnia 2007 r., P 39/06, Dz.U. z 2007 r. nr 247, poz. 1845, s. 17756

wyr. TK z dnia 20 marca 2006 r., K 17/05, Dz.U. z 2006 r. nr 49, poz. 358, s. 2101

wyr. TK z dnia 2 października 2006 r., SK 34/06, MoP 2006, nr 20, s. 1070

wyr. TK z dnia 31 marca 2005 r., SK 26/02, OTK-A 2005, nr 3, poz. 29

wyr. TK z dnia 29 kwietnia 2003 r., SK 24/02, OTK-A 2003, nr 4, poz. 33

orz. TK z dnia 19 listopada 1996 r., K 7/95, OTK 1996, nr 6, poz. 49

6. Europejski Trybunał Praw Człowieka

wyr. ETPC z dnia 14 lutego 2019 r., 45580/16, *O' Leary przeciwko Irlandii*, Legalis

wyr. ETPC z dnia 19 lutego 2019 r., 17884/12, *Hesz i inni przeciwko Węgrom*, Legalis

wyr. ETPC z dnia 21 lutego 2019 r., 72114/13, *Czebe i inni przeciwko Węgrom*, Legalis

wyr. ETPC z dnia 26 lipca 2011 r., 58222/09, *Jurcic przeciwko Chorwacji*, Legalis